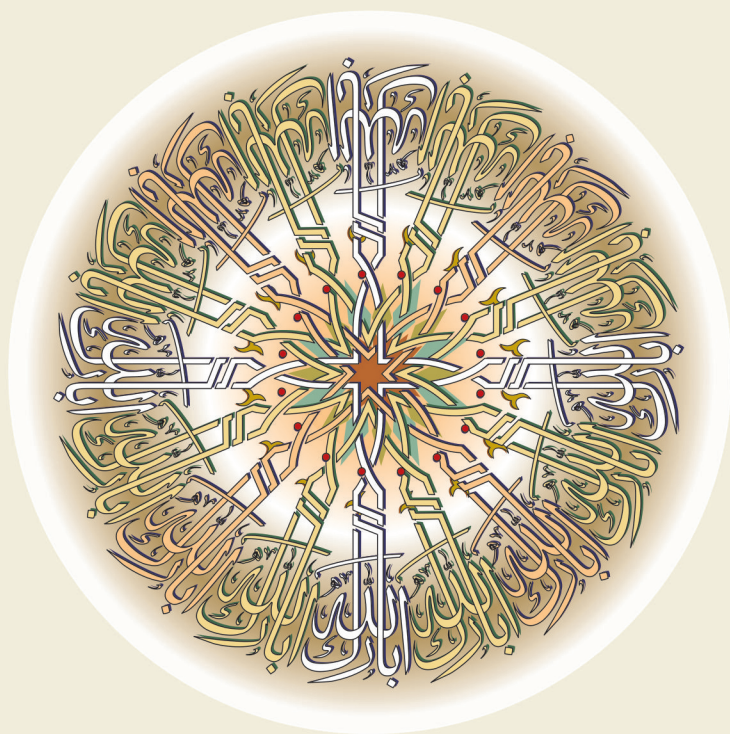

BAKİ İSLAM UNIVERSİTETİ
NƏŞRİ № 13

DİNİ XİTABƏT

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

Hacı Arif Heydəroğlu

DİNİ XİTABƏT

Din Xadimləri üçün
Xidmət vəsaiti

ŞƏKİ-2003

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
QAFQAZ MÜSƏLMANLARI İDARƏSİ
ŞƏKİ İSLAM MƏDRƏSƏSİNİN
TƏQDİMƏTİ İLƏ.

Azərbaycan Respublikası Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi Şəki Bölgə Qazılığı nəzdində fəaliyyət göstərən Şəki İslam Mədrəsəsini köməyi ilə tərtib edilmiş bu kitab, hər bir din xadiminin Allah yolunda daha yüksək səviyyədə xidmət edə bilməsi və din təmayüllü tədris ocaqlarında istifadə olunması məqsədilə hazırlanmışdır.

Ümid edirik ki, bu kitab müasir dövrdə həyatın gündəlik məsələlərini dinimizə daha uyğun bir şəkildə həll etməyə yol göstərən bir mənbə olacaqdır.

Məsləhətçi	: Hacı Səlim Səfərov
Redaktor	: Asim Həmidov
Dizayn	: Zeynür Babayev
Sponsor	: Gəncliyə Yardım Fondu

Rəhman və Rəhim olan Allahın adı ilə

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

“...Onlara öyüd ver və onlara özləri haqqında tə’sirli söz de!” (Qur’ani-Kərim)

*

“Heç şübhə yox ki, gözəl sözdə tə’sir edici bir qüvvət vardır.” (Hz. Mühəmməd -səs-)

*

***“Söz var savaşı kəsər,
Söz də var baş kəsdirər” (Atalar sözü)***

*

“(Ya Mühəmməd!) insanları hikmətlə, gözəl öyüd-nəsihət (moizə) ilə Rəbbinin yoluna də’vət et!..” (Qur’ani-Kərim)

*

“İnsanların seviyyəsinə görə, onların anlayacağı tərzdə danışın..” (Hz. Mühəmməd -səs-)

*

T Ə Q D | M A T

Bismillahir-rahmanir-rahim

Əziz oxucu!

Sizə təqdim etdiyimiz bu kitab, bəlkə də bu səpgidə çap olunan ilk kitabdır. Əgər belə qəbul etsək, onda bu kitabın hazırlanması və sizə təqdim olunması nə qədər məs'uliyətli və çətindirə bir o qədər də şərəflidir. Xalqımızın yüz illərlə əlində, şüurunda yaşatdığı və ulu babalarımızdan bugünə qədər gəlib çatan və yaşadılması lazım olan adət-ən'ənələrimiz və milli dəyərlərimizə həssaslıqla yanaşmaq, onları dini baxımdan dəyərləndirmək doğru-yanlış olduğunu incələyərək, müqəddəs dinimizə yad olan heç nəyə yol vermədən siz oxuculara təqdim etməyimizin nə qədər çətin, məs'uliyətli və şərəfli olduğunu bir daha bütün təfərrüatı ilə dərk edərək daha ehtiyatlı və həssas olmağa sə'y göstərdik.

Əlbəttə, əvvəlcədən deyim ki, adət-ən'ənələrlə İslam dinini qarışdırmamaq üçün bir çox izahlar verməyə çalışmışıq. Bu kitabın hazırlanmasında mədrəsəmizin fəxri sayılan Hacı Arif heydəroğlu (Hacı Ceylan) və kompüterdə çalışan Babayev Zeynurun zəhməti daha çoxdur. Fərsətdən istifadə edərək onlara və kitabın hazırlanmasında əməyi olan hər bir kəsə öz minnətdarlığımı bildirirəm.

Kitabın hazırlanmasına başlamazdan əvvəl ərazimizdə olan bir çox dindarlara görüşülüb, hər birinin təklif və məsləhətləri nəzərə alınmışdır. Uzun müddət ərazimizdə din, xalq arasında adət halında həyata keçirilmişdir. Bu adətlərin içində bir çox bid'ətlər vardır ki, biz o bid'ətlərdən kənarda qalmağa çalışmışıq. Hansı adət-ən'ənə yaxşıdırsa, hansı bu günümüz üçün xalqımıza əhəmiyyətli olmaqla birlikdə dinimizə də xələl gətirmirsə, onların

bölgəmizin hər yerində eyni şəkildə aparılmasına sə'y göstərdik.

Ümidvaram ki, hər kənd və məsciddə xidmət göstərən qardaşlarımız, əziz və hörmətli xalqımız da deyilənlərdən olduğu kimi istifadə edəcəklər. Zənnimcə, bütün kitablarda müəyyən nöqsanların olmaması mümkün deyildir. Odur ki, bu kitabda da xeyli xəstəliyimizin olacağı qənaətinəyəm. Ona görə də bu kitabı oxuyan və istifadə edən hər kəsdən xəstəliyimizi bağışlamalarını arzu edir, öz fikir və təkliflərini bizə bildirənlərə əvvəlcədən öz təşəkkür və minnətdarlığımızı bildiririk.

Sizə təqdim olunan bu kitabda ən həssas bölüm yas və tə'ziyə ilə əlaqəli olan bölümdür. Həyatda ən acı həqiqət din ilə mövhumatı bir-birindən ayırmamaqdır. Bizdə isə, xalqımızın bir çox təbəqəsində mövhumat din kimi yaşamışdır və bugün də belə yaşamaqdadır. Bir insan, din ilə mövhumatı bir-birindən ayırmadıqca nə dinimizi sevir, nə də ona qulluq edə bilər. Allah Təala insanların ağıllarına xitab edərək, onları özünə iman etməyə də'vət etmiş və onlara haqq yolu göstərmək üçün peyğəmbərlər vasitəsilə dinlər göndərmişdir. Bax, elə buna görə də, biz insanlar bu gün mövhumata, cahilliyə, bid'ətlərə, bizə ziyan vuran, günah qazandıran adətlərə deyil, hər birimizə düzgün yol göstərən saf dinimizə və əlimizdə rəhbər olan Qur'anımıza müraciət etməliyik.

Hər şeyi biz Qur'ani-Kərimdən və şəriət kitablarından götürməli, öyrənməli, xalqımıza da ancaq düz olanı təbliğ etməliyik. Yoxsa, hər cahil və dindən xəbəri olmayanlar işıq üzərinə kölgə salar. Nahaq yerə deyilməmişdir: **“Alimin yuxusu cahilin ibadətindən üstündür.”** Cahil, şəriətdən xəbəri olmayan insanlar, həmişə cəmiyyəti fəlakətə sürükləmişlər və hələ bu gün də o, az da olsa davam etməkdədir.

Hələ də bir çox insanlar kitab açmaqda, fala baxmaqda, onun-bunun guya taleyini oxuyaraq savadsız camaatı aldatmaqdadırlar. Bu da bir həqiqətdir ki, hələ də xalqın içindən (ələlxüsus qadınlar) savadsız və dindən-şəriətdən heç bir xəbəri olmayan hətta ərəb əlifbasını belə bilməyən adamlara uyur, onlara kitab açdırır, fala baxdırır, dua yazdırırlar. Halbuki, Peyğəmbərimiz (səs) fala baxdıranları da fala baxanları da lə'nətləmişdir.

Unutmamalıyıq ki, fala inanan da, fala baxan da dindən çıxar və Allah qorusun, kafir olar. Hər kəs yaxşı bilməlidir ki, fala baxdırmaq üçün bu cahil insanların yanına gedənlər, onlardan heç bir xeyir və fayda görə bilməzlər. Amma, ən azından günah qazanaraq öz ailələrində şübhə və uğursuzluğa bais olurlar. İnsan, köməyi, şafaəti və yardımını ancaq Allahdan istəyər və buna nail olar. Allahdan kömək ala bilmək üçün isə, onun göstərdiyi düz yolu getməyi bacarmaq lazımdır. Hər şeyə, hər gücə qadir olan Allahdır. Allah (heç kəsə, heç nəyə) möhtac deyildir! (Hamı ona möhtacdırş O əzəli və əbədidir!)¹. Bizim günahımız nə qədər çox olsa da, Onun rəhmi daha çoxdur. “Xətasız qul, rəhmsiz ağa olmaz”- demişlər.

Hər bir insanın gözlədiyi və dadacağı ölüm bizim hər birimizi düşündürən bir məsələdir və bu sahədə də şəriətin göstərdiyi düzgün yola böyük ehtiyacımız vardır. Burada da bir çox uyğunsuzluqlar və bid'ətlər var. Müasir dövrümüzdə bizim cahilliyə, mövhumata deyil, real olan hər şeyə lazımi dəyər verən müqəddəs İslam dininə ehtiyacımız vardır.

¹ Qur'ani-Kərim Azərbaycancaçaya çevrilməsi, Z. Bünyadov və V. Məmmədəliyev, səh. 647, “əl-ixlas” 2-ci ayə.

Mən burada olduqca vacib bir məsələni oxucularımızın nəzərinə çatdırmaq istəyirəm.

“İrşad” İslam Araşdırmalar Mərkəzinin tə’sisçisi və direktoru, Azərbaycan Elmlər Akademiyası Şərqşünaslıq İnstitutu din və ictimai fikir şöbəsinin sədri Rafiq Yəhya oğlu Əliyev cənablarının “**İslam və Azərbaycan Mədəniyyəti**” adlı kitabında yazır:

“İslam insana kainatın varlıq səbəblərini açıqlamaqla, ona müəyyən dünya görüşü, Allah, onun kitabları və peyğəmbəri haqqında təsəvvürlər verməklə yanaşı, cəmiyyətdə necə davranmağın, nəyi halal-nəyi haram, nəyi yaxşı-nəyi pis bilməyin gərəkli olduğu barədə əmr və qadağanlar da verir. Bütün bu təsəvvürlər, öyüd-nəsihətlər, əmr və qadağanlar İlahi mənbəyə və Peyğəmbər paklığı və məsumluğu ilə şəkk doğurmayan nüfuzuna bağlandığı üçün e’cazkar bir mə’na kəsb edir, müqəddəsləşir, dinə iman bəsləyən, Allahını və Peyğəmbərini tanıyan insanlar üçün lüzumlu və vacib olur. Bu lüzumluluq və vaciblik insanın duyğu, düşüncə əməllərində də özünü göstərir, onun həyat və yaradıcılığına tə’sir edir və beləliklə, mədəniyyət və incəsənətdə, əxlaqda və davranışda öz əksini tapır.

Dinin ülvî və təmiz dəyərləri zaman-zaman şüurlara, mə’nəviyyata nüfuz edərək nəsildən-nəsilə ötürülmüş, yaşadılmış və bütün müsəlman xalqlarının, o cümlədən Azərbaycan xalqının da mədəniyyətinin təşəkkülündə mühüm rol oynamışdır. Bu gün həmin dəyərlərin öyrənilməsi, aşkarlanması və təhrifsiz, olduğu kimi xalqa çatdırılması baxımından “İslam və Azərbaycan Mədəniyyəti” mövzusu son dərəcə aktual mövzu sayıla bilər.”

Əziz oxucu!

Professor Rafiq Əliyev cənablarının bu tövsiyəsindən və islam dininin bir humanist din olduğunu *dərk etdikdən sonra bizə düşən onu düzgün, olduğu kimi təbliğ etmək və yerinə yetirməklə cahilliya, mövhumata imkan yaratmamaqdır.*

Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin Şeyxi Rəhbərimiz və mə'nəvi atamız sayılan Hacı Allahşükür Paşazadə həzrətləri xalqımız və dinimizin inkişafı naminə yorulmaq bilmədən necə çalışırsa, necə gözəl xidmət göstərirsə, biz də onun xidmət və tövsiyələrindən eləcə istifadə edərək bu gün xalqımıza və dövlətimizə bir insan, bir dindar kimi xidmət etməliyik.

Hörmətli Şeyximizin ünvanına Musa Quluzadənin yazdığı **“Mərhəmətli və şəfqətli qəlb”** kitabından:

“Məscidlərin, mən deyərdim, xalqa qaytarılması çox böyük tarixi hadisədir. Biz hamımız zamana və dövlətimizə minnətdarıq ki, belə bir şəraiti yaratdı. Bu işdə Azərbaycan hökuməti də hər cür kömək göstərmiş və göstərməkdədir.

Azərbaycan hökuməti məscidlərin bərpası üçün də hər cür şəraiti yaratmışdır. Yeni məscidlər də tikilir. Xalqımızla bərabər bu işə biz də sevinirik. Vicdan azadlığı elə budur.” Şeyx Həzrətlərinin bu vicdan azadlığı sözündən dərs alaraq, vicdanımız qarşısında hesab verərək xalqımıza və saf dinimizə xidmət edək və təhriflərə yol verməyək.

Mövhumat, cahillik ya xalqa, ya da heç bir dinə xeyir gətirməz. Bir savadsız, cahil dindarın dinə vurduğu zərbəni, yüz sağlam alim uzun müddətə sağalda bilməz.

“Yazıqdırş varsa İslam meyvəsini dadmayanlar,

Qur'ani-Kərimə hər zaman bəşərin ehtiyacı var.”

Əziz qardaşlar!

Gəlin savab qazanmaq imkanının olduğu yerdə günaha doğru getməyə. Ancaq ümidvarıq ki, kitabda göstərilən düzgün şəriəti yollar öz əksini bizim həyatımızda tapacaqdır.

Əziz oxucu!

Bu kitabda müxtəsərliyi və sadəliyi əsas götürərək çox dərinliklərə girmədən zəruri olan məsələlərə toxunulmuşdur ki, bunu da kifayət hesab edirik.

Bir daha kitabın hazırlanmasında əməyi olan hər bir kəsə təşəkkürümü bildirir, xalqımız üçün xeyirli olmasını, hər birimizi yaradan Qadir Allahdan təmənna edirəm.

*Hörmət və ehtiramla
Şəki-Qəbələ Bölgəsinin Qazısı
Hacı Səlim Səfər*

ÖN SÖZ

Həmdş Rəbbül-Aləminə...

Salat və salams Xatəmün-Nəbiyyinə, Əhli-Beytinə və Əshabı-Nəcibinə...

Əziz oxucu!

Bu kitabı hazırlamaq fikrinin necə yarandığını sizə belə izah etmək istəyirəm:

1- Xalq arasında xürafat və mövhumatçılığın çoxalması:

Dini dəqiq bilmədikləri halda özlərini “molla” adlandıran bir qrup insanlar meydana çıxmışdır. Həmin şəxslər, həm xalqa yalan-yanlış məlumat vermiş, həm də “Din Xadimi” adına xələl gətirmişlər. (Əslində Molla, çox bilən, fəzil, alim müsəlman din xadimi deməkdir.²)

2- Camaatın, həqiqəti əsl mənbəyindən axtarma arzusu:

Uzun illər dindən-diyanətdən müəyyən qədər uzaq qalan əziz millətimiz hər mövzuda olduğu kimi din sahəsində də həqiqəti öyrənmək istəyir və müxtəlif suallarla müraciət edir.

3- Adət və şəriət sözlərinin bir-biri ilə qarışdırılması problemi:

Adət, üsul, ən'ənə, öyrəşilmiş davranış, xasiyyət deməkdir. Cəmiyyət həyatında nəsillər boyu təbə olunan ümumi hərəkət qaydalarıdır.³ Şəriət isə, Allah Təalanın Peyğəmbərimizə (səs) Cəbrail (ə) vasitəsilə göndərmiş olduğu hökmlərdir, yə'ni dindir.

Bu günümüzün problemi isə xalqın hal-hazırda etdiyi hərəkətlərin “Şəriət, yoxsa adət” olduğunu bilməməsidir. Bu

² Azərbaycan kls. Ədəbiyyatında i. Ərəb və fars sözləri lüğəti, səh. 124

³ Yeni Ensiklopediya

səbəbdən islam əxlaqından məhrum edilən xalqımız zaman içində din naminə bə'zi xürafat və mövhumatçılığı adət kimi götürmüşdür.

Sözsüz ki, Peyğəmbərin (səs) sünnətinin yaşamadığı yerdə bid'ət və xürafat özünə yer tapar. Ona görə də bu gün ölkəmizdə **yaşadılan ən'ənlərin çoxu şəriət zənn edilsə də həqiqətdə adətdir.**

Məsələn, bə'zi bölgələrdə Ramazan ayı, oruc tutma vaxtında ehsan verilir. Halbuki, Ramazan ayında oruc tutmaq fərzdır. Həm oruc tutmayıb, həm də ehsan vermək isə daha böyük günahdır. Ehsan sahibindən, “niyə belə edirsiniz?” –deyə soruşsanız, “mən xeyir iş görürəm” deyər. Şübhəsiz ki, bu anlayış adətdir, əsla şəriət ola bilməz. Bunun kimi bir neçə qeyri-islami adətlər bu gün cəmiyyətin sağalmaz yarasına çevrilmişdir.

Allaha şükürlər olsun ki, müsəlman bir ölkədə yaşayırıq. Ona görə də İslam cəmiyyətində adət-ən'ənlər də İslama uyğun olmalıdır. Təbii ki, müsəlman islama zidd hərəkətlərə uymaz və cəmiyyətin mənfəi, əcnəbi adətləri ilə pozulmasına yol verməz.

Bizim fikrimizcə xalqımızın öz adət-ən'ənəsi olan İslam əxlaqına sahib çıxılması, bizdən olmayan “əcnəbi mövhumatçılığına isə e'tibar edilməməsi lazımdır. Çünki, xalqımızın əsl qurtuluşu möhtərəm prezidentimiz Heydər Əliyev cənablarının qeyd etdiyi kimi **“Milli və mə'nəvi dəyərlərimizi yaşatmalıyıq”** ki, hərtərəfli olaraq daha tez inkişaf edək.

Kitabın hazırlanmasında mənə öz elmi məsləhətləri ilə böyük ruh yüksəkliyi bəxş etmiş və bütün köməkliyi göstərmiş istəkli **H. Sadəddin Ekinçi**yə, lazımi ədəbiyyatların əldə olunub istifadə edilməsinə kömək göstərmiş **Loğman Halvaçıya, Fateh Yıldız**a, və **Əsrəf Tandoğana** kitabın əlyazmasını bütövlükdə

oxuyub ona dair dəyərli məsləhətlər vermiş və bunun çap edilməsi üçün rə'y vermiş Şəki-Qəbələ bölgəsinin Qazısı Hörmətli **Hacı Səlim Səfərova** və maddi dayaq olub sponsorluq edən Gəncliyə Yardım Fondunun çox qayğıkeş prezidenti **Nədim Kaya** cənablarına, eləcə də bu kitabın ərsəyə gəlməsində azacıq belə əməyi olan bütün insanlara ən dərin və səmimi minnətdarlığımı bildirir və Ulu Rəbbimizdən onların hər birinə məğfirət diləyirəm.

Bu kitabın xeyirlərə səbəb olmasını Allah Təaladan təmənna edir, bütün müsəlmanlara öz xidmətlərində müvəffəqiyyətlər arzulayıram...

Hacı Arif Heydəroğlu
14 May 2003.12 R.əvvəl 1424
Ş Ə K İ

GİRİŞ

MÜHÜM MƏSLƏHƏTLƏR

Allah Təalanın insanlar üçün göndərdiyi ən son din İslamdır. Şübhəsiz bu din qiyamətə qədər davam edəcəkdir. Onun təbliği bir vəzifə kimi heç kimin xüsusi öhdəsinə verilməmişdir. Ancaq əsrimizdə bu vəzifəni ümumi olaraq bütün müsəlmanlar, xüsusi olaraq da din xadimləri yerinə yetirirlər.

Dini xidmətlərin yerinə yetirilməsində ixlas şərtidir, ancaq kifayət deyildir. Planlı olmağa da ehtiyac vardır. Bu sahədə əldə edilənlərin ictimai, iqtisadi və mədəni sərvət olaraq camaata dərk etdirilməsi lazımdır.

Müəyyən həqiqətlərin bilinməsinə baxmayaraq xidmətdə üsul xətalарına yol verən həmkarlarımıza da rast gəlmək mümkündür. Uca dinimizi təbliğ edən din xadimləri, vəzifələrini yüksək səviyyədə yerinə yetirmək və ehtiyac sahiblərinə təbliğ etmək üçün tədbirli olmalıdırlar. Ona görə də aşağıdakı prinsiplərin diqqətlə öyrənilib yüksək həssaslıq və dərin incəliklə həyata keçirilməsi hər bir dindar və din xadimi üçün zəruri hesab edilir.

1. ÜMUMİ XİDMƏTLƏRDƏ RİAYƏT EDİLMƏSİ LAZIM GƏLƏN QAYDALAR

- * Mübarək gün və gecələrdə proqramlar tərtib edin!
- * Evinizdə öz kitabxananızı yaradın!
- * Fəaliyyətlərinizi raport şəklində tərtib edin!
- * Dünyəvi yenilikləri də izləyin!
- * Vəzifənizin dəyərini bilin!
- * Həmkarlarınızla səmimi olun!
- * İllik fəaliyyət planı tərtib edin!
- * Bayram təbriklərinə əhəmiyyət verin!
- * Müvəffəqiyyətinizi xidmətlərinizdə görün!
- * Zehni və fiziki sağlamlığınıza diqqət edin!
- * Danışqlarınızda mövzudan yana çıxmayın!
- * İş (vəzifə) saatlarına riayət edin!
- * Nümunəvi olun!
- * İş (vəzifə) yerinizi təmiz və səliqəli saxlayın!
- * Əmanətə sədaqət göstərin!
- * Sübutsuz-dəlilsiz danışmayın!
- * Olduğunuz kimi görünün!
- * Camaat içində hörmət qazanın!
- * Dəbbaz olmayın!
- * Vəzifə görkəmini yerində alın!
- * Xalqın sizi qiymətləndirməsinə diqqətlə yanaşın!
- * Xəstələri, qocaları ziyarət edin!
- * Öz ana dilinizdə danışın!
- * Dindən ticarət vasitəsi kimi istifadə etməyin!

- ✱ Ətraf mühitinizi yaxşı tanıyın!
- ✱ Səhiyyə xidmətlərində iştirak edin!
- ✱ Də'vət edildiyiniz mərasimlərdə iştirak edin!
- ✱ Boş yerə danışmayın!
- ✱ Yetim və kimsəsizlərə sahib çıxın!
- ✱ Əlillərlə maraqlanın!
- ✱ İş (vəzifə) yerinizdə kitabxana yaradın!
- ✱ Yuxarı vəzifələrə halallıqla yüksəlməyə çalışın!
- ✱ Cəmiyyətin mənfəətini üstün tutun!
- ✱ Qanun və nizamnamələri yaxşı bilin!
- ✱ Etnik qrupların adlarını işlətmək və "çoxluq-azlıq" söhbətinə əsla imkan verməyin!
- ✱ Vaxtınızı boş yerə keçirməyin!
- ✱ Heyvanlara qarşı şəfqətli olun!

2. BƏŞƏRİ ƏLAQƏLƏRDƏ RİAYƏT EDİLMƏSİ LAZIM GƏLƏN QAYDALAR

- * Müsahibinizi yaxşı tanıyın!
- * Başqalarına inam verin!
- * Söz və hərəkətlərinizə qiymət verildiyini unutmayın!
- * Davranışlarınızda ədalətli olun!
- * Sevdiklərinizi sırf Allah (cc) rızası üçün sevin!
- * Çətinləşdirən deyil, asanlaşdıran olun!
- * Başqalarını da əməli-saleh edə biləcəyinizi düşünün!
- * Köhnə və yeni adətlərə qarşı diqqətli olun!
- * Qənaətkar olun!
- * Camaatınızdan borc pul almayın!
- * Kiçiklərinizə qarşı sevindirən olun!
- * Böyüklərinizə qarşı hörmət göstərin!
- * Başqalarının sevinc və dərdlərinə şərik olun!
- * Başqalarının peşimanlığına sevinməyin!
- * Camaatınızın problemləriylə maraqlanın!
- * Xətalarını sahibinin üzünə vurmayın!
- * Ünsiyyətdə olduğunuz adamın bilik səviyyəsini öyrənin!
- * Verilən sualları cavabsız qoymayın!
- * Mübahisəli müzakirələri başqalarının yanında etməyin!
- * Dedi-qodulara qarışmayın!
- * Camaatınızı yanlış fikir və inanclardan qurtarın!
- * Şəxsi problemlərinizə camaatı cəlb etdirməyin!
- * Yersiz tənqidlərdən çəkinin!
- * Başqalarını ələ salmayın!

- ✱ Öz-özünüzü idarə etməyi bacarın!
- ✱ Yoldaşlarınızı yaxşı insanlardan seçin!
- ✱ Səmimiyyətdə həddi aşmayın!
- ✱ Hadisələrə başqalarının nöqteyi-nəzəriylə də baxın!
- ✱ Ünsiyyətdə olduğunuz şəxsi utandırmayın!
- ✱ Haqlı tənqidlərlə razılaşın!
- ✱ Səviyyəsiz və faydasız sözlərdən çəkinin!
- ✱ Ünsiyyətdə olduğunuz adama qiymət verərək danışın!
- ✱ Xeyirsiz və faydasız məclislərdə iştirak etməyin!
- ✱ Gözəl yenilikləri qiymətləndirin!
- ✱ Tə'sir altında qalmayın!
- ✱ Camaatınıza qarşı ədalətli olun!
- ✱ Verdiyiniz sözü yerinə yetirin!
- ✱ Heç vaxt əsəbiləşməyin!
- ✱ Kiçik hadisələri böyütməyin!
- ✱ Sizdən uzaqlaşanlara siz yaxınlaşın!
- ✱ Dostlarınız haqqında eşitdiyiniz xəbərlərə qarşı ehtiyatlı olun!
- ✱ Şübhəli davranışlardan çəkinin!
- ✱ Təkəbbürlü olmayın!
- ✱ Fikrinizi söyləməzdən əvvəl qarşı tərəfə dəqiqləşdirici suallar verin!
- ✱ Xəta edəndə dərhal e'tiraf edin!
- ✱ Sirr saxlamağı bacarın!
- ✱ Hamı ilə salamlaşın!

3. DİN XADİMİNİN SAHİB OLMASI LAZIM GƏLƏN ŞƏXSİ VƏSFLƏR

- * Özünüzə güvənin!
- * Ümitsiz olmayın!
- * Prinsip sahibi olun!
- * Cəsarətli olun!
- * İşlərinizin əhəmiyyətini dərk edin!
- * Nümunə götürün, ancaq təqlid etməyin!
- * Danışarkən hirsələnməyin!
- * Danışarkən inandırıcı olun!
- * Yaxşı bir xətib (natiq) olmağa çalışın!
- * Qur'ani-Kərimi düzgün və gözəl oxuyun!
- * Oxumağı sevin və çox oxuyun!
- * Araşdırıcı olun!
- * Danışmazdan əvvəl fikirləşin!
- * Danışaqlarınızı əvvəlcədən hazırlayın!
- * İnsan psixologiyasını yaxşı bilin!
- * Uğur qazandığınız zaman qürurlanmayın!
- * İşlərinizdə planlı olun!
- * Səmimi ruhla sözbə başlayın!
- * Hiss oyatmağı bacarın!
- * İncəliyinizi birinci özünüzlə yaşayın!
- * Cəsarətli olun!
- * Səmimi və sədaqətli (ixlaslı) olun!
- * Qüsur axtaran olmayın!
- * Arzu və istəklərinizə hakim olmağı bacarın!

- * Səbrli olun!
- * Kinli olmayın!
- * Hümanist olun!
- * Bağışlayan olun!
- * Gülərüzlü və sevimli olun!
- * Allah Təalanın əmr və qadağaları həyatınızın meyarı olsun!
- * Vəzifənizi vaxtında yerinə yetirin!
- * Danışqlarınızda yaxınlaşdırıcı və ümidverici olun!
- * İsfərcılıqdan çəkinin!
- * Geyiminizə fikir verin!
- * Təvəkkül əhli olun!
- * Siqaret çəkməyin!
- * Qərar verməkdə tələsməyin!
- * Qərar verərkən məs'uliyyətini də düşünün!
- * Düşüncənizin əsiri olmayın!
- * Xəyala dalın, amma xəyalpərəst olmayın!
- * Ağıllı məntiq və dərin mühakiməyə sahib olun!
- * Problemləri həlledən olun!
- * Bəsirətli olun!
- * Nəzakətli olun!
- * Təvazökar olun!
- * Düzgün olun!
- * İradəli olun!
- * Çox oxuyub çox araşdırın və bilikli olun!
- * Özünüzü tərifləyib başqalarını pisləməyin!
- * Dinləyicinin e'timadını qazanın!

- ✱ Gümrah, şux və istiqanlı olun!
- ✱ Təmiz əxlaqə və təmiz həyata sahib olun!

4. MÖVZU HAZIRLAYARKƏN DİQQƏT YETİRİLMƏSİ LAZIM OLAN QAYDALAR.

- ✱ Dinləyicilərin diqqətini cəlb edən və onların faydasına olan mövzuları seçin!
- ✱ Seçilən mövzu ilə dinləyiciyə hansı bilikləri verəcəyinizi yə'qin edin!
- ✱ Mövzunu hazırlayarkən dinləyicilərin biliyini, iqtisadi və coğrafi vəziyyətlərini nəzərdə saxlayın!
- ✱ Seçdiyiniz mövzunu bir neçə gün fikirləşib mövzu haqqında geniş qaynaqlar: kitab, jurnal və məcmuə kimi bol material toplayın!
- ✱ Özünü ən əhəmiyyətli, gözəl bir danışiq hazırlayıb üzə çıxara biləcəyinizə inandırın!
- ✱ Mövzunun təqdim üslubunu müəyyən edin.
- ✱ Seçdiyiniz mövzu haqqında məlumat toplayarkən məqsədə uyğundursa, bilənlərdən soruşun və ya onlarla məsləhətləşin!
- ✱ Mövzunu hazırlamazdan əvvəl mövzu ilə əlaqəli ətraf mühitə nəzər salın və gördüklərinizi qeyd edin!
- ✱ Yığdığınız kitab və jurnallarda mövzu ilə əlaqəli bölmələri oxuyun və diqqətinizi cəlb edən hissələri qeyd edin!
- ✱ Mövzu ilə əlaqədar maraqlı hadisələr tapmağa və bunun üzərində izahatlar verməyə hazır olun!
- ✱ Mövzunu yazarkən ən münasib zamanı və yeri seçin!

- * Mövzunu hazırlayarkən mövzunun ağıl və məntiq ölçülərinə uyğun gəlməsinə diqqət yetirin!
- * Mövzunun ağılabatan və məntiqli olduğu qədər düşündürücü və təsirli olmasına da fikir verin!
- * Mövzunu hazırlamazdan əvvəl dinləyicilərə çoxtərəfli suallar verin və onlarla tanış olun!
- * Mövzunun sxemini və planını qurun, materialları sıraya düzün!
- * Sxem və plana görə düzdüyünüz məlumatları əvvəlcə bir qaralamaya yazın, sonra üzərində düzəlişlər aparın!
- * Az bir zamanda geniş bir mövzunun açıqlanmasını sığışdırmaq fikrinə düşməyin!
- * Mövzunu hazırlayarkən öz şərh və fikirlərinizi də yazın!
- * Mövzunu yazarkən dilin qrammatikasına fikir verin!
- * Cümlələrin axıcı, aydın və asan qavranılan olmasına fikir verin!
- * Qurulan cümlələrin dilinin anlaşılan və sadə olmasına fikir verin!
- * Mövzunu hazırlayarkən çox bəzək və dəbdəbəyə qaçmadan özünü məxsus bir üslub və təbiiliklə yazın!
- * Mövzunu əsas nüsxəyə keçdikdən sonra üç-beş dəfə ifadəli şəkildə oxuyaraq məşq edin!
- * Mövzunun girişinin mümkün qədər maraqlı olmasına diqqət yetirin!
- * Mövzunun son cümləsinin də çox təsirli və mühüm olmasının zəruriliyini unutmayın!
- * Mövzunun inkişaf bölümündə şərhlər və izahatlar verin!
- * Mövzunun daxilinə atalar sözü, məşhur adamların şe'r və ya kəlamları kimi müdrik sözlərini yerləşdirin!

- ✱ Mövzunu yazarkən təzyiq və zorakılıq ifadə edən söz və cümlələrdən çəkinin!
- ✱ Cümlələrin sonunda qulağa xoş gələn, qafiyəli və yumşaq bir ifadə olmasına çalışın!
- ✱ Mövzunun içində verilməsi zəruri olan mənfi fikirləri, müsbət və orijinal fikirlərlə müqayisə edin!
- ✱ Hazırladığınız mövzuya ilk öncə özünüz inanın və onu hamıdan əvvəl özünüz mənimsəyin!
- ✱ Müdafiə etdiyiniz fikri izah edərkən cəsarətli və sərrast cümlələr qurun!
- ✱ Maraqlandırın, lakin dərhal nəticəni söyləməyin!
- ✱ Mövzunu incidici və yığıcı deyil, müsbət və xoş məramlı ruhda hazırlayın!
- ✱ Mövzunu hazırlayarkən mövzunun çox yaxşı başa düşülməsi üçün çox təsirli misallar seçin!
- ✱ Mövzunu sual-cavab formasında izah etməyi sınayın!
- ✱ Mövzunun içinə dinləyicilərin müsbət və gözəl tərəflərini də yazın!
- ✱ Dinləyicilərin mühüm problemlərini tapıb onlardan başlayın!
- ✱ Hazırladığınız mövzuların sonunda faydalandığınız mənbələri göstərin!
- ✱ Bu mövzuları bir qovluqda saxlayın!
- ✱ Əgər imkan olsa, həmin yazılarınızı əvvəl bir jurnal və ya bir qəzetdə, daha sonra da bir kitab halında nəşr etdirin!

5. DANIŞILAN YERDƏ RİAYƏT EDİLMƏSİ LAZIM GƏLƏN QAYDALAR

- * Danışacağınız yeri mümkündürsə əvvəlcədən görün!
- * Kürsü və ya danışma yerini hazırlayın!
- * Kürsü və danışma yerində mikrofon cihazını saz hala gətirin!
- * Danışdığınız yerin pak, havasının dəyişdirilmiş olmasına diqqət edin!
- * Natiq üçün geyim nə qədər mühümdürsə, bir kürsü üçün də fonun o qədər mühüm olduğunu unutmayın!
- * Kürsünü dinləyicilərin asanlıqla görə biləcəyi yerdə yerləşdirin!
- * Kürsünün önündə natiqin oxuyacağı kağızların görünməməsi üçün bir çıxıntı və ya səddin olmasını təmin edin!
- * Kürsünün sağlam olub-olmadığını da əvvəlcədən yoxlayın!
- * Danışdığınız yerin dinləyicilərə görə daha yüksək yerdə olmasına çalışın!
- * Kürsünün böyüklüyünü danışdığınız məkana görə seçin!
- * Kifayət qədər dinləyici toplandıqdan sonra kürsüyə çıxın!
- * Danışılan məkanı yay və qış aylarına görə hazırlayın!
- * Danışılan məkandan bu işə məsul bir şəxs təyin edin!
- * Kürsünün kənarına bir stəkan su təşkil edin!
- * Danışma məkanı və salonu təşkil edildikdən sonra təkrar son dəfə yoxlayın!
- * Danışma yerində işlətdiyiniz geyimləri unutmayın!

6. DANIŞMAĞA BAŞLAMA ZDAN ƏVVƏL RİAYƏT EDİLMƏSİ LAZIM GƏLƏN QAYDALAR

- ✱ Yazdığınız mövzunu önünüə qoyun!
- ✱ Mikrofonu yoxlayın!
- ✱ Dinləyicilərə baxın və göz gəzdirin!
- ✱ Dərin səfərbəredici nəfəs alıb-buraxın!
- ✱ Səssizlik təmin edilmədən danışmağa başlamayın!
- ✱ Mövzunun sxemini, bölmələrini və əsas fikirlərini düşünün!
- ✱ İlk danışığınızda hazırladığınız yazını mütləq önünüə qoyun!
- ✱ Danışığı kağıza gözücu-hissədilmədən baxmaqla, müraciətlər isə kağıza baxmadan edilməlidir!
- ✱ Nə çox ac, nə də çox tox olun!

7. XATİB VƏ NATİQİN RİAYƏT ETMƏSİ LAZIM GƏLƏN SON HAZIRLIQLAR

- ✱ Kiçik və böyük tualet ehtiyacınızı əvvəlcədən həll edin!
- ✱ Yanınızda cib dəsmalı, qələm və qeyd dəftəri saxlamağı unutmayın!
- ✱ Saatınızı unutmayın!
- ✱ Özünüə dinləndirin!
- ✱ Mümkündürsə duş qəbul edin və ya əl-üzünüə yuyun!
- ✱ Son dəfə güzgüyə baxın, pencəyin yaxasını, qalstukunuzu və saçınızı yoxlayın!
- ✱ Bir nöqsanınız olub-olmadığını fikirləşin!
- ✱ Hazırladığınız mövzunu son dəfə nəzərdən keçirib, məşq edin!

8. DANIŞARKƏN RİAYƏT EDİLMƏSİ LAZIM GƏLƏN QAYDALAR

- ✱ Sizi yaradan Allaha təvəkkül edin!
- ✱ Danışacağınız mövzunu özünüzdün ən yaxşı bildiyinə inanın!
- ✱ Dinləyiciləri sevin, ancaq dinləyicilərin təsiri altına düşməyin!
- ✱ Gözəl danışmağı sevin və bu idealınız olsun!
- ✱ Mövzunu əhəmiyyət sırasına görə təqdim edin!
- ✱ Danışma üslubunuzu xitabət növünə görə tənzim edin!
- ✱ Danışmağa cazibədar, səmimi və rahat bir şəkildə başlayın!
- ✱ Sözlərinizə sevgi, rəğbət və hörmət ifadələrilə başlayın!
- ✱ Mərhəmətli, səmimi və cana yaxın bir səs tonu ilə danışın!
- ✱ Danışarkən birləşdirici, ümidverici, şövqə gətirən və ruhlandırıcı hisslər aşıl原因 olun!
- ✱ Çətinləşdirici deyil, asanlaşdırıcı beşdirici deyil, müjdələyici olun!
- ✱ Ümumi danışmalarda hər hansı bir şəxsi və ya qrupu hədəfə almayın!
- ✱ Həyatda olanlara olduğu qədər rəhmətə gedənlərə hörmət bəsləyin!
- ✱ İctimai fikrə e'tinasızlıq etməyin və onu arxa plana çəkməyin!
- ✱ Yaxşı bilmədiyiniz bir hadisəni və ya hekayəni danışmayın!
- ✱ Danışarkən eyni sözləri tez-tez işlətməyin!
- ✱ Cümlə qurarkən gözləyib inildəməyin!
- ✱ Məşhur şəxslərin söz və şe'rlərini əzbərdən oxuyun!
- ✱ Mövzunun çox mühüm olduğuna inanın və onun həyəcanını hiss edin!
- ✱ Soyucuqanlı olun və hirsənməyin!

- * Təqliddən uzaq və özünüə aid bir danışiq tərzi göstərin!
- * Danışarkən narahətçiliğa qapılıb susmayın!
- * Uğursuz olmaq sizi əsla bezdirməsin!
- * Bəzən alçaq, bəzən də yüksək səs tonu ilə danışın!
- * Çox əhəmyətli kəlmə və cümlələr üzərində asta-asta danışın!
- * Çox mühüm cümlələrdən əvvəl və sonra susun və diqqəti özünüə çəkin!
- * Danışığıınıza həmahəng əl-qol hərəkətləri ilə qüvvət verin!
- * Gülmək lazımdırsa, gülməyin, ancaq təbəssüm göstərin!
- * Lüzumundan çox rəsmi olmayın!
- * Danışmanın ilk və son cümləsini əzbərdən deyın!
- * Nitqi dinləyicinin gözlədiyi anda kəsin!
- * Mövzunu izah edərkən bütövlük olmasına diqqət edin!
- * Fikir və düşülən şəkildə şərh edin!
- * Lüzumsuz ifadələrdən çəkinin!
- * Səsinizi dinləyicinin azlığı və ya çoxluğuna görə tənzimləyin!
- * Jest və mimika hərəkətlərini zamanında edin!
- * Pis sözləri dilinizə gətirməyin!
- * Dinləyicilərin müsbət və mənfi mövqelərindən təsirlənməyin!
- * Söhbətin əsas fikrini yaxşı şəkildə hiss etdirin!
- * Mövzu üzərində ehtimal olunan suallara hazır olun!
- * Kürsüyə uyğun olmayan, bəsit və ədəbsiz sözlərdən çəkinin!
- * Danışmağı lüzumundan çox uzatmayın!
- * İncə duyumlu və mədəni olun!
- * Dinləyicilərə nəzər salın və oyaq olmalarını təmin edin!

- ✱ Dinləyicilərdə maraq oyadın və ya onları maraqlandıran anları tapın!
- ✱ Danışan şəxsi səbrlə dinləməyin də danışmaq gədər çox mühüm olduğunu unutmayın!
- ✱ Çox əhəmiyyətli cümlələri təkrar edin!
- ✱ Ələlxüsus dini mövzuları danışarkən ciddi olun!
- ✱ Danışarkən arabir təbəssümlü olun!
- ✱ Danışarkən xitabətin hər növündən istifadə edin!
- ✱ Özünüzü dinləyicinin yerində hesab edib ona görə danışın!
- ✱ Yanlış anlaşıla biləcək ifadələri izah edin, müxtəlif yozumlara imkan verməyin!
- ✱ Dinləyicilərin üstünə sıçrayacaq tüpürcəklərdən çəkinin!
- ✱ Dinləyiciləri lağa qoymayın və onları təhqir edən sözlər danışmayın!
- ✱ Təbiətinizi və məzacınızı nəzarət altında saxlayın!
- ✱ Dinləyicilərdə gördüyünüz mənfi hallara qarşı səbrli və təmkinli olun!
- ✱ Dinləyicilərlə çox yaxın ünsiyyətdə olmayın və ağır-ağayanalığınızı itirməyin!
Danışarkən lazımsız münəqişələrdən çəkinin!
- ✱ Mövzunun əsas məzmununa zərər verəcək sözlər işlətməyin!
- ✱ Sənətinizə, peşənizə və təşkilatınıza zərər verəcək söz danışmayın!
- ✱ Ayırıcı, təxrib edici və düşmən qazandırıcı mənfi söhbətlərdən uzaq durun!
- ✱ Səsinizi çox qaldırıb təhqir edəcək kimi həddindən artıq yüksək səslə danışmayın.

- ✱ Danışarkən tez-tez başınızı qaşmayın və burnunuzu qurdalamayın!
- ✱ Danışarkən rahat və şax durun, dinləyicilərin gözlərinə baxın!
- ✱ Danışmanın sonunu sevgi və hörmət ifadələri ilə birlikdə xoş təbəssümlə bitirin!⁴

⁴ Bu qaydalar, “Din xidmətində uğur qazanmağın qaydaları” (Türkcə) ilə “Gözəl danışma və yazma qaydaları” (Türkcə) adlı əsərlərə istinad edilərək hazırlanmışdır.

1. XİTABƏT

a) Xitabətin Tərif

İnsanın ehtiyac, fikir və hisslərini başqa insanlara duyurma vasitəsi olan xitabət lüğətdəş müraciət etmə, nitq söyləmə və məsciddə moizə etmə mənalarına gəlir.⁵ Dini termin olaraq isə belə tərif edilmişdir:

الخطابة توجيه الكلام نحو الغير للفهم

“Bir şeylər anlatmaq üçün sözü başqasına yönəltməkdir.”⁶

Bu mənada xitabət, insanın yer üzündə yaşamağa başladığı gündən e'tibarən davam etməkdədir. Çünki danışmaq, insana məxsus bir ne'mət və xüsusiyyətdir. Həmin xüsusiyyətin “camaat qarşısında təsirli və gözəl danışma”⁷ və ya “gözəl və düzgün söz söyləmə”⁸ sənəti halına gətirilməsi bugünkü sözlə desək xitabətin tərifinə işarə edir. O halda “xitabətş topluluq qarşısında gözəl söz söyləmə sənətidir”⁹ deyə tərif vermək olar.

Bu sənəti tətbiq edən şəxsə “xətib”ş söylədiyi sözə də “xitabə”, “müraciət” və ya “nitq” deyilir.

⁵ Azərbaycan klassik ədəbiyyatında Ərəb və Fars sözləri lüğəti, səh. 195

⁶ Əli Məhfuz, “Fənnül-xitabə”, səh. 13

⁷ Ros, “Xətiblik Sənəti”, (tərc.N. Mürən), səh. 8

⁸ Özön, “Osmanlıca Türkcə Lüğət”, səh. 290

⁹ İ.Lütfü Ç. “Dini Xitabət”, səh. 15

Xitabənin tərifi isə, “gözəl danışan bir xətibin bir qism insanları qane etmək məqsədi ilə söylədiyi düzgün cümlələrdən meydana gələn danışığıdır”

Böyük müsəlman filosofu Fərabî (870-950) insana, topluluqları qane etmə gücü qazandırdığına görə xitabətin, bəşəri əlaqələrin inkişafında əvəzsiz bir sənət olduğu fikrindədir.

b) Xitabətin Məqsədi Və Mövzusu

Hansı növ xitabət olursa olsun bütün danışıkların ortağ məqsədi bunlardan ibarətdir:

*Bir mövzuda məlumat vermək,

*Əyləndirmək,

*Müəyyən bir tərəfə yönləndirmək.

Bizim əsl mövzumuz olan dini xitabətdə də məqsəd həmin üç tələbin xaricinə çıxmağa qədər ibarətdir.

Xitabətin müəyyən bir mövzusu yoxdur. Demək olar ki, hər şey xitabətə mövzu ola bilər. Çünki o, hər hansı bir mövzuda müsahibləri qane etməyi əsas götürür.

2. XİTABƏT ELMİ

Xitabətin bir elm sahəsi olduğu və bir çox elmlə əlaqəsi olduğu aşkardır. Xitabəti bir elm olaraq qəbul edən görkəmli İslam filosofu İbn Xəldun (1322-1406) onu belə tərif edir:

“Xitabət elmi, məntiq elmlərindən bir elmdir. Xitabət elminin mövzusu, bir fikri qəbul və ya rədd etməyə xalqı təşviq və meyl etdirmək üzrə söylənən iqna edici faydalı sözlərdir.”¹⁰

¹⁰ İbn Xəldun, “Müqəddimə”, c. I, səh. 91

Xitabətin bir elm olduğuna işarə etdikdən sonra, onun bir neçə elmlə olan yaxınlığına da toxunmaq istəyirik:

a-Xitabət, məntiq elminin bir şöbəsidir.

İslam məntiqçilərinin xitabəti məntiqin bir bölümü olaraq qəbul etmələrinin səbəbi onun mahiyyəti ilə əlaqədardır. Çünki xitabət bir qənaətləndirmə sənətidir. Ona görə də xətib qarşısındakıları qane edə bilmək üçün məntiqin əsası olan müqayisədən istifadə edəcək, mövzu ilə əlaqəli nümunələr gətirəcək və bənzətmələr edəcəkdir. Bu da xitabətin məntiq ilə yaxın mahiyyətə malik olduğunu sübut edir.

b- Xitabət, Hədis elminin bir şöbəsidir.

Moizə (Elmül-məvaiz), hədis elminin bir şöbəsidir. *“Onunla qadağalardan çəkinməyə, əmr edilənlərə yönəlməyə səbəb təşkil edən, insanların çoxunun təbiətlərinə uyğun olan xitabət məsələlərinin bilindiği bir elmdir.”* İmam Qəzzalının *“Ehyaü-Ülumiddin”* adlı əsəri bu elmdə kifayətdir.¹¹

*“Şübhəsiz ki, xitabət də moizələr də, bir qism üsula, bir sıra qayda və əsaslara isnad edir. Bunlar müstəqil olaraq bir elm təşkil etməkdədir. Bax, bu elmin də ən feyzli istinadgahı, əlbəttə, Qur’ani-kərimdir.”*¹²

c- Xitabət, psixologiya elmi ilə əlaqəlidir.

“Dinləyiciləri qane edib onları özlərindən gözlənən düşüncə və hərəkətə sövq etmək” tərifi və hədəfi, heç şübhəsiz dinləyicilərin daxili dünyalarına, ruh quruluşlarına, duyğularına və hisslərinə təsir etməyə bağlıdır. Bu da onların bu cəhətləri ilə tanış olmaqla mümkündür. Dinləyiciləri bəhs olunan yönələri ilə tanımaq isə, psixologiya

¹¹ Miftahüs-səa'də, c. II, səh. 55ş Mövzu'atül-ülüm, c. II, səh. 247

¹² Böyük Təfsir Tarixi, c. I, səh. 53

bilməklə sıxı əlaqəlidir. Təlim-tərbiyə ilə psixologiya arasında hansı dərəcədə sıxı bir bağ varsa, xitabət ilə psixologiya arasında da ən azı o qədər sıxı bir bağ vardır. Bundan başqa dini xitabət, müəyyən qədər özünə yer etmiş düşüncə və fikirlərə sahib olan yetişkinlərə yönəlmiş bir elm kimi tətbiq olunması baxımından, təhsildən daha çox psixologiya bilməyi tələb edir.

ç- Xitabət, sosiologiya elmi ilə əlaqəlidir.

Xitabət insan topluluqlarına xitab edən bir elmdir. Hər toplumun və hər zamanın özünəməxsus bir sıra sosial ehtiyac və xüsusiyyətləri, adət-ənənələri, təsirlənmə sahələri və s.mövcuddur. Hər təbəqənin vəziyyətinə uyğun müraciət edə bilmək üçün sosiologiya elminin əsas və metodlarından istifadə etmək zəruridir. Bu isə, xitabət və sosiologiya elmləri arasındakı inkaredilməz əlaqəni göstərir.

Nəticə olaraq, işləyş tərzı baxımından məntiq elminin, qaynaqları baxımından isə Qur'an və hədis elmlərinin bir şöbəsi kimi dəyərləndirilməsi mümkün olan xitabət elmi, nəticə almaq nöqetəyi-nəzərindən də psixologiya və sosiologiya elmləri ilə çox yaxın əlaqəyə malikdir. Onu lüğət elmləri kimi bəzi başqa elm sahələri ilə əlaqələndirmək də mümkün olmaqla bərabər dini xitabət baxımından, bəhs etdiyimiz əlaqə çərçivəsi nə qədər də böyük əhəmiyyət kəsb edir!

3. DİNİ XİTABƏT

Dini məqsədlərlə din xadimləri tərəfindən ifa edilən danışqlar “Dini Xitabət”i meydana gətirir. İnsan həyatının hər dövrünü əhatə etməsi baxımından və Hz. Adəmin (ə) ilk insan və ilk peyğəmbər olması səbəbiylə xitabət növlərinin

ilki, ən əhəmiyyətli, ən yayğını və ən çox diqqət və qayğı istəyəni, sözsüz ki, dini xitabətdir.

Bu kitabda bütün cəhətləri ilə tanış olacağınız dini xitabət, əslində din xadiminin yeganə xidmət vasitəsidir. Çünki dinimizdə din xadiminin mövqeyi, peyğəmbər vərəsəciliyidir. Bu barədə Peyğəmbərimiz (səs) belə buyurur:

العلماء ورثة الانبياء

“Alimlər Peyğəmbərlərin varisləridir.”¹³

Heç şübhəsiz peyğəmbərlər haqqın təbliğçiləri, açıqlayıcıları və tətbiqediciləri idilər. Belə olanda nümunəvi qul, son peyğəmbər Mühəmmədin (səs) vəzifəsinin davamçıları olaraq məsuliyyət daşıyan din xadimidir. Beləliklə bir din xadimi, **Allah üçün cəmiyyətə xidmət edən şəxs** deməkdir. Ona görə də din xadimi, Allah Təala və qul hüzurunda camaatın dini yaşayış məsuliyyətini öz üzərinə götürmüş bir insandır. Vəzifəsi isə, insanları xeyirə çağırmaq, yaxşılığı əmr etmək və pisləklərdən çəkəndirməkdir.

Pisliyi **əl** ilə dəf etmə səlahiyyəti din xadiminin əlində olmadığından onlar, bu mühüm vəzifələrini yerinə yetirə bilmək üçün ancaq **dil** və **qəlb** kimi vasitələrdən istifadə edə bilirlər.¹⁴

Əsasən **qəlb ilə büğz**¹⁵ hətta insanı mənəvi məsuliyyətdən qurtarsa belə, pislər və pisləklər üzündən cəmiyyətə gələcək fəlakət və müsibətdən qurtara bilməz.¹⁶ Hələ din xadimi kimi həm özünün, həm də camaatın məsuliyyətini daşıyan şəxs üçün qəlb ilə büğz, heç bir zaman qurtuluş səbəbi ola bilməz.

¹³ Nasif, “ət-Tac”, c. I, səh. 63

¹⁴ İ. Lütfü Ç. “Haqqı Tövsiyə”, səh. 72

¹⁵ Büğz: Qəzəb, hirs, qeyz düşmənçilik, kin, nifrət.

¹⁶ Ənfal surəsi, Ayə 25

O halda camaatın səhvlərini və nöqsanlarını ortaya çıxarıb islah etməkş xəsbəxtliklərini təmin edib, dini həqiqətlərin ölməzliyini onlara təlqin etməkş haqqı, doğrunu tövsiyə kimi gözəl lakin bir o qədər də çətin vəzifələri din xadimi ancaq **dil** vasitəsi ilə həyata keçirmək məcburiyyətindədir. Bax bu məcburilik, dini xitabətdən ən təsirli şəkildə istifadə etməyi vacibləşdirir.

a) Dini Xitabətin Mövzusu Və Məqsədi

Dini xitabət, din xadiminin yeganə xidmət vasitəsi olanda, **dini xitabətin mövzusuş din və dinin özünəməxsus əsaslarının təbliğ edilməsi olacaqdır. Ona görə də dini xitabətin mövzusu yalnız və yalnız İslamdır.**

İslam isə, haqq və həqiqət imanı, səadət və salamat elmi, cəmiyyət, hüquq, iqtisadiyyat və əxlaq nizamı, sənət məktəbi, asudəlik və əbədiyyət duyğusudur,¹⁷kimi tərif verilə bilər.

İslamı bu çərçivədə cəmiyyətə təqdim etmək dini xitabətin qaçıla bilməyəcəyi yeganə mövzusu olduğu kimi, məqsədi də İslam həqiqətlərini açıqlamaq və üstün əxlaqı fərdlərin vicdan və yaşayışlarına hakim qılmağa çalışmaqdır.

b) Dini Xitabətin Fikri Əsasları

Müsəlman-ilhamını Qur'ani-Kərim və Hədisi-şəriflərdən alan insandır. O halda bu əsasın gərəyi olaraq Qura'nı araşdırsaqş əmr bil-mə'rufun nəhy ənil-münkərdən əvvəl zikr edildiyini görürük. Bu xüsusiyyətlər bizə göstərir ki, din xadiminin vəzifəsi iki tərəflidirş

1.Əmr bil-mə'ruf (yaxşılığı tövsiyə)

2.Nəhy ənil-münkər (pislikdən çəkəndirmə)

¹⁷ M. Haqqı, “Xalid b. Vəlid”, önsüz

İslam alimləri mövcud pisliyin aradan qaldırılması zamanı daha böyük bir pislik (fitnə) ortaya çıxacaqsas çıxması ehtimal olunan böyük fitnənin qabağını almaq üçün mövcud pisiyə toxunmamağı islami məqsəd və məsləhətə daha uyğun sayırlar. Ona görə dəş **“İki zərər birləşəndə xəfif olanı irtiqab olunur”**-deyərlər.

O halda dini xitabətdə birinci nəzəri əsas:

Fitnəyi oyandırmadan haqqı təbliğ və xalqı irşad etməkdir. Unudulmamalıdır ki, yerində susma, rast gələnə danışmaqdan daha təsirlidir. Bir mənalı sükut min boş sözdən faydalıdır.

“Allaha və axirət gününə iman gətirən ya xeyir söyləsin ya da sussun!”¹⁸ hədisi-şərifı bu mövzudakı əsas prinsipi bəyan edir.

Müxtəlif batıl inanc və qeyri-əxlaqi yaşayış içində davam edib gedən cahiliyyə dövrü insanlarını tövhid inancı ətrafında birləşdirməyi bənzəri görünməmiş bir tezliklə həyata keçirən İslam dəvətinin əsaslandığı Qur’ani-Kərimi tədqiq edəriksə, müjdələməyin və sevdirməyinş çəkındirməkdən və qorxutmaqdan əvvəl gəldiyinə şahid oluruq. Peyğəmbərlərin xüsusiyyətlərini bəyan edən ayələrdə də daima **“təbşir”**¹⁹, **“inzar”**²⁰dan əvvəl zikr edilmişdir.

Bu Qur’an üslubu göstərir ki, müsəlmanlara **“təbşir”**ş müsəlman olmayanlara isə **“inzar”** ilk olma haqqına malikdir. Peyğəmbərimizin (səs) Səfa təpəsi danışığı da buna gözəl bir nümunədir. Onsuz da Fəth surəsində Allah Təala əshabı anladırkən **“Öz aralarında yumşaq, kafirlərə qarşı zorlu və**

¹⁸ Səhihi-Buxari, Ədəb 31, 85ş Rıqaq 23ş Səhihi-Müslim, İman 74, Lüqata 14

¹⁹ Təbşir: Müjdələmə, muştuluq, şad xəbər vermə, sevindirmə.

²⁰ Müləhizə, düşünməş xəbərdarlıq etmə.

çətindirilər²¹ buyurur. Hz. Peyğəmbərin (səs) ***“Asanlaşdırın, çətinləşdirməyin, müjdələyin, nifrət etdirməyin”***²² şəklindəki tövsiyəsi də bu mənada bizə tam bir fikri əsas olur.

Ona görə də ikinci nəzəri əsası, **sevdilərək haqqı təbliğ və xalqı irşad** olaraq təsbit edə bilərik.

Bu prinsip, daha çox yaxşını, gözəli və faydalını nümunə göstərməklə və cəmiyyəti buna razı salmaqla yerinə yetirilə bilər.²³

MÖVZU İLƏ ƏLAQƏLİ SUALLAR

1. Xitabətin lüğət və termin mənalarını söyləyin.
2. Xitabətin məqsədi və mövzusu haqqında məlumat verin.
3. Xitabət elminin hansı elm sahələri ilə əlaqəsi vardır, izah edin.
4. Dini xitabət haqqında bildiklərinizi söyləyin.
5. Dini xitabətin mövzusu və məqsədi nədir, izah edin.
6. Dini xitabətin fikri əsasları hansılardır, açıqlayın.

²¹ Fəth surəsi, ayə 29

²² Təcrid tərcüməsi, c. II, səh. 77

²³ İ. Lütfü Ç. “Dini Xitabət Çəşidləri-İlkələri-Örnekleri”, səh. 15-21

1. DİNİ XİTABƏT

Gözəl danışmaq sənəti demək olan xitabətin, ilk növünün dini nitq olduğunu hamımız bilirik. Dini nitq məsciddaxili və məscidxarici olmaqla iki növdür. Belə bir ayırma, “tətbiq sahəsi” və ya “məkan” baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Dini xitabət, tamamilə dini mövzularda hazırlanıb təqdim edilən danışıklardan meydana gəlir. Necə ki, Peyğəmbərimiz (səs), həm məsciddə, həm də məscid xaricində lazım gələndə danışıklar aparmışdır. Heç kim Onun məscid daxilində etdiyi danışıklarla məscid xaricində etdiyi danışıklar arasında bir fərq görməmişdir.

Dini mövzuların müəyyən zamanlarda müəyyən hadisələrlə əlaqədar müntəzəm olaraq yada salınması, və izah edilməsi sosial bir ehtiyacdır. Digər tərəfdən, yeni nəsillərin dinimizi öyrənmələri və yaşamaları baxımından da dini nitqlərə böyük ehtiyac vardır. Doğulduqdan ölənə qədər, insan həyatının hər mərhələsində yer tutan dini vəzifə və mərasimlərin yerinə yetirilməsi də dini söhbətlərin müntəzəmliyini vacibləşdirir.

Dini nitqin növləri bildiyimiz kimi Qazi, İmam, Axund və başqa müxtəlif ünvanlarla bilinən din xadimləri tərəfindən yerinə yetirilməkdədir. Bu səbəbdən din xadimi olaraq cəmiyyətə xidmət etməli olanların, dini xitabətin hər növünün mahiyyət və tətbiq üsullarını çox yaxşı bilməsi lazımdır.

İndi dini nitqin növlərini sırasıyla araşdıraraq.

2. MƏSCİD DAXİLİ XİTABƏT

İbadət edilən yer, yə'ni məscid, müsəlmanlar üçün böyük əhəmiyyətə malikdir. Məscidiçi dini nitq də xütbə və moizə olmaq üzrə iki yerə bölünür.

a) Xütbə

Cümə namazının dinimizdə çox əhəmiyyətli bir yer tutduğu hamımıza mə'lumdur. Cümə namazının fərzindən öncə imam, minbərə çıxır və camaata nitq söyləyir. Buna xütbə deyilir. Peyğəmbərimizin (səs) Mədinəyə hicrəti (köç) ilə başlayan xütbə, o gündən müasir dövrümüzə qədər cümə namazı qılınan hər məsciddə, uzun və ya qısa, ərəb dilində və ya məhəlli dildə mütləq davam etdirilir. Çünki, xütbəsiz cümə namazı qəbul olunmaz. Bu səbəblə də xütbə dini nitqin növlərinin başda gələnlərindən biridir.

(1) Xütbənin mahiyyəti

Xütbə, ***“Ey iman gətirənlər! Cümə günü namaza çağrıldığınız zaman Allahı zikr etməyə tələsin və alış-verişi buraxın. Bilsəniz, bu, sizin üçün nə qədər xeyirlidir.”***²⁴ ayəsindəki zikrullahə daxildir. Bunun üçün cümə namazı kimi xütbə də fərzdır.

Xütbənin həqiqəti (rüknü) Allah Təalanı xatırlayıb yada salmaqdır. “Əlhəmdülillah, sübhanallah və ya la ilahə illallah” deməklə Allah Təalanı anmaqdır. Bunlardan hər hansı birinin söylənməsi xütbənin rüknünün yerinə yetirilmiş sayılması üçün kifayətdir.

²⁴ Əl-Cüm'a, 9

Xütbə, biri-digərindən qısa bir həcmə ayrılan iki qisimdən meydana gəlir.

Birinci xütbə: Həmdələ, şəhadət və səlvələdən ibarət olan ərəbcə bir müqəddimə ilə öyüd-nəsihət bölümlərini əhatə edir. Öyüd-nəsihət bölümü ölkəmizdə bəzi bölgələrdə ana dilimizdə, bəzi bölgələrlərdə isə ərəbcə olaraq davam etməkdədir.

İkinci xütbə: Həmdələ və səlvələ ilə başlayır və mö'münlər haqqında edilən dualarla başa çatır. Xətib, xütbəni minbər deyilən yüksək bir yerə çıxaraq ayaq üstə oxuyur. Xütbə cümə namazında, namazdan əvvəl, bayram namazlarında isə namazdan sonra oxunur.

(2) Xütbənin sünnətləri

Xütbənin sünnətlərinə xütbənin ədəbi də deyilir. Kitablarımızda xütbənin sünnətləri olaraq müəyyən edilən xüsusi, əslində xətibin xütbə oxuması əsnasında tətbiq edilməsi gözəl sayılmış üsullardan ibarətdir. Bunlara xütbənin təqdim edilmə şəkilləri demək də mümkündür.

- Dəstəmazlı olmaq, dəstəmazsız xütbə oxumamaq.
- Təmiz paltar geyinmiş və namaz qıla biləcək şəkildə örtülmüş olmaq. Xətibin, cümə namazı və xütbəsi üçün xüsusi bir cübbə və əmmaməsinin olması daha yaxşıdır.
- Xütbə oxumaq üçün minbərə çıxmazdan əvvəl, minbər yanında və ya qabağında olmaq.
- Minbərə dua edərək çıxmaq. Onu da deyək ki, minbərə çıxarkən Peyğəmbərimizdən (səs) nəql edilmiş müəyyən bir dua yoxdur.²⁵ Xütbə kitablarında gördüyümüz dualar sonradan alimlər tərəfindən tərtib edilmiş dualardır.

²⁵ Ne'məti-İslam

Bu səbəbə görə həmin duaları oxumaq sünnət deyildir. Bunların əvəzinə hər hansı başqa bir dua da oxuna bilər.

- Daxili əzana minbərdə, camaata dönərək və oturmuş halda qulaq asmaq.
- İki xütbəni də minbərdən ayaq üstə və camaata tərəf dönərək oxumaq.
- Xütbəyə başlamamışdan əvvəl gizlicə bismillah çəkmək.
- Xütbəyə ardıcıl şəkildə həmdələ, şəhadət və səlvələ ilə başlamaq.
- Moizə etmək.
- Qur'andan bir ayə oxumaq.
- İki xütbə arasında ən azı üç ayə oxuyacaq qədər oturmaq.
- İkinci xütbəyə həmdələ və səlvələ ilə başlamaq, mö'minlərə dua və istiğfar etmək. Bu dua qismində Rəşid Xəlifələrinə dua etmək sünnət deyil, sahabə fe'lidir.
- Xütbəni qısa etmək, uzatmamaq.
- İslam orduları tərəfindən fəth edilən yerlərdə qılıncla çıxmaq və qılınca söykənərək xütbə oxumaq.

(3) Xütbənin qəbul olunması üçün lazımi şərtlər

Xütbənin, Cümə namazının (qəbul olmasının) şərtlərindən biri olduğu üçün müəyyən bə'zi şərtlərə uyğun olaraq yerinə yetirilməsi lazımdır. Həmin şərtlər, fiqh məzhəblərinə görə fərqli sayda təsbit edilmişdir. Hənəfi Məzhəbinə görə şərtlər bunlardır

- Xütbə öz vaxtında oxunmalıdır.
- Cümə namazından əvvəl oxunmalıdır.
- Xütbə niyyətiylə (məqsədilə) oxunmalıdır.
- Cümə namazını qıla biləcək ən azı bir adam olduğu halda xütbə üzü camaata, açıqdan oxunmalıdır.

Xütbə, cümə namazının “qəbul olmasının” şərtlərindəndir, amma özü namaz deyildir. Xütbə namaz deyildir deyə imam qibləyə yox, camaata tərəf dönür. Xətib xütbə oxuyarkən camaatın danışması, hətta danışana “sus!” deməsi belə düz deyildir. Ona görə də bu hərəkəti edənlər cümə namazının fəzilətindən məhrum olurlar.

Bu barədə Peyğəmbərimiz (səs) belə buyurur: **“Cümə günü xətib xütbə oxuyarkən yanındakı yoldaşına yalnız “sus!, qulaq as!” desən belə, cümənin savabını itirmiş olarsan.”**²⁶

(4) Xütbənin duaları

Xütbə oxuyacaq olan imam və ya xətib cümə namazının ilk sünnətini minbərin yaxınlığında və ya önündə qılar. Sünnətin qılınmasından sonra müəzzin

ان الله و ملائكته يصلون على النبي

يا ايها الذين امنوا صلوا عليه و سلموا تسليما²⁷

ayəsini oxuyur. Bu əsnada xətib ağır-ağır qalxıb şax və sükunət içində minbəre çıxır. Camaata dönərək oturur və oxunacaq əzana qulaq asır. Xətib istərsə minbəre çıxax-çıxa alimlər tərəfindən tövsiyə edilən bu duaları oxuya bilər:

²⁶ Buxari, Müslüm, Tirmizi

²⁷ əl-Əhzəb, 56

Minbərə çıxa-çıxa oxunan dualar:

Birinci pilləkəndə:

اَللّٰهُمَّ افْتَحْ عَلَيْنَا اَبْوَابَ رَحْمَتِكَ وَيَسِّرْ عَلَيْنَا حَزَائِنَ فَضْلِكَ وَكَرِّمَكَ يَا اَكْرَمَ الْاَكْرَمِينَ وَيَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ.

Üçüncü pilləkəndə:

رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي وَخُلِّ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي يَفْقَهُوا قَوْلِي * رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ * رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا وَفَهْمًا وَالْحَقْمِي بِالصَّالِحِينَ.

Son pilləkəndə (beş və ya yeddinci) :

اَللّٰهُمَّ هَذَا الشَّأْنُ لَيْسَ بِشَاْنِي وَهَذَا الْمَكَانُ لَيْسَ بِمَكَانِي * اَللّٰهُمَّ يَسِّرْ لِي أَمْرِي وَتَقَبَّلْهُ مِنِّي * وَسَلَامٌ عَلَيَّ جَمِيعِ الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

Xətib, oxunan əzana sakitcə oturduğu yerdə qulaq asar və istərsə xütbə mətninə nəzər salar. Əzan bitdikdən sonra o, ayağa durub xütbəsini təqdim edir. Hər xütbə üçün məqbul olan

aşağıdakı müqəddimə Hz. Peyğəmbərin (səS) xütbə başlanğıcı olması baxımından da tövsiyəyə münasibdir.

Daha sonra xətib birinci xütbəni təqdim edir:

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنُسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا * مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ * نَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَنَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ * اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ * أَمَّا بَعْدُ فَيَا عِبَادَ اللَّهِ، اتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوهُ * إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ الْكَرِيمِ

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

(Burada hansı mövzu olursa-olsun, iki-üç səhifəni keçməyən ana dilimizdə bir xütbə (öyüd-nəsihət) təqdim edilməlidir.)

أَلَا إِنَّ أَحْسَنَ الْكَلَامِ وَابْلَغَ النَّظَامِ كَلَامُ اللَّهِ الْمَلِكِ الْعَزِيزِ الْعَلَامِ * كَمَا قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي الْكَلَامِ * وَإِذَا قُرَأَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

şəklindəki xütbəni bitirmə cümlələrini oxuyur. Bundan sonra

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ

ayəsini oxuyur və oturur.

O t u r u ş: Bu oturuş əsnasında xətib istərsə bu duanı oxuyar:

بَارَكَ اللَّهُ لَنَا وَلَكُمْ وَلِسَائِرِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ الْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْأَمْوَاتِ إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ مُجِيبُ الدَّعَوَاتِ

Xətib qısa bir oturuşdan sonra qalxır və ikinci xütbəni birinci xütbəyə nəzərən bir az da xəfif bir səslə yenə xitabət üslubu ilə oxuyur:

أَلْ حَمْدُ لِلَّهِ حَمْدُ الْكَامِلِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ الْأَمِينِ * وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ * تَعْظِيمًا لِنَبِيِّهِ وَتَكْرِمًا لِمَنْ لَصَفِيهِ فَقَالَ

عَزَّ وَجَلَّ مِنْ قَائِلٍ مُخْبِرًا وَأَمْرًا* إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا
الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا.

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ
إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ* اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ
عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ.

اللَّهُمَّ وَاذْضَعْ عَنِ الْأَرْبَعَةِ الْخُلَفَاءِ* سَيِّدِنَا أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ وَعَلِيَّ ذَوِي
الصِّدْقِ وَالْوَفَاءِ وَبَقِيَّةِ الْعَشْرَةِ الْمُبَشَّرَةِ وَآلِ بَيْتِ الْمُصْطَفَى وَعَنِ الْأَنْصَارِ
وَالْمُهَاجِرِينَ وَالتَّابِعِينَ إِلَى يَوْمِ الْجَزَاءِ* اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ
وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ الْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْأَمْوَاتِ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ*
وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

Xətib bu dua cümlələrini olduğu yerdə oxumalıdır.

Dua bitdikdən sonra, gizlicə “əuzu-bismillah” çəkdikdən
sonra açıqdan “Nəhl” surəsinin 90-cı ayəsini oxuyur:

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَى وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ
وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ.

Bayram xütbələrində bu ayənin əvəzinə “İsra” surəsinin
son ayəsini oxuyarlar:

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ
الدُّلِّ وَكَثِيرُهُ نَكِيرًا.

Minbərdən enmə:

Xətib şax və sakit halda minbərdən enər və mehraba keçərək cümə namazını qıldırır.

Qeyd: Xətib bayram xütbələrinə həmdəldən əvvəl təkbir ilə başlayır. Xütbənin müqəddimə hissəsində üç dəfə təkbir gətirir. Öyrəndiyiniz xütbə dualarının başında bir dəfə, ilk iki cümlənin hər birindən sonra da bir dəfə təkbir əlavə etmək şərti ilə onu bayram xütbəsi müqəddiməsi halına gətirə bilərsiniz.

(5) Xütbənin təqdimi

Hər şeydən əvvəl, xüsusilə xütbə təqdim edəcək olanlar, qətiyyətlə əllərində yazılı bir mətn olmadan xütbə oxumamalıdırlar. Peşəkar xətiblər belə hazırlıqsız danışıqlarda belə vaxtı kifayət qədər yaxşı dəyərləndirə bilmədikləri, buna görə də mövzunu dağıtdıqları üçün nəticə olaraq uğursuz və tə'sirsiz qalırlar. Diqqətlə seçilmiş və ya hazırlanmış bir xütbəni təqdim edərkən yuxarıda oxuduğumuz xütbə ilə əlaqədar, bilikləri yaddan çıxarmamalısiniz.

Əvvəlcədən seçdiyiniz azərbaycanca mətni bir neçə dəfə yüksək səslə, qarşınızda camaat varmış kimi, hətta bir az da hündür bir yerə çıxaraq oxumalısınız. Çətinlik çəkdiyiniz kəlmə və ya cümlə varsa, onları asanlıqla söyləyə biləcəyiniz şəkllə salmalı, başa düşülməyən cümlələri anlaşıla biləcək hala gətirməlisiniz.

Qırıq, ümitsizliyə aparıcı, kəskin tənqid ünsürləri daşıyan ifadələr varsa, onları yumuşaq bir şəkllə salmalı, təqdim edərkən də düşündürücü və qane edici olmağa çalışmalısınız. Çünki xütbə, tənqid və təklif yeri deyil, təlqin, təbliğ və tə'lim yeridir.

Xütbənin azərbaycanca qisminə keçərkən “Hörmətli Mö’münlər!” kimi qısa və səmimi bir xitabla başlamaq lazımdır. Mövzu təqdim ediləcəksə, bu da doğru bir cümlə ilə edilməlidir. Məsələn, bu iki cümlədən biri işlədilə bilər:

“Hörmətli Mö’münlər!

Xütbəmiz.....barəsindədir.
”

“Hörmətli Mö’münlər!

Xütbəmizinmövzusu
.....dur.”

Azərbaycan dilində moizə qismi tələsmədən, diqqətli bir tələffüz ilə, camaatın eşidə biləcəyi səs tonu ilə və ən mühümü səmimi və isti bir rəftar ilə təqdim edilməlidir. Sözləri arasında özünü görə bilməyən xətib, tə’sirli ola bilməz. Gözlərini kağızdan ayırmamaq və ya bunun əksinə əzbər oxuyurmuş kimi davranmaq uğurlu bir təqdim tərzə ola bilməz. Danışmış kimi rahat olmaq, səsinə həddindən artıq qaldırmamaq, yaxud endirmək, eləcə də həddindən artıq səssiz olmamaq, sərt, boğuc və quru bir səslə xütbəni təqdim etməkdən qətiyyətlə qaçmaq lazımdır.

Xütbə əsnasında əl-qol hərəkətlərinə çox az yer verilməlidir. Mimikalar-yə’ni üz-göz hərəkətləri, söylənən cümlələrin mə’nalarına uyğun olmalıdır. Qəzəbli cümlələr söylərkən gülümsəmək, müjdələyərkən hirsələnmək çox gülünc olar. Xütbənin ərəbcə bölümlərini əzbərləmiş olmanız onu təqdim edərkən sizə böyük rahatlıq verəcəkdir.

(6) Bir xütbə nümunəsi:

قال الله تعالى في كتابه الكريم اعوذ بالله من الشيطان الرجيم-

بسم الله الرحمن الرحيم ǧ وا علموا انما امولكم واولا دكم فتنه وان الله عنده
اجر عظيم * ü صدق الله العظيم وبلغنا رسوله النبي الكريم وقال

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

رسول الله صلى الله عليه وسلم اكرموا اولادكم واحسنوا اديهم * ü صدق رسول

الله في ما قال او كما قال

Möhtərəm Möminlər!

Bugünkü xütbəmizin mövzusu “**Gənclik**” haqqında olacaqdır.

Gənclik, bir millətin ümidi, güvənci və gələcəyidir. Gəncliyini pərişanlığa sürükləyən bir millət, ümidini, güvəncini və gələcəyini itirmiş olur. Bu səbəbdən, varlığını davam etdirmək istəyən hər bir millət, maddi və mənəvi cəhətdən güclü bir gəncliyə sahib olmalıdır.

Vəzifəsi yer üzündə Allahın iradəsinin mütləq hakim olduğunu qəbul etmək olan müsəlman bir millət inanclarına və müqəddəs dəyərlərinə bağlı bir gənclik yetişdirməyə hər millətdən daha çox məcburdur və hətta buna məhkumdur.

Bu gün, açıqca görürük ki, dünya gəncliyi böyük bir pərişanlıq içindədir. Geyim-qiyafəsi, ağıl və düşüncəsi ilə bir fənalığa çevrilən bu gənclikş anarxiya, kin, həsəd və nifrətə bürünmüşdür. Mənasız əyləncələr, soyğunlar, narkotik maddələr və içkilər, qumarlar, şəhvət və modalar dünya gəncliyini məhv edərək şəxsiyyətini yandırır kül etmişdir.

Əziz Möminlər!

Təəsüflər olsun ki, yaşadığımız cəmiyyətin gəncliyinə də bu pərişanlıq öz təsirini göstərmişdir. Bahar fəslində açan çiçəklərin, şiddətli bir şaxta ilə solması kimi gəncliyimizin də ruhu solaraq çürüntü olub getmişdir.

Çünki uzun illərdən bəri bu gəncliyin könüllərinə iman doldurulmadı. Qur'an və İslam, məscid və camaat sevgisi aşılınmadı. Ədəb-ərkan, həya, elm və fəzilət öyrədilmədi, və təbii olaraq bu boşluğun yerini içki, qumar, narkotik maddələr, şəhvət və modalar tutdu.

Evimizdə, küçəmizdə, gözlərimizin önündə, müqəddəs dəyərlərə hörmət etməyən, nəfsin küləsinə çevrilmiş bir gənclik yetişdi.

Bəs gəncliyimizi bu hala salan nədir? Bu acı mənzərənin məsuliyyətini daşıyanlar kimlərdir? Gəncliyimizi yenidən özünə, ruhuna döndərəcək çarələr nələrdir? İslamın ruhuna zidd olan musiqiylə onların dərdinə dərman olmaq mümkündürmü? Gəncliyin problemlərini həll etməyə çalışan hər kəs bu sualların cavabını araşdırmağa borcludur.

Möhtərəm möminlər!

Sevimli Peyğəmbərimiz (səs), bir hədisi-şəriflərində belə buyurur:

“Uşaqlarınıza yaxşı baxın, (onlara ikram edin) və onları gözəl tərbiyə edin”²⁸

Nəbilər Nəbisi Mühəmməd Mustafanın (səs) bu və buna bənzər əmrlərinə baxmayaraq, biz müsəlmanlar, gənclərimizə lazımi səviyyədə İslami tərbiyə verə bilmədik.

Mədəniyyət, müasir, inkişaf kimi sözlərin arxasına sığınaraq, bizə aid olmayan hər cür qeyri-müsəlman adətlərini mədənilik adına qəbul edib gənclərimizə öyrətdik. Onlara, bir müsəlmanın necə yaşaması lazım olduğunu öyrətmədik. Ancaq Avropa əxlaqını, güya müasir yaşayış tərzini onların beyinlərinə yerləşdirdik.

Əziz Möminlər!

Söylədiyim bu sözlər nə qədər acı və xoşa gəlməyən olsa da, qəti olaraq bilməliyik ki, bütün bu deyilənlər bir həqiqətdir. Həqiqətlərin əksini söyləmək isə iftiradır. O halda, qəti bilin ki, dünya həyatının bəzəyi olan mal və övladlarımız bizim üçün bir imtahana səbəbdir.

²⁸ İbn Macə, Ədəb 3

Oxuduğum ayəyi-kərimədə Allah Təala bu həqiqəti belə xəbər vermişdir:

“Bilin ki mal dövlətiniz və övladınız sizin üçün (Allah qarşısında) bir imtahanıdır. Ən böyük mükafat isə, məhz Allah yanındadır.”²⁹

O halda, övlad imtahanını və böyük mükafatı qazanmaq üçün, onlara İslami tərbiyə verməkdən başqa çarəmiz yoxdur. Bu baxımdan, əgər həqiqətən gəncliyi xilas etmək istəyiriksə önümüzdə yeganə bir yol vardır. Bu yol, gəncliyə addım-addım Allah Rəsulunun yolunda getməsinə təmin edəcək səviyyədə iman və elm həyəcanını verməkdir.

Elmlərin və müqəddəs həyəcanların qaynağı isə sözsüz ki, İslam və Qur’andır. Haqqında bəhs etdiyim bu gəncliyi yalnız İslam və Qur’an xilas edəcəkdir.

Xütbəmə bu ayəyi-cəliblə ilə son vermək istəyirəm:

“Ey İman edənlər! Özünüzü və ailənizi atəşdən qoruyun.”³⁰

ألا ان احسن الكلام...

Oxu Materialı

VIDA XÜTBƏSİ

“Həmd və minnət Sənədir. Ya Rəbb, hər şan və şərəf Sənin adınadır. Bir tək Allahdan başqa ibadət ediləcək yoxdur. Onun şəriki ola bilməz. Bütün mülk Onundur. Ona şükrlər olsun. Yaşadan, öldürən Odur. Hər şeyə qadirdir. Sözüünü gerçəkləşdirdi. Quluna yardım etdi. Əleyhində birləşənləri məğlubiyyətə uğratdı.

²⁹ Ənfal surəsi, 28-ci ayə

³⁰ Təhrim surəsi, 6-cı ayə

Ey insanlar!

Məni dinləyin, bəlkə, bu ildən sonra bu yerdə sizinlə bir daha görüşə bilmədim. İslamiyyətdən öncəki zamana aid bütün cahiliyyət adətlərini ayağımın altına alıb əzirəm.

Bir ərəbin ərəb olmayan yabançıdan, bir başqasının isə hər hansı bir ərəbdən üstün cəhəti yoxdur. Çünki, bütün insanlar Adəm oğullarıdır, Adəm də torpaqdandır.

Ey camaat!

Sözlərimi dinləyin və anlayın: Hər müsəlman digərinin qardaşıdır. Bütün mö'minlər qardaşdır. Bir kimsəyə qardaşının malı halal olmaz, ancaq könül rızası ilə vermiş olsa müstəsna. Özünü zülm etməyin.

Cahiliyyət adətlərini ayağımın altına alıb əzirəm. Bütün qan davaları tamamilə yox edilmişdir. Bunlar yalan və uydurma şeylərdir. Ortadan qaldırılan ilk qan davası Əbdülmüttəlib oğullarından Harisin qan davasıdır.

Hər cürə, sələm, sələmçilik də aradan götürülmüşdür. Allah Təala "sələm yoxdur," deyir. Ortadan götürülən ilk riba, Əmim Əbdülmüttəlib oğlu Abbasın sələmidir. Sərmayələriniz yenə sizindir. Nə zülm edin, nə də zülm görün. Borclular alacaqlılara, ancaq pulu qaytaracaqdır.

Ey İnsanlar!

Sizin qanlarınız və mallarınız, Allah Təalaya qovuşan zamana qədər, bu gün necə müqəddəs bir gündürsə, bu ay necə qüdsi bir aydırsa və bu olduğumuz yer necə mübarək bir yerdirsə, eləcə müqəddəsdür, hər birinizin qanı və malı o birisinə haramdır. Qiyamət günündə Tanrının hüzuruna çıxacaqsınız. O da sizdən etdiklerinizi bir-bir soruşacaq və ona görə mükafat və cəza verəcəkdir. Bundan sonra, kafirlər kimi hissə-hissə olub bir-birinizin boynunu vurmayın. Özündə bir əmanəti olan adam bu əmanət kimə aiddirsə, ona da verməlidir.

Ey xalq!

Sizə elə bir şey verirəm ki, ona möhkəm yapışdığınız müddət boyunca, səhv yola düşməzsiniz. O da Allahın Kitabıdır və Rəsulunun sünnətidir.

Allah Təala hər haqq sahibinin haqqını vermişdir. Bu səbəbdən varislər üçün vəsiyyət etməyə lüzum yoxdur. Uşaq kimin yatağında doğuldusa, ona aiddir. Zina edənlərin görəcəkləri şey şər'i cəzadır, onların hesabı Allaha aiddir. Atasından qeyrisinə aid olduğunu iddia edən, sahiblərindən başqalarına üz tutan kələlər Allah Təalanın lə'nətini qazanarlar.

Ey insanlar!

Bir qadının ərinin icazəsi olmadan, onun malından bir şeyi başqasına verməsi doğru deyildir. Borc ödənməlidir. Kirayəyə götürülən mal geri

verilməlidir. Hədiyyəyə hədiyyə ilə cavab vermək yaraşar. Başqalarına şahid olan bir adam şahidliyin məs'uliyətini boynuna götürür.

Ey xalq!

Şeytan sizin bu yurdunuzda özünə pərəstiş edilməkdən ümidini kəsmişdir. Məsələn, pis baxdığınız bir sıra əməllərdən könüllü xoş olur. Dininiz barəsində ondan uzaq durun.

Ey insanlar!

Həddini aşmaqdan, ifratdan çəkinin. Əvvəlkilərin məhv olma səbəbi, dində hədlərini aşmaq idi. Haram ayların vaxtını gecikdirmək küfrün ifrat dərəcəsidir. Küfr edənlər onunla yolunu azdılar. Onu bir il halal, bir il haram sayaraq Allah Təalanın qan tökməyi qadağan etdiyi ayları gecikdirmək və beləcə Uca Allahın haram qıldığını halal qılmaq, halal etdiyini haram saymaq istəyərlər. Zaman döndü-dolandı, neçə dövrlər yaratdı, yenə Allah Təalanın yeri, göyü yaratdığı zamankı halına gəldi. Allah nəzdində ayların sayı on ikidir. Dördü haram aylardır, üçü dalbadal gəlir. Rəcəb isə təkdir.

Hər qatil günahlarından özü məs'uldur. Heç bir işlədiyi günah uşaqlarına deyil. Heç bir oğulun və qızın günahı atanı cavabdeh etməz.

Müsəlmanları doğru yola yönəldən adam kəsik burunlu bir zənci də olsa, ona itaət edin ki, Cənnətə girəsiniz. Burada olanlar olmayanlara sözlərini təbliğ etsinlər. Ola bilər ki, burada olmayanlar, bunları olanlardan daha çox xatırlayacaqlar.

- Şahid ol, Ya Rəbb! Şahid ol, Ya Rəbb! Şahid ol, Ya Rəbb!

b) Moizə (Və'z)

İlk təbliqlərini Peyğəmbərimizin (səs) məscid dərsləri olaraq bildiyimiz moizə, sahabələr və daha sonrakı müsəlman alimləri tərəfindən davam etdirilmiş bir din təbliği və xalq təhsili xidmətidir. Xüsusilə həftədə bir dəfə edilən moizə, təqribən heç fasilə verilmədən davam etdirilməlidir. Moizə əvvəldən bəri millətlər arasında davam etmiş anlatmaq və aydınlatmaq vasitələrindən olmuşdur. İslam dünyasında da bir çox qüdrətli xətiblər, öyüd-nəsihət verənlər, moizəçilər yetişmiş, moizə barəsində çoxlu əsərlər yazılmışdır.

*Moizə və irşad**, həqiqətdə ibrət və öyüd-nəsihətlə xalqı təhsilləndirmə yoludur. Bu səbəbə görə o, daha çox yaxşılığa həvəsləndirmə və pisləkdən uzaq tutma yolunu tutur.

Moizə edən, məscidlərdə və ya toplağa ibadət edilən yerlərdə camaatı dini mövzularda maarifləndirmək üçün, ibadətdən əvvəl və ya sonra və ümumiyyətlə kürsüdən nəsihət verən din adamıdır.

Moizə, irşad müsəlmanları müəyyən mövzularda xəbərdar etmək və bə'zi şeylərdən uzaq tutmaq deməkdir.

(1) Moizədə mövzu seçimi:

Moizəçinin ilk işi mövzu seçməsidir. Bunun üçün də camaatın ehtiyacını bilməkdən ötrü həmişə müşahidə aparmaq lazımdır. Ona görə də moizəçi vəzifə yerində ətrafına qarşı həmişə oyaq olmaq məcburiyyətindədir. Çünki “müsəlmanların dərini öz dərini bilmək” moizə edən, mövzu seçməsi üçün əsas vəzifəsidir.

Bilinən bir həqiqətdir ki, camaat gündəlik problemlərinə praktiki çarələr axtarır və gündəlik həyata aid olmayan akademik mövzuları onlar hekayə və ya nağıl dinləyən kimi dinlərlər. Buna görə də camaatı maraqlandıran birinci dərəcəli mövzuları tapıb, həm uyğun, həm də münasib bir şəkildə hazırlayan və təqdim edən nəsihətçilər, camaata yol göstərməyə müvəffəq ola bilirlər. Necə ki, Peyğəmbərimiz (səs) də “həmsöhbətlərinin ehtiyac və məsləhətlərinə uyğun olaraq mövzu seçər və danışardı.”

(2) Moizə planı:

Ən kiçik mövzunun belə hazırlanıb təqdim edilməsi üçün bir planın olması lazımdır. O halda yarım saatlıq bir moizədə dərin

* İrşad: Doğru yol göstərmə, doğru yola çəkmə.

mövzular danışmaq üçün əlbəttə ki, mükəmməl hazırlanmış bir planın olması daha böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Ümumi halda bir moizə planı belə ola bilər:

- Mövzuya ehtiyac hiss edilməsi (Seçim səbəbi, camaatla əlaqəsi.)
- Mövzunun dini mənbələri: (ayə, hədis və bunlarla əlaqəli olaraq fiqhi hökmlər və fikirlər)
- Mövzunun ana xətti (əsas fikir)
- Mövzu ətrafında söylənmiş fərqli fikir və anlayışların dəyərləndirilməsi. (Təbii bir fərqlilik varsa)
- Ehtimal daxilində olan suallar və cavablar. (moizə tək tərəfli danışığ olduğu üçün nəsihət edən şəxs, camaat tərəfindən verilən suallara cavab verməyə çalışmalıdır.)
- Mövzunun əhəmiyyətini bir neçə cümlə ilə ixtisar edib, qısa bir dua etmək: (Sonradan məscidə gələnlərin də faydalana bilməsi üçün mövzunun ixtisar edilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir.)

(3) Moizə hazırlama:

Ümumiyyətlə mövzuların camaata çatdırılmasında iki üsuldan istifadə edilir:

a-Mövzu, ayə və hədislərlə əlaqəli olaraq ümumi mənada şərh edildikdən sonra yavaş-yavaş izah olunur.

b-Birinci mövzunun bir hissəsi götürülüb yavaş-yavaş ümumi nəticəyə doğru gedilir.

Nəsihət mövzusunun hazırlanmasında həmin metodların hansından istifadə edilirsə-edilsin, hazırlıq mərhələsinin əsasını mövzuya aid, ayə və hədisləri mümkün qədər təfsir və şərtlərindən oxunaraq hazırlanması təşkil etməlidir. İslam böyüklərinin fikir və ifadələri, şe'r, lətifə və hekayələrindən istifadə edilməsi də nəsihəti uğurla başa çatdırmaqda nəsihətçiyyə kömək edəcəkdir.

Moizədə üslub irşadidir, elmi və akademik deyildir. İrşadi üslubda başqalarını günahlandırma yoxdur, xəta və günahı aşkar etmə vardır. Peyğəmbərimiz (səs) **“bir qism insanlara nə olur ki...”** şəklində ifadələrlə üstü örtülü bir tərzdə xətalara işarət edərdi.

Moizədə işlədiləcək üslubun təbii, sadə və hamı tərəfindən başa düşülən olması əsasdır. Danışqlar sərt və qəlbi qıran olmamalıdır. Çünki müsəlmanları incitmədən tərbiyə etmək öyüd verənin müsbət və sevdirci üslubu ilə mümkündür.

Onu da qeyd edək ki, nə qədər təcrübəli olursa olsun heç bir nəsihətçi, əvvəlcədən fikirləşib planlaşdırmadığı bir mövzuda danışmamalıdır.

(4) Moizə duaları:

Hər dini danışiq növü kimi moizənin də xüsusi bir başlanğıcı vardır. Onun, xütbə başlanğıcından yeganə fərgi şəhadətin olmamasıdır. Moizəyə başlayarkən aşağıdakı sıra izlənilir:

Həmdələ, səlvələ, bəsmələ (bismillah), mövzu ilə əlaqəli bir ayə, mövzu ilə əlaqəli bir hədis və qısa bir dua ilə başlanılır:

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ* وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ
وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ* قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ الْكَرِيمِ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ
الرَّجِيمِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(.....)

صدق الله العظيم

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم

(.....)

صدق رسول الله صلى الله عليه وسلم

(Dini danışığa başlayarkən aşağıdakı duadan istifadə etmək olar):

رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي يَفْقَهُوا قَوْلِي *
سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ * سُبْحَانَكَ لَا فَهْمَ لَنَا
إِلَّا مَا فَهَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْجَوَادُ الْكَرِيمُ

(5) Bir Moizə nümunəsi:

MÖVZU: İSLAMDA DÜNYA VƏ AXİRƏT TARAZLIĞI

Plan:

- 1- Mövzunun məqsədi
- 2- Yəhudilik və xristianlıqda dünya və axirət
- 3- İslamın bu mövzudakı fikri
- 4- Dünya mö'minə zindandırımı?
- 5- Ne'mətlərdən faydalanma haqqı kimindir?
- 6- Mövzunun xülasəsi

Bir ayə və bir hədis :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَاحْسِنْ كَمَا
أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفُسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ* وَقَالَ
رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا حَنْظَلَةُ سَاعَةٌ وَ سَاعَةٌ.

Hörmətli Müsəlmanlar!

Müasir İslam dünyasında, xüsusilə vətənimizdə getdikcə varlığını hiss etdirən maddəni ələ keçirmə həvəsi, maddəni hər cür inanc və prinsiplərdən üstün tutma tamahı və dünyanı axirətdən üstün tutma arzusu təhlükəli bir hal almışdır.

Digər tərəfdən bir qrup insanların müxtəlif düşüncələrdə olduqları mə'lumdur. Dünya və axirət ne'mətlərini özlərinə haram bilib dünyanı təmiz tərk edib axirət qaygısı içində olan bir qism müsəlmanların olduğu da bir həqiqətdir.

Dünya və axirət də biz insanlar üçün bir yurddur. Bunların bir-birlərinə nisbətləri necədir? Bu suala dinimiz necə baxır? Bizə bu mövzuda hansı yolu göstərir və nəyi məsləhət bilir? Bugünkü söhbətimizdə bu xüsusi ayə və hədislərin işığı altında izah etməyə çalışacağıq. Təqdir edərsinizsə, dinimizin bu mövzudakı əmr və tövsiyələri bilinməzsəş ya dünyanı və ya axirəti tərk etmə, ya da İslam dairəsi xaricinə çıxma təhlükəsi vardır.

Hörmətli mö'minlər! Dünya və axirətin dəyərləndirilməsi mövzusunda islamıyyətdən əvvəlki dinlər də dünyaya bə'zi əsaslar gətirmişdir. Bu gün bu mövzuda üç fikir vardır:

- 1- **İfrat**- (Həddi aşmaq) – Materializmin və əsli pozulmuş yəhudi inancının fikri
- 2- **Təfrit** – İfratın ziddi olub, buddizmin və pozulmuş xristian inancının fikri
- 3- **E'tidal** – Orta fikir olub, İslamın fikridir.

İfrat fikir dediyimiz birinci qrupş “Mənim vətənim yalnız bu dünyadır” deyir. Həzrəti Musaya (ə):

أَرَأَيْتَ اللَّهُ جَهَنَّمَ

-“**Allahı, açıq-aydın bizə göstər**”³¹ təklifini edən yəhudilərş daha sonra Samirinin qızıl heykəlinə inananaçaqdılar və beləcə tarixi maddəçiliyin qurucuları olacaqdılar. Bu gün əldə olan Tövrat nüsxələrində də daha çox dünyəvi hökm və cəzalarla rastlaşırıq. Bu birinci qrupun özəllikləri iki maddədə toplana bilər:

- 1- Məxsusata – yə'ni hiss organları ilə hiss edilən şeylərə – inanmaq və bunların xaricində qalan şeylərə əhəmiyyət verməmək şübhə ilə nəzər salmaq...

³¹ En-Nisa, 153

2- Dünya həyatına və ləzzətlərinə həddindən artıq əhəmiyyət vermək

Müqəddəs Kitabımız Qur'ani-Kərim bu fikir sahiblərinin təmsilçisi olan yəhudiləri aşağıdakı ayələrdə belə qiymətləndirir:

وَلْتَجِدَنَّ أَحْرَصَ النَّاسِ عَلَى حَيَاةٍ وَمَنْ الَّذِينَ اشْرَكُوا يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرَ أَلْفَ سَنَةٍ وَمَا هُوَ بِمُزَحِّجِهِ مِنَ الْعَذَابِ أَنْ يُعَمَّرَ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ.

“Sən onları (yəhudiləri) bütün insanlardan, hətta müşriklərdən də daha artıq yaşamağa həris görərsən. Onlardan hər biri istər ki, min il yaşasın, halbuki, uzun ömür etmək onların heç birini axirət əzabından uzaqlaşdırmaz. Allah onların etdiklərini görəndir!”³²

Hökmünü də bu şəkildə ifadə edər:

فَأَمَّا مَنْ طَغَىٰ وَآثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَىٰ.

“Kim (dünyada) azgınlıq etmişsə, dünyanı (axirətdən) üstün tutmuşsa, sübhəsiz ki, onun məskəni cəhənnəmdir.”³³

Dünyəvi fikir sahiblərini beləliklə bir Qur'an hökmü ilə əlaqələndirdikdən bağlılığına gəldikdən sonra ikinci qrupu tanımağa çalışaq.

İkinci qrupun düşüncəsi də “*bu dünya mənim vətənim deyildir*” cümləsi ilə yekunlaşa bilər. Birincilər dünyaya ibadət edəcək şəkildə bağlanarkən, ikinclilər dünya həyatını mənasız

³² Əl-Bəqərə surəsi, 96

³³ Ən-Naziat surəsi, 37-39

hesab edirlər. Bu düşüncə istiqamətində tətbiq, orta əsrdə xristian dünyasına rahiblərin hakim olduğu illərdə çox görünmüşdür. Bu mövzuda belə diqqəti özünə çəkən nümunələrə rast gəlirik. Deyilir ki, *“rahiblərin çoxu mağaralarda, susuz quyularda və qəbristanlıqlarda qalır və ot yeyirdilər. Fiziki təmizliyi, ruh təmizliyinə zidd görür, üzlərini yumaqdan çəkinirdilər. Onların nəzərində insanların Allahdan ən çox qorxanları təharətdən, təmizlikdən ən uzaq olan və nəcəsətlərə ən çox girənlərdi.”*³⁴ *“Rahiblər qadınların kölgəsindən belə qaçır, onlara yaxınlaşmağı və onlarla münasibətdə olmağı günah sayırdılar.”*³⁵

Dünyanı tərk etmək mə'nasına gələn bu düşüncə artıq ortadan qalxmış, bu qrupdakılar da əvvəlkilərə-yə'ni dünyanı axirətdən üstün tutanlara qatılmışdılar. Bu mövzuda Avropa xalqının vəziyyətini görərək xristianlığı rədd edib müsəlman olan prof. Məhəmməd Əsəd belə deyir:

*“Avropadakı insanların çoxu demokrat olsun, faşist olsun, kapitalist və ya sosialist olsun, fikir və ya iş adamı olsun, ancaq və ancaq bir tək “din” bilməkdədirlər ki, o da maddi tərəqqiyə ibadət edib, həyatın birinci məqsədini, insan yaşayışını asanlaşdırmaq olduğunu, qısaca olaraq “mütləq azadlığa” inanmaqdır. Bu dinin kilsələri, fabriklər, kinoteatrlar, rəqs salonları, elektrik stansiyalarıdır. Onun kahinləri (din adamları) da bankirlər, mühəndislər, kino ulduzları, ticarət və sənət adamları və uçuş qəhrəmanlarıdır.”*³⁶

Əziz Mö'münlər! Görürsünüz ki, başlangıcdə və əsas e'tibarilə bir-birindən çox fərqli, hətta bir-birinin ziddi olan bu iki görüş, bu gün maddəyə və dünyaya bağlılıq mövzusunda birləşmiş vəziyyətdədirlər. Bu halda nəticə eyni olduğuna görə hökm də

³⁴ Müsəlmanların geriləməsiylə dünya nələr itirdi. A. Ən-Nədvî

³⁵ Müsəlmanların geriləməsiylə dünya nələr itirdi. A. Ən-Nədvî

³⁶ “Yolların ayrılış nöqtəsində islam” M. Əsəd

eyni olur. Bunlar da “dünya həyatını üstün tutmuş” olanların vəziyyətinə düşəcəkdirlər.

Ancaq, işin bizcə əhəmiyyətli olan tərəfiş bu pis inkişafın müsəlmanlar arasına da yol tapa bilməsidir. Bizlər də əbədi ziyana uğrayaraq belə pis bir vəziyyətə düşməmək üçün dinimizin bu mövzudakı əsaslarını və qayda-qanunlarını yaxşı bilməliyik.

Uca Rəbbimiz belə buyurur:

فَاعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّى عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا.

“Artıq (Ya Peyğəmbər!) bizim Qur’anımızdan üz çevirib dünya həyatından başqa bir şey istəməyənlərdən üz döndər!”³⁷

Əziz Mö'münlər! Bunu mütləq bilməliyik ki, dinimizin əsl məqsədiş biz müsəlmanların dünya və axirət səadətini tə'min etməkdir. Məqsəd bu olanda, hər iki həyat səhnəsinə də lazımı əhəmiyyətin veriləcəyi təbiidir. Allah Təala belə buyurur:

وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفُسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ*

“Allahın sənə verdiyindən özünə axirət qazan (malını Allah yolunda sərf et). Dünyadakı nəсібini də unutma. (O maldan qismətinin ancaq bir kəfən olduğunu bil. Pulunu mənasız yerə sağa-sola səpələməş səhhətinin, sərvətinin, gəncliyinin qədrinin bil. Sabah səni Allahın əzabından qurtara biləcəkyaxşı əməllər et). Allah sənə (sərvət verməklə) yaxşılıq etdiyi kimi, sən də (varından yoxsullara, qohum-əqrəbaya

³⁷ Nəcm surəsi, 29

xərcləməklə) yaxşılıq et. Yer üzündə fitnə-fəsad törətməyə cəhd göstərmə. Həqiqətən, Allah fitnə-fəsad törədənləri sevməz.³⁸

Bu ayə, inkarçı və ehtikarçı Qaruna millətinin etdiyi tövsiyələr cümləsindən olub dünya və axirət barəsindəki ən uyğun tutumu dilə gətirməkdədir. Burada aşağıdakı xüsusları isbat edirik:

- 1- Əldəki dünyaya aid imkanlarla axirəti qazanmaq (Hər müsəlman yaxşı bilməlidir ki, axirətə gedən yol, bu dünyadan keçir, bu dünyanı dəyərləndirə bilməyən insan, axirətini də qazana bilməz).
- 2- Dünyanı və ondan faydalanmağı da tamamilən tərk etməmək,
- 3- Yaxşılıq etmək, fitnə və fəsad çıxarmamaq, haqq sisteminə üsyan etməmək, insanların zərərinə çalışmamaq.

Möhtərəm Mö'münlər! Göründüyü kimi bu ayədə *“axirəti axtarmaq, dünyanı unutmamaq”* əmr edilmiş, dünya sakitlik, sabitlik və hüzurunun pozulmaması da qət'i tapşırılmışdır. Bu o deməkdir ki: *“məhdud olan dünya səadətini kiçik görməyin, çünki, sonsuz olan axirət xoşbəxtliyi ona bağlıdır.”* Onsuz da bu dünyanın imarı (malını əldə etmək) əsas məqsəd deyil, bu ancaq axirətin ma'mur (qazanılması) olması üçün görülən işlərdir. Onun üçün insan dünyanın imarına, hüzur və sabitliyin tə'min olmasına çalışır. Necə deyərlər: *“dünyası ma'mur olanın axirəti də ma'mur olur.”* Allah Təala cümləmizin iki dünyasını da işıqlı və xoşbəxt etsin...

Dünya və axirətin birgə dəyərləndirilməsi haqqında, Peyğəmbərimizin (səs) də tövsiyələri vardır. Məsələn:

³⁸ Qəsəs surəsi, 77

لَيْسَ بِخَيْرِكُمْ مَنْ تَرَكَ دُنْيَاهُ لِآخِرَتِهِ وَلَا آخِرَتَهُ لِدُنْيَاهُ حَتَّى يُصِيبَ مِنْهَا جَمِيعًا فَإِنَّ الدُّنْيَا بَلَاغٌ إِلَى الْآخِرَةِ وَلَا تَكُونُوا كَلًّا عَلَى النَّاسِ.

“Sizin xeyirliniz axirəti üçün dünyasını, dünyası üçün də axirətini tərk etməyib hər ikisini birgə davam etdirəninizdir. Çünki, dünya axirətə çatdırıcı bir vasitədir. İnsanlara əsla yük olmayın”³⁹

Uzun bir hədisin son qisminə də belə buyurur:

يَا حَنْظَلَةُ سَاعَةٌ وَ سَاعَةٌ.

“...Ey Xanzala, Bir saat ibadətlə, bir saat dünya işləri ilə məşğul ol. Kifayət edər...”

Müəyyən edildiyinə görə Peyğəmbərimiz (səs), bu tövsiyəsini üç kərə təkrar etmişdir. Bu da o işin əhəmiyyətini bildirməkdir.

Hörmətli Mö'münlər!

Dinimizə görə **“Axirət də, dünya da Allahındır.”**⁴⁰

Qur'ani-Kərimdə dünya və axirət kəlimələrinin hər biri 115 dəfə deyilir.⁴¹ Qur'ani-Kərimdə həm dünyəvi, həm də uxrəvi cəzalara yer verilmişdir. Kitabımızda dəfələrlə dünyəvi ne'mətlərdən bəhs edən ayələri axirət ne'mətlərini mövzu alan ayələr izləyir. Lakin siz (Ey insanlar!) dünyanı üstün tutursunuz! Halbuki axirət daha xeyirli, daha baqidir. Üstünlük haqqı əbədiliyindən ötrü axirətə aiddir.⁴² İslamda dünya iman və əməlş axirət isə hesab və ədalət

³⁹ Ramüz Əl-Əhadis

⁴⁰ Əş-Şüəra surəsi, 49

⁴¹ Əl-Mu'cəmul-Mufəhrəs

⁴² Əl-A'lə surəsi, 16-17

yeridir. Axirətdəki hesabda dünyanın mal, övlad və məqam kimi dəyərləri deyil, bunların işlədilmələri tə'sirli olacaqdır.

Dinimizin dünya və axirət tarazlığında bizlərin iradəsi tamamən bir tərəfə çevrilməmişdir. Qul hər iki həyat səhnəsindən birini üstün tutma azadlığına sahibdir. Ancaq hər iki dünya səadətini birdən istəmək Allah Təalanın iradəsinə daha uyğun düşdüyü üçündür ki, Qur'anda belə bir dua nümunəsi verilmişdir:

رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ.

“Ey Rəbbimiz! Bizə dünyada da yaxşı həyat ver, axirətdə də yaxşı həyat ver və bizi cəhənnəm əzabından qoru.”⁴³

Hörmətli mö'münlər! Yeri gəlmişkən bütün bu sözlərin üstünə zidd kimi görünən və elə başa düşülən bir hədisi-şərifdən bəhs etmək istəyirəm. Peyğəmbərimiz (səs) buyurur ki:

الدنيا سجن المؤمن و جنة الكافر

“Dünya mö'minin zindanı, kafirin cənnətidir.”⁴⁴

Bə'zi tənbel müsəlmanlar bu hədisi-şərfi özlərinə sərf edən kimi yozdururlar və “Dünya kafirin, axirət mö'minin” deyirlər. Halbuki bu hədisin həqiqi mə'nası bambaşqadır. Belə ki, “Müsəlmanın cənnətdə qovuşacağı əbədi və xoşbəxt həyat və ne'mətlərə baxanda dünya həyatı sanki, zindan həyatı kimi gələcəkdir. Çünki, bu dünyada adamlardan dərd, sıxıntı əskik olmur. Kafir də axirətdə sonsuz bir əzab içində düşəcəyi üçün dünya həyatı ona cənnət həyatı kimi görünür.” Bu hədis “mö'min və kafirin axirətdəki vəziyyətinə görə” dünya həyatının həqiqətini izah edir.

⁴³ əl-Bəqərə, 201

⁴⁴ Ət-Tac

Həz. Peyğəmbərin (sə) bu sözünü yanlış yozaraq dünyadan əl-ayağını üzmək, istəyi və arzusunda olan müsəlmanlar, bu hərəkətlərin İslam qayda-qanunlarına uyğun olmadığını bilməlidirlər. Çünki dünya da müsəlmanlar üçündür, axirət də. Allah Təala belə buyurur:

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ * قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ.

“(Ya Peyğəmbərim!) De ki, Allahın öz bəndələri üçün yaratdığı zinəti və təmiz (halal) ruziləri kim haram buyurmuşdur?” “De ki, “bunlar dünyada iman gətirənlər üçündür (lakin kafirlər də onlardan istifadə edə bilərlər), qiyamət günündə (axirətdə) isə yalnız mö’minlərə məxsusdur.” Biz ayələrimizi anlayıb-bilən bir tayfaya belə ətraflı izah edirik”⁴⁵

Göründüyü kimi dünyadan faydalanma haqqı əslində müsəlmanlarındır. Kafirlər, müsəlmanların kölgəsində dünyadan yararlanırlar. Elə isə necə olar ki, dünya kafirin olsun?

Müsəlmanlar, bə’zi düşüncələrlə bu haqlarını qoruyub saxlamasalar, əlbəttə, dünyada hakimiyyət kafirlərin əlinə keçəcəkdir. “bir tikə, bir əba” şəklində başa düşülən qənaət, islamda yol verilən qənaət deyildir. Qənaət, ələ keçənlə dolanmaqdır, kifayətlənmək deyildir. İstehsal vaxtında qənaət olmaz. İstehlak vaxtında qənaət vardır. Dini vəzifələrə mane olmamaq şərt ilə istehsal nə qədər çox edilirsə, o qədər yaxşıdır. Çünki, möhtaclara yardım imkanı yaranır. İlk müsəlmanlar da

⁴⁵ A`raf surəsi, 32

bunu belə başa düşmüş və tətbiq etmişlər. Sahabələr haqqında söylənən bu sözlər nə qədər diqqəti cəlb edicidir:

“Həzrəti Mühəmmədə (səs) inanan ilk müsəlmanlar birliyi, insanlığı, kölgəsi və iradəsi altında məs’ud etməyə, tərəqqi etdirməyə, dos-doğru tutub dünyanı imar edərək yer üzünün bərəkətini artırmağa qadirdilər. Həmin birlik, insanlığın yaxşılığı üçün ən xeyirli və ən çox işləyən adamlar idi. Onlar bu həyata boyunlarına keçən dəmir bir zəncir kimi baxaraq ona düşmən olub, onu qırmağa çalışmadılar. Eyni zamanda onlar həyata ələ keçməyəcək bir zövq və səfa nəzərilə də baxmırdılar. Heç bir saatlarını boş keçirmirdilər və həyatın ne’mətlərindən əsla geri durmurdular. Ayrıca dünyanı insanın qurtulması vacib olan bir işgəncə və əzab yeri qəbul etmirdilər. Yer üzündəki ne’mət və xəzinələrinə tərk edilmiş bir mal gözüylə baxıb bunun üçün bir-birlərini öldürmürdülər. Zəif millətləri qənimət sayıb onları ovlamaq üçün bir-birlərilə yarış etmirdilər. Əksinə, bu nəcib topluluq bu dünya həyatını Allahın bir ne’məti, hər cür xeyirin əsası və səbəbi olaraq qəbul edirdilər. Onlar, bu həyatda Allaha yaxınlaşır, özlərinə bəxş edilən insanlığın kamal dərəcəsinə əməl və cihadlarıyla nail olurdular.”⁴⁶

Bəli, hörmətli mö’münlər! Sahabəyi-kiram belə anlayır və belə yaşayırdı. Bizlərin anlayış və yaşayışı da belə olmalıdır. Dinimiz halal və təmiz ruzilərin və rizqlərin müxtəlif düşüncələrlə haram sayılmağını müsbət qiymətləndirmir. Allah Təala Qur’ani Kərimdə buyurur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ * وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمْ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ.

⁴⁶ ən,Nədvi, “Müsəlmanların geriləməsiylə dünya nələr itirdi?”

“Ey iman gətirənlər! Allahın sizə halal buyurduğu pak ne’mətləri (özünü) haram etməyin və həddi də aşmayın. Doğrudan da Allah həddi aşanları sevməz Allahın sizə verdiyi ruzidən halal və təmiz olanını yeyin. İnandığınız Allahdan qorxun.”⁴⁷

Bu ayətin təfsirində mərhum Həmdi Yazır belə göstərir: *“Nə Allahın ne’mətlərini bəyənməmək, onlardan qaçınmaq kimi nankorluq, nə də bu dünya ne’mətlərini qayəyi-əməl zənn edib Allahdan, axirətdən qəflət edərək əsiri-həvəs və şəhvət olunur.”*⁴⁸

Bu ayətin nüzul səbəbi olaraq belə bir hadisə danışılır:

Sahabələrdən bir qrup Peyğəmbərimizin (səs) zövcəsindən Onun necə ibadət etdiyini soruşur. Aldıqları cavabdan onlar öz əməllərinin az olduğunu görürlər:

-*“Keçmiş və gələcək günahları əfv olunmuş olan Peyğəmbər (səs) belə ibadət edərkən bizlər nə haldayıq?”*-deyirlər. Onların içindən biri:

-*“Bundan sonra mən, gecələri yatmayıb həmişə namaz qılacağam.”*-deyir.

Digəri:

-*“Mən də həmişə oruc tutacağam”*-deyir.

Bir digəri:

-*“Mən də qadınlardan ayrılacağam və əsla evlənməyəcəm”*- deyir. Onlar sözü bir yerə qoyurlar.

Xəbər Hz. Peyğəmbərə (səs) çatıncaş bu adamları taparaq onlara:

“O sözləri danışan sizsinizmi? Allaha and edərəm ki, mən Allahdanş sizə nisbətlə daha çox qorxaram, Ona daha çox sığınıram. Fəqət mən oruc da tuturam, iftar da edirəm. Namaz qılıram, yatıram da. Qadınlarla da evlənirəm. Kim mənim

⁴⁷ Maidə surəsi, 87-88

⁴⁸ “Haqq dini Qur’an dili”, 3.2 799, 2. nəşr

sünnətimin xaricinə çıxarsa, o məndən deyildir”- deyə tənbeh edir.

Möhtərəm Mö'münlər!

Bir qrup müsəlmanlar, gözəl, məşru və halal olan ne'mətləri, “şükrünü yerinə yetirə bilmərəm” deyə yeməkdən- içməkdən, istifadə etməkdən çəkinir və onlardan uzaq durmağı bir fəzilət bilirlər. Hamı bilir ki, hər ne'mətin şükrünün yerinə yetirilməsi lazımdır. “Bunu edə bilmərəm” deyə ne'mətdən istifadə etməmək məqbul olan bir iş deyildir. Əslində mühüm olan ne'mətdən istifadə edib, şükrünü də, ifa etməkdir. Əlbəttə ki, şükür ne'mətin cinsindən olar. “Əl-Hamdu lillah”, demək bir zikirdir, dilin şükrüdür. Əsl ne'mətin şükrü o ne'mətdən başqalarını istifadə etdirməklə yerinə yetirilir.

Bir gün Həsən Bəsri Həzrətlərinin yanına bir nəfər gəlir və belə deyir:

-Filan adam, Paluzə (şirniyyat növü) yemir. “Şükrünü yerinə yetirə bilmərəm” deyir.

Həsən Bəsri Həzrətləri soruşur:

-Soyuq su içirmi? O şəxs “bəli”-deyəndə İmam Bəsri belə buyurur:

“O halda o şəxs cahildir. Allahın (cc) soyuq sudakı ne'mətinin, Paluzədən daha çox olduğunu bilmir...”⁴⁹

Əslində ne'mətlərin şükrünü düşünmək, nəfsin azmaması üçün tədbirlər görmək gözəldir. Ancaq təməl prinsipləri də tərsinə yozmamaq lazımdır. Tərs anlayıb tərs anladılarsa və buna iltifat edilirsəş imtahan dünyasında uğursuzluğa uğrayar, bu axirət yolçuluğunda yarı yolda qalar. Allah Təala cümləmizi bu təhlükədən qorusun!

Möhtərəm müsəlmanlar!

⁴⁹ M.Həmdi Yazır, “Haqq Dini, Qur'an Dili”

Dinimiz, insanın həm maddi vəziyyəti və cismani ehtiyaclarıyla maraqlanır, həm də insana Allah, təbiət, həyat, dünya və axirət haqqında səhih və doğru biliklər verərək onun daxilini və xaricini təmizləyir. Beləliklə onu yavaş-yavaş şüursuz canlı həyatından insani və müqəddəs həyata çıxarır. Səhhət, elm, sərvət, iqtisad, ailə, ev, fabrik, mağaza, vətən, müharibə, sülh... qısaca fərdi və sosial həyatla əlaqəli heç bir şey yoxdur ki, dinimiz onunla əlaqəli olmasın. Bundan əlavə bir müsəlman, həm tam mə'nasıyla mö'mün qala bilər, həm də məşru (şəriətə uyğun) yollarla dünyəvi zövq və fəaliyyəti əldən buraxmaz, həyatın bütün zövqlərindən mübah yollarla yararlanır. Təbii olan meyllərindən heç birini öldürmək ağılından keçməz. Həyat mübarizəsindən, yaşama əzmindən və axirəti qazanma sə'yələrindən geri qalmaz. Çünki, müsəlman sonsuz bir ümid və sərhədsiz bir qorxu içində həyatını davam etdirər.

İslam Dini, insan yaradılışına uyğun bir hərəkət və həyat qaynağıdır. Bütün əsasları həyat ilə əlaqəlidir və həyatvericidir. Buna görə də dinimizdə dünya və axirət işləri ayrılığı yoxdur. Birində o birini tapmaq mümkün, birini o birindən ayırmaq qeyri-mümkündür.

Bizə görə dünya fanidir, bağlanmağa dəyməz. Axirət əbədidir, qaçılmazdır. Bu anlayışla yaşayıb üz ağılığıyla axirətə, iman üzrə-köçənlər arasında olmaq üçün qeyrət edək!

-Allah Təala bizləri bu dünyaya uyub, axirəti unudanlardan eyləməsin!

-Rəbbim bizləri bu dünyada ikən əbədi həyatını qazananlardan eyləsin!

-Allah Təala cümləmizi cənnət və cəmalıyla müşərrəf qılsın!

Amin!!!⁵⁰

⁵⁰ İ.Lütfi Çakan, İrfan gündüz, Yaqub çiçək "Xitabət"

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ *

وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ * وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ *

الْفَاتِحَةُ *

Qeyd: Moizə bitdikdən sonra izah edilən mövzunu bir-neçə dua cümləsi ilə (yuxarıdakı üç cümlədə olduğu kimi) sona yetirmək yaxşı olar.

Oxu Materialı

MOİZƏNİN ƏHƏMİYYƏTİ

İslam dinində moizə, çox mühüm bir vəzifədir və fərzi-kifayədir. Kürsülərdə, minbərlərdə xalqa nəsihət məqsədilə təqdim edilən nitqlər sünnətdir. Sünnətə uyğun olaraq təqdim edilən xütbə və moizələrdən hamı istifadə edər. Çünki, bunlar insanlara öz vəzifələrini xatırlatmaqdır. Bu isə mö'minlər üçün çox faydalıdır.

Moizə əslində xeyirxahlıq deməkdir. Bir hədisi-şərifdə belə buyurulmuşdur: “Şübhə yox ki, din, Allah üçün, Allahın kitabı üçün, peyğəmbəri üçün, müsəlmanların imamları üçün və cümləsi üçün xeyirxahlıqdan ibarətdir.”

Həqiqətən Haqqın dininə xidmət üçün çalışmaq, başqalarının hidayətinə və səadətinə xidmət üçün çalışmaq ən böyük bir xeyirxahlıqdır və üstün bir hərəkət sayılır və bununla əlaqədar hədisi-şərifdə belə buyurulmuşdur: “Allah Təalanın bir kimsəni sənin vasitənlə hidayətə (doğru yola) gətirməsi, sənin üçün günəşin üzərinə doğduğu və batdığı şeylərin cümləsindən daha xeyirlidir.”

Müsəlmanlıqda yaxşılığı əmr etmək, pislərdən uzaqlaşdırmaq da öyüd və xeyir diləməkdən ibarət olub, çox əhəmiyyətli bir vəzifədir. Bir moizənin (əmr və qadağan etməyin) ruhlara tə'sir edə bilməsi üçün bu vəzifəni yerinə yetirən şəxsin aşağıdakı beş xüsusiyyəti daşması lazımdır:

1. Bilikli olmalıdır, çünki, biliksiz bir adam bu irşad vəzifəsini yaxşı icra edə bilməz.
2. Söylədiklərinə özü də əməl etməlidir. Əks təqdirdə “nə üçün etmədiyiniz şeyi deyirsiniz?” tənqidinə mə’ruz qalar.
3. Bütün sözləriylə Allah Təalanın rızasını, müsəlmanların ucalmasını gözləri önündə saxlamalıdır.
4. Müsahiblərinə qarşı şəfqətli olmalı, irşad vəzifəsini nəzakətlə və mülayimliklə yerinə yetirməlidir.
5. Səbrli və yumşaq olub hiddət və şiddətdən uzaq durmalıdır.⁵¹

3. MƏSCİD XARİCİ XİTABƏT

a) Dini konfrans:

Dini mövzuların akademik bir üslubla dini məkanlar xaricində təqdim edilməsinə “dini konfrans” deyilir. Dini konfransın ən böyük faydası, müəyyən bir mövzuda yaxşı bir araşdırmanın nəticələrini bir-iki saat içində geniş bir şəkildə öyrənmə və ya müzakirə imkanı tə’min etməsidir. Bir də dini məkanlara gəlməyən və ya gələ bilməyənlərə daha ümumi yer və məkanlarda daha sərbəst şəkildə dini həqiqətləri təbliğ etmə imkanı olmasıdır.

Konfranslar ümumiyyətlə əvvəlcədən e’lan edilmiş olduğu üçün təqdimində lazımsız həyəcana qapılmamalıdır. Sakit və müsbət bir havada isbat edici bir üslub içində təqdim edilməlidir. Konfransçı isbat baxımından faydası olacaq hər növ müasir texniki avadanlıqlardan faydalanmalıdır. Ehtimal daxilindəki sualları konfrans əsnasında cavablandırmağı əsas götürmək və hazırlığı ona görə etməklə bərabər, yenə də örtülü qalmış nöqtələrin ola biləcəyi ehtimalını unutmayıb konfransın sonunda sual verməyə imkan açmaq məqsədə uyğun olar.

⁵¹ Ömər Nasuhi Bilmən

Təqdim edən, konfransı uzun vaxt səbrlə dinlədikləri üçün dinləyənlərə təşəkkür edərək konfransı bitirməlidir.

b) Söhbət

Dost olmaq və ya yoldaş olmaq kimi ümumi bir mə'naya gələn söhbət mehriban və səmimi bir havada kiçik insan qruplarıyla edilən sərbəst danışma deməkdir. Söhbət, xütbə və öyüd -nəsihətdən fərqli olaraq qarşılıqlı danışma şəklində davam edir. Söhbət, mövzunu əksəriyyətlə gündəlik hadisələrdən alır. Buna görə də söhbət həmişə təzə və canlıdır.

Söhbətdə iştirak edənlər arasında mehribanlıq, ya da səmimiyyət əsas olduğu üçün söhbət, ümumiyyətlə rəsmiyyətdən uzaqdır. Söhbətdə iştirak edənlərə düşüncə və problemlərini rahatlıqla söyləyə bilmə imkanı verilir. Bu səbəbdən söhbət, xalq tərbiyəsi baxımından digər danışıklara nəzərən daha tə'sirlidir.

Onu da qeyd etmək ki, Peyğəmbərimizin (səs) təlqin, irşad və söhbətlərində iştirak edən peyğəmbər dostlarına "sahabə" deyilmişdir.

Söhbətin xüsusi ədəb və qaydaları vardır. Böyüklərlə söhbət edərkən onlara hörmət göstərmək və xidmət etmək, eyni yaşda olanlarla söhbət edərkən tövsiyə və ikram etmək, kiçiklərlə söhbətdə isə yol göstərici və tərbiyəçi rolu oynamaq söhbətin əsas qaydalarındandır.

c) Radio və televiziya danışmaları

Dini danışığın, dinləyicisi ən çox və müxtəlif biliklərə sahib olanı növü radio və televiziya danışmalarıdır. Bu səbəbdən radio və televiziya danışmaları böyük əhəmiyyət kəsb etməkdədir. Bu danışmaların ən böyük faydası, yeganə bilik mənbəyi radio və televiziya olan insanların dini bilikləri doğru bir şəkildə eşitmə və öyrənmələrinin ancaq bu metodla mümkün olmasıdır.

Dinləyici və tamaşaçı kütləsinin bütün xalq olduğunu nəzərə alaraq mümkün qədər hər kəsi maraqlandıran ümumi mövzular seçilməlidir.

d) Açılış, qarşılama, yola salma, yad etmə və vida danışığıları

Məktəb, məscid, xəstəxana, yol, körpü, bulaq, kitabxana və s. kimi yerlərin açılması, hacı yola salma və qarşılamaları, dini hey'ətləri qarşılama və yola salma, müəyyən günlərdə, vətən uğrunda şəhid olanları anma məqsədilə edilən danışığılar, dini danışığıların fərqli məkanlarda həyata keçirilən “məscid xarici” bölümünə daxildir.

Şübhəsiz ki, bu cür danışığılar bilavasitə xitabətin bir növü deyildir. Ancaq bu danışığıların din xadimləri tərəfindən aparılması halında “dini danışığa” daxil olur. Digər tərəfdən, dini bir qurumun açılışında danışığılar təbiidir ki, dini olar. Məsələn bir məscid danışığı “Dini danışiq” növü olaraq qəbul edilir.

MÖVZU İLƏ ƏLAQƏLİ SUALLAR

1. Dini xitabət haqqında ümumi məlumat verib, növlərini söyləyin.
2. Məsciddaxili xitabətlərdən olan xütbənin mahiyyəti haqqında məlumat verin.
3. Xütbənin sünnətlərini söyləyin.
4. Xütbənin qəbul olunması üçün lazım olan şərtlər hansılardır?
5. Xütbə dualarını sırası ilə söyləyin.
6. Xütbə necə təqdim olunmalıdır, izah edin.
7. Bir xütbə nümunəsi danışın (yazın).
8. Məsciddaxili xitabətlərdən olan moizə haqqında ümumi məlumat verin.
9. Moizədə mövzu seçimi və planı necə aparılmalıdır.
10. Moizə hazırlanarkən hansı metodlardan istifadə edilir.
11. Moizəyə başlama dualarını söyləyin.
12. Qısaca bir moizə nümunəsi danışın (yazın)
13. Məscidxarici xitabətlərdən üç dənəsini söyləyin.

DİNİ VƏZİFƏLƏR

“Dini vəzifələr” deyəndə şeyxulislamlıq, qazılıq, axundluq, imamlıq və müəzzinlik kimi dini işləri yada düşür. Ancaq biz burada daha çox camaatla birgə olan, namaz qıldırən imam və əzan çəkən müəzzindən bəhs etmək, imamlığın və müəzzinliyin mahiyyəti, keyfiyyəti və vəzifələri barəsində mə'lumat vermək istəyirik.

1. İMAMLIQ

a) İmamlığın Mahiyyəti

Bə'zi namazlar fərdi, bə'ziləri isə camaatla qılınır. Cümə və bayram namazları yalnız camaatla qılınır. Camaatla qılınan namazlarda özlərinə tabe olunan şəxsə **imam**, bu vəzifəyə isə **imamlıq** və ya **imamət** deyilir. Xüsusən imamlar, fərz namazları camaatla bərabər yerinə yetirirlər. Camaat, namazın bütün rükunlarında imama tabe olur. İmamın namazı pozulanda camaatın namazı da pozulmuş olur. Fəqət camaatdan hər hansı birinin namazı pozulanda imamın namazı pozulmaz.

b) İmamlığın Fəziləti

İslam cəmiyyətinin ilk və əsas müəssisəsi olan məscidlərdə ibadətlə əlaqədar xidmətlərin başında imamlıq və müəzzinlik durur. Ağıllı, yetkinlik yaşına çatmış və camaata iştirak

etməsinə mane olacaq hər hansı üzrü və nöqsanı olmayan müsəlman kişilərin beş vaxt namazı məsciddə camaatla qılmaları qüvvətli bir sünətdir. Hədisi-şərifdə bəyan edildiyi kimi, camaatla qılınan namazın savabı təkbəşinə qılınan namazın savabından 27 dəfə artıqdır. Camaatla qılınan namazla müsəlmanların birliyi, bir-birinə bağlılığı qüvvətlənəcəyi kimi bununla aralarındakı sevgi, arxa olmaq duyğusu artır, bilik, görüb-götürmək şəraiti yaranmış olur.

İmamlıq, peyğəmbər peşəsidir. Bütün peyğəmbərlər kimi bizim Peyğəmbərimiz Mühəmməd (səs) və onun xəlifələri müntəzəm olaraq müsəlmanlara imamlıq etmişlər. İmamlıq, çox fəzilətli bir vəzifədir. Necə ki, Rəsulullah (səs) belə buyurmuşdur:

“Sahib olacaqları üstünlükdən ötrü camaatın ondan razı olduğu imam və hər gün beş vaxt əzanı səmimi olaraq oxuyan müəzzinə qiyamət günü keçmiş və gələcək insanlar qibtə edəcəklər.” “Sadəcə Allah rızası üçün Qur’an oxumağa davam edənlər, camaatın ondan razı olduğu imam və səmimi olaraq əzan oxuyan müəzzin, yenidən dirilmə hadisəsinin meydana gəldiyi qiyamət gününün sıxıntılarından narahat olmazlar şəksinə bir hüsur içində olurlar.”⁵²

c) İmamın Keyfiyyəti

Harada və hansı yaşayış yerində olursa-olsun, imamlarda bir sıra xüsusiyyətlər axtarılır. Bu keyfiyyətləri belə izah etmək olar:

a-Müsəlman olmaq: İmamın müsəlman olması, tələb olunan ilk şərtidir. Müsəlman olmayanın, müsəlmanlara imam olması mümkün deyildir. İslam-inanc əsaslarını bütövlükdə qəbul etməyənlərin də imam olması yol verilməzdir. Bu səbəbdən

⁵² Ət-Tərgib, I

imam, kifayət dərəcədə İslamı bilməli, sağlam və inanlı bir mö'min olmalıdır.

b-Yetkinlik yaşına çatmaq: Hələ yetkinlik yaşına çatmamış uşaqlar dini baxımdan məs'ul olmadıqları üçün məs'ul müsəlmanlara imam ola bilməzlər.

c-Ağıllı olmaq: Ruhi xəstələr və ya tam ağıllı olmayanlar dini baxımdan məs'ul deyillər. Ona görə də imamlıq edə bilməzlər.

ç-Qiraəti bilmək: İmamın, namazın qəbul ola bilməsi üçün ən azı təcvid qaydalarına uyğun kifayət qədər ayəni əzbər oxuya bilməsi lazımdır.

ə-Kişi cinsiyyətli olmaq: İmamın kişi olması lazımdır. Qadın və ya kişi xunsaların imam olması caiz deyildir.

e-Üzrsüz olmaq: Dini baxımdan üzürlü sayılan kişilərin imamlıq etmələri düzgün deyildir.

f-Tələffüzü düzgün olmaq: İmamın bə'zi hərfləri doğru tələffüz edə bilməyəcəyi dərəcədə pəltək olmaması lazımdır.

Bundan əlavə imamın, namazın qəbul olma şərtlərindən hər hansı birinin olmaması kimi bir nöqsanlıqdan da uzaq olması tələb olunur. Bu vəziyyətdəki bir imamı nəcasət və ya hədəstən təmizlənmiş kişilərə imam olması caiz deyildir.

Sayılan bu keyfiyyətlərdə bərabərlik olarsa, oxuyuşu düzgün və səhhətli olan, sonra ən **müttəqi** olan, sonra əxlaqı ən gözəl olan, sonra nəsəb, səs və geyim baxımından ən təmiz və gözəl olanı daha çox layiqli sayılır. Bu sıralama imamlığın nə qədər müqəddəs bir vəzifə olduğunu göstərmək üçün kifayətdir.

d) İmam-Camaat Münasibəti:

Az və ya çox insan topluluğu ilə gündə beş dəfə dini bir əhvalda bərabər olan imamların, camaatla münasibətləri məscidin daxili və xaricində davam edəcəkdir. Çünki, imamlıq sosial bir vəzifədir. İmam da həmin vəzifənin sahibidir.

İmam, məscid içində, ibadətin tələb etdiyi maddi-mə'nəvi hazırlıq, nizam-intizam və davranış baxımından nümunəvi olması ilə camaatı hər baxımdan inkişaf etdirməlidir. Məscid xaricində isə mədəni və bəşəri münasibətlərdə göstərəcəyi səmimi davranış, əlaqə və nəzakətlə camaatına nümunə olmalıdır. İmam, camaatdan əvvəl məscidə gedib birinci səfə də yerini almalıdır ki, məscidə erkən gəlmənin üstünlüyünə fə'lən işarət etmiş olsun.

Digər tərəfdən imam, camaatın mövqeyinə diqqət yetirməli, onların dinimizin yaxşı saymadığı pis davranışlarla adamları narahat etməməsinə fikir verməlidir. Necə ki, bir hədisi-şərifdə belə buyrulur:

“Ey İnsanlar! Hər hansı biriniz namazı qıldıranda çox uzatmayın. Çünki camaat arasında zəif, gücsüz olanı var, xəstə olanı var, yaşlı olanı var. Amma öz başına quldığınızda istədiyiniz qədər qula bilərsiniz.”⁵³

“Peyğəmbər məsləyi”olan imamlığı kiçik bir şey hesab etmək, və buna əhəmiyyət verməmək olduqca böyük bir yanılmazdır. Bu əsla unudulmamalıdır ki, ibadətdə liderlik, hər yöndən camaatın rəhbəri olmaq deməkdir. İmam, imamlığı layıqincə yerinə yetirən “yetişmiş insan” olmalıdır. Başlı-başına heç bir məqam və vəzifə insana qiymət qazandırmaz. Ona görə də o vəzifə və ya məqama layiq olmaq lazımdır. Özünü və vəzifəsini bilən savadlı bir imam, hər yerdə və hər kəsdən hörmət görəcəkdir.

e) İmamın Vəzifələri

İmam-xətiblərin başlıca vəzifələri namaz qıldırmaq və xütbə oxumaqdır. Yə'ni məscid xidmətlərini yerinə yetirməkdir. Namaz qılmaq və yaxşı camaat olmaq mövzularında ehtiyac

⁵³ Təcrid, tərcüməsi

olduqca camaatı mə'lumatlandırmaq nöqsanlarının aradan qaldırılmasına çalışmaq da imamın əsas vəzifələrindəndir.

İmam, məscidlərdə vaxt namazlarıyla **cümə, bayram, təravih** namazlarını, lazım gələndə meyit namazını qıldırır. Xüsusilə, Ramazan ayında **“müqabələ”** (xətm) oxumaq, mübarək gün və gecələrdə xüsusi proqramlar hazırlamaq, məscid içində camaatı dini mövzularda bilikləndirmək, istəyənlərə Qur'ani- Kərim öyrətmək, məscidlərin iç və çöl təmizliyini, buradakı əşyaların qorunmasını təmin etmək də imamın və müəzzinlərin vəzifələrindəndir.

Kənddəki imam, həm moizəçi, həm imam-xətib, həm müəzzin, həm Qur'an miəllimi, hətta bə'zən də müftüdür. Ona görə də vəzifəsini yaxşı dərk edib öz biliyini həmişə inkişaf etdirməli və özünə aid hər bir iş dalınca mütləq getməlidir.

İmam, səflərin nizamına diqqət etməli və bu mövzuda camaatı xəbərdar etməli, səflərin sıx və düzgün olmasını təmin etməlidir. Necə ki, Peyğəmbərimiz (sə) belə buyurmuşdur:

“Doğru olunuz ki, qəlbləriniz də doğrulsun və sıxlaşsın ki, bir-birinizə qarşı mərhəmət meydana gəlsin.” “Namaza qalxdığınızda səflərinizi düzəldin. Səflərinizdə boşluq qalmasın...”⁵⁴

İmamın digər vəzifələri də belədir:

a-Beş Vaxt Namaz Qıldırmaq: Beş vaxt namazlarının fərzləri ilə təravih və meyit namazlarının da camaatla qılınmaları daha fəzilətlidir. Bu namazlarda imam əvvəlcə

انا إمام لمن تبعني

“Mənə tabe olanlara imam oldum”-deyib imamlığa, sonra da **“Allah rızası üçün niyyət etdim bu günkü (məsələn səbh)**

⁵⁴ Ramizul-Əhadis

namazının fərzini qılmağa” deyərək namaza niyyət etdikdən sonra əllərini qulaqlarına qədər qaldırıb açıq bir səsle “Allahü Əkbər” deyərək namaza başlayır. Camaat da əllərini qaldıraraq xəfif bir səsle **təkbir** alıb namaza başlayır. Hamısı gizlicə “Sübhənəkəni” oxuyur. Sonra imam ürəyində “Əuzu bismillah” çəkir.

Sabah, axşam, yatsı namazlarının ilk iki rük’ətlərində, Ramazanda vitir namazının hər üç rük’ətində “Fatihə” ilə **zammi** surələri, bütün təkbirləri, rükudan qalxarkən oxunacaq duanı və salamları, camaatın eşidə biləcəyi şəkildə uca səsle oxuyur.

Axşam namazının üçüncü, yatsının üç və dördüncü rük’ətləri ilə günorta və ikindinin bütün rük’ətlərində təkbir və salamları açıqdan, “sübhənəkə” və **qiraəti** gizlicə oxuyur. İmam və camaat, birinci oturuşda yalnız “əttəhiyyatü”nü, ikinci oturuşda isə “əttəhiyyatü”nü və digər duaları səssiz oxuyur.

b- Cümə Namazını Qıldırmaq: Cümə günü lazım olan şərtləri ödəyən mö’min kişilər, günorta vaxtında Cümə namazını qılırlar. Əvvəlcə günortanın ilk sünnəti kimi, Cümənin dörd rük’ət ilk sünnətini qılırlar. Sonra oxunan iç əzanın arxasından imam minbərə qalxıb camaata dönərək ayaqda bir xütbə oxuyur. Xütbəni bitirdikdən sorna eynilə sabah namazı kimi Cümənin iki rük’ət fərzi (uca səsle) əda edilir. Sonra cümənin dörd rük’ət son sünnəti qılınır.

c- Bayram Namazlarını Qıldırmaq: Ramazan və Qurban bayramlarında ildə iki dəfə Bayram namazı qılınır. Bu namazlar vacib, xütbələri isə sünnətdir. Bayram namazları iki rük’ət olub açıq səsle (cəhri qiraət) qılınır. Əzan və iqamətləri olmayan bu namazlara belə niyyət edilir: “**Allah rizası üçün niyyət etdim iki rəkat** (Qurban və ya Ramazan) **bayram namazını qılmağa**”

Sonra **iftitah təkbiri** alınaraq namaza başlanılır. “Sübhənəkə” gizlicə oxunduqdan sonra, imam səslə, camaat səssiz olaraq “iftitah təkbiri” kimi üç dəfə təkbir alırlarş əllər yanlara salınır və bağlanmır. Təkbirlər arasında bir az fasilə

verilir. Üçüncü təkbirdən sonra əllər bağlanırş imam gizlicə “əuzu bismillah” oxuduqdan sonra açıqca “Fatihə” ilə bir **zammi surə** oxuyur, rüku və səcdəyə gedib ikinci rük’ətə durulur.

İkinci rük’ətdə imam gizlicə “bismillah” oxuduqdan sonra açıqca “Fatihə” ilə bir **zammi surə** oxuyar, sonra əllər qulaq nahiyyəsinə qaldırılaraq üç dəfə təkbir alınır. Dördüncü təkbirlə rükuya gedilir. “Əttəhiyyatü” və digər dualar oxunduqdan sonra salam verilir. İmam minbərə çıxaraq bayram xütbəsini oxuyur. Sonra imam mehraba keçir və dua edilir.

d-Cənazə Namazını Qıldırmaq: İmam, lazım gəldiyində meyit namazını da qıldırır. Hazırlanıb müsəlla daşına (camaatın önünə) qoyulan cənazəyə doğru durub, qibləyə yönəlmiş olan imam və camaat, “**Allah rizası üçün niyyət etdim hazır olan (kişi və ya qadın) cənazə namazını qılmağa və onun üçün dua etməyə**”-deyərək niyyət edirlər.

Sonra əllərini qaldıraraq, imam səslili olmaq üzrə birinci təkbiri alırlar. İmam və camaat gizlicə “sübahnekə” duasını “və Cəllə sənaük” ilə bərabər oxuyurlar. İmam açıqdan və əllərini qaldırmadan “Allahu Əkbər” deyərək ikinci təkbiri alır. Camaat ürəyində təkbiri təkrar edir. Sonra imam və camaat “Allahümmə salli və barik” dualarını gizlicə oxuyur. İmam açıqdan və əllərini qaldırmadan “Allahu Əkbər” deyərək üçüncü təkbiri alır. Camaat ürəyində təkbiri təkrar edir. İmam və camaat gizlicə meyit duasını oxuyur. Dördüncü təkbir alınaraq salam verilir. Bununla da ölü üçün bir dua mahiyyətində olan meyit namazı bitmiş olur.

Oxu Materialı

DİN XADİMİNİN VƏZİFƏLƏRİ

Din adamı kimə deyilir? Din adamı dindar insan demək yox, cəmiyyətin din sahəsində üzərinə vəzifələr almış şəxs deməkdir. Allah və qul hüzzurunda camaatın dini yaşayışından məs’ul olan insan deməkdir.

Din adamına məs'uliyət verən vəzifələr nələrdir? Bu xüsusda bizə yol göstərəcək nə ola bilər? Təbii ki, Peyğəmbər (səs) dövrünə nəzər salmalıyıq. Peyğəmbər (səs) dövründə din adamı nə edirdi? Din adamlarını tə'yin edən Peyğəmbərin (səs) özü idi. Din adamı nümunələrinin ilkini sahabələr təşkil edir. Bu gün din adamı, o dövrdə sahabənin gördüyü işləri görür.

Peyğəmbər (səs) dövründə din adamının vəzifəsi nə idi? Din adamının əsl vəzifəsi, Allah (cc) üçün camaata maddi-mə'nəvi xidmət etməkdir. Çünki Allaha Təalaya yaxınlaşmaqda camaatın yardımcısı din adamlarıdır, irşad adamlarıdır. İrşadsız insan yer üzündə tənhadır. Yolundan azmağa və qaranlıqda qalmağa məhkumdur.

Din, insan ruhu üçün sonsuz qüvvət qaynağıdır. Dindar adam, başqalarından qüvvətli ruha sahib olan insandır. Ruh qüvvəsini camaat daxilində hakim qılmaq dövrlərin zəfəridir. Belə dövrlər insanlığın səadət dövrləri olmuşdur. Əshab dövrü kimi...⁵⁵

Bu gün nə üçün din əsla layiq olmadığı vəziyyətə düşmüş, cəmiyyətin ən böyük adamı sayılmaqdan məhrum olmuşdur? Bildiyiniz kimi millətimiz, XX əsrin əvvəllərindən etibarən dini inancları qadağan edən bir rejim altında yaşamışdır. Əlbəttə ki, ateizmi təbliğ edən bu rejimdə mükəmməl bir din adamının yetişməsi mümkün deyildi.

Millətimizin müsəlman olması onların dini inanclarını yaşatmaq istəyinə həmin sistem tərəfindən ciddi maneə olmuşdur. İslami inanclar ancaq yas mərasimi olaraq xalqa təqdim edilmişdir. Bunun üçün də bu sistem tərəfindən yetişdirilmiş biliksiz mollalar meydana gəlmişdir.

Maddi imkanların dar olduğu bir dövrdə həmin mollalar öz sənətlərini atıb, yas mərasimləri ilə dolanmağa başlamışdılar. Beləliklə də, mollalar, əsl vəzifələri olan öyrənməyi və öyrətməyi tərk etmişdilər. Əlacsızlıqdan ortaya çıxan bu düşüncə əfsuslar olsun ki, bugün də davam edir. Bu və bunun kimi bir çox səbəblərə görə din adamı (mollalar), xalq içində nüfuzdan düşüb, cəmiyyətin ən böyük adamı olmaqdan məhrum edilmişdir.⁵⁶

Yaxşı, nə etmək lazımdır? Ümmətə hidayət yolunu necə göstərməliyik? Hər şeydən əvvəl, din adamları cəmiyyət həyatının hər nöqtəsinə nüfuz etməli, həyatın hər sahəsində yer almalıdır. Belə ki, onların mehrab və minbərdəki vəzifələri ən axırıncı vəzifələrdən olsun. Din adamlarından gözlənilən vəzifələri aşağıdakı kimi sadalamaq olar:

⁵⁵ Nurəddin Topçu

⁵⁶ Müəllif

Minbərdə, mehrabda, məktəbdə və institutda, elmin ən böyük ibadət olduğunu xalqa öyrədəcəksiniz. Demək olar ki, qurtuluşunu gözləyən bir camaatın müəllimləri olacaqsınız. Camaata İslam nurunun özəyi olan sayğı və hörmət əxlaqını aşılamaq, beləliklə tutulmuş üzlərə nur gətirəcəksiniz. Qısaca olaraq çox oxuyacaqsınız və çox oxudacaqsınız.

-Şəhərdə, kənddə, xəstəxanada, həbsxanada yardım etmək üçün başqalarından əvvəl siz olacaqsınız. Xeyriyyə təşkilatları açacaqsınız. Bu günün əyləncə klubları yerinə kimsəsiz uşaqlar, yetimlər, xəstələr hətta işsizlər üçün qurtuluşun qapısı sizin əllərinizlə açılacaq.

-Allah deyə bilən, deməsi lazım olan, hər nəfəs alıb-verən varlığın yanında olacaqsınız. Universitetdəki professorun və ya dəliyanadakı ağıl xəstəsinin, çarəsiz tacirin və sahibsiz gəncliyin dayağı olacaqsınız.

-Hər varlığın halına hörmət edəcəksiniz və hər varlığın öz diliylə danışacaqsınız. Şərçini, günahkarı, dinsizi belə təhqir etməyəcəksiniz. Şəfqət və mərhəmət diliylə qəlbləri fəth edəcəksiniz.

-Şiddətə düşmə, rəhmət və şəfqətə heyran olmağı biləcəksiniz. Hər nə məqsəd uğrunda olursa olsun, pul və mənfəət narahatlığından uzaq olacaqsınız.⁵⁷

2. MÜƏZZİNLİK

a) Əzan və Müəzzinlik

Hər dinin özünə məxsus bir ibadəti vardır. İbadətsiz din olmaz. İbadətlər də özlərinə ayrılmış bir vaxtda edilir. Hər dində ibadət vaxtlarını bildirmək üçün müxtəlif çağırış şəkilləri vardır. Məsələn, xristianlıqda zəng çalınır, yəhudilər boru çalır, məcusilər isə yüksək bir yerdə atəş yandırır, ibadət vaxtlarını bildirirlər. İslamda isə bu çağrı əzan oxunaraq edilir. Əzan, vaxtların e'lanı və birlikdə əda ediləcək ibadətlər üçün toplanılması baxımından zəruridir.

⁵⁷ Nurəddin Topçu

Namaz vaxtlarını bildirmək üçün əzan oxumağa **müəzzinlik**, əzan oxuyan və müəzzinliklə əlaqəli digər vəzifələri yerinə yetirənə də **müəzzin** deyilir.

b) Müəzzinliyin Fəziləti

Müəzzin, namazı camaatla qılmağa aid Allahın də'vətini, yenə Onun adını çəkərək insanlara yetirilir. Müəzzin oxuduğu əzanla eyni zamanda Uca Allahın varlığını, birliyini və Hz. Mühəmmədin (səs) peyğəmbərliyini bütün dünyaya çatdıraraq insanları Allah adına qurtuluşa çağırır. Bu səbəbdən əzan oxumağın fəziləti və əhəmiyyəti çox böyükdür.

Əzan oxumağın fəziləti mövzusunda bir hədisdə belə buyurulmuşdur:

“Müəzzinin səsinin çata bildiyi yerlərdəki insanlar və digər varlıqlar Qiyamət günündə onun lehində şahidlik edəcəklər.”⁵⁸

Bir digər hədisdə də:

“İnsanların Qiyamətdə ən yüksək dərəcədə olanları müəzzinlərdir” buyurulmuşdur.

Hz. Ömər də (ra) : *“Üzərimdə xəlifəlik vəzifəsi olmasaydı müəzzinlik edərdim”* deyərək müəzzinliyin qiymətini bildirmişdir. Hədislər, vəzifələrini iklasla yerinə yetirən müəzzinin, şəhidlik dərəcəsinə də yüksələcəyini xəbər verirlər.

Bildiyiniz kimi, kürəni xatırladan bir şəkildə olan dünyamızda namaz vaxtları müxtəlif zamanlarda olur. Bundan ötrü minarələrdən oxunan əzanlar, bütün insanlara hər an Allahın varlığını və birliyini e'lan edir.

⁵⁸ Ət-Tərgib

c) Müəzzinin Xüsusiyyətləri

Müəzzinlər bir neçə şərti daşmalıdır. Bunların başında müsəlman və ağıllı olması durur. Həddi-bülüğa çatmış olması daha yaxşı olmaqla bərabər, hələ ərginlik yaşına çatmamış müməyyiz uşaqların da əzan oxumaları caiz görülmüşdür. Dəli, tam ağıllı olmayan (matûh), təmyiz yaşına çatmayan uşaq və müsəlman olmayanların əzanı qəbul olunmur. Belələrinin oxuduğu əzanın təkrar edilməsi lazımdır.

Sərxoşun, fasiqin, qadının, oturanın və ya yatanın əzan oxuması məkrühdur. **“Dinin dirəyi”** olan namaz kimi çox əhəmiyyətli bir ibadətin camaatla qılınmasının yer və zamanını bildirməyi və ibadət nizamını təmin etməyi üzərinə götürən müəzzin, vəzifənin fəzilətinə uyğun düşən davranışlarda olmaq məcburiyyətindədir.

Həmişə günah işləyən və lazım olan dini bilikləri öyrənməyənlərin müəzzinlik etməsi təhrimən məkrühdur. O halda, müəzzin, özünü kadr (rəsmi vəzifə) dərəcəsi ilə deyil, etdiyi xidmətlə dəyərləndirməli, məscidə və müsəlmanlara xidmət etmək düşüncəsi ilə yaşamalıdır. **“Allaha çağırandan daha gözəl sözlü kim var?”** ayəsinin hüdudları içindəki müqəddəs mövqeyə sahib çıxmalıdır. Müəzzinin əmin və əxlaqlılığının şərt olması, onun məscidə səhər erkən və axşam gec saatlarda vəzifədə olmasıyla dəyərləndirilməlidir.

d) Müəzzinin Vəzifələri

Müəzzinin ilk vəzifəsi namaz vaxtları gəlincə əzan oxumaq və namazdan əvvəl iqamə gətirməkdir. Əzanın oxunması müsəlman kişilər üçün sünnətdir. Müəzzin əzanı yüksək bir yerdə, qibləyə tərəf dönərək oxumağa başlayar. **“Hayy a'ləs-saləh”**

deyərkən sağa, “Hayyə a’lə-l fələh” deyərkən də sola dönər. Əzanı minarədə oxuyursa birinci qibləyə tərəf dönüb əzana başlamalı, sonra sağdan başlayaraq **şərəfədə** fırlanmalıdır.

Cümə günü məscid içində oxunan əzandan başqa heç bir əzan məscid içində oxunmaz. Müəzzin əzan oxuyarkən və ya iqamə gətirərkən danışmamalıdır. Əzanı nə çox artıq uzatmalı, nə də tələsik oxumamalıdır. Əzan ağır-ağır və uzadılaraq, iqamə isə əzana nisbətən daha tələsik və qısa oxunur. Əzanda hər cümlənin arasında bir az dayanılaraq fasilə verilir. İkinci cümlələrdə səs daha yüksəldilir ki, buna **tərəssül** və ya **istirsal** deyilir. İqamədə isə tez oxunur. Buna da **hadr** adı verilir. Əzan və iqaməni eşidən kimsənin bunları xəfif bir səslə təkrar etməsi, “Hayyə a’lə-saləh, haya a’lə-l fələh” (namaza tələsin, qurtuluşa tələsin) oxunarkən “la havlə vəla quvvətə illa billah” (hər növ güc və qüdrət yalnız Allahdandır) deməsi və sübh əzanında müəzzinin “Əssalatü xeyrun minənnəvm” (namaz yuxudan daha xeyirlidir) deməsinə qarşılıq “sadaqtə və bərirətə” (haqqı və həqiqəti söylədin) deyə qarşılıq verilməsi müstəhabdır.

Müəzzin fərz namazlardan əvvəl iqamə gətirir.

e) Əzanın mətni və mə’nası:

Allah ən böyükdür.....الله أكبر

Allah ən böyükdür.....الله أكبر

Mən şahidlik edirəm ki,

Allahdan başqa ilah yoxdur.....أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ

Mən şahidlik edirəm ki,

Allahdan başqa ilah yoxdur.....أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ

Mən şahidlik edirəm ki,

أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ..... Mühəmməd (ə) Allahın elçisidir.

Mən şahidlik edirəm ki,

أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ..... Mühəmməd (ə) Allahın elçisidir.

حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ..... Haydi, namaza tələsin.

حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ..... Haydi, namaza tələsin.

حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ..... Haydi, qurtuluşa tələsin.

حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ..... Haydi, qurtuluşa tələsin.

اللَّهُ أَكْبَرُ..... Allah ən böyükdür.

اللَّهُ أَكْبَرُ..... Allah ən böyükdür.

لا اله الا الله..... Allahdan başqa ilah yoxdur.

Əzan duası:

اللَّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ
وَالدَّرَجَةَ الرَّفِيعَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ.

Müəzzinlik:

İ q a m ə:

الله أكبر الله أكبر الله أكبر

اشهد ان لا اله الا الله

اشهد ان محمدا رسول الله

حي على الصلاة

حي على الفلاح

قد قامت الصلاة

الله أكبر

لا اله الا الله

Salamdan sonra sırası ilə bunlar oxunur:

اَللّٰهُمَّ اَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ.

اَسْتَغْفِرُ اللهَ الَّذِي لَا اِلَهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّوْمُ وَاَتُوْبُ اِلَيْهِ.

Salatı-Münciyyə

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَلَوَةً تُنْجِينَا بِهَا مِنْ جَمِيعِ
اَلْاَهْوَالِ وَ اَلْاَفَاتِ وَتَقْضِي لَنَا بِهَا جَمِيعَ الْحَاجَاتِ وَتُطَهِّرُنَا بِهَا مِنْ جَمِيعِ
السَّيِّئَاتِ وَتَرْفَعُنَا بِهَا اَعْلَى الدَّرَجَاتِ وَتُبَلِّغُنَا بِهَا اَقْصَى الْغَيَاتِ مِنْ جَمِيعِ الْخَيْرَاتِ
فِي الْحَيَاتِ وَبَعْدَ الْمَمَاتِ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ, حَسْبُنَا اللهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ
نِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ غُفْرَانِكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ.

Daha sonra isə

سُبْحَانَ اللهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَ اللهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ
الْعَظِيمِ.

-Ayətül-Kürsi:

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اَللّٰهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ * لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ * لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا
فِي الْأَرْضِ * مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ * يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ
وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ * وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ * وَلَا
يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ.

-Otuz üç dəfə سبحان الله

-Otuz üç dəfə الحمد لله

-Otuz üç dəfə الله اكبر

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ* لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.

Oxu Materialı

MƏSCİD VƏ DİN XADİMİ

Məscidlər, gözəl, təmiz və cəlbədici olmalıdır. İmkan daxilində məscidin həyəti nizama salınmalı, hər bir iş üçün əlverişli hala gətirilməlidir.

Din xadimliyi bir peşə, bir çörək qapısı deyil, bir ibadət və “Xalqa xidmətdə Haqqa qulluq” vasitəsidir. Ona görə də imam həm bilik, həm də əxlaq baxımından həmişə inkişaf etməlidir. Çünki o, bir xalq rəhbəri və tərbiyəçisidir. Rəhbərlik və tərbiyə mövzusunda nələr bilib-bilmədiyini düşünməli, əskiklərini tamamlamaq üçün əlindən gələni etməli, bu işdə müvəffəq olmuş din adamlarından nümunə götürməlidir. Əgər bilik və qabiliyyət yönüylə bu vəzifəyə layiq deyilsə, hər zaman günah içində olduğunu bilməli və vəzifəsini ləyaqətli olana verməlidir.

Din xadiminin gecə-gündüz düşündüyü və ən çox əhəmiyyət verdiyi xüsusiyyət “camaatını artırmaq, onlara İslami və insani dəyərləri izah etmək, onlar vasitəsilə məscid xaricində olanlara təbliğ etmək” olmalıdır. Əlinə keçən hər cür fürsətdən (xəstəlik, ölüm, nikah, mövlüd, toy, sünnət və s.) istifadə etməli, əsla şəxsi mənfəətini önə çəkməməlidir.

Məscidlərdə, uşaqlar üçün açılan kurslar, dinin öyrənilməsi və yadda qalması üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Ona görə də bu vəzifəni icra edən din xadimləri böyük bir məs’ulyyət daşımaqla yanaşı ibadət etdiklərini bilməlidirlər.

Din xadimi gündə beş dəfə əzan çəkməklə insanlara İslamın təməl inancını e’lan edir, onları namaza, qurtuluşa qısaca desək İslama də’vət

edir. Bu səbəblə din xadimi hər şeydən əvvəl bir təbliğçi, də'vətçi və din tərbiyəçisi olduğu üçün vəzifəsini şüurla yerinə yetirməlidir.

Din xadimləri insanı fərd və cəmiyyət olaraq tanımalı və onun problemini dərk edib həll etməyə çalışmalıdır. Dünya hadisələrini yaxından izləməli, moizə və təbliğiylə real həyat arasında əlaqə qurub camaata yol göstərməlidir. Din xadimləri irşad və təbliğlərini məscid xaricində də davam etdirməlidirlər.

Din xadimləri sadəcə hüsr yerləri ilə kifayətlənməyib, (həbsxana, qocalar evi, yataqxana, xəstəxana, çayxana və fabrik kimi) insanların çox olduğu yerlərə gedib şərtlərə uyğun olaraq din tə'limi və tərbiyəsini yerinə yetirməlidirlər.⁵⁹

MÖVZU İLƏ ƏLAQƏLİ SUALLAR

1. Dini vəzifələrdən olan imamlığın mahiyyəti və fəziləti haqqında məlumat verin.
2. İmamın keyfiyyəti və camaatla münasibəti necə olmalı? İzah edin.
3. İmamın vəzifələri haqqında ümumi məlumat verin.
4. Müəzzinlik nədir? Müəzzinliyin fəziləti haqqında bildiklərinizi deyin.
5. Müəzzinin vəzifələri və xüsusiyyətləri nələrdir, açıqlayın.
6. Əzanın sözlərini və mənasını söyləyin (yazın).
7. Əzan ilə iqamə arasındakı fərqləri (sözləri və işlədildiyi sahələrə görə) söyləyin.
8. Əzan duasını söyləyin (yazın).

⁵⁹ Xeyrəddin Qaraman

FƏSİL IV ❖ EVLİLİK

1. İSLAMDA EVLİLİK

Evlilik həyatında ər-arvad bağışlayıcı olmağı özlərinə düstur qəbul etməlidirlər. Bəşər olması e'tibarı ilə insan hər zaman eyni halda olmaz, sevinçli anı olduğu kimi kədərli anı da ola bilər. Belə bir anda hirsə xoşa gəlməyən bir söz söylənə bilər. Bunu dəlil tutaraq kin saxlamamaq lazımdır. Xoşgörülü və əfv-edici olmaq, hətta belə hadisələri unutmaq nə gözəl bir xasiyyətdir! Çünki, bu xasiyyətdə olanlar həm özləri rahat olar, həm də qarşılarındakılarına gözəl bir ibrət dərsi vermiş olurlar.

Hər hansı bir ailə ocağında Allah Təalanın əmrlərinə uyğun bir həyat yaşanırsa, heç şübhə yoxdur ki, orada olanlar cənnət həyatının zövqünü dünyada dadmış olurlar. Əksinə Allah Təalanın əmrləri tətbiq edilməyən bədbəxt evlərdə isə münaqişə və boş söz-söhbət heç askik olmaz.

2. AİLƏ SƏADƏTİ

Evin kişisi ailəsinin özünə itaətkar olmasını istəyirsə, mütləq qazancının halal olmasına diqqət yetirməlidir. Xanımının dini biliklərini, nöqsanlarını gördüyündə ləngitmədən ən qısa müddət ərzində öyrətməlidir.

Qadın, həyat yoldaşını məmnun etmək üçün hər cür fədakarlığı etdiyi kimi, kişi də üzərinə düşəni yerinə yetirməlidir. Evli olan kişi evinə hər gün vaxtında gəlməlidir. Bu barədə işini bəhanə etməməlidir. Qadın da buna cavab olaraq ən gözəl paltarını (həyat yoldaşının ən çox bəyəndiyini) geyinərək onu

gülər üzlə qarşılmalı, əhvalını soruşmalı gözəl xəbərlər verərək yoldaşının yorğunluğunu unutturmalıdır. Çox xoşbəxt olduğunu həm əməlləri ilə hiss etdirməli, həm də dili ilə söyləməlidir. Xüsusən yemək süfrəsini gözəl və tərtibli bəzəməlidir. Həyat yoldaşı hansı yeməklərdən xoşlanırsa, mümkün qədər onları hazırlamalıdır.

Kişi, ailəsinə qarşı səmimi, lütfkar, incə və mərhəmətli olmalıdır. Kişi xanımının istər öz ailəsinə, istərsə də xanımı tərəfindən olan qohumlarına qarşı ziyarətlərini tərk etməməlidir. Hər iki tərəfə də eyni səmimiyyət göstərilməlidir. Həmin ziyarətlər nə həddən çox, nə də həddən az olmamalıdır.

Qadın ağıllı olmalıdır. Özünü sevdirməyi bacarmalıdır. Onun da yeganə yolu həyat yoldaşına qarşı itaətli və hörmətli olmasıdır. Səbəbli-səbəbsiz, dikbaşı, inadçı olmaq, həmişə öz nəfsinin dalınca qaçmaq yaxşı nəticə verməz.

Sağlam bir e'tiqada sahib, namazını düzgün və vaxtında qılan, orucunu tutan, özünü haramdan qoruyan, ana-atasının, həyat yoldaşının xidmətində olan, qohum-əqraba və qonşular ilə yaxşı dolanan qadın çox şərəfli və hörmətə layiq olur. Ondan Allah Təala razıdır. Gedəcəyi yer də, inşallah, cənnətdir.⁶⁰

3. İSLAMA GÖRƏ EVLİLİK

İslamda evlilik nəfsin sükunət, qəlbin rahat, və könlün hüzur tapması üçün, ər-arvadın sevgi, yardımlaşma və şəfqət duyğuları içində xoşbəxt bir yuva qurmalarıdır. Qur'ani-Kərim ər-arvad arasındakı bu əbədi və təbii əlaqəni çox incə bir şəkildə təsvir etmişdir:

“Sizin üçün onlarla ünsiyyət edəsiniz deyə öz cinsinizdən zövcələr xəlf etməsi, aranızda dostluq, sevgi və mərhəmət yaratması

⁶⁰ Sadiq Danəndə “Ailə saadəti”

Onun qüdrət əlamətlərindəndir. Həqiqətən, bunda (bu yaradılışda) düşünən bir qövmlər üçün ibrətlər vardır!”⁶¹

Saleha və ismətli bir qadın islama görə həyatın ilk dadı və Allah Təalanın kişi üçün ən böyük bir ne'mətidir. Peyğəmbərimiz (səs), bu vəziyyəti belə ifadə etmişdir:

“Dünya özündən faydalanan bir maldır. Onun xeyirlisi də saleha bir qadındır.”⁶² Çünki, həyatın çətinlikləri və yorğunluqlarından sonra hüsur tapmaq üçün ona sığınırş onda rahatlıq və təsəlli tapır.

Həqiqi müsəlman üçün cazibə, gənc qızın müsəbət şəxsiyyəti olmalıdır. Bunun üçün evlənəcək bir müsəlman gənc, həyat yoldaşını seçərkən tələsməz və xoşbəxt bir ailə həyatını quracaq, islami xüsusiyyətləri daşıyan gənc bir qız axtarar, gözəllik və parlaqlığın əsiri olan gənclər kimi sadəcə xarici görünüşlə kifayətlənməz, həm də dindar, ağıllı və tərbiyəli olmasını arzular və Hz. Peyğəmbərin (səs) yoluyla gedər:

“Qadınla dörd şey üçün nikah bağlanır: Malı, soyu, gözəlliyi və dini. Sən dindar olanını seç ki, əlin (evin-əşiyin) bərəkətlənsin.”⁶³

Hz. Peyğəmbər (səs) müsəlman gəncə dindar qız axtarmasını tövsiyə etməsi həmin gəncin gözələ olan istəyini aradan qaldırmaz. Çünki, Rəsulullah (səs), müsəlmanın qəlbi isinmədiyi, könüllü yatmadığı, xoşu gəlmədiyi bir qızla evlənərək özünü təhlükəyə atmaması üçün nikahdan əvvəl qadına baxmağı məsləhət bilmişdir. Muğirə b. Şö'bə belə nəql edir: “Rəsulullah (səs) dövründə bir qadınla evlənmək istədim. Peyğəmbərimiz (səs) mənə belə dedi: ***“Onu gördünmü?”*** Mən, “xeyr”-deyəndə o, belə buyurdu: ***“Onu gör. Çünki, aranızda məhəbbət və ünsiyyətin yaranması üçün bu vacibdir.”⁶⁴***

⁶¹ Rum, 21

⁶² Müslim

⁶³ Muttəfəqun əleyh

⁶⁴ Nəsai

a) Həyat Yoldaşına Yaxşı Münasibət

Həqiqi müsəlman, evləndikdən sonra həyat yoldaşı ilə həyat tərzini islama bağlı olaraq davam etdirər. İslam, qadına heç bir dində olmayan bir məqam vermiş və onun dəyərini ucaltmışdır. Bu mövzuda Rəsulullah (səs) bütün ailə başçılarına xəbərdarlıq edir:

“Qadınlara xeyir tövsiyə edin, çünki, qadınlar əyri qabırğa sümüyündən yaradılmışdır... Əgər düzəltməyə çalışsanız, onu sındırarsınız. Olduğu kimi buraxırsanız əyri olaraq qalar. Qadınlara öyüd-nəsihət edin.”⁶⁵

Onu da deyək ki, qadın ərinin arzu etdiyi şəkildə əsla düzələ bilməz. Müsəlman, bu xüsusun qadının fitrətindən gəldiyini çox yaxşı bilməli, bə’zi işlərdə istəyin əksinə hərəkət edən həyat yoldaşını Allah Təalanın yaratdığı şəkildə qəbul edib, ona daimi zidd mövqedə olmamalıdır.

Müsəlman ərin vicdanında bu duyğu yerləşirsə, qadının ruhi vəziyyətini və xarakterini yaxşı başa düşər. Beləliklə də həyat yoldaşının bir çox xətalarını xoş qarşılayar və onun bə’zi səhvlərinin fitrətindən qaynaqlandığını görər. Belə olanda həmin ev sakit, xoşbəxt, səs-küydən və söz-söhbətdən uzaq olar.

Hz. Peyğəmbərimiz (səs) qadınlarla yaxşı ünsiyyətdə olmağı istəmiş və bunu kamil bir əxlaqdan saymışdır:

“İman baxımından mö’münlərin ən kamili əxlaqı ən gözəl olanıdır. Sizin ən xeyirliləriniz həyat yoldaşlarına qarşı xeyirli olanlarınızdır.”⁶⁶ Qadınla insafli rəftar edib, yaxşı davranmaq barəsində Allah Təala belə buyurur:

⁶⁵ Muttəfəqun əleyh

⁶⁶ Tirmizi

“...Onlarla gözəl (Allahın buyurduğu kimi) rəftar edin. Əgər onlara nifrət etsəniz, (dözün) ola bilsin ki , sizdə nifrət doğuran hər hansı bir şeydə Allah (sizdən ötrü) çoxlu xeyir nəzərdə tutmuş olsun.”⁶⁷

Müsəlman Rəbbinin əmrinə boyun əyərək, xoşu gəlməsə belə həyat yoldaşına yaxşı davranar. Çünki, o, Rəbbinin kəlamını xatırlayar. İnsan bir şeydən xoşlanmayıb ondan uzaq durmaq istəsə də, ola bilsin ki, o şeyin ünvanlandığı adama xeyir və bərəkət vəsiləsi olduğunu fikirləşir. Onun üçün şüurlu bir müsəlman necə sevəcəyini çox yaxşı bilir. Sevdidi kimsəyə kor-koranə dəlicəsinə qapılmaz. Sevmədiyindən də haqq-hüquq bilməyən kobud insanlar kimi dərhal üz çevirməz. Hər iki vəziyyətdə də insafli olaraq orta yolu tutar. İslamın uca Peyğəmbəri Mühəmməd (səs) müsəlman qadına əri nə qədər nifrət edirsə-etsin, bunu, onun xoşagələn xüsusiyyətlərini ərinin görməməsindən irəli gəlməsi kimi qiymətləndirməyin düzgün olmadığını belə izah edir:

“Mö'mün ər həyat yoldaşından nifrət etməz. Onun bir xasiyyətindən xoşu gəlməzsə bir başqasından xoşu gələr.”⁶⁸

Evinə girdiyində həyat yoldaşını gülürüzlə, sevinc ifadələriylə Allah Təalanın əmr etdiyi salamı verərək, qarşılayar. Çünki, Allah Təala Qur'ani-Kərimdə belə buyurur:

“Evlərə girdiyiniz zaman özünüzə, ailənizə Allah qatından bərəkət, əmin-amanlıq və gözəllik diləyərək salam verin.”⁶⁹

Peyğəmbərimizin (səs) bu salamını təşviq edərək Ənəs (ra) belə buyurmuşdur:

“Ey oğulcuğum! Ailənin yanına girdiyində salam ver, sənə və evdəkilərə bərəkət olar.”⁷⁰

⁶⁷ Nisa, 19

⁶⁸ Müslim

⁶⁹ Ən-Nur, 61

⁷⁰ Tirmizi

Digər tərəfdən Peyğəmbərimizdən (səs) *“qadınların hansı daha xeyirlidir?”*-deyə soruşulanda belə cavab vermişdir:

“(Əri) baxdığı zaman üzü gülən, əmr etdiyində itaət edən və (ərinin) namus və malında onun razı olmayacağı hərəkətləri etməyəndir.”⁷¹

Bu, yüksək əxlaq və incə davranış ilə müsəlman kişinin, öz qadınının qəlbinə hakim olması deməkdir. Artıq o qadın ərinə qarşı əsla üsyankar olmayacaqdır. Kişinin, arvadını idarə etmək vəzifəsi ilə yüklənməsi İslamın kişiyə verdiyi vəzifələrdən və üstünlüklərdəndir. Necəki Allah Təala belə buyurur:

“Kişilər qadınlar üzərində ixtiyar sahibidirlər. Bu, Allahın onlardan birini digərinə üstün etməsi və kişilərin öz mallarından (qadınları üçün) sərf etməsinə görədir.”⁷²

b) Ər-Arvad Haqqları

Xanımın həyat yoldaşına xidmət etməsi islam əxlaqındandır. Ərin xanımı üstündə haqqı çoxdur. İslam, kişidən qadına xeyir tövsiyə edib yumşaq davranmasını istəyərkən, qadına da halal, insaf və ədalət ölçüsü içində itaət etməsini əmr etmişdir. Peyğəmbərimizin (səs) bir hədisi bu vəziyyəti çox yaxşı təsvir etmişdir:

“Birinin, bir kimsəyə səcdə etməsini əmr etsəydim qadının ərinə səcdə etməsini əmr edərdim. Çünki, ərin həyat yoldaşı üzərindəki haqqı çox böyükdür.”⁷³ O halda xanım, ərinin əmrinə və sözlərinə itaət etməli haqqın rızasına bu yolla qovuşmalıdır.

Xanımın ərinə itaəti xanımın üzərinə vacib olan haqq və vəzifələrdəndir. Hətta ərin razı qalması qadının cənnətə girmə səbəbi olaraq da göstərilmişdir:

⁷¹ Əhməd

⁷² Nisa, 34

⁷³ Tirmizi

“Əri özündən razı olaraq ölən qadın cənnətə girər”⁷⁴-deyə buyuran Peyğəmbərimiz (səs) başqa bir hədisi-şərifdə isə belə buyurur:

“Beş vaxt namazını qılan, malının zəkatını verən Ramazan orucunu tutan, ərinin günah olmayan əmrlərini yerinə yetirən, bədənini özgə kişilərə göstərməyən qadın, cənnətə istədiyi qapıdan girə bilər.”

Yenə Peyğəmbərimiz (səs) qızı Fatiməyə (r.anha) belə nəsihət edir:

“Qızım, bilirsənmi, ərin rızası Allah Təalanın rızasına səbəbdir. Ərin rızasızlığı da Allahın razı olmamasına səbəbdir. Ey Fatimə, nə xoşbəxtdir o qadın ki, əri ondan razıdır... Ey qızım! Qadınlar üçün əməllərin ən üstünü ərinin əmrinə itaətdir... Ey Fatimə! Ər xanımından razı olanda o qadın cənnətə hansı qapısından istərsə girər.”

Digər bir hədisi-şərifdə belə buyurulur:

“Ərini incidən xanım, onu razı edincəyə qədər Allah Təalanın lə'nətində olar.”

Rəsulullah (səs) belə buyurdu:

“Ərin xanımı üzərindəki haqqlarından biri nəfsini ondan uzaq tutmamaqdır. Digəri də ərindən icazəsiz nafilə oruc tutmamaqdır. Bir haqqı da icazəsiz evdən xaricə çıxmmamaqdır və ondan icazəsiz evdən çölə bir şey verməməkdir.”

Ərin xanımı üzərində haqqları olduğu kimi, xanımın da əri üzərində haqqları vardır. Rəsulullah (səs), İslamın qadına verdiyi əhəmiyyəti vida xütbəsində də unutmamış və belə buyurmuşdur:

“...Diqqət edin! Qadınlara xeyir tövsiyə edin, şübhəsiz onlar sizin yardımçılarınızdır. Sizin qadınlar üzərində haqqınız, qadınların da sizin üzərinizdə haqqları vardır. Sizin üzərindəki haqqınız onların yataqlarınıza xainlik etməmələri və sevmədiyiniz kimsələri evinizə

⁷⁴ Muttəfəqun aleyh

almamalarıdır. Diqqət edin! Onların sizin üzərinizdəki haqqları onları yeyəcək və içəcək xüsusunda məhrum etməmənidir.⁷⁵

Qısaca olaraq qadının ər üzərindəki haqqlarını belə sadalamaq olar:

1- ər xanımına qarşı gözəl əxlaqlı, gülər üzlü olmalıdır. Allah Təala ***“Onlarla yaxşı həyat sürün”***⁷⁶ buyurur.

2- Çöl işlərini ona etdirməməli, özgə kişilərin pis nəzərlərindən onu qorumalıdır.

3- Şəriətin elm və ədəblərini ona öyrətməli, onun bilməsi və etməsi lazım gələn fərqləri, vacibləri, namaz, oruc və digərlərini öyrətməlidir.

4- Xanıma halal yedirməli, halal paltar geydirməlidir. Nəfəqəsini onunla bölüşdürməlidir.

5- Xanımının sıxıntılarına dözməlidir.

c) Evliliyin Məs’uliyyəti

İslam ərə qadını idarə etmə haqqını, ailəsindəki həyat gəmisini idarə edib salamat sahilinə çıxarmağı bilən həqiqi bir ər olması üçün vermişdir. Yoxsa ipi buraxırsa qadın üsyankar və evin hakimi olur. Hər istədiyini edir, ərini, bircə söz belə deməyə qüdrəti çatmayan hala salır. Heç bir arzusu geri çevrilməz bir hal alır. Bu vəziyyəti ərler haqqında ən böyük fitnə olaraq vəsfləndirən Rəsulullah (səs) nə qədər doğru buyurmuşdur:

“Məndən sonra kişilərə qadınlardan daha zərərli bir fitnə buraxmadım.”⁷⁷

Müsəlman, həyat yoldaşının və qızının evdən çıxarkən örtünməsində məs’uldur. Kişinin qadın üzərindəki məs’uliyyəti qadının yalnız ev xaricindəki görünüşünə deyil, onun ibadəti və

⁷⁵ Tirmizi, Nəsai, İbni-Mace

⁷⁶ Nisa surəsi, 19-cu ayə

⁷⁷ Muttəfəqun aleyh

həyat boyu davam etdiyi yaşayışına da, əgər ibadətində tənbellik edərsə və ya bir günah işlərsə, ona da məs'uldur. Çünki, İslam, xanımı ərə əmanət etmişdir.

Xanım ümumən ərinin dini üzərindədir, yə'ni xanımın əri onu ya cənnətə, ya da cəhənnəmə götürər. Bundan ötrü də Allah Təala mö'münlərə cəhənnəm atəşindən qorunmağı əmr edərkən ailələrini də bərabər zikr etmişdir:

“Ey inananlar! Özünü və ailənizi Cəhənnəm atəşindən qoruyun, onun alovu, insanlar və daşlardır...”⁷⁸

Nəbinin (səs) ən bariz xüsusiyyətlərindən biri mərhəmətli olmasıdır. Ənəs (ra)-dan belə dediyi rəvayət olunur:

“Uşaqlara qarşı Rəsulullah (səs)dan daha mərhəmətli birini görmədim. İbrahim, Mədinənin Avali səmtində süd anada idi. Ona getmək üçün yeri yirdi, biz də onunla bərabər yeri yirdik. Evə girib onu alıb öpər sonra yerə qoyardı.”⁷⁹

Rəsulu-Əkrəm (səs) müsəlmanları şəfqət və mərhəmətiylə sarardı. Ənəs (ra) rəvayət edir ki, ***“Nəbi (səs) uşaqları hər dəfə ziyarət edərkən onlara təbəssüm edər və salam verərdi”***⁸⁰ İslam tərbiyyəsiylə əlaqədar sözlərindən birisi də budur: ***“Kiçiyinə mərhəmət etməyən, böyüyün haqqını tanımayan bizdən deyildir.”***⁸¹

Əbu Hüreyrə (ra) rəvayət edir ki, Nəbi (səs) sevimli nəvəsi Həsəni öpəndə, Aqra' b. Habis belə dedi: ***“-Mənim on uşağım var. Heç birisini öpmədim.”*** Bunun üzərinə Rəsulullah (səs) ona cavab olaraq belə dedi: ***“-Mərhəmət etməyə nə mərhəmət olunmaz.”***⁸²

⁷⁸ Təhrim, 6

⁷⁹ Müslim

⁸⁰ Müttəfəqun aleyh

⁸¹ Əhməd, Əbu Davud, Tirmizi)

⁸² Müttəfəqun aleyh

Ailə başçılığı, ərin üzərinə məs'ulyyətlər də qoymuşdur. Kişi həyat yoldaşından tam məs'uldur:

*“Hamınız çobansınız. Hamınız əmriniz altındakılardan məs'ulsunuz. Əmir (dövlət başçısı) xalqın çobanıdır və onlardan məs'uldur. Kişi, ailə üzvlərinin çobanıdır və onlardan məs'uldur. Qadın ərinin evi, uşaqlarının çobanıdır və onlardan məs'uldur. Hamınız çobansınız və hamınız əmriniz altındakılardan məs'ulsunuz.”*⁸³

d) Nikahı Haram Olanlar

Bir nəfərə evlənilməsi haram olan⁸⁴ məhrəmlik səbəblərini aşağıdakı şəkildə sadalamaq olar:

I Nəsəb (Yaxın əqrabalıq) səbəbdən nikahı haram olanlar beş qrupa bölünürlər:

1-Ana və nənələr: Ana-atanın anası, nə qədər çıxarsa çıxsın atanın atasının... anası ilə, ananın anasının... anası daxildir.

2-Qız və nəvələr: Kişinin qızı, oğlunun qızı, nə qədər enərsə-ensin oğlunun oğlunun... qızları ilə qızının qızlarının qızının... qızı bu qrupdadır.

3-Bacı-qardaş və onların uşaqları: Kişinin bacısı, bacısının qızı, nə qədər gedərsə getsin bacısının qızının... qızı ilə, qardaşının qızının... qızları da bu qrupu əmələ gətirir. Bacı və qardaşların oğullarının... qızları da bu qrupdandır.

4-Bibilər və onların ana-ata bir və ya ata bir bibiləri.

⁸³ Muttəfəqun aleyh

⁸⁴ Nisa surəsi 23-cü ayənin mənası belədir: Sizə analarınız, qızlarınız, bacılarınız, bibiləriniz, xalalarınız, qardaş və bacılarınızın qızları, süd analarınız, süd bacılarınız, arvadlarınızın anaları və yaxınlıq etdiyiniz qadınlığınızın himayənizdə olan qızları (ögey qızlarınız) ilə evlənmək haram edildi... Öz bəlinizdən gələn oğullarınızın arvadları ilə evlənmək və iki bacını birlikdə almaq da sizə haramdır...

5-Xalalar və bunların ana-ata bir və ya ana bir xalaları.

Bunların xaricində qalan və nəşəb cəhətindən əqraba olan digər qadınlarla evlənmək halaldır. Məsələn: Əmi uşaqları, dayı uşaqları, bibi uşaqları, xala uşaqları, birbirləriylə evlənə bilərlər.

II Səhriyyə (evlilik) səbəbiylə nikahı haram olanlar dörd qrupa bölünürlər:

1-Qaynanalar: Kişinin qaynanası, qaynanasının anası, qaynatasının anası... Nə qədər çıxarsa-çıxsın qaynana və qaynatanın analarının... anaları bu qrupa daxildirlər.

2-Ögey qızlar: Kişinin həyat yoldaşının başqa ərindən olan qızları, nə qədər enərsə-ensin ögey qızlarının... qızları iləş ögey oğullarının... qızları bu qrup içindədirlər.

3-Gəlinlər: Oğlunun arvadı, nə qədər enərsə-ensin nəvələrinin... arvadı bu qrupa daxildirlər.

4-Ögey analar (analıqlar): Ana və ata cəhətindən babaların... öz nənə olmayan arvadları da bu qrup içindədirlər.

III Rida (süd əmizdirmə) səbəbiylə nikahı haram olanlar:

Bu xüsusta belə ümumi bir qavram vardır:

“Əmənə əmizdirənin nəslə haramş

əməzdirənə əmənin nəfsi haram”dır. Bu qayda yaxşı anlaşılır və buna ciddi əməl edilsə, süd əqrabalığından doğan bütün məhrəmiyyət həll edilmiş olur.

IV Cəmə səbəbiylə nikahı haram olanlar:

Bu, mövcud nikah səbəbiylə bir başqa qadının nikahlana bilməməsi əsasına dayanır. Bu da iki növdür:

1-Bir-birinə əqraba olan iki qadını bir kişinin nikahlamasının caiz olmamasıdır.

Buradakı qayda budur: O qadınlardan biri kişi fərz edilsə, bir-birləriylə evlənə bilməyəcək dərəcədə əqraba isələr,

0

qadınları bir kişi nikahı altında birləşdirə bilməz, məsələn iki bacı, xala, bacı və ya qardaş uşaqları... kimi.

2- Dörd zövcəsi olan bir kişinin beşincini nikahlaya bilməməsidir. Dördüncü birini boşaması halında, onun iddəti (yenidən ərə getmə müddəti) bitmədən təkrar dördüncünü nikahlamaq da icazəli deyildir.

V Başqasının haqqı səbəbiylə nikahı haram olanlar:

Biri ilə nikahı olan qadının bir başqası ilə nikahlanması haramdır. İddət (qadının yenidən ərə gedə bilməsi üçün gözləməsi vacib olan şəhəri müddət – 4 ay 10 gün) gözləmək də evlilikdir.

VI Şirk səbəbiylə nikahı haram olanlar:

Müşrik qadını müsəlman kişi nikahlaya bilməz. Materialistlər və ateistlər... də müşriklər kimidirlər.

Müsəlman olduğunu iddia etdiyi halda e'tiqadı özünü küfrə soxan, məsələnş Açıq-saçıqlığı,

İçki-qumarı, Zinarı və sələmi haram saymayanlarla bərabər İslamı rədd edənlər də nikah xüsusunda müşriklər kimidirlər. Bu cür kişilərlə müsəlman qadınlar da evlənə bilməz. Əhli Kitab qadınlarla evlənmək caizdir.

VII Talaq səbəbiylə nikahı haram olanlar:

Üç talaqla ərindən boşanan qadın eyni adamla evlənə bilməz. Evlənə bimesi üçün müəyyən şərtləri vardır.

4. NİŞAN - NİKAH - TOY

Nikahın lügət mə'nası: Birləşmək, bir araya toplamaq deməkdir. Şəriətdə isə: Qadın və kişinin bir-birindən istifadə etməsini halal qılan şəhəri əqidə nikah deyilir. Nikah, bir əqiddir. Mehir şərtinə bağlı olaraq şahidlərin hüsurunda, iki tərəfin

qarşılıqlı rizaları ilə edilən “İcab və qəbul” nikah aktını meydana gətirir. Nikah, həm imana dəlalət edir, həm ibadət hökmündədir. Cənnətdə bir çox ibadət qalxacağı halda nikah ilə iman o arada da davam edəcəkdir.

a) Nikahda keçən bə'zi terminlər:

Mehir: Evlənmə əsnasında kişinin evləndiyi qadına verdiyi və ya sonra verməyi əhd etdiyi pul, mal və ya əşyadır. Onu da deyək ki, kişinin evlənəcəyi qadına mehir verməsi vacibdir. Nisa surəsi 4-cü ayət mehrin vacib olduğu haqqındadır. Mehri inkar edən din ilə əlaqəsi qalmaz. Mehir ödənməsi cəhətiylə ikiyə ayrılır:

1.Mehri-Muaccəl (başdan ödənilən): Evlənen ər-arvadın ödəmə vaxtını və miqdarını müəyyənləşdirdikləri mehrə deyilir. Bu mehr nikah əsnasında başdan verilə biləcəyi kimi sonrakı bir tarixdə də verilə bilər, onsuz da vaxtı müəyyəndir.

2.Mehri-Müəccəl (sonradan ödənilən): Mehrin hamsını başdan yox, beş il sonra, on il sonra yaxut da boşanma və ya ölüm halında ödənilməsi müəyyənləşdirilə bilər. Mehri-müəccəl bu şəkildə ödənilməsi təxirə salınmış mehrə deyilir. Bu durumda qadın, müəyyənləşdirilən vaxt gəlmədən əvvəl mehri istəyə bilməz.

Mehrin miqdarı nikahda danışılıb qərarlaşdırılmalıdır. Əgər nikahda mehrin miqdarı danışılıb qərara varılmamışsa nikah caiz olub, qızın mehri xalası və ya bibisi kimi bir yaxınının mehri əsas alınaraq verilir. Buna fiqhədə “mehri misil” deyilir.

b) Nişan və nişan duası:

Yeni bir ailənin quruluşu olan evlənmə ölkəmizin müxtəlif bölgələrində bir qədər fərqli şəkildə keçirilir. Ancaq nişan və nikah mərasimləri, demək olar ki, hər yerdə və hər bölgədə

eynidir. Bundan başqa “söz kəsmə” və “şirinlik yemə” kimi iki kiçik mərasimlər də çox yayılmışdır. Biz burada “söz kəsmə”, “şirinlik yemə” və “nişan” kimi mərasimlərdə ediləcək bir dua nümunəsi, daha sonra da nikah duası verəcəyik. “Söz kəsmə”, “şirinlik yemə” mərasimlərində bu dua oxuna bilər:

Bismillahir-rahmanir-rahim

Hörmətli dəvətli qardaşlar (bacılar)!

İndi, burada.....oğlu.....ilə.....qızı.....
“söz kəsmə” mərasimini keçirmək üçün toplanmışıq.....və..... ailələri, bu iki gənci Allah Təalanın əmri ilə bir-birlərinə münasib görmüş və milli-mənəvi ənənələrimiz üzrə öz aralarında razılaşımlar. Bizi də bu xeyir işlərindən xəbərdar edərək buraya dəvət etmişlər. Biz də onların bu xeyirli işlərinə ürəkdən sevinirik.

Uca Mövladan təmənnamız odur ki, “Allah Təala hər iki ailənin sevgi və məhəbbət bağlarını daim eyləsin! Xüsusən nişanlanan iki övlada xoşbəxtlik və iki cahanda da ailə səadəti nəsib eyləsin! Sağlıq-salamatlıq içində həyatlarını davam etdirməyi nəsib eyləsin!...”

İndi isə Qur’ani-Kərim oxunacaq və dua ediləcəkdir. Söz kəsmə və nişan mərasimlərində aşağıda nümunə olaraq təqdim etdiyimiz dua oxuna bilər:

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ * وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ
وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ اللَّهُمَّ اجْعَلْ هَذِهِ الْجُمُعَةَ مُتَيْمِّنًا وَمُبَارَكًا وَمُخْتَارًا وَاجْعَلْ بَيْنَ
الطَّرَفَيْنِ أُلْفَةً وَحُبَّةً وَقَرَارًا * وَلَا تَجْعَلْ بَيْنَهُمَا نَفْرَةً وَفِرَارًا *

اَللّٰهُمَّ افْتَحْ بِالْخَيْرِ وَاخْتِمْ لَنَا بِالْخَيْرِ وَاجْعَلْ عَاقِبَةَ اُمُوْرِنَا بِالْخَيْرِ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ*
اَللّٰهُمَّ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ اَزْوَاجِنَا وَدُرِّيَّاتِنَا فُرَّةَ اَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِيْنَ اِمَامًا* اَللّٰهُمَّ رَبَّنَا اِنَّا فِي
الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةٌ وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ* بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ وَسَلَامٌ
عَلٰى الْمُرْسَلِيْنَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ. اَلْفَاتِحَةُ.

c) **Nikah kəsilmə və nikah duası:**

Nikah aktı edilmədən əvvəl qadın və kişinin nişanlanmalarında dini cəhətdən bir zərər yoxdur. Nişanlılıq dövrü, nikah üçün bir hazırlıq dövrü, bir tanış olma dövrüdür. Ancaq bu dövrdə heç bir surətdə evlənəcək qadın və kişi arasında xəlvətilik caiz (dinən icazəli) deyildir. Rəsulullahın (səs) verdiyi rüxsət ölçüsü daxilində tərəflərin bir-birlərini görmələrinə icazə verilmişdir.

İslam hüququ, kişi tərəfindən edilən evlənmə təklifinə bə'zi hökm və nəticələr bağlamışdır. Nişanlı bir kimsəyə evlilik təklifi əxlaqi və dini nöqtədən haram qılınmışdır.

Fiqh və hədis kitablarında “xitbə” kəliməsi, qız istəmək, söz vermək, söz kəsmək və nişanlanmaq səfhələrini əhatəsinə almaqda, fəqət nikah aktını ifadə etməməkdədir. Bu bir evlilik və'dindən ibarət olub, üsuluna uyğun icab və qəbul olmadığı üçün nikah aktı deyildir. Çünki, qadınla kişi bir-birinə üzük, bilərzik, paltar kimi bə'zi əşya verərək namizədlilik mərasimi etməsi belə bir icab və qəbul mahiyyətində deyildir.

Nişanda ediləcək dua, gəlin-bəyin evliliyinin xeyirli olması niyyəti ilə olmalıdır. Belə bir duanın Allah Təala nəzdində bir qiyməti vardır. Belə bir duaya nümunə aşağıda verilmişdir.

Evlənmələrində dini və tibbi bir maneə olmayan gəlin və bəyin iki şahid hüzurunda və müəyyən bir mehr tə'yin edilərək

razılıqlarını bildirməklə nikah kəsilir. “Kəbin kəsmə” deyə bilinən bu mərasimdə din xadimi, birinci gəlin və bəyin özlərinə və şahidlərinə tövbə- istiğfar etdirir. Lazım görülürsə evlənənlərə qısa olaraq bə’zi öyüd-nəsihətlər verir.

Nikahın səhih olması üçün bu şərtlər lazımdır:

- 1 — Evlənəcəklər arasında nikaha mane hal olmaması,
- 2 — Nikah kəsilərkən şahidlərin hazır olması,
- 3 — Şahidlərin tərəflərin sözlərini eşidib anlamaları,
- 4 — Evləncəklərin evlənmələrinə riza göstərmələri,
- 5 — Nikahın müvəqqəti olmaması,
- 6 — Nikahın açıqdan edilməsi,
- 7 — Mehrin miqdarı, nəqd və ya boşanma, ölüm hallarında veriləcəyinin qərarlaşdırılması.

İndi nikah kəsməyə başlayaq:

(1) Giriş duası və icab-qəbul ifadələri:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي رَوَّجَ الْأَرْوَاحَ بِالشَّحَاحِ * وَ أَحَلَّ النِّكَاحَ وَحَرَّمَ الْإِسْفَاحَ *
وَالصَّلَاةَ وَالسَّلَامَ عَلَيَّ رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ الَّذِي بَيْنَ الْحَرَامِ وَالْمُبَاحِ * وَعَلَيَّ إِلَهٍ وَ
أَصْحَابِهِ الَّذِينَ هُمْ أَهْلُ الصَّلَاحِ وَالْفَلَاحِ * أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ
الرَّجِيمِ * بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * وَأَنْكِحُوا الْأَيَامِي مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ
وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ * صَدَقَ اللَّهُ
الْعَظِيمُ * قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ * اَلنِّكَاحُ سُنَّتِي فَمَنْ رَغِبَ عَن
سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي * صَدَقَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ *

(Bəyə tərəf dönən ona belə soruşur):

“Allahın əmri, peyğəmbərin sünnəti və məzhəb imamızın ictihadı üzrə,mehri-muaccəl və.....mehri-müəccəl iləqızını özünə həyat yoldaşı olaraq qəbul etdinmi? (Əgər qız yoxsa da vəkili varsa:

Siz.....bəy,.....qızı.....
.....nı vəkalətiniz səbəbi ilə zövcəliyə verdinizmi?)?”

(Bəyin cavabından sonra eyni şəkildə gəlinə belə soruşur):

“Allahın əmri, peyğəmbərin sünnəti və məzhəb imamızın ictihadı üzrə,
.....mehri-muaccəl
və.....mehri-müəccəl iləoğlunı özünə həyat yoldaşı olaraq qəbul etdinmi? (Əgər bəy yoxsa da vəkili varsa:

Siz.....bəy,.....qızı.....
.....xanımı vəkili olduğunuz bəyə zövcə olaraq alıb qəbul etdinizmi?)?”

Gəlinin müsbət cavabından sonra şahidlərə belə deyilir: “Siz də şahid oldunuzmu?” onlardan da müsbət cavab aldıqdan sonra nikah kəsilməyə başlanır. Ancaq keçmiş din xadimlərimizdən gözəl bir adət olaraq qalan nikah duasında əvvəl tövbəyi-istiğfar gətirmək yaxşı olar. Din xadimi aşağıdakı tövbəyi-istiğfar və nikah dualarını oxuyub nikah aktını yerinə yetirmiş olar və aşağıdakı şəkildə camaatı da istiğfara də’vət edərək belə deyir:

(2) İstiğfar duası:

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ - بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا*

Cəmi'i cümlə günahlarımızdan

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

اَسْتَغْفِرُ اللهَ * اَسْتَغْفِرُ اللهَ * اَسْتَغْفِرُ اللهَ الْعَظِيمَ الْكَرِيمَ الرَّحِيمَ * الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ *
الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَ اتُوبُ إِلَيْهِ * وَ نَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ وَالْمَغْفِرَةَ وَ الْهِدَايَةَ لَنَا * إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ
الرَّحِيمُ * الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى التَّوْفِيقِ * وَ اَسْتَغْفِرُ اللهَ مِنْ كُلِّ تَقْصِيرٍ *

Ya Rəbbi! Ya Rəbbi! Ya Rəbbi!

Əgər bizdən kəliməyi-küfr və əlfazı küfr, şirk, xəta, günah və üsyan qavlən və fe'lən, sirran və cəhran, əmdən və səhvən, səğiran və kəbiran, əvvələn və əxirən, zahirən və batinən, sadir və vaki' olduysa biz onların cümləsindən tövbə etdik. Bir daha işləməməsinə azmü-qəsd etdik. Həzrəti Mühəmməd Mustafa (səs) sənin canibi-şərifindən hər nə gətirdisə və hər nə xəbər verdisə, biz onların cümləsini dilimizlə iqrar və qəlbimizlə təsdiq etdik. Haqqdır və doğrudur. Allaha və Allahdan gələn bütün hökmlərinə Allah Təalanın muradı-şərifini üzərinə inandıq. Haqqdır və doğrudur. Peyğəmbərə hər gələn hökmlərə peyğəmbərin muradı-şərifləri üzərinə inandıq, haqqdır və doğrudur.

اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اُرِیدُ اَنْ اُجِدَّ اِیْمَانِیْ بِقَوْلِیْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللهِ اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اُرِیدُ
اَنْ اُجِدَّ اِیْمَانِیْ بِقَوْلِیْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ الْمَلِکُ الْحَقُّ الْمُیْنُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللهِ الصَّادِقُ
الْوَعْدُ الْاَمِیْنُ.

آمَنْتُ بِاللّٰهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَبِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ مِنَ اللّٰهِ تَعَالَى
وَالْبَعْثِ بَعْدَ الْمَوْتِ حَقٌّ أَشْهَدُ أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ
اَللّٰهُمَّ اَنْتَ رَبِّيْ لَا إِلَهَ إِلَّا اَنْتَ خَلَقْتَنِيْ وَاَنَا عَبْدُكَ وَاَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ
مَا سَطَعْتُ اَعُوْذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ اَبُوْءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ، وَاَبُوْءُ بِذَنْبِيْ
فَاغْفِرْ لِيْ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا اَنْتَ.

* وَ صَلَّيْ اللّٰهُ عَلَي سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ عَلَي سَائِرِ الْاَنْبِيَاءِ وَ الْمُرْسَلِيْنَ *

وَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ *

(Bununla da tövbəyi-istiğfar bitir)

c-Nikah duası:

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ هَذَا الْعَقْدَ عَقْدًا مُّبَارَكًا * وَ اجْعَلْ بَيْنَهُمَا اَلْفَةً وَ مَحَبَةً وَ قَرَارًا *
وَ لَا تَجْعَلْ بَيْنَهُمَا نَفَرَةً وَ فِتْنَةً وَ فِرَارًا * اَللّٰهُمَّ اَلْفَ بَيْنَهُمَا كَمَا اَلَفْتَ بَيْنَ اٰدَمَ وَ
حَوَّاءَ * وَ كَمَا اَلَفْتَ بَيْنَ مُحَمَّدٍ صَلَّي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ خَدِيْجَةَ الْكُبْرَى رَضِيَ
اللّٰهُ عَنْهَا * وَ كَمَا اَلَفْتَ بَيْنَ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وَ فَاطِمَةَ الزَّهْرَى رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا
* اَللّٰهُمَّ اَعْطِ لَّهُمَا وَلَدًا صَالِحًا وَ رِزْقًا وَاسِعًا وَ عُمُرًا طَوِيْلًا * اَللّٰهُمَّ رَبَّنَا هَبْ لَنَا
مِنْ اَزْوَاجِنَا وَ ذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ اَعْيُنٍ وَ اجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِيْنَ اِمَامًا * اَللّٰهُمَّ رَبَّنَا اٰتِنَا

فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَ فِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقَدْ عَذَابَ النَّارِ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ
الرَّاحِمِينَ * وَ سَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ * وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ *

Allah Təala bu nigah əqdini mübarək eləsin! Bunlar arasında ülfət və məhəbbət olsun, nifrət və ayrılıq olmasın! Ya rəbbi! Bu qardaş-bacımıza saleh övladlar nəsib eylə! Allahım bunların ömürlərini uzun, ruzilərini bol eylə!

Lillahil-Fatihə.

Daha sonra, zaman və camaatın vəziyyətinə baxıb uyğun görülürsə:

- İslamda ailə həyatının əhəmiyyəti,
- Ər-arvadın qarşılıqlı məs'ulyyətləri,
- Saleh övlad yetişdirmənin fəziləti,
- Ailənin, cəmiyyətdəki yeri barədə öyüd-nəsihət verilir.

Qeyd: Bununla da iki nəfər evlilik müəssisəsinə daxil olub ömür boyu bir-birinin halalı sayılırlar. Bunula da artıq bu iki şəxs arasında evlilik hüququ işləməyə başlayır. Ailələrinin səadət və salamatlığı, evlərinin bərəkətli, uşaqlarının xeyirli olması üçün dua etməlidirlər.⁸⁵

d) Toy

Ölkəmizdə toy məclisləri böyük təntənə ilə keçirilir. Mövsümünə görə imkan daxilində ya evlərin həyatında, ya da şadlıq evlərində təşkil edilən toylarımız, rəqs-əyləncə ilə davam

⁸⁵ Məsələn cinsi əlaqə anında belə dua edilir:

* اللهم جنبنا الشيطان وجنب الشيطان ما رزقنا *

“İlahi! Şeytanı bizdən və bizə verəcəyin riziqdən (övladdan) uzaq eylə!” (Buxari, 6.141)ş Müslim, 2.1028

edər. Digər tərəfdən, toyda iştirak edən qonaqlara ziyafət vermək gözəl adətlərimizdəndir.

İslam şəriətinə uyğun toy necə olmalıdır?

Toy etmək sünnətdir. Rəsulullah (səs) belə buyurmuşdur:

“Toy eylə, bir qoyunla da olsa ziyafət ver”.⁸⁶ Toy həm bir xeyirli işin insanlara e’lan edilməsi, sevinc və nəş’ənin üzə çıxarılması, həm də kasıbların doyurulmasına səbəbdir. Toya də’vət ediləndə getmək lazımdır. Çünki Peyğəmbər (səs) belə buyurur:

“Ən xeyirsiz yemək o toy yeməyidir ki, ona varlılar də’vət edilir, kasıblar isə çağırılır. Kim də’vətə getməzsə, o Allaha və Rəsuluna asi olar”⁸⁷

Toy-bir şənlik və sevinc səbəbli olduğu üçün dinə görə qadağan olmayan tərzdə əylənməkdə bir günah yoxdur, hətta əyləncə əmr edilmişdir. Qadağan olan: Spirtli içkilərin içilməsi, məclisdə qadın-kişi qarışıq olmasıdır. Peyğəmbərimiz (səs) belə buyurmuşdur:

“Nikahı e’lan edin, onu məscidlərdə həyata keçirin...”
“Halal ilə haram (zina) arasındakı fərq, kəbin kəsmək, şənlik etmək və dəf çalmaqdır”.⁸⁸

İslam cəmiyyəti bayram və şənlik günlərində halal əyləncələrə mane olmaz, əksinə bunlara əhəmiyyət verir. Milli şüurun təşəkkül və davamı cəmiyyət üçün lazımlıdır. İslamın, hər yönü ilə ehtiyaclarını təmin etdiyi cəmiyyət yaşayan, yaşama gücünü davam etdirən bir cəmiyyətdir. Rəsulullahın (səs) şifahi və fe’li bir çox hədisləri göz qabağında olduğu halda toy etməyi, toyda əylənməyi qadağan etmək hər şeydən əvvəl sünnətə ziddir.

⁸⁶ Buxari

⁸⁷ Buxari, Müslim

⁸⁸ Mişkətu’l məsəbih

Təkrar edək ki, İslam əxlaqına, İslam qaydalarına uyğun olan toy və əyləncələr caizdir (yol veriləndir).⁸⁹

Bir qurban bayramı günü Hz. Əbu Bəkr, qızı Aişənin yanına gedir, bir də görür ki, iki qız dəf çalır, mahnı oxuyur. Rəsulullah da (səs) bir küncdə yaslanaraq oturmuşdur. Əbu Bəkr qızları danlayır. Bunu görən Hz. Peyğəmbər (səs):

“Onlarla işin olmasın, Əbu Bəkr, hər kəsin bir bayramı var. Bu da bizim bayramımızdır!” buyurmuşdur.⁹⁰ Muavviz qızı Rubeyy nəql edir: toyum olanda Hz. Peyğəmbər gəldi, oturdu. Bə’zi qız uşaqları dəf çalır və Bədir günündə şəhid edilən atam və əmilərimi yad edirdilər. Birdən qızlardan biri: *“Aramızda sabahı bilən Peyğəmbər var...”* deyəndə Rəsulullah (səs) ona:

“Bu sözü kəs daha əvvəl oxumaqda olduğuna davam et.” buyurdu.⁹¹ Hz. Aişə yaxınlarından bir qızı ənsardan biri ilə evləndirmişdi. Peyğəmbər (səs) ona belə buyurdu:

“Aişə, Deyəsən toyunuzda oyun və əyləncə yoxdur. Halbuki, ənsarın oyunundan xoşu gəlir.”⁹²

Nikah və buna oxşar şənliklərə də’vət edilən şəxs halal olmayan bir şey görərsə, əvvəlcə onu qadağan etməlidir. Əgər edə bilməzsə heç cür o də’vətdə iştirak edə bilməz, süfrədə oturub yemək yeyə bilməz. Hz. Peyğəmbər (səs) belə buyurmuşdur:

“Sizdən kim pis əməl görərsə onu əliylə düzəltsin. Əgər gücü çatmazsa dili ilə qadağan etsin. Bunu da edə bilməzsə, heç olmasa, qəlbiylə kin tutsun ki, bu (axırıncı) imanın ən zəif nöqtəsidir.”⁹³ ***“Allaha və axirət gününə iman edən şəxs, üstündə spirtli içki olan süfrəyə əsla oturmasın...”***⁹⁴

⁸⁹ Prof. Bekir Topaloğlu, “İslamda qadın”

⁹⁰ Buxari, Müslim

⁹¹ Buxari

⁹² Buxari

⁹³ Müslim

⁹⁴ Tirmizi

Nəticə olaraq deyə bilərik ki, istər toy, istərsə də başqa bir tədbir olsun, “**haram**” işlənməzsə, oyun-əyləncəyə icazə vardır. Ona görə də spirtli içkilər verilməyən, kişi-qadın iç-içə oturub oynanmayan toylarda iştirak etmək olar.

Yaxşı olardı ki, toy məclislərində rəqs-əyləncəyə başlamazdan əvvəl, Qur’ani-Kərim və ilahi oxunsun, dini söhbətlər edilsin. Çünki bu, Allah Təalanın rızasına daha uyğun olar. Belə ki, toy məclisi evliliyin bir hissəsi olduğu üçün oxunan Qur’an ayələrinin və edilən dini söhbətlərin mövzusu evlilik haqqında olsa, daha məsləhətdir. Daha sonra da toy mərasimi normal seyrində ziyafət və əyləncə proqramları ilə davam edər.

Toy məclislərində belə bir danışığa edilə bilər:

Hörmətli toy iştirakçıları!

Bu toy mərasimində iştirak etdiyim üçün özümü çox xoşbəxt sayıram. Evlənən bəy-gəlini təbrik edərək sözlərimə başlamaq istəyirəm. Evlilik insan həyatının yeni bir dövrüdür. Bildiyiniz kimi dinimizdə ana-atanın, övladlarına qarşı dörd əsas vəzifəsi vardır:

- Uşağın nikahlı bir həyat yoldaşından olması,
- Uşağa gözəl bir müsəlman adı qoyması,
- Halal qazancla bəsləyib oxudaraq ədəb-tərbiyəsiylə məşğul olması,
- Evlənmə vaxtı gələndə uyğun bir həyat yoldaşı ilə evləndirməsi.

Bu dörd əsas vəzifə insan həyatına böyük təsir edən vəzifələrdir. Uşaqların itaətsizliyindən şikayət edən ana-atalar bu vəzifələrini haqqıyla yerinə yetirmədiklərinə diqqət etməlidirlər.

Hörmətli dostlar!

Peyğəmbərimizin də (səs) buyurduğu kimi **nikahın ən xeyirlisi asan və az xərcli olanıdır**. Yə’ni qudaların bir-birinə qarşı anlayışlı olduqları və çətinlik çıxarmadıqları bir nikahdır.

Evlənən bu gənclərin bir-birlərini idarə etmələrində və qarşılıqlı fədakarlıqlarında onların ən böyük rəhbəri yenə dini qaydalar və öz ailələridir. Bundan ötrü hələ ailə yuvasının quruluşunda dini əsaslara görə hərəkət edilirsə, gələcəkdə də müstərk həyatda da hüsur və səadət tapmaq mümkün olar. İncamız odur ki, dini duyğudan uzaq işlər sonsuzdur, bərəkəti də yoxdur. Çünki, hər kəsin qəbul etdiyi bir qaydadır: Allahın əmri, iradəsi və Peyğəmbərin (səs) sünnəti xaricində yerinə yetirilə bilməz. Yetirilərsə də o, dini bir bağ və hərəkət olmaqdan kənara çıxar. Nəticəsini də heç kim təxmin və tə'yin edə bilməz.

Bu səbəblə bütün müsəlman qardaş-bacılarımızın, dini adət-ən'ənələrimizə uyğun olaraq, israftan və göstərişdən uzaq toy məclisləri təşkil etmələrini, özlərinə daha xeyirli olacağından ötrü lazımlı sayır və tövsiyə edirəm. Bu səbəblə bütün anataların bu çox əhəmiyyətli mövzuya diqqətlərini cəlb etmək istəyirəm.⁹⁵

Bunu heç vaxt unutmayaq ki, ailə dörd ayaq üstə qurulan müqəddəs bir müəssisədir:

1. Sevgi
2. Vəfa
3. Fədakarlıq
4. Qarşılıqlı güzəşt.

Bunlardan birinin sarsılması, ailə sarsıntısına səbəb olar. Bunun üçün yə'ni evlənmən bu gənclər, bir-birini sevməli, bir-birinə güvənməli, bir-birinə qarşı hümanist və fədakar olmalıdırlar.⁹⁶

Müsəlman qardaşlarımızın bütün həyat boyunca ilahi rəhmət və bərəkət içində olmalarını Allahdan təmənnə edər, qudalara göz aydınlığı, yeni evlənənlərə dünya və axirət xoşbəxtliyi diləyirəm. Sağ olun. Allah Təala xoşbəxt eləsin!

⁹⁵ Prof.İsmayıl Lütfi Çakan, “Dini Xitabət”

⁹⁶ Abdullah Səvim, “Başarının Əsasları”

MÖVZU İLƏ ƏLAQƏLİ SUALLAR

1. Ailə səadəti necə yaranar, izah edin.
2. İslama görə evlilik necə olmalıdır?
3. Həyat yoldaşına yaxşı münasibət necə olmalıdır, izah edin.
4. Ər-arvad haqları barədə məlumat verin.
5. Evliliyin məsuliyyəti necə dərk edilməlidir?
6. Nikahı haram olanları qısa şəkildə izah edin.
7. Mehir, mehri-Mü'accəl və mehri-müəccəl terminlərinin məğzini söyləyin.
8. Nişan neçə qoyulur, nişan duasını söyləyin (yazın).
9. Nikah işi necə aparılır izah edin.
10. Kəbin kəsmə (nikah) duasını söyləyin (yazın).
11. Toy məclisi necə aparılmalıdır, məlumat verin.
12. Toy məclislərində necə danışmaq lazımdır? İzah edin və qısa bir toy nitqi söyləyin.

FƏJİL V ❖ MEYİT VƏ DƏFN İŞLƏRİ

1. ÖLÜMDƏN ƏVVƏLKİ VƏZİFƏLƏR

İslam dini, ictimai yardımlaşmaya böyük əhəmiyyət vermiş, müsəlmanları buna həvəsləndirmişdir. Xəstələri ziyarət etmək, əgər ehtiyacıdırsa kömək etmək, rəhmətə gedəndə meyiti yumaq, kəfənləmək, namazını qılmaq, qəbristana qədər aparmaq, dəfn etmək və dua etmək də İslam dinində müsəlmanların üzərinə düşən bir vəzifədir.

a) Xəstə Ziyarəti

Cənazə deyiləndə hər nə qədər “ölmüş adam” ağla gəlsə də ölmək üzrə olan adama (muhtazar) ölüm qabağı ediləcək bir neçə vəzifəni də o hesaba salmaq lazımdır. Yə’ni cənazə ilə əlaqəli dini vəzifələr ölüm qabağından başlayır.

Ölüm qabağı ediləcək dini vəzifələrin əvvəlində xəstə ziyarəti gəlir. Xəstə ziyarəti, müsəlmanın müsəlman üzərindəki haqlarındandır. Necə ki, Peyğəmbərimiz (səs) tərəfindən bir çox hədislə buyurulmuşdur. Onlardan biri budur:

“Müsəlmanların bir-biri üzərindəki haqqı altıdır.”
“Bunlar nədir Ya Rəsulallah?” –deyə soruşulanda isə belə cavab vermişdir: **“Səni də’vət edəndə get, səndən öyüd-nəsihət istyəndə ver, asqırdıqdan sonra Allaha həmd edəndə “Yərhamukəllah” (Allahın rəhmətinə nail olasan) de,**

xəstələyəndə ziyarət et və rəhmətə gedəndə qəbristanə qədər yola sal.⁹⁷

Xüsusən də ağır xəstələr o yerin din vəzifəlisi tərəfindən, xəstə sahibləri tərəfindən də vət edilmədən əvvəl ziyarət edilməli, **“Keçmiş olsun”, “Allah köməyin olsun”,** və ya **“Yastığın yüngül olsun”**-deyərək könlü alınmalı, şəfa dilənməli, səbr tövsiyə edilməlidir.

Xəstənin israr etməsi istisna olmaqla, xəstə ziyarətində uzun müddət qalmamaq lazımdır. Uzun müddət yatan xəstələrə müəyyən fasilələrlə ziyarəti təkrar etmək yaxşı olar.

Peyğəmbərimiz (sə) bu mövzu ilə əlaqəli hədisi-şəriflərinin birində belə buyurur: **“Xəstə olan din qardaşını ziyarət edən, ziyarətindən dönüncəyə qədər cənnətdədir.”**⁹⁸

b) Tövcih (Qibləyə Yönlətmək)

Ölüm ayağında olan xəstənin, əgər bir çətinlik yoxsa, üzü qibləyə tərəf çevrilməsi müstəhabdır. Bu müsəlmanların yatan vəziyyətləridir. Yə'ni sağ yanı üzərinə yatırılaraq üzü qibləyə gələcəkdir. Ya da kürəyi üstə, yatırıb, başını xəfifcə qaldırmaq lazımdır. Daha çox tətbiq edilməkdə olan isə, kürək üstü yatırılmasıdır. Buna **tövcih** deyilir. Bu vəziyyətdə su istəyənin, islanmış bir parça ilə dodaqlarını islatmaq daha məqsədə uyğundur.

c) Təlqin

Ümumən təlqin deyəndə dəfndən sonra qəbrin başında mə'lum şəkliylə edilən təlqin ağıla gəlir. Əslində müstəhab olan təlqin, həmin təlqin deyil, ölüm anında olan müsəlmanın yanında

⁹⁷ Buxari-Müslim

⁹⁸ Əhməd-Müslim-Tirmizi

verilən təlqindir. Tam özündən getməmiş, deyiləni başa düşüb təkrarlaya bilən xəstənin yanında məsləhət görülən biri, ağır-ağır fasilələrlə **“La ilahə illallah, Muhammədün Rasülullah”**- deyər. Həmin təlqin aşağıdakı hədislərdən ötrü sünnətdir:

1. “Ölülərinizə (ölüm döşəyində olan xəstələrinizə) “La ilahə illallah, Muhammədün Rasülullah” sözünü təlqin edin.”⁹⁹

2. “Kimin ölmədən əvvəlki son sözü “La ilahə illallah” olursa cənnətə gedər.”¹⁰⁰

d) Qur’ani-Kərim Oxumaq

Ölüm anında xəstənin yanında Qur’an oxumaq müstəhabdır. Xüsusilə, “Yasin” surəsinin oxunması daha faydalıdır. Çünki, Peyğəmbərimiz (səs) tərəfindən tövsiyə edilmişdir: **“Yasin Qur’anın qəlbidir... Onu ölülərinizə oxuyun.”¹⁰¹**

Ancaq ölüm hadisəsi olursa ölünün olduğu yerdə o andan e’tibarən ölünü yuyuncaya qədər Qur’an oxunmaz.

2. ÖLÜM

Buraya kimi əbədiyyət yolçumuz həyatda idi. Əcəl gəlib çatanda ətrafındakı din qardaşları və yaxınlarının kəliməyi-tövhid təlqinləri və Yasin qiraətləri içində qibləyə tərəf döndürülmüş olaraq dünyaya vida edəndə onun gözlərini və çənəsini bağlamaq, üstünə bir örtük örtmək və bundan sonrakı vəzifələri tə’cili şəkildə yerinə yetirmək sünnətdir. Bunlar Peyğəmbərimiz (səs) tərəfindən tövsiyə edilmiş, Ondan sonra gələn müsəlmanlar tərəfindən də tətbiq edilmişdir.

⁹⁹ Müslim, Əbu Davud, Tirmizi

¹⁰⁰ Buxari, Əbu Davud

¹⁰¹ Əbu Davud, Nəsai

Ölüyə İlk Müdaxilə

Ölüm hadisəsinin meydana gəlməsindən sonra ölünün paltarları çıxarılır. Çənəsi başının üstündən bir parça ilə bağlanır. Gözləri yumdurulur. Ayaqları baş barmaqlarından bir-birinə bağlanır. Qolları yanlarına uzadılır. Qibləyə doğru yatırılır. Üstünə bir parça örtülür. Şişməsinin qarşısını almaq üçün də qarnı üzərinə bir dəmir parçası, bıçaq kimi bir şey qoyulur.

Bunları edən adam və ya adamların:

بِسْمِ اللَّهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ. اللَّهُمَّ يَسِّرْ عَلَيْهِ أَمْرَهُ وَسَهِّلْ عَلَيْهِ مَا بَعْدَهُ وَأَسْعِدْهُ
بِلِقَائِكَ وَاجْعَلْ مَآخِرَ حَرْجِهِ حَرْجًا مِمَّا حَرَجَ مِنْهُ

deyə dua etməsi uyğun olar.

Ölünün yanına gözəl qoxular, ətirlər qoyulur. Yanında cünub kimsələr, hayız və nifaslı qadınlar olmamalıdır.

a) Ölüm E'lanı

Cahiliyyə dövründə xalq içində hörmət qazanmış biri öldüyü zaman qəbilələrə bir xəbərçi göndərilir, həmin şəxs “*filankəs öldü, ərəb milləti məhv oldu*”- deyə qışqırır, onu eşidənlər isə şivən qopararaq ağlayardılar. Ancaq Peyğəmbərimiz (səs) bu adəti qadağan etmiş, ədəb-ərkan içində sakitliyi mühafizə edərək ölüm xəbərinin qohum-əqraba, dost və saleh mö'minlərə e'lan edilməsi məsləhət görülmüşdür. Camaat məsciddən çıxarkən e'lan etmək, bir xəbərçi vasitəsilə uzaqdakı qohumları xəbərdar etmək, qəzetlərdə sadə və qısa ifadələrlə bildirmək də ola bilər.

Əvvəllər ölüm xəbəri məhəllə məscidlərində salat çəkilərək e'lan edilərdi. Ancaq indiki vaxtda bu imkan yoxdur. Ona görə xalqımızın adəti üzrə ölənin şəxsinin məhəlləsində salat çəkilərək həmin xəbər qonum-qonşuya çatdırılır.

Bu şəkildə ölüm xəbərinin yayılması da olar. Ancaq həmin salatın sözləri başa düşülən dini ifadələr olmalıdır.

b) Ölümü Eşidənlərin Səbrlə Allaha Sığınması

Peyğəmbərimiz (səs) ölüm və ya başqa hər hansı bir müsibətə düşər olan insanların səbr etmələri, dua ilə Allaha sığınmalarını tövsiyə etmiş və belə buyurmuşdur:

“Bir müsibət və fəlakətlə qarşılaşan və “Biz Allaha aidik, şübhəsiz Ona dönəcəyik. Allahım müsibət halında mənə mükafat ver, itirdiyimdən daha xeyirlisini ehsan et.” -deyən heç bir bəndə yoxdur ki, Allah Təala ona müsibəti qarşılığında mükafat və itirdiyi əvəzinə daha xeyirlisini verməmiş olsun.”¹⁰²

Qur’ani- Kərim də, müsibətə uğrayanda səbr edən və **“İnna lillahi və inna ileyhi raciun”** (Allahdan gəldik və Allaha dönəcəyik) –deyərək Allaha sığınanları tərifləmiş, onları rəhmət və hidayətlə müjdələmişdir.

c) Ölü Arxasınca Ağlamaq

Yaxınlarını, sevdiklərini bir anda itirən insanların kədərli olmamaları, mümkün deyildir. Bu təbii olan sevgi və mərhəmətin bir işarəsidir. Dinimiz İslam, bu cür üzülməni və ağlamağı qadağan etməmişdir.

Ənəs b. Malikin (ra) rəvayət etdiyinə görə Peyğəmbərimiz (səs), can verməkdə olan oğlu İbrahimi qucağına alıb öpdü və mübarək gözlərindən yaşlar axdı. Bunu gören Abdurrahman b. Avf belə dedi: -**“Səndəmi Ey Allahın Peyğəmbəri?”** Buna cavab olaraq Allah Rəsulu (səs) belə buyurdu:

¹⁰² Əhməd i. Hanbəl, Müslim

-“Bu (göz yaşı) rəhmətdir, mərhəmətdir... Göz ağlar, qəlb hüznələnir. Biz də ancaq Rəbbimizin razı olacağını deyərik. İbrahim! Səndən ayrıldığımız üçün həqiqətən kədərliyəm.”¹⁰³

Onu da qeyd edək ki, ölən arxasından bağırır-çığırmaq, saçını-başını yolmaq meyitə əzab-əziyyətdir deyərək, qadağan olunmuşdur. Peyğəmbərimiz (sə) bu barədə belə buyurur:

“Ölü, ailəsinin (və yaxınlarının) onun üçün ağlamasından (şivən qopararaq) ötrü əzab görər.”¹⁰⁴

3. ÖLÜMDƏN SONRA GÖRÜLƏCƏK VƏZİFƏLƏR

Cənazələrin bir an əvvəl yuyulması, təhiz və təfənnin edilib qəbirlərinə qoyulması müstəhabdır. Ölünün yuyulacağı yerin bağlı olması və onu yuyucu ilə yardımcılarından başqa kimsənin görməməsi uyğundur. Yuyucunun əynində xüsusi paltar olarsa yaxşıdır.

Yuyucu (**qəssal və ya mürdəşir**) şəriəti bilən və yaşayan bir adam olmalıdır. Yuyucunun həmin məhəllədə pul alması caiz olmaz. Çünki, cənazənin yuyulması bütün müsəlmanlar üzərində edilməsi lazım olan dini bir vəzifədir. Amma bir neçə yuyucu varsa, o təqdirdə pul alması mümkündür.

a) Qəsl (Ölünün Yuyulması)

1- Ölü, **tənəşir** deyilən bir taxta, ya da sədir və ya beton yuyulma yerinə, ayaqları qibləyə gələcək şəkildə arxa üstə yatırılır. Tənəşirin çevrəsi gözəl ətirli bir şeylə üç, beş və ya yeddi dəfə (tək olaraq) tüstülənir. Ölünün göbək ilə diz qapağı arasını örtülür və övrət yerinə baxılmaz.

¹⁰³ Buxari

¹⁰⁴ Tirmizi

2-Yuyucu yumağa niyyət edər, bismillah çəkər və yuma əsnasında

عُفْرَانِكَ يَا رَحْمَنُ

(Ey Rəbbim, bağışlamamı diləyirəm) -deyər.

3- Yuyucu əlinə bir parça əski sararaq örtünün altından, parça yoxsa örtünün üstündən ölünün övrət yerlərini yuyar. Sonra cənazənin üzündən başlayaraq dəstəmazını aldırır. Ağzına, burnuna su verməz. Dodaqlarının içi-çölü, burun dəlikləri, göbək çuxurunu barmaqla və ya bir parçayla mümkün olduqca məsh edər. Sonra əllərini və qollarını dirsəkləriylə bərabər yuyar. Başını məsh edər ayaqlarını yuyar. Beləcə dəstəmazı tamamlanar.

Qeyd: Namazın nə olduğunu hələ anlamayacaq qədər kiçik olan yə'ni müməyyiz olmayan uşaqlar ölüncə belə bir dəstəmaza ehtiyac yoxdur.

4- Dəstəmazdan sonra ölünün üzərinə isidilmiş su tökür. saçını-saqqalını sabunla yuyur, ölünü sol tərəfinə xəfifcə çevirir, sağ tərəfini yuyur, sonra sağ tərəfinə çevirib sol tərəfini yuyur. Bu yuma işi üç dəfə təkrarlanır. Daha çox mümkünsə də, israfa lüzum yoxdur.

5- Daha sonra yuyucu ölünü xəfifcə qaldıraraq köksünü, əlini və ya dizini yaslar, bir əliylə də qarnını yavaşca ovxalayar. Bir şey çıxarsa su töküüb təmizləyər. Artıq yenidən dəstəmaz aldirmaz.

Qeyd: Əgər ölünün dağılma ehtimalı varsa dəstəmaz aldirmadan üzərinə su tökülməklə yuyulur.

Ölünün saçları və dırnaqları kəsilməz, sünnət olmamışsa sünnət edilməz. Çünki insan həyatda ikən ölümə hazır olmalıdır. Ölünün yuyulmasında pambıqdan istifadə edilməz.

6- Ölünü çimdirdikdən sonra onu dəsmal kimi bir şeylə qurulayırlar.

Qeyd: Ölənin yuyulmasına su tapılmadıqda təyəmmüm etdirilə bilər.

b) Təkfın (Ölənin Kəfənlənməsi)

Vəfat edən müsəlman kişi və ya qadınlardan hər birinin kəfənlənməsi dini bir vəzifə olub, yerinə yetirilməsi fərzi-kifayədir. Yuyulmuş ölüyə kəfən köynəyi geydirilir. Bu, onun dünyadan götürə biləcəyi yeganə və son maddədir. Ona görə də şair belə deyir:

*Ana bətnindən gəldik bazara,
Bir kəfən aldıq döndük məzara...*

(1) Kəfənin Növləri

Üç növ kəfən vardır:

1- Kəfəni – sünnət (Sünnət olan kəfən):

Bu kəfən kişilər üçün üç qat olub bunlardır: - **qamis, izar, lifafə**.

Qadınlar üçün isə beş qat olub bunlardır: - **qamis, izar, lifafə, baş örtüsü, sinə örtüsü**. Sünnət olan bu kəfəndən daha çoxuna getmək məkrühdür.

2- Kəfəni – kifayət (Kifayət qədər olan kəfən):

Bu, kişilər üçün izar və lifafə olmaqla iki qatş qadınlar üçün izar, lifafə, baş örtüsü olmaqla üç qatdır.

3- Kəfəni – zərurət (Zərurət halı üçün olan kəfən):

Bu, kişi və qadınlar üçün sadəcə bir qat olan kəfəndir. Bir tək parçaya sarılmaqdan ibarətdir. Bu vəziyyətdə əldəki parça bütün bədəni örtməyə yetmirsə, ayaqları açıq qalmaqla başdan ayağa doğru örtülür. Açıq qalan qismi də otlarla qapanır.

İndi təkfın işlərində olan kəfən bölümlərinə ayrı-ayrı diqqət yetirək.

Qamis: Yaxası olmayan, sadəcə ölünün boynuna keçirilən və boyundan ayaqlara qədər uzanan bir köynəkdir.

İzar: Bir don və ətəklilik yerindədir. Ancaq o da başdan ayağa qədər uzanır.

Lifafə: Başdan ayağa qədər uzanan bir sargı yerindədir. Baş və ayaq tərəfləri düymələnməyəyi üçün izardan daha uzundur.

(2) Kəfənləmə işi necə aparılır?

Ölünü kəfənə sarmaq, yuyulması kimi fərzi-kifayədir. Kəfənin ağ, pambıq parçadan olması daha fəzilətlidir.

Ölünü sünnət üzrə kəfənləmək üçün kəfənliyi aşağıdakı sıraya görə biçib hazırlamaq lazımdır:

a-Ölən kişi isəş

1-Kəfənlilik parçadan əvvəl köynək (qamis) kəsilməlidir. Köynək belə kəşilir: Meyitin ayaqlarından, boynuna qədər uzunluğu ölçülür. Bu uzunluğun bir qatı daha uzun götürülməklə kəfənlilik parçadan bir hissə kəşilir, kəşilən bu parça ikiyə qatlanır, tam ortasından meyitin başı girəcək qədər bir yer açılır. Bu kəşilib hazırlanan hissəyə “**qamis**” deyilir.

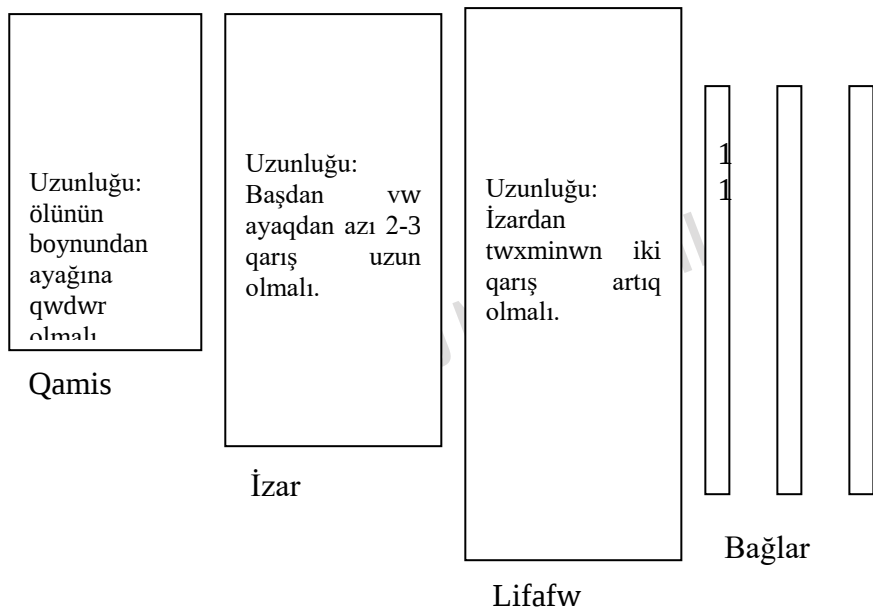
2-Sonra kəfənlilik parçadan “**izar**” kəşilir. İzar, təpədən dırnağa qədər cəsədi tamamən örtəcək şəkildə olmalıdır. Bunu kəsmək üçün əldəki parçanı cəsədin baş və ayaq tərəfindən təqribən 10 sm (1 tutum) uzun olacaq qədər ölçülüb kəsilməlidir. Kəfənin bu qisminə “**izar**” deyilir.

3-Üçüncü olaraq “**lifafə**” biçilir. Lifafə, eynilə izar kimi böyük bir parçadır. Ancaq, izarın xaricindən sarılacağı, baş və

ayaq uclarından bağlanacağı üçün izar da parça əvvəlkindən təqribən iki qarış uzun olmalıdır. Bu qismə isə lifafə deyilir.¹⁰⁵

4-Üç ədəd də bağ kəsilməlidir. Həmin bağlar cənazə kəfənləndikdən sonra, cənazənin baş və ayaq ucları və bir də belindən bağlanır. Belə bağlanacaq parçanın uzunluğu cənazənin kök və ya arıq olmasına görə dəyişir. Bu bağların eni 8-10 sm olmalıdır.

Məsələn 1,70 boyundakı bir adam üçün kəfən parçalarının ölçüləri belə ola bilər:

Kəsib hazırlanan kəfənə cəsəd aşağıdakı ardıcılıqla sarılır:

- 1-Lifafə bir kilim üzərinə sərilir.
- 2-Lifafənin üzərinə izar sərilir.

¹⁰⁵ Dürretül-Faxirə

3-Ondan da üstdə qamis sərilir. Qamisin yanları tikişli olmadığından bir qatını toplayıb başının arxa tərəfinə gələcək şəkildə yerə yığılır.

4-Qurulandığı dəsmal da ölünün üstünə qoyulur.

5-Ölünün başı qamisdəki deşikdən keçirilir. Başın arxa tərəfinə yığılan köynəyin üst qatı ayaqlarına qədər çəkilir. Qamisin altında qalan dəsmal çəkilir. Meyitin ədəb yerləri açılmadan qamisi ölüyə yaxşıca sarıyırlar. Ölünün qolları, köynəyin içində yanlarına doğru uzadılır.

6-Varsa müşk və ya gül suyundan əldə edilmiş kafur, cənazənin başına, alnına, burnuna, əllərinə, dizlərinə, ayaq barmaq uclarına qoyulur.¹⁰⁶

7-Sonra sırada olan izarın öncə sol tərəfi sarılır, sağ tərəfi də onun üzərinə sarılır. (Namazda sağ əlin sol əl üzərinə qoyulduğu kimi)

8-Sonra lifafə gəlir. Lifafə eyni sıra ilə sarılır. Baş və ayaq uclarından daha əvvəl hazırlanan bağ ilə bağlanır. Cəsədi tabuta qoyarkən və məzara endirərkən cənazənin açılmaması üçün kəfənin üstündən əvvəlcədən hazırlanan bağ ilə bağlanır. Bununla da kişi cənazənin kəfənlənməsi tamamlanır.

b-Ölən qadın isəş

1-Lifafə yerə sərilir. Mümkünsə üzərinə gözəl ətir səpilir.

2-Sinə örtüsü sərilir.

3-Bunun üzərinə izar sərilir.

4-İzarın üzərinə baş örtüsü sərilir.

5-Ən üstdə də köynək (qamis) sərilir. Ön tərəfə gələcək qismi qatlayıb başının arxa tərəfinə gələcək şəkildə yığılır.

6-Yuyulan meyit, qurulamaq üçün istifadə olunan dəsmal və ya hər hansı bir parça ilə kəfənin üzərinə qoyulur.

¹⁰⁶ Dürrətül-Faxirə

7-Köynək, başından keçirilib ayaqlarına qədər uzadılaraq meyit sarılır.

8-Altındakı dəsmal və ya parça götürülür.

9-Qolları yanlarına uzadılır.

10-Saçları iki böyük şəkildə ayrılır. Üzünün yanlarından aşağıya, köynəyin üzərindən köksünə doğru uzadılır. (Cənazənin saçları daranıb hörülməz).

11-Gözəl ətir sürülür. Səcdə orqanları olanş alın, burun, dizlər, ayaqlar və əllərə kafurlu pambıq qoyulur (mümkünsə).

12-Baş örtüsünü çiyinlərinin altından başının arxasından gəlmiş kimi, üzünün üstündən sinəsinə doğru eninə istiqamətdə açılır. Üzü və başı sarılır.

13-İzar da sol tərəfi alta, sağ tərəfi üstə gəlmək şərtilə (namazda sağ əlin sol əl üzərinə qoyulduğu kimi) cənazə sarılır.

14-Sinə örtüyünü cənazənin çiyindən budlarına qədər möhkəm sarıyırlar.

15-Lifafəni də sağ tərəf üstünə gəlmək şərtilə yaxşıca sarıyırlar.

16-Əvvəlcədən kəşilib hazırlanan bağlarla baş ucu və ayaq tərəfləri bağlanır. Digər bağla da bel bağlanır.

17-Dəfn üçün hazırlanan cənazə tabutun içinə qoyulur və qapağı bağlanır. Bununla da qadının cənazəsi meyit namazına hazır olur.

Qeyd: Kəfənin ağ pambıq parçasından olması daha yaxşıdır. Mümkün olduğu qədər gözəl və hər ölünün halına uyğun olmalıdır. Kəfənləri ölümlərə sarmazdan əvvəl gözəl ətirli şeylərlə bir, üç və ya beş dəfə tüstüləyilir və ya onlara gözəl qoxu sürtülür.

Kəfən mövzusunda müəyyiz (ağlıkəsən, yeniyetmə) oğlan (**mürahik**) və qız uşaqları (**mürahika**), yetkinlik yaşına girmiş oğlan və qız kimidir. Amma hələ təmyiz yaşına gəlməmiş uşaqların kəfənləri izar və lifafə və ya sadəcə bunlardan biri ola bilər. Ancaq üç qat olması daha yaxşıdır.

Bir ölünün bədəninin yarısından çoxu və ya başı ilə birlikdə yarısı varsa yuyulur, kəfənlənir və namazı qılınır. Amma gövdənin çoxu yoxsa və ya başsız halda yarısı varsa yuyulmaz, kəfənlənməz və üzərinə cənazə namazı qılınmaz. Bir parçaya sarılaraq dəfn edilir.

Uzunluğu:
ölünün
boynundan
ayağına
qwdwr
olmalı

Qamis

Uzunluğu: 1,
40 sm.
Genişliyi: 70
sm.

Göyüs
örtüyü

Uzunluğu:
Başdan vw
ayaqdan azı 2-3
qarış uzun
olmalı.

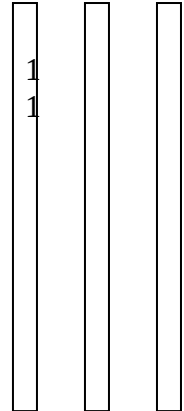
İzar

Uzunluğu:
Cwswdi
saracqa
qwdwr.
Eni:
Qoltuq
altından
budlara

Baş örtüyü

Uzunluğu:
İzardan
twxminwn iki
qarış artıq
olmalı.

Lifafw

Bağlar

c) **Meyvit Namazı**

Cənazə namazında digər namazlardan fərqli olaraq bə'zi şərtlərin olması lazımdır. Ölünün müsəlman olması, yuyulması, ölünün bütöv və ya bədənində çoxunun, ya da başıyla birlikdə yarısının olması, ölünün camaatın önündə olması, cənazə namazın qılanların ayaqüstə olması. Cənazənin müsəllə daşına (tabut qoyulan xüsusi yer) və ya yerə qoyulmuş olması.

Meyit namazını qıldıracaq adam, cənazənin döş hizasında, qibləyə yönəlmiş halda ayaqüstə durur. Camaat da onun arxasında səf tutur. Meyit namazının rükünləri **qiyam** və **təkbir**dir. Şərti isə, **niyyət**dir. Bu səbəbdən cənazənin kişimi, qadınımı, böyükmü, kiçikmi olduğunun bilinməsi lazımdır. Bunu ümumiliklə müəzzin “kişi niyyətinə” ya da “qadın niyyətinə” və ya “oğlan uşağı niyyətinə, qız uşağı niyyətinə” deyər bildirir.

(1) **Meyvit Namazının Qılınışı**

İmam, Uca Allahın rızası üçün cənazə namazını qılmağa və cənazə üçün dua etməyə niyyət edir. Meyit namazına duranlar arasında qadınlar olsa belə onlar üçün imamlığa ayrıca niyyət etmək lazım deyildir. Camaat da, “Allah rızası üçün cənazə namazını qılmağa və bu meyit (və ya meyitə) üçün dua etməyə və uydum imama”-deyə niyyət edir.

Cənazənin qabağına bir xalça yaxud bir kilim salınması uyğun hərəkətlərdən biridir. İmam, “Ey camaat, meyit namazına durmaq çox savabdır!”-deyərək camaata bildirməsində fayda vardır. Sonra imam camaatdan təzkiyə (halallıq) istər və belə deyər: “Ey müsəlmanlar! Hər kəs mərhuma halallıq versin.” Orda olanlar da “halal olsun”-deyərlər. İmam, “Allah Təala sizlərdən də razı olsun. Bu gözəl şəhadətinizi qəbul buyursun. Mərhumun (və ya mərhumənin) və bütün keçmişlərimizin bağışlanması və Allah rızası üçün fatihə.”- deyər.

Dörd təkbirli meyit namazının qılınışını bu şəkildə izah etmək olar:

1. Niyyət edilir. *“Niyyət etdim, Allah üçün namaza, Rəsulullah üçün salavata, meyit üçün duaya, kişi niyyətinə uydum imama.”*

2. Sonra imam, əllərini qaldıraraq açıqdan *“Allahu Əkbər”* deyərək **1-ci təkbiri** alır. Camaat da imamı təkrar edir. İmam və camaat gizlicə **Sübhanəke** duasını *“və cəllə sənəükə”ni* əlavəsiylə oxuyarlar.

3. Bundan sonra imam açıqdan və əllərini qaldırmadan *“Allahu Əkbər”* deyərək **2-ci təkbiri** alır. Camaat da eyni şəkildə gizlicə təkbiri təkrar edir. Sonra imam və camaat **“Allahümmə salli və barik”** dualarını gizlicə oxuyarlar.

4. Sonra eyni şəkildə **3-cü təkbir** alınır, **meyit duasını** bilənlər onu oxuyar, bilməyənlər isə Fatihə surəsi və başqa dualar oxuya bilərlər.

5. Meyit duasının oxunmasından sonra imam, açıqdan **4-cü təkbiri** alır. Camaat da gizlicə təkbiri təkrar edir və birinci sağa, sonra sola **Salam** verilərək namaz bitirilir.

Qeyd: Cənazə namazına sonradan gəlib qatılmış adamlar, imam salam verdikdən sonra, cənazə hələ müsəlladan qaldırılmadan nöqsan qalan təkbirləri bir-birinin arxasına alaraq (dua oxumadan) tamamlar, salam verər, namazlarını bitirərlər.

Cənazə namazında camaatın üç səf tutması gözəl sayılır. Camaat altı adam belə olsa üç səf olmasına üstünlük verilir. İmam-3-2-1 şəklində üç səf olaraq düzülürlər. Günəş doğarkən, batarkən və zəval vaxtının yaxınlaşması zamanında cənazə namazı qılmaq məkrühdür.

d) Meyit Duaları

Cənazə kişi isə, bu dua oxunur:

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَأُنْثَانَا. اَللّٰهُمَّ
مَنْ اَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَاَحْيِهِ عَلٰى الْاِسْلَامِ. وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلٰى الْاِيْمَانِ. وَحُصَّ
هَذِهِ الْمَيِّتَةُ بِالرُّوْحِ وَالرَّاحَةِ وَالرَّحْمَةِ وَالْمَغْفِرَةِ وَالرِّضْوَانِ. اَللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ مُحْسِنًا
فَرِّدْ فِيْ اِحْسَانِهِ. وَاِنْ كَانَ مُسِيئًا فَتَجَاوَزْ عَنْهُ. وَلَقَدْ اَلَمْنَا الْاَمْنَ وَالْبُشْرٰى وَالْكَرَامَةَ
وَالرُّلْفٰى بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ.

Cənazə qadınsa, həmin dua bu şəkildə oxunur:

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَأُنْثَانَا. اَللّٰهُمَّ
مَنْ اَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَاَحْيِهِ عَلٰى الْاِسْلَامِ. وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلٰى الْاِيْمَانِ. وَحُصَّ
هَذِهِ الْمَيِّتَةُ بِالرُّوْحِ وَالرَّاحَةِ وَالرَّحْمَةِ وَالْمَغْفِرَةِ وَالرِّضْوَانِ. اَللّٰهُمَّ اِنْ كَانَتْ مُحْسِنَةً
فَرِّدْ فِيْ اِحْسَانِهَا. وَاِنْ كَانَتْ مُسِيئَةً فَتَجَاوَزْ عَنْهَا. وَلَقَدْ اَلَمْنَا الْاَمْنَ وَالْبُشْرٰى وَالْكَرَامَةَ
وَالرُّلْفٰى بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ.

Cənazə oğlan uşağı isə, dua belə oxunur:

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَأُنْثَانَا. اَللّٰهُمَّ
مَنْ اَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَاَحْيِهِ عَلٰى الْاِسْلَامِ. وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا

فَتَوَقَّهْ عَلَى الْإِيمَانِ. اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ لَنَا فَرَطًا. اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ لَنَا أَجْرًا وَزُحْرًا. اللَّهُمَّ
اجْعَلْهُ لَنَا شَافِعًا وَمَشَفَّعًا.

Cənazə qız uşağı isə, dua belə oxunur:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَشَاهِدِنَا وَعَائِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَأُنْثَانَا. اللَّهُمَّ
مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى الْإِسْلَامِ. وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَقَّهْ عَلَى الْإِيمَانِ. اللَّهُمَّ
اجْعَلْهَا لَنَا فَرَطًا. اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا لَنَا أَجْرًا وَزُحْرًا. اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا لَنَا شَافِعَةً
وَمَشَفَّعَةً.

Bu duaları bilməyən adamlar:

رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ.

ayəsini oxuya bilərlər.

Ya da:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَلِلْمَيِّتِ وَلِسَائِرِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ

4. KİMLƏRƏ CƏNAZƏ NAMAZI QILINMAZ

Bunların cənazə namazı qılınmaz:

1-Kafirin,

2-Ana-atasını və ya onlardan birini qəsdən öldürənin,

3-İslam dövlətinə qarşı olub, üsyan edib, haqsız yerə
itaətdən çıxanın,

4-Yol kəsənlərin, toqquşma nəticəsində öldürülülərsə, cənazə namazları qılınmaz.

5-Həyat əsəri görünməyən, ölü doğulan uşaq sadəcə yuyulur, bir bezə sarılır, cənazə namazı qılınmadan dəfn edilir.

5. DƏFN ƏSNASINDA EDİLƏCƏK VƏZİFƏLƏR

Cənazə namazı bitincə cənazə yubadılmadan dəfn üçün qəbristanlığa aparılmalıdır. Gecə meyit dəfn etmək məkruhdur. Ancaq meyiti sabaha saxlamaqdansa, imkan daxilində, lampa işığında belə olsa, yenə dəfn etmək daha uyğundur. Bir çoxlarına yaxşı mə'lumdur ki, ölən bir adamın bir gün, yaxud bir gecə evdə qalması qohum-əqrəbə və ailəsi üçün qorxu və bir çox ciddi çətinliklər yaradır. Hər kəsə mə'lumdur ki, həyatda yaşayanın yeri evi, ölənin yeri isə məzarıdır. Qəbrlərin üzərində qurban kəsmək, namaz qılmaq və şam yandırmaq haramdır. Peyğəmbərimiz (səs) ölməmişdən beş gün əvvəl bunları qadağan etmişdir.

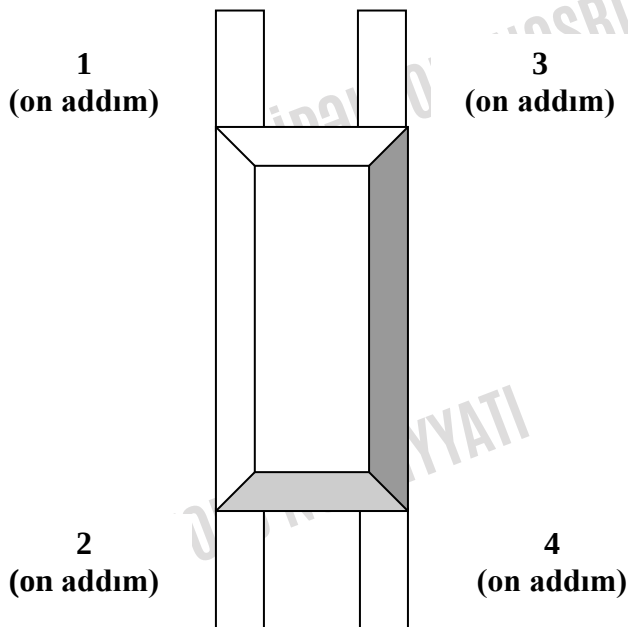
Bə'zi yerlərdə bə'zi adamların cənazəni üç dəfə qaldırıb-qoymaq adəti əsassız və dinimizə uyğun deyildir. Yaxud da cənazəni apararkən yolda saxlayıb kiməsə güya dua verilməsi də doğru deyildir.

a) Təşyi (Cənazəni Qəbristanlığa Aparmaq)

Cənazənin namaz qılınan yerdən qəbrə çatdırılmasına “təşyi” deyilir. Buna iştirak etmək müsəlmanın müsəlman üzərindəki haqlarındandır. Peyğəmbərimiz (səs) cənazələrin daşınmasında belə iştirak etmişdir.

Cənazə daşımaqda müstəhab olan dörd tərəfindən dörd adamın çiyinə almasıdır. Əvvəlcə sağ çiyinə tabutun sol ön tərəfini, sonra sol arxa tərəfini, daha sonra sağ ön tərəfi sol

çiyninə, sonra da sağ arxa tərəfi yenə sol çiyninə alıb on addım daşımaqdır. Hər dəfə tabutu aldıqda “*Bismillah və əla milləti rasülillah*” demək münasibdir.

Şəkil: Cənazənin daşınması sxemi

Cənazənin arxasında yerimək lazımdır. Dünyəvi məsələlər danışılmaz. Səs-küy salınmaz, çalğı çalınmaz, səssizlik mühafizə edilir. Ölüm və axirət düşünülür. Səsli olaraq təkbir gətirmək və zikir etmək də olmaz.

Cənazənin sür'ətli yerləşlə aparılması məqsədə uyğundur. Zərurət varsa nəqliyyatla da aparıla bilər. Dəfn, cənazənin torpağa tapşırılmasıdır.

b) Qəbir Hazırlamaq

Ölünün dəfn ediləcəyi yerə qəbir deyilir. Qəbrin dərinliyi ətrafa iy vermə və vəhşi heyvanların, onun üstünü açmasının qabağını alacaq dərəcədə dərin olmalıdır. Ona görə də ən azı bir adamın yarı boyu olması müstəhabdır. Daha yaxşı olardı ki, bir adam boyu olsun. Əgər bu mümkün deyilsə, ən azı bir insanın sinəsi səviyyəsinə qədər dərinlik olmalıdır.

Uzunluğu və genişliyi ən azı ölü və onu basdıranların sığaşaçağı ölçüdə olmalıdır. Demək olar ki, uzunluğu ölünün boyundan bir az çox, genişliyi isə, boyunun yarısı qədər olması kifayətdir.

c) Dəfn (Meyyitin Basdırılması)

Daha əvvəlcədən hazırlanmış qəbrə, ehtiyaca görə bir neçə adam enir. Bunlar da: **“Bismillah və əla milləti Rəsulillah”** deyərək, qəbrin qiblə tərəfinə qoyulmuş olan cənazəni alır, sağ yanı üzərinə qibləyə qarşı yerləşdirir. Gecə mümkün olsa da, dəfnin gündüz edilməsi daha yaxşıdır. Cənazə qadın və məhrəmi olan yaxınları varsa onlar, yoxsa camaatın xüsusən saleh-dindar adamları onu qəbrə endirərlər. Ancaq qadın cənazələr yerləşdirilincəyə qədər qəbrin üstü bir örtük ilə tutulur.

Cənazə qəbrə üzünə qibləyə gəlmək üzrə yanı üstə yatırılır, taxta yaxud daşla tavan edilərək torpaqla örtülür. Qəbrin üstü yerdən bir qarış qədər yüksək dəvə hörgüsü kimi bir az yüksək tutula bilər. Qəbrin üzərinə su tökülməsi və başına daş tikilərək yazı yazılması olar. Kol və ya çiçək əkmək də mümkündür.

Qeyd: Meyit dəfn olunduqdan sonra mühüm səbəb olmazsa çıxarılmaz, qəbir açılmaz. Uzaqda ölən bir adamın cənazəsini vətəninə də gətirmək olar. Müsəlman qəbristanlığına qeyri-müslimlərin dəfni yol verilməzdir. Meyitlə birlikdə qəbirə heç bir dünya malı qoyulmaz.

d) Qur'an Oxumaq Və Dua Etmək

Dəfn tamamlandıqdan sonra qəbrin başında bir müddət gözləyib orada “Yasin”, “Mülk”, “İxlas”, “Fəlaq”, “Nas”, “Fatihə” və “Bəqərə” surəsinin baş qismini oxumaq və savabını dəfn edilmiş adamın ruhuna bağışlamaq, onun əfvini diləmək gözəl bir hərəkətdir. Bu işlərin pulla edilməsi yaxşı deyildir.

6. DƏFNDƏN SONRA GÖRÜLƏCƏK İŞLƏR

a) Təlqin, Onun Mahiyyəti Və Duası

Təlqin, təkrarlanması üçün söz söyləmək deməkdir.

Əslində təlqin, ölüm ayağında olan kimsəyə, “**La ilahə illəllah**” deyə yanında məcburiyyətdən uzaq xatırlatmadır. Ölməkdə olanın duyacağı qədər bir səslə ara-sıra üçər dəfə təkrarlanması lazımdır.

Ayrıca qəbrə qoyulan mükəlləf bir ölüyə, dəfn edilməsindən sonra imam və ya dindar bir kimsə orada qalıb, qəbrinin baş tərəfində dəfn edilmiş meyitin üzünə qarşı duraraq edilən xatırlatma və dualarla ona təlqin¹⁰⁷ edər. Ona anasının və

¹⁰⁷ Məzhəblərə görə dəfndən sonra təlqinin hökmü: Hənəfilər: Nə əmr edilir nə də nəhy edilir ancaq üstünlük verilir və məşru' sayılır. Şafilər və Hənbəliyə: Müstəhəbdır. Malikilər: Məkrurdur. (Məzahib-iərbə'ə, c. 1, səh. 461)

özünün adıyla xitab edərək, məsələn, “Ey Zeynəb oğlu Əli” deyə üç dəfə səsləndikdən sonra bu təlqin duasını oxuyur.

b) Təlqin duası:

اَلْحُكْمُ لِلّٰهِ * اَلْحُكْمُ لِلّٰهِ * الَّذِي لَا يَبْقٰى اِلَّا وَجْهُهُ وَلَا يَدُوْمُ اِلَّا مُلْكُهُ *
لِكُلِّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهُ لَهُ اَلْحُكْمُ وَ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ¹⁰⁸ } * اِنِّ هٰذَا مَا
وَعَدْنَا اللّٰهُ وَ رَسُوْلُهُ وَ صَدَقَ اللّٰهُ وَ رَسُوْلُهُ وَ مَا زَادَنَا اِلَّا اِيْۤاَنًا وَ تَسْلِيْمًا {
109

اَلْسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا عَبْدَ اللّٰهِ ابْنِ عَبْدِ اللّٰهِ الْكَرِيْمِ * ؕ اَلْسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا اَمَةَ اللّٰهِ
الْبِنْتِ الْاَمَةِ اَلْكِرَامِ * ü خَرَجْتَ مِنْ دَارِ الدُّنْيَا وَ وَصَلْتَ اِلَى دَارِ الْعُمِّي
الْاَبَدِيَّةِ * وَ خَرَجْتَ مِنْ دَارِ الْعُرُوْرِ وَ وَصَلْتَ اِلَى دَارِ السُّرُوْرِ * وَ هٰذَا اَوَّلُ
مَنْزِلِكَ مِنْ مَنَازِلِ الْاٰخِرَةِ وَ اٰخِرُ مَنْزِلِكَ مِنْ مَنَازِلِ الدُّنْيَا *

اَعْلَمِ الْاَنَ * قَدْ يَنْزِلُ بِكَ الْمَلَكَانِ الْكَرِيْمَانِ * وَ هُمَا مِنْ مَلَائِكَةِ الرَّحْمَنِ * لَا
تَخَفُ عَنْهُمَا وَ لَا تَخْزَنُ * فَاِنَّهُمَا عَبْدَانِ مَأْمُوْرَانِ بِاَمْرِ الرَّحْمَنِ * فَاِذَا لَانَ لَكَ
سَائِلَانِ عَنْكَ * مَنْ رُبُّكَ ؟ * وَ مَنْ نَبِيُّكَ ؟ * وَ مَا دِيْنُكَ ؟ وَ مَا اِمَامُكَ ؟ وَ
مَا قَبْلُكَ ؟ * وَ مَنْ اِخْوَانُكَ ؟ * وَ مَنْ اَحْوَاتُكَ ؟ * فَقُلْ فِيْ جَوَابِهِمَا بِنُطْقِي
صَحِيْحٍ وَ بَيَانٍ مَّلِيْحٍ * اللّٰهُ تَعَالٰى رَبِّيْ * وَ مُحَمَّدٌ - ص - نَبِيِّيْ * وَ اِلْسَّلَامُ

¹⁰⁸ Qəsas surəsi, 88-ci ayə

¹⁰⁹ Əhzab surəsi, 22-ci ayə

دِينِي * وَ الْقُرْآنُ إِمَامِي * وَالْكَعْبَةُ قِبْلَتِي * وَالْمُؤْمِنُونَ كُلُّهُمْ إِخْوَانِي * وَالْمُؤْمِنَاتُ
كُلُّهُنَّ أَخَوَاتِي * أَذْكَرُ مَا كُنْتُ عَلَيْهِ مِنْ شَهَادَةٍ أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا
شَرِيكَ لَهُ * وَ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ * أَرْسَلَهُ بِالْهُدَى صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَ
سَلَّمَ * اَعْلَمُوا أَيُّهَا الْحَاضِرُونَ * أَنَّ الْمَوْتَ وَ الْقَبْرَ حَقٌّ * وَ السُّؤَالَ وَ الْجَوَابَ
حَقٌّ * وَ الْحَشَرَ وَ النَّشْرَ حَقٌّ * وَ الْحِسَابَ وَ الْمِيزَانَ حَقٌّ * وَ الصِّرَاطَ وَ الْجَنَّةَ
وَ النَّارَ حَقٌّ * وَ أَنَّ لِقَاءَ اللَّهِ سُبْحَانَهُ فِي دَارِ الْجَنَّةِ ِحَقٌّ * Ü فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَ
فَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ { 110 Ü مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَ فِيهَا نُعِيدُكُمْ وَ مِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً
أُخْرَى } 111 لَقَنَّكَ اللَّهُ بِالْجَوَابِ الصَّرِيحِ Ü * ğÜç dəfə təkrar edilir Ü
رَبِّ أَنْزِلْهُ ğ أَنْزِلْهَا ü مُنْزَلًا مُبَارَكًا وَ أَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ { 112 * اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ
قَبْرَهُ ğ قَبْرَهَا ü رَوْضَةً مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ * اَللّٰهُمَّ يَسِّرْ حِسَابَهُ ğ حِسَابَهَا ü * وَ
سَهِّلْ مِيزَانَهُ ğ مِيزَانَهَا ü * اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لَهُ ğ لَهَا ü بِحُرْمَةِ الْفَاتِحَةِ *

c) Tə'zivə (Başsağlığı Vermək)

Lügətdə “səbr diləmək” mə’nasına gələn “tə’ziyə”, ölən
adamın yaxınlarına təsəlli vermək və səbr tövsiyə etmək
deməkdir. Bu da ümumiyyətlə cənazənin yaxınlarının evləri
ziyarət edilərək həyata keçirilir.

Tə’ziyələr, ümumiyyətlə **“Başınız sağ olsun. Allah
Təala yerdə qalanlara ələm-kədər göstərməsin. Allah Təala
sizlərə**

¹¹⁰ Şura surəsi, 7-ci ayə

¹¹¹ Taha surəsi, 55-ci ayə

¹¹² Mö'minun surəsi, 29-ayə

səbr ehsan etsin. Allah Təala cənnətə qovuşdursun. Hökm Allahındır.” kimi sözlərlə yerinə yetirilir.

Başsağlığı götürənlər də:

“إِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ”

İnna lillah və inna ileyhi raciun” -deyərək cavab verirlər.

Tə'ziyə, oradakılara üç gün içində və bir dəfə edilir. Üç gündən sonra təziyə edilməsi ancaq uzaqdakılar üçün bir haqq və vəzifədir. Bu arada Allah Təalanın buyruğuna zidd hərəkət edilməyəcəyi, səbr və riza göstərilərək böyük savab və əcır alınacağı xatırladılır. Peyğəmbərimiz (səs), müsəlmanların bir-birlərinə tə'ziyə etmələrinin çox savab olduğunu bildirmişdir.

Necə ki, bir dəfə belə buyurmuşdur: ***“Müsibətə düçar olan müsəlman qardaşına baş sağlığı verən kimsəyə Allah, Qiyamət günündə ikram paltarı geydirir.”***

Tə'ziyənin, cənazənin dəfn edilməsindən sonra olması daha yaxşıdır. Qəbrin yanında olması isə məkrühdür. Cənazə sahibinin, dəfnindən sonra ilk gecə keçmədən bir miqdar sədəqə verməsi və ya buna gücü çatmırsa iki rək'at namaz qılıb savabını ölünün ruhuna bağışlaması yerinə düşən bir hərəkətdir.

Ölü sahibinin kədərli günləri olan ilk günlərdə (1, 2, 3, 7, 40,) adı altında ziyafət vermək kimi ehsanvermə yaxşı adət deyildir. Belə bir adətin, başı hüznə qarışmış ölü sahiblərini müxtəlif çətinliklərə mə'ruz qoyduğu şübhəsiz hamıya mə'lumdur. Hətta ölü sahibləri dərini, kədərini unudub ehsan məsrəflərini özlərinə dərd edirlər. Ölüdən ayrılma həsrətindən daha çox ***“Mən bu yükün altından necə çıxacağam?”***-deyə düşünməli olurlar. Bu səbəbdən quruca adət olub başqa bir mə'na daşımayan həmin ehsanın şəriətdə də yeri yoxdur. Yaxşı olardı ki, bu zərərli vərdiş indiki çətin vəziyyətdə dərd üstünə dərd gətirməsin, əvəzində aradan götürülsün.

Onu da deyək ki, savabının ölüyə bağışlanması üçün nə zamansa ehsan vermək olar. Ancaq bunun vaxtı və böyüklüyü hər kəsin öz imkanına görə olmalıdır. Yoxsa bunu ən üznütlü olduğu ilk günlərə həsr etməyin bir mə'nası yoxdur. Əksinə, şəriətə uyğun olanı ölü evinə qonşular tərəfindən xörək aparılmasıdır. Çünki ölü olan evin adamları xörək bişirməklə məşğul ola bilməzlər. Yemək hazırlamaq üçün nə maddi, nə də mə'nəvi bir gücə sahibdirlər.

Bu xüsusi Peyğəmbərimiz (səs) bir hədisində belə bəyan edir: **“Siz Cə'fərin ailəsinə xörək hazırlayın. Çünki onların başına, onları yemək bişirməkdən uzaqlaşdıran bir müsibət gəlmişdir.”**¹¹³

Din vəzifəlisi üçün, ölünün yaxınlarını mütləq ziyarət edib onların bu kədərli günlərində özlərini tə'ziyə və bə'zi dini həqiqətləri bu vəsilə ilə anlatmaq, unudulmaması şərt olan bir irşad fürsətidir. Həm ölünün yaxınlarında, həm də tə'ziyəyə gələnlərdə aydın təsəvvür oyatmaq münasib olan təqdirdə uzun olmayan bir tə'ziyə söhbəti də edilə bilər.

Bundan başqa tə'ziyə yerlərində bu duadan da istifadə etmək olar:

اعْظَمَ اللهُ أَجْرَكَ * وَأَحْسَنَ عَزَائِكَ *

وَعَفَرَ لِمَيِّتٍ َكُمُ * اَللّٰهُمَّ اَعْفِرْ لَهُ گ هَا ü وَأَرْحَمُهُ گ هَا ü بِحُرْمَةِ الْفَاتِحَةِ *

¹¹³ Əbu Davud

7. YAS

a) Yasın Mahiyyəti

Ölənün arxasından bağırır-çığırmaq, saçını-başını yolmaq və dil demək şəriətə uyğun deyildir və haramdır. Cahiliyyə dövründə əri rəhmətə gedən qadın, bir il mağara kimi bir yerə girər, heç kimlə hər hansı bir münasibətdə olmaz, vanna qəbul etməz, saçlarını daramaz, dırnaqlarını tutmaz, pərişan bir vəziyyətdə olardı.

Bu kimi hərəkətlər, dediyimiz kimi İslamdan əvvəlki cahiliyyə dövrü adamlarının adətlərindən olub, Peyğəmbərimiz (səs) tərəfindən qəti qadağan edilmiş və əvəzində belə buyurulmuşdur:

“(Ölü üçün ağlayaraq) saçını-başını yolan, qışqırır-bağırır və paltarını cıran kimsə bizdən deyildir.”¹¹⁴

Bu hədisi-şərifdən də açıq-aydın mə'lum olur ki, ölüyə bu şəkildə yas tutmağı dinimiz pisləmiş, sadəcə olaraq ölənün xatirəsinə hörmət olaraq yaxın qohumları üçün **üç gün**, bir növ yas tutmağı məsləhət görmüşdür. Ona görə də bu pis adətlərdən uzaq duran ölü sahibləri ölənlərinə yaxşılıq etmiş, onu rahata qovuşdurmuş olurlar.

Onsuz da şəriəti buraxıb adət yolu ilə gedərək xoş qarşılanmayan şəkildə yas tutmaq və ya ağlamağın meyitə əzab-əziyyət verəcəyi bildirilmişdir. Baxın Peyğəmbərimiz (səs) bu barədə nə buyurur:

¹¹⁴ Əbu Davud

“Ölü, ailəsinin (və yaxınlarının) onun üçün (saçını-başını yolub, səs-küy salaraq) ağlamasından ötrü əzab görər.”¹¹⁵ Qəbristanlıqla əlaqəli hökmlər

b) Qəbirlərin Üstünü Düzəltmək Olarmı?

Torpağın qəbir üzərindən bir qarış qədər yüksəldilməsi və dəvə hörgücü kimi düzəldilməsi məndubdur.¹¹⁶ Yerdən təqribən bir qarış yüksəldilən məzarın ətrafı daşlarla hörülür (insanlardan və heyvanlardan mühafizə olunması üçün). Bu daşlarla hörülən divardan daş düşüb dağılmaqdaysa, daş divarı tə'mir etmək də caizdir. Peyğəmbərimiz (səs) oğlu İbrahimin qəbrini bir qarış yüksəldib ətrafını daş divarla hörmüşdür.¹¹⁷

Qəbri əhəng və ya sement ilə suvaqlamaq məkrühdür. Müasir dövrdə yüzminlərlə, hətta milyonlarla manat sərf edilərək tikilən məzarlar qətiyyətlə haramdır.¹¹⁸ Təəssüf ki, bu gün görkəmli və bəzəkli məzarlarla fəxr etmək xəstəlik halını almışdır.

Müsəlmanlarla kafirlərin müharibə halında olduğu müasir dövrümüzdə, özünü müsəlman kimi tanıdan bə'zilərinin din-imanla qətiyyətlə əlaqəsi olmayan haram olduğu açıq-aydın olan, görkəmli məzarlar, abidələr, məqbərələrlə məşğul olması inancımız baxımından çox narahatedici bir məsələdir. Bu gün məzarlıqlar böyük məbləğlərlə ifadə edə biləcək daş yığınlarıyla doldurulmuş, bütxana halına gətirilmişdir.

Xalqımızın bu qədər ehtiyac içində yaşadığı bir dövrdə milyonların boş yerə xərclənməsi ən azı israf və günahdır. Son zamanlarda bir çox müsəlman qəbristanlıqlarında meyitin

¹¹⁵ Tirmizi

¹¹⁶ “Məzahib Ərbə'a”

¹¹⁷ Dürretül Faxirə

¹¹⁸ “Məzahibi Ərbə'a”

həyatdakı fotosəkli məzar daşına nəqş edilmiş olan məzarların ədədi xeyli çoxalmışdır. Bu, əslində bir bütperəstlik adətidir. Həmin iş, ölənə işgəncədən başqa bir şey deyildir. Qəbristanlıqları bütxana halına gətirənlər lazım olan miqdarın xaricində məqbərə tikənlər, bu pis adətin hesabını məhşərdə verə bilməzlər. Çünki, etdikləri dində xürafat və mövhumatçılıq çıxarırlar. Hər bir bid'ət, dini yıxmağa cəhd etməkdir.

Məzarın başına bir daş, və ya ağac tikilə bilər.¹¹⁹ Həmin daşa və ya ağaca ya da qəbrin hər hansı bir yerinə qətiyyənlər ayə, şe'r, beyt, mədhiyyə və buna bənzər şeylər yazılmaz, məkrühdür. Ancaq qəbrin itməsindən qorxularsa, fəxr etmək üçün yox, baş tərəfə tikilən ağac və daşa ölünün adını və ölüm tarixini yazmaq olar.

c) Qəbristanlığın Tərtibatı Necə Olmalıdır?

Qəbristanlığın ətrafını divar və ya tikanlı məftil kimi hər hansı bir şeylə mühafizə edilməsi qəbrlərin tapdanmaması baxımından lazımdır. Qəbir və qəbristanlığı mühafizə etmək, oraları təmiz tutub ağac əkmək, məzarların tapdanmaması üçün lazımı işlər görmək dirilərin vəzifəsidir. Əcdadının basdırıldığı qəbristanlıqlara hörmət qoymayan, onların məzarlarının tapdanmasına göz yuman bir nəslin öz övladından hörmət gözləməyə heç bir haqqı yoxdur.

d) Müsəlman Qəbristanlıqlarında Hansı Xüsusiyyətlər Olmalıdır?

*Məzarlıq ətrafı, divar, məftil və s. ilə əhatə olunub mühafizəyə alınır.

*Məzarlıqlara nizamlı şəkildə ağaclar əkilir.

¹¹⁹ “Dürrətül Faxirə”

- *Məzarlıqda yaşıllıq olmalıdır.
- *Məzarlıqda quru ağac və otlar təmizlənilir.
- *Məzarlıq, məqbərə və mavzoley kimi bid'ət üzrə qurulmuş yerlərdən uzaqdır.
- *Məzarlıqda heyvanlar dolanmaz, otladılmaz.
- *Məzarlar yan-yanə və nizamlı qazılır.

e) Qəbristanlığın Ziyarət Ədəbləri Nələrdir?

Qəbirləri ziyarət etmək ibrət almaq, axirəti xatırlamaq və ölüyə Allah Təaladan məğfirət diləmək üçündür. Çünki, qəbir ziyarəti insana ölümü xatırladır, qəlbi yumşaldır, mərhəməti çoxaldır və dünya tamahını azaldır. Qəbir ziyarəti ölü üçün dua və istiğfar etmək, məzarda hər hansı bir sökülmüş yer varsa, tə'mir etmək və ziyarət edən üçün ibrət dərsi götürməsi baxımından həm caiz, həm də məndubdur.

Qəbir ziyarəti kişilər üçün məndubdur. Əgər qadınlar fitnəyə səbəb olmayacaqsə, ibrət almaq və Qur'an oxumaq üçün qəbirləri ziyarət etmələri məndubdur. Əks halda haram olur. Qəbir ziyarətlərini Cümə Axşamı günü, günortadan sonradan başlayıb Şənbə günü axşama qədər edilməsi müstəhabdır.¹²⁰ Qəbir ziyarəti edən kimsə (və ya qəbristanlığın yaxınından keçən kimsə) qəbirləri görəndə ona belə dua edər:

اَللّٰسَلَامُ عَلٰیْكُمْ يَا اَهْلَ الْقُبُورِ وَ اَنَا اِنْ شَاءَ اللّٰهُ بِكُمْ لَاحِقُوْنَ اَسْأَلُ اللّٰهَ لَنَا
وَ لَكُمْ الْعَافِيَةَ وَ اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ لِيْ وَ لَكُمْ

Mə'nası: *Allahın Salamı sizin üstünüzə olsun, ey qəbr əhli! İnşallah biz də sizlərə qovuşacağıq. Allah Təaladan bizim və sizin üçün rahatlıq dilərik. Uca Allah məni və sizi bağışlasın.*

¹²⁰ “Məzahibil-Ərbə'a”

Ziyarət edəcəyi şəxsin qəbrinin ayaq ucuna çatıb eyni salamları təkrar edər. Qəbirin yanına hörmət və ədəblə oturub Qur'ani Kərimdə bildiyi və oxuması özünə asan yerlərdən oxuyur. İlla ki, *“nə oxuyum?”* deyənlər üçün də belə tövsiyə edirik: **“Fətihə”**, **“Yasin”**, **“Mülk”**, **“Təkəsür”**, **“İxlas”**, **“Fələq”**, **“Nas”**, **“Bəqərə”** surəsinin əvvəli, **“Ayətəl-kürsi”** və **“Amənər-Rəsulu”**nu oxuya bilərsiniz. Sonra dua edib oxuduqlarının savabını qəbir sahiblərinin ruhlarına bağışlayın.¹²¹

Qəbrin ətrafında dolaşmaq, fırlanmaq olmaz. Daşı, eşiği, torpağı, ağacı öpülməz. Ziyarət edilən qəbirdə yatandan bir şey istənməz.¹²²

Qəbirdən və ya qəbirdə yatandan kömək istəmək, şəfa diləmək, övlad istəmək və ya övladlarının uzun ömürlü olmasını istəmək, qismətinin açılmasını istəmək, diləyinin yerinə yetirilməsini istəmək kimi və s. arzular insanı küfrə aparan bid'ətlərdəndir. Məzarda şam yandırmaq, parça bağlamaq, yazı yazaraq, nəzir edərək qurban kəsmək, tövhid inancına sığışmayan davranışlardır.

İbni Abbasdan (ra) rəvayət edildiyinə görə Peyğəmbərimiz (səs) belə buyurmuşdur:

“Qəbirdəki meyit, boğulmaqda olub yardım istəyən adam kimidir. Atadan-anadan, övladlardan, və ya sadıq dostlardan dua gözləyər. Gözlədiyi dua edilib ona çatdığında onun üçün bütün dünyadan daha məqbul və faydalıdır. Şübhəsiz ki, Allah Təala dünyadakıların dünyasından qəbirdəkilərə dağlar qədər fayda göndərir. Şübhəsiz ki, sağ olanların ölümlərə hədiyyəsi, onlar üçün dua etmək və sədəqə verməkdir.”¹²³

¹²¹ “Durrətül-Fəxirə”

¹²² “Məzahib-i Ərbə'a”

¹²³ “Durrətül-Fəxirə”

8. CƏNAZƏ İLƏ ƏLAQƏLİ BƏ'Zİ FİQHİ MƏSƏLƏLƏR

*Hamının ölməzdən əvvəl özü üçün kəfən hazırlaması caizdir.

*Meyit namazında vaxt şərt deyildir, *kərahət vaxtı* deyilsə, hər an meyt namazını qılmaq olar.

*Meyit namazı qılanların bədənləri, geydikləri paltarları və namaza duracaqları yerin təmiz olması şərtidir. Namaz məscid xaricində qılınacağına görə ayağa geyilən ayaqqabıların altında pislik varsa çıxarılıb ayaqqabısız olaraq qılınır.

*Cənazə gözlədildiyi müddət ərzində hər hansı bir pislik çıxmış isə, pislik olan yerləri və kəfəninə bulaşan qism təmizlənir. Bütün cəsədi tamamilən yumaq lazım gəlmir. Eləcə cənazə namazı qılınır.

*Cənazə mərasimində ölənin şəxsin şəklini tabutun üstünə və ya öz sinələrinə taxmaq caiz deyildir.¹²⁴

*Meyitin basdırılması gündüz olduğu kimi gecə də mümkündür. Meyitin tabut ilə basdırılması məkruhdur. Cənazənin altına mindar, döşəkçə, həsir, yun və s. kimi şeylər qoymaq məkruhdur.¹²⁵

*Cənazə mərasimində meyiti tərifləmək cahiliyyə adətlərindəndir. Cahiliyyə adətlərini təkrar edərək yaşatmaq isə caiz deyildir. Ölüyə səssizcə ağlamaq caizdir. Ancaq, dil deyərək, mərsiyə oxuyaraq, çığıra-çığıra, saçını-başını yolaraq və paltarını cırraraq ağlamaq haramdır.

¹²⁴ “Fitvalar” Xəlil Gönenc

¹²⁵ “Məzahib-i Ərba’a”

*Üçü, yeddisi, qırxı, əlli ikisi və ili adı altında ölümlər üçün gün və gecə keçirmək bid'ətdir. Bə'zi göstəriş əhli insanların etdiyi kimi ölüm hadisəsi olanda xətim oxutmaq, halva paylamaq, yemək vermək (ehsan vermək), və s. kimi şeylər üçün bid'ətlərə (dində olmayan mövhumatlara) və artıq məsrəflərə heç bir surətdə pul xərcləmək caiz deyildir.¹²⁶

¹²⁶ “Durrətül-Fəxira”

MÖVZU İLƏ ƏLAQƏLİ SUALLAR

1. Ölümdən əvvəl ediləcək vəziflər nələrdir, izah edin.
2. Ölüm anında hansı işlər görülməlidir?
3. Ölü necə yuyulur, izah edin.
4. Kəfənin növləri hansılardır, izah edin.
5. Kişinin kəfənləmə işi necə aparılır, təsvir edin.
6. Qadının kəfənləmə işi necə aparılır, təsvir edin.
7. Meyit namazı haqqında məlumat verib, meyt namazının qılınışını izah edin.
8. Cənazə kişi isə, meyt duası necə oxunur?
9. Cənazə qadın isə, meyt duası necə oxunur?
10. Meyit duası, cənazə qız uşağı isə, necə, oğlan uşağı isə necə oxunur?
11. Kimlərə meyt namazı qılınmaz?
12. Dəfn əsnasında görülməli işləri qısaca olaraq izah edin.
13. Dəfndən sonrakı təlqini izah edin və təlqin duasını söyləyin (yazın).
14. Tə'ziyə nə deməkdir? İzah edin.
15. Yas haqqında məlumat verin.
16. Qəbrlərin üstünü düzəltmək olarmı? İzah edin.
17. Müsəlman qəbristanlığının xüsusiyyətləri hansılardır?
18. Qəbristanlığın ziyarət ədəbləri haqqında geniş məlumat verin.
19. Cənazə ilə əlaqəli beş dənə fiqhi məsələ söyləyin.

FƏSİL VI ❖ MÜBARƏK AY, GÜN VƏ GECƏLƏR

1. TƏQVİMLƏRƏ ÜMUMİ BİR NƏZƏR

a) Təqvimlərə Ümumi Bir Nəzər

Təqvim, illəri, ayları, həftələri, günləri, mövsümləri, namaz vaxtlarını, mübarək gün və gecələri əhatə edir. Təqvim, bir vaxt ölçüsü düzümüdür. Təqvimin əsası tarixdir. Müxtəlif tarixlər vardır:

- ◀Miladi,
- ◀Hicri,
- ◀Rumi v s. kimi.

Miladi təqvim: Miladdan 532 il sonra Dionisius Eksiqos adında bir rahib Hz. İsanın doğumunun tarix başlanğıcı olmasını ruhani məclisə təklif etmişdir. Həmin təklifin qəbulundan 1582-ci ilə qədər müxtəlif düzəlişlər olmuşdur. 15 Oktyabr 1582-ci ildə, Papa 13-cü Qriqorun təqvim islahatı göstərişinə əsasən Yulian təqviminə görə 5 Oktyabr olan Cümə gününün 15 Oktyabr olaraq on gün irəli çəkilməsi ilə Qriqorian Təqvimi reallaşmışdır. Yeni ilin 1 Yanvardan başlaması isə 1806-cı ildə qəbul edilmişdir.

Müxtəlif tarixlər başlanğıc qəbul edilərək tərtib olunan təqvimlər, müxtəlif xalqlar tərəfindən istifadə edilmiş və hal-hazırda bir qismi hələ də işlədilməkdədir.

Hicri təqvim: Qur'ani-Kərimdə ay mə'nasına gələn “Şəhr” kəliməsi, ərəb dilində ayın dünya ətrafında bir dəfə fırlanmasına deyilir. Daha aydın şəkildə desək, Ay yer ətrafında 1 aya (təqribən 29,5 günə) yer isə, Ayla birlikdə Günəş ətrafında

365 gün 5 saat 48 dəqiqə 46 saniyəyə dövr edir ki, bu da təxminən

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

12,4 ay və ya 11 gün olur. Beləliklə müsəlmanlarda ilin əvvəli hər il 11 gün irəli gəlir.

Qur'ani-Kərimdə keçən on iki aylıq müddət “Qəməri il” dediyimiz ay ilidir. Oruc, həcc kimi müəyyən zamanlara təxsis edilən ibadətlərin vaxtlarının tə'yini qəməri il hesabına görə olur.

Peyğəmbərimizin (səs) Məkkədən Mədinəyə hicrəti, Qəməri təqvimin başlanğıcı qəbul edilmişdir. Hicri ilin tarix başlanğıcı olaraq qəbulu ilə, Məhərrəm ayının təqvimin ilk ayı olaraq tə'yin edilməsi 16-cı hicri ildə ikinci Xəlifə Hz. Ömər (ra) dövründə rəsmi şəkildə həyata keçirilmişdir. Dünya tarixində, tarix başlanğıcı üçün ilk olaraq anlaşılmış olan millət müsəlman millətidir. Bütün İslam torpaqlarındakı müsəlmanlar Hicri-Qəməri İslam təqvimini başlanğıcdan e'tibarən rəsmi və ya qeyri-rəsmi olaraq işlətmişlər.

Rumi təqvim: Bu təqvim Hicri təqvim kimi ay ilinə görə yox, hal-hazırda işlədilməkdə olan miladi təqvim kimi günəş ilinə görə tərtib edilmişdir. Ancaq bu günkü işlədilən təqvimdən 13 gün geridir. Tarix başlanğıcı olaraq yenə hicri təqvim başlanğıcı yə'ni Peyğəmbərimizin (səs) hicrəti əsas götürülmüşdür. Yalnız ayın bir ili ilə günəşin bir ili arasındakı fərqə görə il sayı iki il irəli olmuşdur. Yeni il də Yanvarın 1-i deyil, Mart ayının əvvəli sayılmışdır.¹²⁷

b) Hicri-Qəməri Təqvimin Faydaları

Birinci, İslam dinində qəməri təqvimdən istifadə edilməsinin səbəbini izah etmək lazımdır. Qəməri təqvimdə **Günəşin** hərəkətləri yox, **Ayın** hərəkətləri əsas götürülür. Bunda da bir çox hikmətlər vardır. İslamdan əvvəl **ay ilinin** axırına günlər əlavə edilməklə günəş təqvimi işlədilərdi. Ancaq

¹²⁷ Mövlüd Özcan, “Din vəzifəlisinin əl kitabı”

Peyğəmbərimiz (səs), ət-Tövbə surəsinin 37-ci ayəsi nazil olanda həmin adəti aradan qaldırdı.

Bunu heç vaxt yaddan çıxarmayaq ki, İslam nizamı, kainat sistemi olaraq enmiş, insanlığın maddi-mə'nəvi həyatını tənzim edəcək bir qüvvət daşıyır. O halda, Oruc və Həcc kimi ibadətlərin, məqsədlərinə uyğun ola bilmələri üçün müəyyən bir mövsümə bağlı olmamaları lazımdır. Məsələn, Oruc bir iqlimdə isti və uzun günlərdə tutularkən, digər bir iqlimdə həmişə qış mövsümündə və ən qısa günlərdə tutulmuş olur. Belə bir vəziyyət isə İslamın bir dünya dini olma xüsusiyyəti ilə düz gəlməz.¹²⁸

İndi isə Qəməri təqvimin faydalarından bir neçəsini izah edək:

1.Qəməri təqvim ayın hərəkətlərini ehtiva edir. Bununla da Ramazan ayı hər il fərqli təbii şəraitdə keçirilir. Beləcə də bütün mövsümlərdə Oruc tutulma imkanı əldə edilmiş olur. Eyni coğrafi şəraitdə yaşayan müsəlmanlar beləcə hər mövsümdə Ramazan orucunu dadmış olurlar. İstidə, soyuqda, uzun və qısa günlərdə, müxtəlif şəraitlərdə oruc ibadəti edilmiş olur.

2.Müxtəlif coğrafi bölgələrdə yaşayan müsəlmanlar arasında ən ali bərabərliyə və ədalətə uyğun ibadət nizamı tə'min edilmiş olur. Belə ki, Ekvatorun şimalında qış mövsümünə təsadüf edən oruc ayı, cənubda yay mövsümünə düşür.

Bunun kimi, cənubda qışda oruc tutulduğu zaman şimal yarım kürəsində oruc yay mövsümünə düşür. Beləcə bütün coğrafi bölgələrdə Ramazan bütün mövsümlərə təsadüf edir. Bunun mə'nasını anlamaq üçün, bir an oruc ibadətinin Şəmsi əsasa görə olan təqvimin müəyyən (məsələn, fevral) ayına təxsis edildiyini fikirləşmək kifayət edir. O zaman oruc, şimal yarım

¹²⁸ Calal Yıldırım, “Qur'an ahkamı...”

kürəsində daima qış, cənub yarım kürəsində daima yay mövsümünə həsr edilmiş olacaqdı.¹²⁹

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

¹²⁹ Haqsəs məcmuəsi, C-12

3.Qəməri təqvim Şəmsi təqvimdən qısadır. 36 günəş ili Ay təqvimi ilə 37 il edir. Dinimizə görə kasıblara paylanan və varlılardan alınan zəkat, hər 36 ildə bir il artıq alınmış olur. (Çünki zəkat verilən malların çoxunun hesabı, ay ili təqviminə görə alınır və ya ödənilir.) Beləcə varlılardan alınan zəkat, 36 ildə bir dəfə kasıbların xeyrinə olur.¹³⁰

Demək olar ki, Qur'ani-Kərimdə işarət edilən: “(Ya Mühəmməd!) yeni doğan aylar (hilal) barəsində səndən sual edildikdə, söylə ki, bunlar insanların istifadəsi və həcc üçün vaxt ölçüləridir...”¹³¹ mə'nasındakı ayədə ayın, təqvimin əsası olaraq işlədilməsinin faydalı olacağını bəyan edərək insanların yaşadıkları iqlim fərqlərindən doğacaq ayrılığı aradan qaldırmağa və oruc, həcc kimi ibadətləri hər mövsümdə əda etdirməyə səbəbdir.¹³²

c) Hicri-qəməri aylar

*Allah Təala Qur'ani-Kərimdə belə buyurur: “**Həqiqətən, Allah yanında ayların sayı göyləri və yeri yaratdığı gündən bəri Allahın kitabında on ikidir.**”¹³³*

Qur'ani-Kərimdə və hədisi-şəriflərdə keçən on iki ay bunlardır:

¹³⁰ Mövlüd Özcan, “Din vəzifəlisinin əl kitabı”

¹³¹ əl- Bəqərə, 189

¹³² Calal Yıldırım, “Qur'an ahkamı...”

¹³³ Tövbə, 36

Məhərrəm		مُحَرَّرَمٌ
Səfər		صَفَرٌ
Rəbiül-əvvəl		رَبِيعُ أَوَّلٍ
Rəbiül-axir		رَبِيعُ ثَانٍ
Cəmaziyəl-əvvəl		جُمَادَى أَوَّلٍ
Cəmaziyəl-axir		جُمَادَى ثَانٍ
Rəcəb		رَجَبٌ
Şə'ban		شَعْبَانٌ
Ramazan		رَمَضَانٌ
Şəvval		شَوَّالٌ
Zil-qə'də		ذُ الْقَعْدَةِ
Zil-hiccə		ذُ الْحِجَّةِ

İndi isə bu aylar haqqında qısa mə'lumat verək:

1-Məhərrəm: Məsəlmanların yeni ili bu ayla başlayır. Məhərrəm hicrət ayıdır. Peyğəmbərimiz (səs) bu ayda Məkkədən Mədinəyə köç etmişdir. Peyğəmbərimiz (səs) *“Ramazan ayından sonra ən fəzilətli oruc Allah Təalanın ayı olan Məhərrəm ayında tutulan orucdur.”*¹³⁴ buyuraraq diqqəti Məhərrəmin fəzilətinə çəkmişdir.

Bu mübarək ayda Aşura günü vardır. Aşura günü Məhərrəmin 10-cu günüdür. Bu ayın 9-10-11-ci günləri oruc tutmaq çox savabdır. Peyğəmbərimiz (səs) belə buyurur: “Aşura günü Peyğəmbərlər oruc tutmuşlar. Onu siz də tutun.” “Aşura günündə ailə və uşaqlarına bolluq göstərənə bütün ildə Allah Təala bolluq ehsan edər.”¹³⁵

Bu mübarək ayda, rəvayətə görə bə'zi fəvqəladə hallar olmuşdur: 1. Hz. Adəm (ə) ilə Hz. Havva validəmizin tövbələri qəbul olunub, bir-birilərinə qovuşmaları bu ayda baş vermişdir. 2. Hz. Nuhun (ə) tufandan qurtulub gəminin salamata çıxması bu mübarək ayda olmuşdur. 3. Hz. Musanın (ə) Fir'onun zülmündən qurtulması bu ayda olmuşdur. 4. Hz. İbrahimin (ə) Nəmrud atəşindən xilas olması bu ayda olmuşdur. 5. Hz. Yunusun (ə) balığın qarnından qurtulması bu ayda olmuşdur. 6. Hz. Əyyubun (ə) xəstəlikdən şəfa tapması bu ayda olmuşdur. 7. İlk İslam dövlətinin quruluşu və daha bir çox əhəmiyyətli hadisələrin hamsı Məhərrəm ayında olmuşdur.

2-Səfər: Hicri ilin ikinci ayıdır. Cahiliyyə dövründə ərəblər bu ayı uğursuz saydılar. Peyğəmbərimiz (səs) *“Səfər ayının xeyir və şərlə əlaqəsi yoxdur.”* buyuraraq bu batil inancı alt-üst etmişdir.

3-Rəbiül-əvvəl: Hicri ilin üçüncü ayıdır. 571-ci ildə, Rəbiül-əvvəl ayının 12-si, bazar ertəsi gecəsi, dünya insanının

¹³⁴ Əbu Davud, Tirmizi

¹³⁵ Tirmizi

qaranlıqlar içində üzdüüyü, Allah Təaladan və Onun nizamından uzaqlaşdığı üçün pərişanlıqlar içindəyəkən, insanlığın ən böyük qurtarıcısı və yeganə rəhbəri, örnəyi, Hz. Mühəmməd (səs) dünyanı şərəfləndirdi. Onun doğulduğu gecə büt-pərəstliyin nişanələri olan bir sıra hadisələr baş vermişdir. (Kə'bədə büt-lər, iranda Kəsra sarayının sütunları və s.)

Peyğəmbərimizin (səs) doğulduğu ayı və ya günü əhya etmək ancaq Onun yoluyla getməklə mümkün olur. Yoxsa bu ayda sadəcə mövlüd oxumaq və ya oxutmaqla iş bitməz. Rəbiül-əvvəl ayını yada salmaq hər daxili və xarici büt-ləri və islama yad olan həvəsləri məhv etmək olmalıdır!

4-Rəbiül-axir: Hicri ilin dördüncü ayıdır

5-Cəmaziyə-əvvəl: Hicri ilin beşinci ayıdır. Əvvəlləri bu aya tövbə ayı deyilərdi. Bu baxımdan bu ayda, çox tövbə edib yaxınlaşmaqda olan mübarək aylara hazırlaşmaq yaxşı olur.

6-Cəmaziyə-axir: Hicri ilin altıncı ayıdır. Bu aydan sonra mübarək üç aylara başlanılır. Hər mö'min hazırlıqlı olub, hər ayda olduğu kimi bu ayda da tövbə edib dinin əsaslarını yaşamağa çalışmalıdır.

7-Rəcəb: Ərəbi ayların yeddincisidir. Rəcəb deyilməsinin səbəbi, bu ayda mələklər Allah Təalanı çox zikr və təsbih etmələrindəndir. Üç ayların ilki olan Rəcəb ayı Ramazan ayının müjdəçisidir. İçində Rəğəib və Me'rac gecəsi kimi mübarək gecələr olan Rəcəb ayı haqqında Peyğəmbərimiz (səs) belə buyurur: ***“Rəcəb Allah Təalanın ayıdır, Şə'ban mənim ayımdır,***

Ramazan isə ümmətimin ayıdır.”¹³⁶ “Ey Allahım! Bizə Rəcəb və Şə’banı mübarək qıl, və bizi Ramazan ayına çatdır.”¹³⁷

8-Şə’ban: “Qulların əməllərinin Allah Təlalaya təhvil verildiyi” Peyğəmbər ayıdır. Şə’ban ayı fəzilət baxımından Ramazan ayından sonra gəlir. Peyğəmbərimiz (səs) Şə’ban ayının çoxunu orucly olaraq keçirərdi.¹³⁸ Mübarək gecələrdən Bəraət gecəsi də həmin aydadır.

9-Ramazan: Onbir ayın sultanı olan Ramazan ayında oruc tutmaq, mö’mirlərə fərzdır. Qur’ani-Kərim bu ayda nazil olmağa başlamışdır. Min aydan daha xeyirli olan mübarək “**Qədir gecəsi**” bu aydadır. Bu mübarək ayın fəzilətini danışmağa bizim gücümüz çatmaz. Onu Qur’ani-Kərim ayələrindən və hədisi-şəriflərdən öyrənməliyik. Müsəlmanlar üçün böyük əhəmiyyət kəsb edən “Bədir” muharibəsi də həmin ayda olmuşdur.

10-Şəvval: Ramazan bayramı bu ayın ilk günlərindədir. Bu ayda Peyğəmbərimizin (səs) heç buraxmayıb tutduğu altı gün oruc vardır. Bununla əlaqədar belə buyurur: “Şəvvalda altı gün oruc tutan mömin bütün ili orucly keçirmiş kimidir.”¹³⁹ Bu orucun hikməti belədir: Nəfis Ramazan ayından çıxanda iştah duyduğu şeylərə hücum edər. Tam bu əsnada onu oruc əyləci ilə dayandırır, yönünü Allaha çevirmək asan olur. Ona görə də bu oruc çox mühümdır.

11-Zil-qa’də: Ramazan və Qurban bayramları arasında olan bir aydır. Bu ay Peyğəmbərimizin (səs) Ümrə ayıdır.

¹³⁶ Kəşfül-Xafa

¹³⁷ Kəşfül-Xafa

¹³⁸ Buxari, Müslim

¹³⁹ Müslim, Nəsai, Tirmizi

12-Zil-hiccə: Ərəbi ayların axıncısıdır. İslamın beş təməl əsasında beşincisi olan Həccin ifa edildiyi aydır. Bu ayda dünyanın dörd-bir yanından Həraməynə¹⁴⁰ axın-axın gələn müsəlmanlar, aləmlərə rəhmət olaraq göndərilən Mühəmmədi (səs) ziyarət edər və Həcc ibadətlərini yerinə yetirirlər.

Bu ayda təşrik təkbirləri vardır. Bu ayın 10, 11, 12 və 13-cü günləri Qurban bayramıdır. Vacib İsmayıl qurbanı həmin ayda kəsilir.

2. MÜBARƏK AYLAR

İslamda mübarək aylar, günlər və gecələr vardır. Digər vaxtlara baxanda həmin günlər, gecələr və aylar digərlərindən daha bərəkətli və daha fəzilətlidir.

Bu mübarək gün və gecələr, Oruc, Həcc, Zəkat kimi ibadətlər, bayramlar hamısı Hicri-Qəməri təqvimə əsasən hesablanır. Hicri təqvim ayın görünmə əsasına görədir. Ona görə də birinci biz, yuxarıda **Hicri-Qəməri** ayları izah etdik.

İndi isə sırasıyla mübarək ay, gün və gecələrdən bəhs edəcəyik. Mübarək aylar deyəndə ayədə də deyildiyi kimi bütün aylar Allahındır. Ancaq çox təbiidir ki, aylar fəzilət baxımından bir-birlərindən fərqlənirlər.

“Ruhul-Bəyan” təfsirində Şeyx Məğribi belə buyurmuşdur: Bizim aləmimizdə **ayların ən fəzilətli Ramazan ayıdır**. Çünki, bu ayda Qur’ani-Kərim nazil olmuşdur. Sonra Rabiul-əvvəl ayı gəlir. Çünki o, Həbibürrəhman Mühəmmədin (səs) dünyanı şərəfləndirdiyi aydır. Daha sonra şəhrullah (Allahın ayı)-deyə bilinən **Rəcəb** ayı gəlir. Bundan sonra **Şə’ban** ayı gəlir ki, Peyğəmbərimizin (səs) ayıdır. O, əməllərin və əcəllərin

¹⁴⁰ Həraməyn: Kə’bə və Məscidi-Nəbəvini öz qoynuna almış Məkkə və Mədinə şəhərlərinə ayrıca verilmiş ad.

paylandığı Rəcəb və Ramazan ayı kimi iki böyük ayın arasındadır. Bunun dalınca **Zil-hiccə** ayı gəlir ki, həcc ayıdır. Ondan sonra Ramazan kimi fəzilətli bir aya qonşu olan **Şəvval**, sonra **Zilqə'də**, daha sonra **Məhərrəm** ayı gəlir ki, bu da hicri ilin başlanğıcıdır.¹⁴¹

3. MÜBARƏK GÜNLƏR

Zaman insanın ən böyük sərmayəsidir. Zamanlar içində bə'zi xüsusi fürsətlər vardır ki, insanı ehya edər. Günlər, gecələr və aylar içində elə qiymətli qazanc mövsümləri olur ki, onları qəflətlə keçirmək böyük ziyandır.

Çünki bütün canlıları, istisnasız faniliyə məhkum edən Allah Təala, həyatı “zaman” deyilən varlığın bir hissəsinə mənsub etmişdir. Zaman, bəşər idrakının dərk edə bilmədiyi ən dəhşətli müəmmalardan biridir. Ancaq asanlıqla anlaşılar ki, zamanın hər anı eyni qiymət və əhəmiyyətdə deyildir.¹⁴² Mühüm hadisələr səbəbli zamanın bə'zi anları digərlərindən fərqlənir. Gəlin həmin zamanlarla tanış olaq.

a) Cümə günü

Mədinənin yerli müsəlmanları (Ənsar) bir gün öz aralarında müşavirə keçirdilər. Belə bir fikrə gəldilər: “Yəhudilərin toplaşib ibadət etdikləri bir günləri var (Şənbə). Xristianların da belə bir günləri var (Bazar). Biz də Allah Təalanı anmamız və toplum halında ibadət etməmiz üçün bir gün müəyyənləşdirək ki, bu da “Ərubə” günü (Cümə günü) olsun”- dedilər.

¹⁴¹ İsmayıl Həqqi Bursəvi “Təfsiri-Ruhu'l Bəyan”

¹⁴² O. Nuri Topbaş

Əbu Hüreyrənin (ra) belə dediyi rəvayət edilmişdir: Peyğəmbərə (səs) Cümə gününə nə üçün bu adın verildiyi soruşulanda belə cavab vermişdir:

“Şübhəsiz atanız Adəmin yaradılışı o gündə olmuşdur. Qiyamət o gündə qopacaq, yenidən dirilmə və insanların hesab üçün yaxalanması o gündə olacaqdır. Cümə gününün üç saatının sonunda elə bir an vardır ki, o anda dua edənin duası qəbul olunur.”¹⁴³

Cümə günü, Müsəlmanların müqəddəs bir günüdür. Buna görə müsəlmanlar bu günü həftəlik bir bayram sevinci ilə qarşılayarlar. Yuyunub təmizlənərək ən yaxşı paltarlarını geyinib məscidə gedərlər. Çünki, Hz. Peyğəmbər (səs) buyurur:

“Bir müsəlman yaxşı dəstəmaz aldıqdan sonra cümə namazına gəlib, sakit bir şəkildə xütbəni dinləyərsə keçən həftədən bu həftəyə qədər işlədiyi bütün kiçik günahları bağışlanar.”

Peyğəmbərimiz (səs) cümə gününə xüsusi bir əhəmiyyət verirdi. Cümə günü gələndə o günə məxsus bə'zi xüsusi işlər görmək, Onun sünnətləri arasındadır:

- ▶ Yuyunmaq (qüsul dəstəmazı almaq),
- ▶ Ən gözəl libasını geyinmək,
- ▶ Gözəl ətir sürtmək,
- ▶ Namaza erkəndən getmək,
- ▶ **Kəhf** surəsini oxumaq...

Cümə günündə duaların qəbul saati vardır və həmin vaxt gizlidir. Buxari və Müslimin Əbu Hüreyrədən rəvayət etdiklərinə görə Peyğəmbərimiz (səs) belə buyurmuşdur:

“Cümə günündə elə bir saat vardır ki, bir mö'minin namaz qılıb etdiyi dua, o saata rast gəldiyi təqdirdə onun duası mütləq qəbul olunur. Ona istədiyi mütləq verilir.”

¹⁴³ Əhməd b. Hanbəl

Qeyd: Cümə namazı və xütbəsi ilə əlaqəli daha geniş mə'lumat üçün "Dini danışiq" fəslinə baxa bilərsiniz.

b) Bayram günləri

a- Bayram günlərinin mahiyyəti:

Hz. Ənəsin (ra) belə dediyi rəvayət edilmişdir:

*"Rəsulullah (səs) Mədinəyə gələndə, Mədinəlilərin qeyd etdikləri iki gün vardı. Hz. Peyğəmbər (səs) həmin iki günün mahiyyətini soruşdu. Belə cavab verildi: "Cəhiliyyə dövründə bizlər bu iki gündə şənlik keçirirdik." Bunun müqabilində Allahın elçisi belə buyurdu: "Allah, o iki gün əvəzinə sizə bunlardan daha xeyirlisini vermişdir. Biri Qurban Bayramı, digəri isə Ramazan Bayramıdır."*¹⁴⁴

Bu hədisi-şərifə əsasən müsəlmanların ildə iki dini bayramı vardır.

1. Ramazan Bayramı

2. Qurban Bayramı

Bayram, sevinc deməkdir. Allah Təalanın hər il insanlara bayramlarda müxtəlif ehşanları olur. Ramazan bayramında, bir aylıq orucdan sonra yeyib-içmə ziyafəti, Qurban bayramında isə ət paylamaq yada düşən ilk gözəlliklərdəndir. Bundan da əhəmiyyətli, hər kəsin bir-birini ziyarət edərək küsülülərin barışması, insanlar arasında mehribançılığın artması, dostluqların möhkəmlənməsi, nifrət və düşmənçiliklərin aradan götürülməsi bayramların əsl məqsədidir.

Şübhəsiz ki, bayramlar əziz günlərdir. Yə'ni sevinclərin paylanıldığı, sosial münasibətlərin inkişaf etdiyi şadlıq günləridir.

Ancaq, xalq arasında bayramların adı təhrif edilmiş şəkildə adlanır. Məsələnş mübarək Ramazan bayramının "Qara bayram" deyə adlanması kimi. Əlbəttə belə demək düzgün olmaz. Çünki,

¹⁴⁴ Əbu Davud, Əhməd b. Hanbəl

Allah Təalanın bəxş etmiş olduğu sevinc günlərinin nə adını, nə də mahiyyətini dəyişdirməyə heç kimin nə gücü nə də haqqı ola bilməz!

Bayramlar mə'nəvi duyğuları hərəkət etdirir. İnsandakı dostluq və əqrabalıq bağlarını möhkəmləndirir, şəfqət, mərhəmət, vəfa və başqalarının qayğısına qalma duyğularını inkişaf etdirir. Ona görə də ən yaxşı bayramın yaşanması, qohumlarla rəbitəni gücləndirərək yardım əlimizin və könlümüzün, yoxsul, qərib, kimsəsiz dul və yetimlərə uzanması ilə olacaqdır. Bundan ötrü Hədisi-şərifdə buyrulur:

“Fərzlərin yerinə yetirilməsindən sonra, Allah Təalanın ən çox xoşladığı əməl, bir müsəlman qardaşına sevinc verməkdir.”¹⁴⁵

Çünki, bayramlar, iman qardaşlığının həqiqi təzahür səhnələridir. Ona görə də bayramlar, qula həm yardım etməyin həm də başqalarını sevindirməyin həzzini yaşadır. Beləliklə bayramlar, fərdin deyil, cəmiyyətin sevinci olub, bu həyəcanın paylaşılması, bütün müsəlmanları könüldən qardaş bilməklə mümkündür.

Bayram Namazlarının Qılınışı

Bayram namazları iki rük'ətdir və camaatla qılınır. Əzan və iqamə oxunmaz.

1. *“Allah rizası üçün niyyət etdim bu ilki Ramazan (Qurban) bayram namazını qılmağa, uydum imama.”*-deyə niyyət edilir.

2. “Allahü Əkbər”-deyərkən iftitah təkbiri alınır.

3. Əllər bağlanır, imam və camaat ürəyindən

“Sübhanəkə”¹⁴⁵ duasını oxuyur.

4. Sonra imam aşkar, camaat isə ürəyində “Allahü Əkbər”-deyə üç dəfə təkbir alır. (Hər təkbirdə əllər yuxarı qaldırılıb, sonra yanlara salınır.)

¹⁴⁵ Cami'us-Sağir

Üçüncü təkbirdən sonra yenə əllər bağlanır, imam pəsdən “Əuzü-Bismillah” çəkdikdən sonra ucadan Fatihə ilə bir qədər Qur’andan ayələr oxuyur, aşkar “Allahü Əkbər”-deyərək rüku və səcdəyə gedir, camaat da pəsdən təkbir alaraq imama uyur.

Sonra təkbir alınaraq ikinci rük’ətə durulur, imam pəsdən Bismillah çəkdikdən sonra, ucadan Fatihə ilə bir qədər Qur’andan ayələr oxuyur, təkrar üç dəfə əllər qaldırılaraq təkbir alınır. Dördüncü təkbirdə rüku və səcdəyə gedilir.

7. Sonra da oturub “Əttəhiyyatü, Salli-Barik və Rabbəna” duaları səssiz şəkildə oxunaraq sağa və sola salam verilir.

Bayram namazlarının qılınış sxemi:

1- ci Rük’ət	2- ci Rük’ət
İftitah Təkbiri	Fatihə
Subhanəkə	Surə
(1-ci) Təkbir	(1-ci) Təkbir
(2-ci) Təkbir	(2-ci) Təkbir
(3-cü) Təkbir (əllər bağlanır)	(3-cü) Təkbir
Fatihə	(4-cü) Təkbir (əllər bağlanmır)
Surə	Rüku
Rüku	Səcdə
Səcdə	Salam

Təşrik Təkbirləri:

Arəfə günü səhər namazından e’tibarən bayramın dördüncü günü ilkindi namazına qədər, yirmi üç vaxt fərz namazlarından sonra bir dəfə **“Allahü əkbər, Allahü əkbər, La ilahə illallahü vəllahü əkbər, Allahü əkbər və lillahlil-hamd.”**-deyə təkbir gətirilir. Həmin təkbirə “təşrik təkbiri” deyilir.

Mə'nası: *“Allah hər şeydən ucadır, Allah hər şeydən ucadır. Allahdan başqa heç bir ilah yoxdur. O Allah hər şeydən ucadır, Allah hər şeydən ucadır. Həmd (şükr) Allaha məxsusdur.”*

Təşrik təkbirləri, fərz namazı qılmaqla məs'ul olanlara vacibdir. Kişilər təkbiri aşkar, qadınlar isə gizli şəkildə gətirirlər.

c) **Aşura Günü**

Hicri ilin başlanğıcı sayıldığına görə İslami yeni il kimi qeyd edilir. Məhərrəm ayı, Peyğəmbərlər ayı olaraq da tanınır. Çünki bu ay içində olan Aşura günündə peyğəmbərlərin çoxu ilə əlaqədar böyük hadisələr baş vermişdir. Peyğəmbərimizdən (səs) belə nəql edilməkdədir:

“Allah Təala göyləri, dağları və dənizləri Aşura günü yaratdı, Adəm Peyğəmbəri (ə) Aşura günü yaratdı və həmin gün Cənnətə daxil etdi. İbrahim Peyğəmbər (ə) o gün doğuldu və atəşdən həmin gün xilas oldu. Əyyub Peyğəmbər (ə) o gün şəfa tapdı. Davud Peyğəmbər (ə) o gün bağışlandı. İsa Peyğəmbər (ə) o gün dünyaya gəldi. Qiyamət də həmin gün qopacaqdır.”¹⁴⁶

Məhərrəm ayının fəziləti barəsində hədisi-şəriflərdən bir neçəsi belədir:

Əbu Hüreyrədən (ra) rəvayət edildiyinə görə Peyğəmbərimizdən (səs) fərz namazdan sonra hansı namazın və Ramazan ayı orucundan sonra hansı orucun daha fəzilətli olduğu soruşulanda belə buyurdu:

“Fərz namazlardan sonra ən fəzilətli namaz gecə yarısı qılınan namazdır. Ramazan ayından sonra ən fəzilətli oruc, Allah Təalanın ayı olan Məhərrəm (ayında tutulan) orucdur...”¹⁴⁷

Hz. Əli (ra) nəql edir:

¹⁴⁶ “Qunyətut-Talibin”

¹⁴⁷ Müslim

“Adamın biri gəlib, Peyğəmbərimizdən (səs) soruşdu:

-Ramazandan sonra hansı ayda oruc tutmamı əmr edirsiniz?

Peyğəmbərimiz (səs) belə cavab verdi:

“Ramazandan sonra oruc tutacaqsansa, Məhərrəm ayında tut. Çünki o, Allah Təalanın ayıdır. O ayda bir gün vardır ki, həmin gündə Allah keçmiş (dövrə yaşayan) qövmlərdən birinin tövbəsini qəbul etmişdir. Yəni həmin gündə gələcək digər qövmlərin də günahlarını əfv edər.”¹⁴⁸

Bunlardan başqa Peyğəmbərimizin (səs) sevimli nəvəsi Hz. Hüseyin də (ra) həmin ayda şəhid olmuşdur. Hz. Mövlana (qs) sınımış ürəkləri beyitlərində belə ifadə edir:

“Sənin dəyər vermədiyin, saman çöpü zənn etdiyən könül, hər şeydən üstündür.”

“Sınıq könül, Haqqın nəzərgahıdır... Haqqın dəfinələri sınıq köüllərdədir. Bu sınıq köüllərdə bir çox dəfinələr gizlidir...”

Həqiqi bayram, geniş bir rəhmət, sonsuz bir şəfqət və məhəbbətin ictimai parıltıları olmalıdır.

4. MÜBARƏK GECƏLƏR

a) Mövlüd Gecəsi

(1) Mahiyyəti:

İnsanlığı bir olan Allaha də'vət etmək üçün göndərilən Mühəmməd (səs) Miladi 571-ci ildə qəməri aylardan Rəbiül-əvvəl ayının 12-ci gecəsi anadan olmuşdur. Həmin gecəyə Mövlüd Gecəsi deyilmişdir.

¹⁴⁸ Tac tərcüməsi

Həzrəti Mühəmməd (səs), nuru ilə Hz. Adəmdən əvvəl, cismaniyyəti ilə bütün peyğəmbərlərdən sonra zühur etməklə, nübüvvət təqviminin ilk və son yarpağı olmuşdur. O, zaman e'tibarıyla son, qayə e'tibarıyla ilk peyğəmbərdir. Çünki risalət təqvimi, **nur-i Mühəmmədi** ilə başlamış, son yarpağı da **cismaniyyəti-Mühəmmədi** ilə tamamlanmışdır.¹⁴⁹

Peyğəmbərimizin (səs) doğulduğu zamanda dünyanın hər tərəfində mövhümatçılıq, zülm və əxlaqsızlıq elə yayılmışdı ki, baş alıb gedirdi. Tövhid inancı unudulmuş, insanlıq uçurumun sonuncu addımlığına gəlmişdi. Ona görə də dünyada həyat dözülməz bir hal almışdı.

Bəli, ***“Mühəmməd (səs) Allahın peyğəmbəridir.”***¹⁵⁰ Sevimli Peyğəmbərimizin (səs) doğulması ilə dünya nurlandı. Qəlblər tövhid inancı ilə büllurlaşdı. İnsanlar arasında bərabərlik, ədalət və qardaşlıq yarandı. Peyğəmbərimizə (səs) inanan toplumlar həqiqi xəşbəxtliyə qovuşdu. Onun doğulduğu gecə, insanlığın qurtuluşu üçün çox xeyirli və mübarək bir başlanğıc oldu.

(2) Fəziləti:

O uca Peyğəmbərin (səs) göndərilməsi və ümmətini nə qədər istədiyi Qur'ani-Kərimdə belə xəbər verilir:

“Sizə özünüzdən bir peyğəmbər gəldi ki, sizin əziyyətə, məşəqqətə düşməyiniz Ona ağırdır, O (sizin iman gətirməyinizi) çox istəyir, mö'minlərə şəfqətli və mərhəmətlidir.”¹⁵¹

O, elə bir elçidir ki, yaradılmışların ən əzizidir. Heç kimə ziyan dəyməsini, heç kimin burununu ucunun belə qanamasını istəməz. Ümmətini xəşbəxtliyin zirvəsinə çatdırmaq, Cənnətə qovuşdurmaq üçün bütün gücüylə çalışar. Üstəlik Onun

¹⁴⁹ O. Nuri Topbaş

¹⁵⁰ əl-Fəth, 29

¹⁵¹ ət-Tövbə, 128

mərhəməti yalnız Qüreyşə, Ərəbə və ya hər hansı bir qovmə deyil, bütün mö'minlərədir.

Allah Təala Peyğəmbərimizi (səs) şərəfli qıldığını və mələklərin eyni şəkildə Onu təsdiq etdiklərini, bizim də buna qoşulmamızın vacibliyini belə bəyan edir:

“Həqiqətən, Allah və mələkləri Peyğəmbərə (səs) salavat göndərirlər (xeyir-dua verirlər) Ey iman gətirənlər! Siz də Ona salavat göndərərək layiqincə salamlayın! (Allahümmə salli a’la Muhammədin və a’la ali Muhamməd-deyin!)”¹⁵²

İnsanlığın qurtarıcısının doğulduğu gecə müsəlmanlar arasında neçə-neçə yüz illərdən bəri böyük təntənə ilə qeyd olunub, sevimli Peyğəmbərimiz (səs) böyük hörmət və ehtiramla yad edilir. Başda böyük Türk şairlərindən olan Süleyman Çələbinin mövlüd kitabı olmaqla bir çox ədib və şair tərəfindən Onun doğulması, fəzilətləri və mö'cüzələri barəsində saysız-hesabsız şe'rlər yazılmış və yazılmaqdadır. Süleyman Çələbi o mübarək gecəni belə tə'rif edir:

Aminə xatun Mühəmməd anəsi
Ol sədəfdən doğdu ol dürr danəsi

.....

Ol Rəbiül-əvvəl ayın nicəsi
On ikinci gecə isnəyn gecəsi

.....

Endilər göydən mələklər səf səf
Kə'bə gibi qıldılar evim təvaf

.....

Çevrə yanıma gəlib oturdular
Mustafanı bir-birinə muştular

Bu sənin oğlun kimi qədri-cəmil

¹⁵² əl-Əhzab, 56

Bir anaya verməmişdir ol Cəlil

Doğdu ol saatda ol sultani-din
Nura gərq oldu səmavatü-zəmin

Peyğəmbərimizin (səs) mövlüd vaxtı gələndə geniş tədbir təşkil etmək, tədbirlərə iştirak etmək, ehsan vermək və Onun mübarək ruhu üçün salavat gətirmək şübhəsiz millətimizin yaxşı adət-ən'ənləri arasında xüsusi yer tutur. Yaxşı olardı ki, bu sevgi və məhəbbət duyğularını ilboyu yaşamağa çalışaq.

Onu qeyd edək ki, Peyğəmbərimizin (səs) 63 illik şərəfli, əxlaq və fəzilət timsalı olan bu dünyadakı həyatını düzgün öyrənmək və özümüzə nümunə götürmək ən başdakı vəzifələrimizdəndir. O böyük şəxsiyyətin sevgisini qazanmaq, ancaq onun yolu ilə getməklə mümkündür.

(3) İbadəti:

Bu gecədə müəyyən bir ibadət yoxdur. Ancaq Peyğəmbərimizin (səs) doğum il dönümlərində təşkil edilən tədbirlərdə iştirak etmək, Onun mübarək ruhuna salavat gətirmək və daha rəngarənk xeyirlər etmək ata-babalardan qalma gözəl adət ənənələrdəndir. Əməllər niyyətlərə görə olduğu üçün bu barədə görülən hər xeyir iş, ibadət yerinə keçər, inşallah!

b) Rəğəib gecəsi

(1) Mahiyyəti:

Üç aylar deyilən Rəcəb, Şə'ban və Ramazan ayları mə'nəvi baxımdan digər aylardan daha üstün və daha bərəkətlidir. Ona görə də Rəcəb ayına çatanda Peyğəmbərimiz (səs) belə dua edərdi:

“Allahım! Bizə Rəcəb və Şə’banı mübarək eylə və bizi Ramazana çatdır.”¹⁵³

Üç ayların birincisi olan Rəcəb ayının ilk cümə gecəsinə **“Rəğaib Gecəsi”** deyilir. Bə’zi alimlərin açıqlamalarına görə, Peyğəmbərimiz (səs) bu gecə bir çox mə’nəvi əhval və ikrama qovuşmuşdur. Ona görə də həmin gecə, Allah Təalanın rəhmətinin və bağışlamasının çox olduğu, duaların qəbul olunduğu mübarək bir gecədir.

(2) Fəziləti:

Bir dəfəsində Peyğəmbərimiz (səs) Rəcəb ayında oruc tutmağın fəzilətindən bəhs edərkən qoca bir nəfər ayağa durub belə dedi:

“-Ya Rəsuləllah! Mən Rəcəb ayının hamısını oruc tuta bilmərəm”-deyəndə

Peyğəmbərimiz (səs) belə buyurur:

“Sən Rəcəb ayının birinci, onbeşinci və sonuncu günləri oruc tut, hamısını tutmuş səvabına qovuşarsan. Çünki, səvaqlar on misli ilə yazılır. Fəqət sən, Rəcəbi-şərifin ilk cümə gecəsindən qəfil olma ki, mələklər həmin o gecəyə “Rəğaib Gecəsi” demişlər. Zira o gecə, gecənin üçtə biri keçdikdən sonra göylərdə və yerdə bir mələk qalmaz, hamısı Kə’bə və ətrafında toplanırlar. Allah Təala onların toplaşmalarına şahid olduğunda onlara belə buyurur:

-Ey mələklərim!.. Dilədiyinizi məndən istəyin!..

Onlar da belə deyirlər:

-Ya Rəbbi! İstədiyimiz Rəcəb ayında oruc tutanları bağışlamandır-deyib arzularını bildirirlər.

Allah Təala belə buyurur:

-Mən Rəcəb ayında oruc tutanları əfv etdim.”¹⁵⁴

¹⁵³ Cami’us-Sağir

¹⁵⁴ Qunyətut-Talibin

Peyğəmbərimiz (səs) başqa bir hədisdə belə buyurur:

“Beş gecə vardır ki, onlarda edilən dualar rədd olunmaz, qəbul olunur. (Həmin gecələr) bunlardır:

- ✓ Rəcəb ayının ilk cümə gecəsi (Rəğəib gecəsi),
- ✓ Şə’ban ayının onbeşinci gecəsi (Bəraət gecəsi),
- ✓ Cümə axşamını Cüməyə bağlayan gecə (Cümə gecəsi)
- ✓ Ramazan bayramı gecəsi,
- ✓ Qurban bayramı gecəsi.”¹⁵⁵

(3) İbadəti:

Peyğəmbərimiz (səs), bu gecədə on iki rük’ət namaz qılmışdır. Bu namazı qılmaq çox səvəbdir. Bundan başqa bu gecədə bildiyimiz nafilə ibadətlərlə məşğul olmaq lazımdır.

c) Me’rac gecəsi

(1) Mahiyyəti:

Allah Təalanın də’vəti ilə Peyğəmbərimiz (səs) bir gecə Məkkədəki Məscidi-Haramdan (Kə’bədən) Qüdsdəki Məscidi-Aqsaya aparılmış, oradan da Cəbrail (a.) ilə birlikdə bütün göyləri aşaraq “**Sidratül-Müntəha**” deyilən məqama yüksəlmişdir. Peyğəmbərimiz (səs) buradan daha da irəliyə getmiş və vasitəsiz olaraq Allah Təala ilə görüşmüşdür.

Bu müqəddəs yolçuluğun Məkkədən Qüdsə qədər olan hissəsinə **İsra**, Qüdsdən e’tibarən davam edən hissəsinə isə **Me’rac** deyilir.

Me’racı, Rəsulullah (sallallahü aləyhi və səlləm) səhər əshabına xəbər verəndə, müşriklər yalanlamaq istəyərək bir-birləri ilə köməkləşib yəni müsəlman olmuş, daha imanı zəif olan bə’zi kimsələrin tərəddüd və inkarına səbəb olmuşdular.

¹⁵⁵ İslam Elmihalı, “A.Fikri Yavuz

Əgər Me'rac hadisəsi yuxuda olsaydı, heç kimin e'tirazına səbəb olmazdı. Çünkü yuxuda bəşər ağlının dərk edə bilməyəcəyi qəribə hallar görülə bilər.

Peyğəmbərimizin (səs) me'racının, ruh + bədən ilə olması şübhəsizdir ki, müşriklərin ağılları da heyratə düşmüş, hətta Əbu Bəkrin (ra) yanına gedib Ona belə demişdilər.

"-Görürsən yoldaşın Mühəmmədi?.. Me'racı çıxdığını nəğil etdiyini söyləyirlər"-dediklərində, Həzrəti Ebu Bəkir də (ra) onlara belə kəskin bir cavab verdi:

"-Əgər (bunu) O deyirsə, demək doğrudur. Mən Onu bundan da mühüm işlərdə təsdiq edirəm..."¹⁵⁶

Qur'ani-Kərimin İsra surəsində də Me'rac mö'cüzəsindən bəhs olunur.

Demək olar ki, Me'rac hadisəsi Peyğəmbərimizin (səs) ən böyük möcüzələrindən biridir. Bu böyük möcüzə Hicrətdən il yarım əvvəl Rəcəb ayının 27-ci gecəsində olmuşdur.

(2) Fəziləti:

Me'racdakı əhkam çox ucadır. Oradakı təbliğat İslam dininin mehvərini təşkil edir. İsra surəsindəki həmin ayələrdə olan təbliğatı 12 hökm halında cəmləyə bilərik ki, bu düsturlar bütün əxlaq və fəzilət normalarını izah edir. Onu qeyd edək ki, fərdlərin və cəmiyyətlərin yaxşılığı, xoşbəxtliyi və nıcatı bunlara bağlıdır. İndi həmin düsturlara (əhklamlara) nəzər salaq:

1.Allaha heç bir vaxt şərik qoşmamaq. İslam əqidəsinin əsası budur...

2.Ana-ataya hörmət və itaət, insani vəzifələrin başında gəlir...

¹⁵⁶ Müsahabə

3.Qohum və əqrabaya, kasıb və yoxsullara, yolçulara və digər ehtiyac sahiblərinə kömək etmək lazımdır. Çünki həmin işləri görmək səvab, görməmək isə günah hesab edilir...

4.İsraf etməmək, malını boş yerə xərcləyib sovurmamaq lazımdır...

5.Uşaqlarınızı öldürməyin. Övladı yaxşı tərbiyə edib yetişdirmək ana-atanın borcudur...

6.Zinaya yaxınlaşmayın. Zina ailələri kökündən sarsıdar, cəmiyyətə namus,qeyrət baxımından böyük zərər gətirər...

7.Nahaq yerə heç kimi öldürməyin. İnsan qanı tökmək ən böyük günahdır. Onsuz da mədəni insan, insan öldürməz...

8.Yetimlərə yaxşı baxın, yetimlər cəmiyyətə əmanətdir.

9.Verilən sözü tutun. Əhdə vəfa lazımdır...

10.Ölçüdə və çəkiddə doğruluğa diqqət edin. Əskik və nöqsanlı çəkməyin.

11.Bilmədiyiniz bir şeyin arxasına düşüb kor-koranə getməyin...

12. Yer üzündə özündən razı, qürurlu yeriməyin. İnsan həddini bilməlidir...

(3) İbadəti:

Bu gecə on iki rük'ət nafilə namaz qılınması üstün sayılmışdır. Hər rük'ətdə Fatihə və bir surə oxunub, iki rük'ətdə bir salam verilir. Sonra yüz dəfə **“Sübhənəllahi vəl-hamdülillahi və la ilahə illallahü vəllahü əkbər.”** deyilir. Yüz dəfə tövbə-istiğfar edilir, yüz dəfə də salavat gətirilir.Gündüzdə oruc tutulur, beləliklə duaların qəbul olucağı ümid edilir.

(4) Hədiyyəsi:

1. Me'racın müsəlmanlara ən böyük hədiyyəsi namazdır. Ona görə də Hədisi-şərifdə **“Namaz mö'minin me'racıdır.”**buyrulur.

Me'racda fərz qılınan beş vaxt namaz haqqında belə buyrulur:

“Günortadan (Gün batmağa meyl edəndən) gecənin qaranlığınadək (lazımınca) namaz (günorta, ilkindi, axşam və gecə namazları) qıl. Sübh namazını da qıl. Çünki, sübh namazı (gecə və gündüz mələkləri, həmçinin bir çox insan tərəfindən) müşahidə olunur.”¹⁵⁷

2.Ümumən iman əsaslarını əhatə edən, əfv və bağışlamaq dərsi verən Bəqərə surəsinin son iki ayəsi Me'racda vəhy olunmuşdur.

3.Ümməti-Mühəmməddən Allaha şərikin qoşmayanların Cənnətə girəcəyi.

d) Bəraət gecəsi

(1) Mahiyyəti

Şə'ban ayının 15-ci gecəsinə **“Bəraət Gecəsi”** deyilir. Borcdan və cəzadan qurtulmaq mə'nasını daşıyan **Bəraət**, günlərdən qurtuluş gecəsi deməkdir.

Bu gecə Allah Təalanın, Ona yönəlib əfv istəyən mö'minləri bağışlayaraq qurtuluş bəraəti verdiyi bir gecədir.

(2) Fəziləti:

Bu gecədən istifadə edərək keçirməmizin səbəbini Peyğəmbərimizdən (səs) eşidək, O, belə buyurur:

“Şə'ban ayının 15-ci gecəsi olduğu zaman, o gecəni ibadətlə keçirin, gündüzünü də oruc tutun. Çünki Allah Təala, o gecə günəş doğuluncaya qədər, dünyaya rəhmətlə təcəlli edərək belə buyurur:

-Yoxdurmu bağışlanmaq istəyən, bağışlayım?

¹⁵⁷ əl-İsra, 78

-Yoxdurmu ruzi istəyən, riziqləndirim?

-Yoxdurmu dərd və müsibətə düçar olan, şəfa verim?

-Yoxdurmu Başqa arzuları olan istəsinlər, verim.”

Elə isə Rəbbimizin bu müjdəsinə qulaq asıb, bu fürsətlərdən faydalanmalıyıq.

(3) İbadəti:

Bu gecə ibadət etmək çox fəzilətlidir. Ancaq bu gecəyə aid müəyyən bir ibadət yoxdur. İstədiyini kimi namaz qılınır, Qur'an oxunur, zikir edilir. Bu gecə qılınacaq namaza “Xeyir namazı” deyilir. Bir rəvayətə görə həmin namaz yüz rük'ətdir. Hər rük'ətdə “Fatihə”dan sonra on dəfə “İxlas surəsi” oxunur.

e) Qədir gecəsi

(1) Mahiyyəti:

Ramazan ayının 27-ci gecəsinə “**Qədir Gecəsi**” deyilir. Ona görə ki, insanlara dünya və axirətdə xoşbəxt olmağın yollarını göstərən müqəddəs kitabımız Qur'ani- Kərim Peyğəmbərimizə (səs) Ramazan ayının bu gecəsində nazil olmağa başlamışdır. Həmin gecəyə Qədir gecəsi deyildiyi Qur'anın özündə bildirilmişdir.

Bununla da Hz. Mühəmmədə (səs) peyğəmbərlik vəzifəsi bu gecədə verilmiş və İslam günəşi həmin gecədə doğulmuşdur. Bu əhəmiyyətli hadisələr Qədir gecəsinə böyük bir şərəf vermiş, üstün bir dəyər qazandırmışdır.

(2) Fəziləti:

Qədir gecəsi mö'münlər üçün Allaahü Təalanın böyük bir lütfü və sonsuz rəhmətinin əsəridir.

Qədir gecəsinin min aydan daha xeyirli olduğu Qur'ani-Kərimin Qədir Surəsində bəyan edilmişdir. Peyğəmbərimiz də (səs) Bu gecənin fəziləti haqqında belə buyurmuşdur:

“Kim fəzilətinə inanaraq və mükafatını yalnız Allahü Təaladan gözləyərək Qədir gecəsini ibadətlə keçirərsə keçmiş günahları bağışlanar.”¹⁵⁸

(3) İbadəti:

Bu gecəyə aid müəyyən bir ibadət və ya namaz yoxdur. Ancaq yüz rük'ət namaz qılınması söylənir. Hər rük'ətdə fatihədən sonra “Qədr surəsi” ilə üç dəfə “İxlas surəsi” oxunub iki rük'ətdə bir salam verilir.

Bu mübarək gecəni Allah Təalanın rızası üçün namaz qılaraq, Qur'an oxuyaraq dua və istiğfar edərək yaxşı şəkildə keçirmək lazımdır.

Həzrəti Aişə (r.anha.) anamız bir gün Peyğəmbərimizə (səs) belə soruşdu: “*Ya Rəsuləllah! Əgər Qədir gecəsinə rastlarsam necə dua edirəm?*”

Peyğəmbərimiz (səs) belə buyurdu:

اللَّهُمَّ إِنَّكَ عَفُوٌّ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّي *

-“*Ya Rəbb! Sən çox əfv edicisən, əfvi sevənsən, mənə də əfv et*”- deyərsən.¹⁵⁹ Ona görə də həmin gecə bu duanı çox oxumalıyıq.

¹⁵⁸ Ət-Tərgib vət-Tərhib

¹⁵⁹ Riyazüs-Salihin

Mübarək Gün Və Gecələr Düzümü

Hicri il	1 Məhərrəm
Aşura günü	10 Məhərrəm
Mövlüd gecəsi	12 Rəbiül-əvvəl
Üç ayların başlanğıcı	1 Rəcəb
Rəğaib gecəsi	Rəcəbin ilk cümə gecəsi
Me'rac gecəsi	27 Rəcəb
Bəraət gecəsi	15-Şə'ban
Orucluq ayı	1 Ramazan
Qədir gecəsi	27 Ramazan
Ramazan bayramı	1, 2, 3, Şəvval
Qurban bayramı	10, 11, 12, 13 Zil-hiccə

MÖVZU İLƏ ƏLAQƏLİ SUALLAR

1. Miladi, hicri və rumi təqvimləri bir-bir izah edin.
2. Hicri-qəməri təqvimin faydaları hansılardır? İzah edin.
3. Hicri-qəməri ayların adlarını sırasına görə (Ərəbcəsi ilə birlikdə) söyləyin (yazın).
4. Məhərrəm, Rəbiül-əvvəl, Ramazan və Zil-hiccə aylarının xüsusiyyətlərini izah edin.
5. Mübarək aylar haqqında məlumat verin.
6. Cümə günü barəsində bildiklərinizi danışın.
7. Müsəlamnların əziz günləri olan bayramları hansılardır, izah edin.
8. Aşura günün əhəmiyyətinin haradan mənbələndiyi barədə danışın.
9. Mübarək gecələr hansılardır və hansı ərəbi aylarda olduqları haqda məlumat verin.
10. Mövlüd gecəsinin mahiyyəti, fəziləti və ibadəti haqqında məlumat verin.
11. Rəğəib gecəsinin mahiyyəti, fəziləti və ibadəti haqqında məlumat verin.
12. Me'rac gecəsinin mahiyyəti, fəziləti, ibadəti və hədiyyəsi haqqında məlumat verin.
13. Bəraət gecəsinin mahiyyəti, fəziləti və ibadəti haqqında məlumat verin.
14. Qədir gecəsinin mahiyyəti, fəziləti və ibadəti haqqında məlumat verin.

FƏSİL VII ❖ MÜXTƏLİF MƏRASİMLƏR

MƏRASİMLƏR VƏ DUALARI

Doğuşdan ölənə kimi insan həyatının hər mərhələsində müxtəlif kiçik və ya böyük mərasimlər vardır. Hər mərasim, birdən çox insanların bir araya toplanması deməkdir. Belə olanda hər topluluqda, məqsəduyğun bir danışq aparmaq və bir dua etmək ehtiyacı öz-özünə artır. Həqiqi vəzifəsi “Allaha qulluq” olan müsəlmanların, işlərini dualarla bərəkətləndirməyə çalışmaları, təbii bir hadisədir.

Ancaq, belə mərasimlərdə duanın edilməsi din xadimlərindən gözlənilir. Ancaq dua etmək üçün mütləq din xadiminə ehtiyac yoxdur. Hər müsəlman özü dua edə bilər. Fəqət, mərasimlərdə bu, vəzifə xüsusilə din xadimlərindən gözlənilir. Çünki, xalqımız belə öyrəşmiş və belə də olmasını istəyir. Ona görə də dua edilməyən bir mərasimin kəsirli olduğu inancı yayılmışdır. Bundan ötrü din xadimlərinin hər cür mərasimdə dua etməyə hazır olmaları lazımdır.

O cümlədən, bə'zi dini mərasimlər üçün dua nümunələri verək:

1. UŞAĞA AD QOYMAQ

a) Mahiyyəti:

Ana-atanın uşaqlarına qarşı edəcəkləri ilk vəzifələrindən biri də, ona gözəl bir ad vermələridir. Uşaqlara ad qoymaq hər cəmiyyətdə bir növ mərasim kimi keçirilir. Ancaq müasir

dövrümüzdə bu mərasim dəbdən çıxmış kimi görünməkdədir. Demək olar ki, indiki ailələrin uşaqlarına ad qoymaları dini bir xarakter daşımır. Ancaq, ilk müsəlmanlar bir uşağı olduğu zaman Peyğəmbərimizə (səs) gətirib onun dua etməsini arzu edərtilər. Peyğəmbərimiz (səs) də müsəlman uşaqlarını qucağına alar, uyğun bir şəkildə dua edər, bə'zən də ad qoyardı. Əgər adı varsa, onu təsdiq edərdi. Hətta Peyğəmbərimiz (səs) nəvəsi Həsənin qulağına əzan oxumuşdu. O, öz oğlu İbrahimə də doğulduğu gecə ad qoymuşdu.¹⁶⁰

Bir dəfəsində də Peyğəmbərimiz (səs) sevimli nəvələri Hz. Həsən və Hz. Hüseyinə pisləklərdən, şeytandan və bədnəzərdən hifzi-mühafizə olmaları üçün¹⁶¹ belə dua etmişdir:

أَعِذُّكُمْ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَهَامَّةٍ وَ مِنْ كُلِّ غُيْنٍ لَآمَةٍ*

“Sizi bütün şeytan və həşərədən, bütün bədnəzərdən Allahın nöqsansız kəlmələrinə sığdırıram.”¹⁶²

Hz. Peyğəmbərdən (səs) öyrənilən bu tətbiq müsəlmanların həyatında öz əksini tapmış və xəlifə Ömər bin Abdüləzizdən e'tibarən uşağın sağ qulağına əzan, sol qulağına da iqamə oxunması şəklində qibləyə dönərək, ayaqda icra edilən bir mərasim halına gəlmişdir. Uşağın adı da bu əsnada qoyulur və e'lan edilir.

Uşağa veriləcək ad dinimizin xoş qarşıladığı adlardan seçilir. Dəstəmazlı olaraq uşaq qucağa alınır, qibləyə tərəf dönülür. Normal bir səsle sağ qulağına əzan, sol qulağına iqamə

¹⁶⁰ Əl-Musənnəf, Abdurrazzaq bin Həmmam

¹⁶¹ Biz də bu duadan istifadə edə bilərik ancaq yuxarıdakı altı cızılı olan əvəzlik Peyğəmbərimizin iki nəvəsinə görə söylənən [كما] ifadəsini biz bir uşaq üçün [ك] şəklində oxumalıyıq.

¹⁶² Səhihi-Buxari, 4 . 119

oxunur. Üç dəfə uşağın adı söylənir. Sonra uşağın ağzına bir neçə damla şəkərli su verilir, sonra dua edilir.

Təbiidir ki, həmin işi mütləq bir din xadiminin etməsi şərt deyildir. Ailənin böyüyü də yerinə yetirə bilər. Fəqət hər şeyi din xadimindən gözləyən xalqımız ad qoymaqda da ümumən din xadimlərinə müraciət edirlər. Belə bir müraciətdə din xadimi yuxarıda söylənənləri etdikdən sonra uşağın səhhətli, imanlı və ana-atasına faydalı olması, uzun və xoşbəxt bir həyat yaşaması üçün bir neçə cümləlik bir dua edər və “Fatihə” deyərək mərasimi bitirər.

b) Duası:

Ya Rəbbə-l a'ləmin!

Bizləri yoxdan var edən sənsən... Sən Xaliqsən, biz isə sənə qullarıyıq... Bizləri razı olduğun qulların zümrəsinə daxil et!

Ya Rəbbi! Bir az əvvəl bu körpənin sağ qulağına əzan, sol qulağına iqamə oxuduq. Sənə razı olacağını umaraq ad qoyduq. Bu körpəyə xeyirli ömür, bol ruzi ehsan et! Yaradıldığı din üzərinə yaşamasını nəşib et! Ana-atası üçün xeyirli, dinimiz üçün faydalı qullarından eylə!..

Kafirlərin küfründən, zalımların zülmündən, şərlilərin şərrindən hifzi-mühafizə et! Ona can sağlığı ver! Onu qəza və Müsibətlərdən qoru! Ona faydalı elm ver və onu elmiylə əməl edənlərdən eylə! Müsəlman olaraq doğulan bu körpənin və bütün körpələrimizin fitrət üzrə yaşamalarını nəşib et! Onu pis gözlərdən mühafizə et! Bu körpənin imanda daim olması üçün, Allah rızası üçün **əl-Fatihə...**

Onu da qeyd edək ki, bəzi ayələrdən istifadə edərək həmin duanı ərəbcə də edə bilərik.

رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَ ذُرِّيَّتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا*¹⁶³ رَبِّ اجْعَلْنِي
مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاء*¹⁶⁴ إِنِّي أَعِذُّهَا بِكَ وَذُرِّيَّتُهَا مِنْ
الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ *¹⁶⁵

2. ƏQIQƏ QURBANI

Yeni doğulan körpənin başındakı ana tükünə “Əqiqə” deyilir. Bir uşaq üçün şükran borcu olaraq kəsilən qurbana da əqiqə deyilmişdir. Əqiqə, gücü çatanlar üçün müstəhabdır. Bu qurban körpənin doğulduğu gündən yetkinlik yaşına kimi kəsilə bilər. Ancaq yeddinci günü kəsilməsi daha fəzilətlidir.

Əqiqənin ətindən kəsən yeyə bilər. Başqalarına yedirə bilər. Sədəqə olaraq verilə bilər. Peyğəmbər (səs) buyurmuşdur ki:

“Doğumunun yeddinci günündə körpə üçün qurban kəsilir. Eyni gün uşağa ad qoyulur və oğlan uşağı isə başı qırılır.”

Əqiqə qurbanının kəsilməsinin mənası budur: Allaha (cc) şükr etmək, uşağın qorunmasını diləmək və uşağın faydalı bir övlad olmasını niyaz etməkdir.

3. SÜNNƏT MƏRASİMLƏRİ

Dinimizə görə uşağı sünnət etdirmək (xitan) sünnətdir

¹⁶³ Fırqan surəsi, 74-cü ayə

¹⁶⁴ İbrahim surəsi, 40-cı ayə

¹⁶⁵ Ali-İmran surəsi, 36-cı ayə

. Qədim sünnətlərdən biri olan sünnət olmaq Hz. İbrahimdən qalma olub, Peyğəmbərimiz (səs) tərəfindən də tətbiq edilmişdir. Sünnət, Mühəmməd ümmətinin əhəmiyyətli bir şüarıdır. Yəhudilər də doğumun yeddinci günündə oğlan uşaqlarını sünnət etdirirlər. Xristianlar isə sünnət olmazlar. Sünnət daha çox tibbi yönü olan bir tətbiqdır.

Ölkəmizdə oğlan uşaqları, yetkinlik çağına gəlmədən əvvəl sünnət etdirilir. Hətta sünnət mərasimlərinin çoxu bölgələrdə böyük təntənə ilə qeyd edilir. Vəziyyəti yaxşı olanlar ayrıca ziyafət də verirlər. Sünnət mərasimində mövlüd oxutmaq adəti də yayılmışdır.

Sünnət mərasimi islami adətlərə görə belə aparılır:

1. Sünnət mərasimində iştirak edən kişilər sünnət icra edilməyə başlanırkən öncə topluca üç dəfə təkbir gətirərlər:

الله أكبر الله أكبر لا اله الا الله و الله أكبر الله أكبر و لله الحمد

2. Dua edilir.

3. Sonra, sünnət olacaq uşaq (və ya uşaqlar) sünnət edilmə vəziyyətinə gətirilərkən təkbirə başlanır, sünnət davam etdiyi müddətdə camaat təkbir gətirməyə davam edir.

4. Dəllək sünnət işinə başlayarkən belə deyir və sünnət edər:

“Ya Rəbbi!.. Yalnız sənə ibadət edir və yalnız səndən yardım istəyirik. Bismillahi və ala sünnəti-Rasülillahi...”

Sünnət əməliyyəsi bitdikdən sonra, sünnət olan uşaq (və ya uşağın) valideynləri təbrik edilib, uşaqlarının müxtəlif hədiyyələrlə köüllərinin alınması da həyata keçirilir ki, bu da islam adətlərindəndir.

Ayrıca sünnət olmanın faydasına diqqət yetirərək bütün bir həyatı Hz. Mühəmmədin (səs) həyat tərzinə üzrə yaşamanın gərəyinə də işarət edilir.

4. XƏTM

Xətm, bitirmək, möhürləmək və tamamlamaq mə'nalarına gəlir. Termin olaraq isə, müqəddəs kitabımız Qur'ani-Kərimi başdan sonadək oxuyub bitirməkdir. Dilimizdə buna “xətm etmək” də deyilir.

Dinimizdə zikirlərin ən fəzilətlisi Qur'ani-Kərimi başdan sonadək xüsusilə üzündən diqqətlicə və mə'nasını başa düşərək oxunması, əlbəttə, ən böyük savabdır. Ona görə də səhabələr iyirmi dörd saatdan iki aya qədər dəyişən zaman ərzində xətm oxumağı vərdiş halına gətirmişdilər. Məsələn, Hz. Osman (ra), hər yeddi gecədə bir xətm edərdi. Abdullah b. Məs'ud (ra) Qur'ani-Kərimi yeddi hissəyə ayırmışdı. Hər hissəni bir oturuşda oxumaqla yeddi oturuşda bitirərdi.

Müsəlman ölkələrdə müxtəlif səbəblərə görə və xüsusən Ramazan ayında evlərdə və ya məscidlərdə “müqabələ” üsulu ilə yaxud şəxslər öz-özünə xətm oxuyur. Qur'ani-Kərim oxumasını yeni öyrənənlər başdan sona qədər Qur'anı bitirəndə də “xətm duası” mərasimləri keçirilir.

Bundan başqa hər bir müsəlman vəfat etdiyi zaman ölkəmizin bə'zi bölgələrində bir çox adamın iştirakıyla öləninin ruhuna ithaf edərək xətm oxudulur.

Qısaca olaraq Qur'ani-Kərimin xətm edilməsi müsəlmanların gündəlik həyatlarının həm bir hissəsi, həm də ən savablı zikir və ibadətidir.

Xətm mövzusunda buna diqqət edilməlidir. Hər hansı bir din xadiminə sifariş verərək ölmüşləri üçün xətm oxudan müsəlmanların nəzərinə çatdırmaq lazımdır ki, əsas “xətm oxutmaq” deyil, “özünün oxumasıdır”. Əgər oxumasını bilmirlərsə, öyrənmələrinə kömək etmək lazımdır. Çünki, hər

müsəlmanın öz din kitabını oxumağı bilməsi həm haqqı, həm də vəzifəsidir.

Digər tərəfdən Qur'an yalnız səbəb qazanmaq ya da fəzilətli bir iş olduğu üçün təsəlli məqsədilə yox, onun hökmlərini başa düşüb yaşamaq üçün oxunmalı və xətm edilməlidir.

Xətm oxuyanın axırda dua etməsi müstəhabdır. Xətm duasında iştirak etmək də fəzilətli bir işdir. Ancaq, xətm duasını mütləq bir camaat içində edilməsi lazım gəlməz. Fəqət belə olması, xətm oxumağı həvəsləndirmə keyfiyyəti daşıyacağına görə gözəldir.

a) Xətm Duası:

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ * وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ * وَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ *
وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ * رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا
إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ * وَثُبْ عَلَيْنَا يَا مَوْلَانَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ * وَ
اهْدِنَا وَوَقِّفْنَا إِلَى الْحَقِّ وَ إِلَى طَرِيقِ مُسْتَقِيمٍ * بِرَكَّةٍ الْقُرْآنِ الْعَظِيمِ * وَ بِحُزْمَةٍ
مَنْ أَرْسَلْتَهُ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ * وَ اعْفُ عَنَّا يَا كَرِيمُ * وَ اعْفُ عَنَّا يَا رَحِيمُ * وَ
اعْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا بِفَضْلِكَ وَ كَرَمِكَ يَا أَكْرَمَ الْأَكْرَمِينَ * اَللَّهُمَّ زَيِّنَا بِزِينَةِ الْقُرْآنِ *
وَ اكْرِمْنَا بِكَرَامَةِ الْقُرْآنِ * وَ شَرِّفْنَا بِشَرَفَةِ الْقُرْآنِ * وَ أَلْبِسْنَا بِخُلْعَةِ الْقُرْآنِ * وَ
ادْخِلْنَا الْجَنَّةَ بِشَفَاعَةِ الْقُرْآنِ * وَ عَافِنَا مِنْ كُلِّ بَلَاءٍ الدُّنْيَا وَ عَذَابِ
الْآخِرَةِ بِحُزْمَةِ الْقُرْآنِ * وَ ارْحَمْ جَمِيعَ أُمَّةٍ مُحَمَّدٍ يَا رَحِيمُ يَا رَحْمَنُ * اَللَّهُمَّ اجْعَلِ
الْقُرْآنَ لَنَا فِي الدُّنْيَا قَرِينًا * وَ فِي الْقَبْرِ مُوْنَسًا *

وَ فِي الْقِيَامَةِ شَفِيعًا وَ عَلَى الصِّرَاطِ نُورًا * وَ إِلَى الْجَنَّةِ رَفِيقًا * وَ مِنَ النَّارِ سِتْرًا
 وَ حِجَابًا * وَ إِلَى الْخَيْرَاتِ كُلِّهَا دَلِيلًا وَ أَمَامًا بِفَضْلِكَ وَ جُودِكَ وَ كَرَمِكَ يَا كَرِيمُ
 * اَللَّهُمَّ اهْدِنَا هِدَايَةَ الْقُرْآنِ * وَ نَجِّنَا مِنَ الْبَيْرَانِ بِكَرَامَةِ الْقُرْآنِ * وَ ارْفَعْ
 دَرَجَاتِنَا بِفَضِيلَةِ الْقُرْآنِ * وَ كَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا بِتِلَاوَةِ الْقُرْآنِ * يَا ذَا الْفَضْلِ وَ
 الْإِحْسَانِ * اَللَّهُمَّ طَهِّرْ قُلُوبَنَا * وَ اسْتُرْ عُيُوبَنَا * وَ اشْفِ مَرْضَانَا * وَ اقْضِ
 دُيُونَنَا * وَ بَيِّضْ وُجُوهَنَا * وَ ارْفَعْ دَرَجَاتِنَا * وَ ارْحَمْ آبَاءَنَا * وَ اغْفِرْ
 أُمَّهَاتِنَا * وَ أَصْلِحْ دِينَنَا وَ دُنْيَانَا * وَ شَتِّتْ شَمْلَ أَعْدَائِنَا * وَ احْفَظْ أَهْلَنَا وَ
 أَمْوَالَنَا وَ بِلَادَنَا مِنْ جَمِيعِ أَلْفَاتٍ وَ الْأَمْرَاضِ وَ الْبَلَايَا * وَ ثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَ
 انْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ * بِحُرْمَةِ الْقُرْآنِ الْعَظِيمِ * اَللَّهُمَّ بَلِّغْ ثَوَابَ
 مَا قَرَأْنَاهُ * وَ نُورَ مَا تَلَوْنَاهُ إِلَى رُوحِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
 * وَ إِلَى أَرْوَاحِ جَمِيعِ إِخْوَانِهِ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ وَ الْمُرْسَلِينَ * صَلَوَاتُ اللَّهِ وَ سَلَامُهُ
 عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ * وَ إِلَى أَرْوَاحِ آلِهِ وَ أَوْلَادِهِ وَ إِزْوَاجِهِ وَ أَصْحَابِهِ وَ اتَّبَاعِهِ وَ
 جَمِيعِ ذُرِّيَّاتِهِ رِضْوَانُ اللَّهِ تَعَالَى عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ * وَ إِلَى أَرْوَاحِ آبَائِنَا وَ أُمَّهَاتِنَا وَ
 إِخْوَانِنَا وَ أَخَوَاتِنَا وَ أَوْلَادِنَا وَ أَقْرَبَائِنَا وَ أَحِبَّائِنَا وَ أَصْدِقَائِنَا * وَ أَسَاتِيدِنَا *
 وَ مَشَائِخِنَا * وَ لِمَنْ كَانَ لَهُ حَقٌّ عَلَيْنَا * وَ لِحَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ * وَ
 الْمُسْلِمِينَ وَ الْمُسْلِمَاتِ * الْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَ الْأَمْوَاتِ * يَا قَاضِيَ الْحَاجَاتِ
 * وَ يَا مُجِيبَ الدَّعَوَاتِ * اسْتَجِبْ دُعَاءَنَا بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ * وَ
 سَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ * وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الْفَاتِحَةِ *

Aşağıda azərbaycanca başqa bir xətm duası nümunə olaraq verilmişdir:

Əlhamdulilləhi Rəbbil ələmiyn! Vəssalatü vəssələmü ala Rəsulina Muhəmmədin və a'la alihi və əshabihi əcməiyin!

Və'fü anna ya rahim. Və'fü anna ya kərim. Vəğfir ləna bifadlikə və cudikə və kəramikə ya əkraməl- əkramiyn və ya ərhamər- rahimiyn!

Allahümə əc'alil-Qur'anə ləna fiddunya qarına, və fil qabri munisa, və aləssıratı nura, və fil cənnəti rafiqa, və minənnari sitran və hicaba, və iləl xayratı kullihə dəlilən və imama!

Ey yerlərin və göylərin sahibi! İstədiyini istədiyinə verən, və istədiyi zaman alma qüdrətində olan, Uca Rəbbimiz! Boyun büküb diz çökdük, əl açıb, qapına gəldik. Bizləri uca dərgahından boş qaytarma, Ya Rəbbi!

Ya Rəbbəl ələmin! Biz yox idik sən var etdin, varlığından xəbərdar etdin. Özünə qul, həbibinə ümmət qıldın. Bizləri doğru yoldan ayırma, ya Rəbbi!

Ya Əkraməl- Əkrəmiyn və Ya Ərhamər- Rahimiyn. Bizləri təvazö, həya, mərhəmət, şəfqət sahibi qıl. Varlıqda da, darlıqda da Səni zikr edənlərdən eylə!

Ya İlahəl Ələmin! Bu oxunan Xətmi şərifdən (və Yasini Şəriflərdən bu arada gətirilən salatü salamlardan) hasil olan savabı sevimli Peyğəmbərimizin (səs) mübarək ruhlarına hədiyyə edirik, vasil eylə, ya Rəbbi!

Gəlmiş-keçmiş, bütün ənbianın, əshabi-kiramın, müctəhid imamların, övliyanın, şühədanın və burada hazır olan camaatın keçmişlərinin ruhlarına hədiyyə eylədik. Sən vasil eylə, Ya Rəbbi!

Xüsusən bu xətmın oxunmasına səbəb olan-ın da ruhuna hədiyyə etdik, sən vasil
eylə, ya Rəbbi! İlahi! Günahlara batmış bu ümməti Muhəmmədi
islah et! Övladlarımızı sənə daim ibadət edən, haqq yolda
canından belə keçən qullarından et, Ya Rəbbi.

Ya Rəbbi! Kəfənsiz yatan şəhidlər hörmətinə bizi
düşməyə əzdirmə! İffət, namus və müqəddəsətimizi qoru! Bu
gözəl vətənimizi alçaqlara çeynəmə, Ya Rəbbi! Ordumuzu daim
müəzzəf, düşmənlərimizi qəhr-pərişan et!

Ya Rəbbi! Dərdlilərə dəvə, xəstələrə şəfa, borclulara
əda nəsim et! Ya Rəbbi! Yurdumuzu və başqa İslam ölkələrini,
hər cür bəla və müsibətlərdən qoru, Ya Rəbbi!

Ya İlahi! Bizi malımızın əsiri, nəfsimizin qulu-köləsi
etmə, Ya Rəbbi!

Dualarımızı “fəteqabbələha rabbuha bi qabulin həsənin”
ayəsinin sirrinə nail et, Ya Rəbbi!

Ölüm gəlib çatanda “Əşhədü ən la ilahə illallah və
əşhədü ənnə Muhəmmədən abdühü və Rasūluhu” kəlmeyi-
təyyibəsini söyləyərək ruhumuzu təslim etməyi hamımıza
nəsibi-müeyyəsə et, Ya Rəbbi!

Dualarımızı Kə'bəyi-şərifdə və Arafatda edilən dualar
arasına daxil et!

Amin! Amin! Bihurmətil seyyidil mursəlin!

Subhanə Rabbikə Rabbil izzəti amma yəsifun və səlamün
aləl-Mürsəlin. Vəlhamdu lilləhi rabbil ələmin.

Əl-Fatihə!

5. MÖVLÜD

Doğum, doğuş doğulma zamanış doğulan uşaq kimi
mənalara gəlir. Ələlxüsus Peyğəmbərimizin (səs) dünyaya
gəlməsi nəzərdə tutulur. Mövlüdi-nəbi yə'ni, Peyğəmbərimiz

Həz. Mühəmmədin (sə) anadan olan günü. Həz. Peyğəmbərin (sə) doğulmasını anma, yad etmə mərasimi kimi mənalara gələn mövlüd, Həz. Peyğəmbərin (sə) doğum hadisəsini anadan əsərlərin də ümumi bir adı olmuşdur.

Mövlüd mərasimi Osmanlı dövləti zamanında III Murad dövründən sonra Süleyman Çələbinin məşhur Mövlüd kitabını yazmasıyla başlamışdır.

Əvvəllər sadəcə Peyğəmbərimizin (sə) doğulduğu tarixdə oxunarkən, indi isə hər hansı bir arzuya, nailiyyətə çatanda şükür olaraq və ya ölmüş bir nəfərin ruhuna ithaf edilməklə mövlüd oxudulur.

Mövlüd məclisi deyilən həmin mərasimlər Peyğəmbərimizi (sə) yada salma onun ruhlardakı mövcud sevgi və məhəbbətini qüvvətləndirmə və əqidələri bəzəmə kimi məqsədlərə müvafiq olmalıdır. Yoxsa, mövlüd mənzumu, Peyğəmbərimizin (sə) tərcümeyi-halından bəhs edən bir vəsiqə, bir yazı və ya bir şe'r deməkdir.

“Biddəti-Həsənə” qəbul edilən mövlüd, əşər, salavat və ilahilər ilə qarışıq şəkildə oxunmaqdadır. Burada məqsəd dini duyğu və həyəcanların, peyğəmbərin (sə) məhəbbətinin könlüldə güclənməsinə kömək etməkdir. Təəssüf ki, mövlüd mərasimləri ətrafında meydana gələn bə'zi təhlükəli yeniliklər, adət-ən'ənələr də vardır. Məsələn, xalq nəzərində mövlüd oxutmaq, Qur'an oxumaq və oxutmaqdan daha üstün bir dini vəzifədir. Ölünlün adına mövlüd oxutmayınca ölünlün əzab-əziyyət içində olduğuna inananlar da vardır. Hətta oxudulan mövlüdlün “ölünlün cənnətə gətməsinə səbəb” olduğuna inananlar da tapılır.

a) Mövlüd Duası

Ya İlahəl-ələmin! Zati-İlahiyyəne iman edərəkş
Həbibin Mühəmməd Mustafaya (sə) ümmət olaraqş

Kəlamullaha könül verərək hüzuruna gəldik, qəbul eylə ya
Rəbbi! İnanırıq ki, sən

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

kərəminə hüdud yoxdur. Rəhmətin, məğfirətin, mərhəmətin çoxdur. Bizlərə lütf eylə, ya Rəbbi! İnanıq və bilirik ki, sən əfvi sevənsənş tövbə edənləri əfv edənsən. İlahi! Qur'ani-Kərimin üzü hörmətinə bizləri əfv eylə ya Rəbbi! Dilimizlə iqrar, qəlbimizlə təsdiq etdiyimiz imanımız hörmətinə, bizi özündən başqasına möhtac etməyə, ya Rəbbi! Bizi pis yollara qoyub şeytani əməllərlə məşğul olan qullardan etməyə, ya Rəbbi! Bizi dəlalətdə, cəhalətdə qoyma, Ya Rəbbi! Bizi fəlakətlərlə tərbiyə etmə, ya Rəbbi! Bizi aclıqdan, qıtlıqdan, yoxluqdan qoru və hər cür afətlərdən mühafizə etmə, ya Rəbbi!

Ya Rəbbəl-ələmin! Mübarək vətən torpaqlarımıza, xeyirli rəhmətlər endir! Bu mübarək xalqa bol-bol bərəkətlər ehsan etmə! Üstündə yaşayan igidlərlə qiymətli, altında yatan şəhidlərlə qiymətli olan bu cənnət vətənimizi hər cür bəlalardan mühafizə etmə! Alın tərinə, əl əməyinə, ən böyük yeri, ən fəzilətli dəyəri verən, dinimiz islamiyyətin ülvyyəti və qüdsiyyəti bizi məhrum buraxma, ya Rəbbi! Heç ölməyəcək kimi dünya səadəti üçün çalışmağı, digər tərəfdən isə, sabah öləcəkmiş kimi, axirət üçün hazırlanmağı bizə nəsih etmə, ya Rəbbi!

Ya ilahəl ələmin! xüsusilə ana qucağından, ata ocağından, vətən sıcaqlığından uzaqlarda, yad ellərdə çalışan, sevgili qardaşlarımıza da imdad etmə, ailə fərdlərinə, sevdiklərinə daha yaxşı bir istiqbal hazırlaya bilmək üçün, o qütbətin qəhrini çəkərək çalışan sevgili qardaşlarımızı umduqlarına nail etmə, ya Rəbbi! Günü gəldikdə ana-ata ocağına dönərkən mübarək vətənə gəlirən, dinindən, imanından, ülvyyəti bizi məhrum buraxma, ya Rəbbi! Heç ölməyəcək kimi dünya səadəti üçün çalışmağı, digər tərəfdən isə, sabah öləcəkmiş kimi, axirət üçün hazırlanmağı bizə nəsih etmə, ya Rəbbi! Bizi fəlakətlərlə tərbiyə etmə, ya Rəbbi! Bizi aclıqdan, qıtlıqdan, yoxluqdan qoru və hər cür afətlərdən mühafizə etmə, ya Rəbbi!

Ya ilahəl-ələmin! Ordumuz, yurdumuz sənə əmanət, mühafizə etmə! Dövlətimizə millətimizə zaval vermə ya Rəbbi! Vətən övladı odur ki, yurdu olan torpağı ana südü bilərək, yad ayağı basdırmaz, bir yad bayrağını əzan səsi duyulan heç bir yerə

asdırmaz, bu ruha sahib xeyirli nəsillər yetişdirməyi bu millətə nəşib eylə, ya Rəbbi! Minarələrimizi əzansız, məscidlərimizi müsəlmansız, ölmüşlərimizi Qur'ansız və duasız buraxma, ya Rəbbi! Övladlarımızı elmsız, imansız, irfansız yaşatma, ya Rəbbi!

Ya Rəbbəl aləmin! Riza-şərifin üçün oxunan bu mövlüdi-şərifin sahibi olan Həzrəti Mühəmməd hörmətinə ölənlərimizin günahlarımızı bağışlayıb cənnət sahibi eylə! Hasil olan savabı, ilk öncə peyğəmbərlərin ilk nuru, son zühuru, əqillərin mehraqı, qəlblərin iştiyaqı, ucalıqlarına mehrabı, hikmətlərin mizabı, lahutun fərmanı, nasutun burhanı, vicdanların məş'ələsi, vəhyü-ilhamın əbədi gur səsi, kainatın mədarı, iftixarı, həqaniyyət və kamalın sahibi, dünyanın və axirətin əfəndisi, həyat yolçularının rəhbəri, yetimlərin imdadı, kimsəsizlərin dayağı, qaranlıq yuvaların çırağı, darda qalanların ümidgahı, çarəsizlərin pənahı, insu-cin Peyğəmbəri, Peyğəmbərimiz Mühəmmədənəl-Mustafa (səs) həzrətlərinin ruhi-tayyibələrinə hədiyyə eylədik, qəbul eylə, ya Rəbbi! Və sair peyğəmbərlərin, əshabı-kiramın, xanədanı-əhli-beytin, əzvacı-mutahharatın, kibarı-övləyanın, ustadlarımızdan, böyüklərimizdən, əbədiyyətə köçənlərin ərvahına ikram eylə, ya Rəbbi!

Ya Rəbbəl-Aləmin! Mühəribədə olub Allahın izniylə düşməndən vətəni xilas edənlərin torpağın bağrında kəfənsiz yatanların mübarək ruhlarına ikram eylə, ya Rəbbi! Bütün dövlət və millət böyüklərimizin ruhlarını şad eylə, ya Rəbbi! Gözəl və yaxşı işləri sahibi olan ulu babalarımızın əmanətlərini qorumağı bizlərə nəşib eylə, ya Rəbbi! Balalarımızın qəlbinə vətən məhəbbətini, islam nurunu, Qur'an hidayətini işıqlandır, ya Rəbbi! Bizə lazımı qədər rizqi, sonsuz elmi, ölməzdən əvvəl tövbəni, öldükədən sonra cənnəti nəşib eylə, ya Rəbbi!

Subhanə Rabbikə Rabbil izzəti amma yəsıfun və səlamün aləl-Mursəlin. Vəlhamdu lilləhi rabbil aləmin.

Əl-Fatihə!

Qeyd: Mövlüd duası olaraq yuxarıda təqdim etdiyimiz dua, sadəcə mövlüdlərdə deyil, istənilən bütün mərasim və toplantılarda da istifadə edilə bilər.

6. SÜFRƏ DUASI

Süfrə duası deyə bilinən yemək duası, Allah Təalaya, verdiyi ne'mətlərə görə edilən bir təşəkkürdür. Peyğəmbərimiz (səs) dən müxtəlif və ümumən bir neçə cümləni keçməyən yemək duaları nəql edilmişdir. Məsələnş Peyğəmbərimiz (səs) yeməyini bitirəndə bu duanı oxuyardı:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَجَعَلَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ

(Bizi yedirib-içirən və müsəlmanlardan edən Allaha həmd olsun).

Yemək duası olaraq bu və bunun kimi dualarla bərabər aşağıdakı duadan da istifadə etmək olar:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَ سَقَانَا وَ جَعَلَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ * اللَّهُمَّ اغْفِرْ وَ ارْحَمْ وَ احْفَظْ صَاحِبَ الطَّعَامِ وَ الْأَكِيلِينَ * وَ لِمَنْ سَعَى فِيهِ وَ لَجَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ * اللَّهُمَّ تَوَزَّ قُلُوبُنَا بَانْوَارِ مَحَبَّتِكَ وَ ذَكَرِكَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْاِكْرَامِ
اللهم احينا حياة طيبة بالصحة و السلامة و العافية في الدين و الدنيا و الآخرة
انك علي كل شيء قدير * اللهم انا نسألك تمام النعمة و دوام العافية و
حسن الخاتمة * اللهم زد و لا تنقص بحرمة النبي صلي الله عليه و سلم و بحرمة
الفاخرة*

Yeməyin başında bismillah unutulursa yada düşəndə belə deyilir:

بسم الله في اوله وآخره*

Qonaqlıqda bu duadan istifadə edilə bilər:

الحمد لله * الحمد لله * الحمد لله الذي اطعم وسقي وسوغه وجعل له مخرجا*
افطر عندكم الصائمون* واكل طعامكم الابرار* وصلت عليكم الملكة*
اللهم ارزقنا تمام النعمة* ودوام العافية* وحسن الخاتمة* بحرمة الفاتحة*

7. YAĞIŞ DUASI

Uzun müddət quraqlıq və yağmursuz zamanlarda xalqın toplu halda səhraya çıxaraq və ya məsciddə dua etmələri və Allah Təaladan yağış rəhməti diləmələri sünnətdir. Çünki, Peyğəmbərimiz (səs) quraqlıqdan şikayət ediləndə Cümə günü, minbərdə rəhmət (yağış) duası etmişdir .

Ölkəmizdə də bə'zən yağış duası edilir. Bölgə xalqına əvvəlcədən xəbər verilən duaya uşaqlar, qocalar toplanırlar. Buraya hətta heyvanları da gətirirlər. Uyğun bir meydanda toplanan camaat, təvazökar bir görünüşdə olurlar.

İlk əvvəl camaatla iki rək'at namaz qılınır. Sonra əllər yerə doğru çevrilmiş olaraq dua edilir. Daha sonra da imam bir xütbə oxuyur.

Allah Təalaya olan inam və güvənin zədələnməməsini,

Onun hər şeyə qadir olduğunu rəhmətinin bolluğunu xatırladır. İnsanları günahlardan uzaq durmağa də'vət edir. Bu əsnada fəqir-füqəraya, kəsilən qurbanların ətlərindən və ya bişirilmiş olan xörəklərdən pay verilir. Belə bir toplantıda bu dua oxunur:

الحمد لله الذي يرسل من السماء علينا مدرارا و ينزل علي اهل الارض عند المضايقة من خزائنه امطارا * و الصلاة و السلام علي سيدنا محمد الذي كان وجوده رحمة للعالمين برا و بحارا و علي اله و انصاره في الدين سرا و جهارا * اللهم يا دافع النقم و يا فارج الغمم اجعل لنا من امرنا هذا فرجا و مخرجا * انزل علينا ماء ثجاجا و قد قلت في كتابك الكريم هو الذي ينزل الغيث من بعد ما قنطوا و ينشر رحمته فارحم بحق حبيبك محمد امته * اللهم هذا الدعاء و منك الاجابة * اللهم انا الي رحمتك محتاجون و بكرمك واثقون و علي بابك عاكفون فاحفظنا في احوالنا فانا عاجزون * اللهم انت الغني و نحن الفقراء انزل علينا الغيث نافعا و اجعل ما انزلته قوة و بلاغا الي حين برحمتك يا ارحم الراحمين * و الحمد لله رب العالمين * الفاتحة*

Bundan başqa belə qısa bir dua da vardır:

اللهم اغثنا * اللهم اغثنا * اللهم اغثنا *166

¹⁶⁶ Mənası: “Allahım bizə yağış ver! Allahım bizə yağış ver! Allahım bizə yağış ver!” (Buxari-Müslim)

Şiddətli yağış yağanda belə dua edilir:

اللهم حوالينا ولا علينا* اللهم علي الاكام والظراب* وبطون الاولادية*
ومنابت الشجر* 167

8. İFTAR DUASI

Ramazanda axşam olanda, oruc açılacağı zaman Allah Təalanın ne'mətlərinə şükür üçün bu dua oxunur:

اللهم لك صمت و بك امنت و عليك توكلت و علي رزقك افطرت

(Mə'nası: Allahım Sənin (rızan) üçün oruc tutdum, sənə inandım, sənə güvəndim və sənin rizqinlə orucumu açdım.)

9. HACI YOLA SALMA DUASI

Həcc vəzifəsini yerinə yetirmək üçün yola çıxan müsəlmanı və ya hacı qafilələrini yola salarkən aşağıdakı dua oxunur:

الحمد لله الذي قال في كتابه ڭ و لله علي الناس حج البيت من استطاع اليه
سبيل ٲ* الصلاة والسلام علي سيدنا محمد الذي قال في حديثه ڭ من زارني

¹⁶⁷ Mənası: "Allahım, üstümüzə deyil, ətrafımıza yağdır. Təpələrə, dağlara, vadilərə və ağac bitən yerlərə yağdır." (Səhihi-Buxar, 1.224)

بعد مماتي فكأنما زارني في حياتي * اللهم يسر لعبدك هذا في الدنيا شرف
 زيارته و لا تحرمه في العقبى من فضل شفاعته و احشرنا يوم البعث في زمرة و
 امتنا علي محبته و سنته * اللهم بحق الروضة التي كرمتها و شرفتها و
 نورتها بنور نبيك فارزق لعبدك هذا الذي قصد زيارة بيتك و اشتاق الي
 روضة رسولك ان يدخل من باب السلام بالسلامة عن الالام و ان يطوف
 بيتك الحرام * اللهم يا وهاب و يا فياض و يا من فضل جبل عرفات علي سائر
 جبال ارض الحجاز اجعلنا طائفين حول الكعبة المكرمة الي يوم الانتهاض *
 اللهم اسقنا من بئر زمزم و يسر لنا زيارة الروضة المطهرة بحرمة من ارسلته رحمة
 للعالمين * و الحمد لله رب العالمين * الفاتحة *

10. İSTİĞFAR DUASI

“Qul, qüsursuz olmaz” sözünün təbii nəticəsi olaraq hər insan xəta edə bilər. Xətadan qayıtmaq, onu əfv etdirmək üçün xətanın e'tirafı və Allah Təaladan bağışlanmağı diləmək lazımdır. Bu mövzuda Qur'ani-Kərimdə bir çox ayə vardır. Bu ayələrdən bə'zilərinin mə'nası belədir:

“Ya Peyğəmbər!.. Günahının (ümmətinin sənə özünə aid etdiyin günahının) bağışlanmasını dilə. Axşam-səhər Rəbbini həmd-səna ilə təqdis et!..”¹⁶⁸

“Allahdan bağışlanmaq dilə! Əlbəttə Allah bağışlayan və rəhm edəndir.”¹⁶⁹

¹⁶⁸ Əl-Mu'minun, 55

¹⁶⁹ Ən-Nisa, 106

“...Axı günahları Allahdan başqa kim bağışlaya bilər?..”¹⁷⁰

Tövbə və istiğfar barəsində Peyğəmbərimiz (səs) də gündə yetmiş dəfədən artıq istiğfar edərək ümmətinə nümunə olmuşdur. O, “Seyyidül-İstiğfar” (İstiğfarların ağası) deyə bilinən bu duanı bizə öyrətmişdir:

اللهم انت ربي لا اله الا انت خلقتني و انا عبدك و انا على عهدك و وعدك ما استطعت اعوذ بك من شر ما صنعت ابوء لك بنعمتك علي و ابوء بذنبي فاغفر لي فانه لا يغفر الذنوب الا انت

Bundan başqa din xadimləri öz camaatına müxtəlif səbəblərlə və fərqli zamanlarda tövbə və istiğfar etdirirlər. Xüsusilə cümə axşamları yatsı namazından sonra tövbə və istiğfar edilir. Bu səbəblə biz burada belə bir tövbə və istiğfar əsnasında ediləcək duanı aşağıda veririk:

اللهم اني اريد ان اجدد ايماني بقولي لا اله الا الله محمد رسول الله اللهم اني اريد ان اجدد ايماني بقولي لا اله الا الله محمد رسول الله اللهم اني اريد ان اجدد ايماني بقولي لا اله الا الله الملك الحق المبين محمد رسول الله الصادق الوعد الامين انت بالله و ملائكته و كتبه و رسوله و اليوم الآخر و بالقدر خيره و شره من الله تعالى و البعث بعد الموت حق اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمد عبده و رسوله و صلي الله علي سيدنا محمد و علي سائر الانبياء و المرسلين و الحمد لله رب العالمين

11. QURBAN

a) Qurbanın Mahiyyəti

Qurban lüğətdə, yaxınlaşmaq, yaxın olmaq deməkdir. Dini termin kimi isə, Allah Təalaya (Mənəvi cəhətdən) yaxınlaşmaq üçün ibadət niyyəti ilə müəyyən bir vaxtda kəsilən heyvana qurban deyilir.

Qurban kəsmək, hicrətin ikinci ilində vacib olmuşdur.

Peyğəmbərimiz (səs) belə buyurur: ***“Bu (qurban) atamız İbrahimin (ə) sünnətidir.”***

Qurbanın vacib qılınmasındakı səbəb isə saysız ne'mətlərə qarşı Allaha şükretmək və günahların bağışlanmasını diləməkdir. Qurban kəsilməklə həm onu kəsən ailə, həm də yoxsullar ondan faydalanırlar.

Allah Təala belə buyurur:

“Rəbbin üçün namaz qıl, və qurban kəs.”¹⁷¹

Ən məşhur şərhə görə, bu ayədəki “namaz” da məqsəd bayram namazı, “kəsmək” də məqsəd isə, qurban bayramı günlərində kəsilən qurbanlardır.

Qurbanla əlaqədər çox hədisi-şəriflər vardır. Onlardan biri belədir:

“Adəmoğlu qurban bayramı günündə qan axıtmaqdan daha sevimli bir iş ilə Allaha yaxınlaşa bilmiş deyildir. Qanını axıtdığı heyvan qiyamət günü buynuzları, çatal dırnaqları və tükləri ilə gələcəkdir. Axan qan yerə düşmədən əvvəl, uca Allah qatında, yüksək bir məqama çatır. Bu baxımdan qurbanlarınızı könül xoşluğu ilə kəsin.”¹⁷²

Ənəsin (ra) rəvayət etdiyi başqa bir hədisi-şərifdə isə belə buyurulur:

¹⁷¹ əl-Kövsər,2

¹⁷² Tirmizi, İbn Macə, Ahməd b. Hanbəl, İ. Malik

“Rəsulullah (səs) ağı qarasından çox (olan) buynuzlu iki qoç qurban etdi. Onun ayağını heyvanın yan tərəflərinə qoyduğunu, bismillah çəkib təkbir gətirdiğini və öz əliylə onları kəsdiyini gördüm.”¹⁷³

Hər ibadətdə olduğu kimi qurbanda da niyyət böyük əhəmiyyət kəsb edir. Çünki həqiqətdə Allah Təlalaya çatacaq olan yaxşı niyyət, ixlas və səmimiyyətdir. Ona görə də Qurbanın əsl fəziləti Allah üçün olmasındadır. Allah Təala belə buyurur:

“Onların (Qurbanların) nə əti, nə də qanı Allaha çatmaz. Allaha çatacaq olan yalnız sizin təqvanızdır (səmimi qəlbədən etdiyiniz ibadətdir)...”¹⁷⁴

Peyğəmbərimiz (səs) qurbanın müsəlmana vacibliyini kəskin bir şəkildə belə xəbər verir:

“İmkani olub qurban kəsməyən, məscidimizə yaxınlaşmasın”¹⁷⁵

Onu da qeyd edək ki, şəriətə görə üç növ heyvandan qurban olur: qoyun və keçiş iribuynuzlu heyvanlar (inək, öküz, çamış) və dəvə.

b) Qurbana Aid Bəzi Hökmlər

(1) Vacib Olması:

Bir adama qurban kəsmək vacib olması üçün bu şərtlər lazım gəlir:

1. Müsəlman olmaq, 2. Ağillı olmaq, 3. Yetginlik yaşına çatmaq, 4. Azad olmaq, 5. Muqim olmaq (səfərdə olmamaq), 6. Fitrə verəcək qədər zənginliyə sahib olmaq.

¹⁷³ Buxari, Müslim, İbn Macə, Tirmizi, Əbu Davud, Darimi

¹⁷⁴ əl-Həcc, 37

¹⁷⁵ Camius Sağır

Kəsmə Vaxtı:

1.Vaxt:

Qurbanın kəsilmə vaxtı, Qurban bayramının birinci günü, yə'ni Zil-hiccə ayının 10-cu günü dan yerinin ağarmasından e'tibarən bayramın üçüncü günü günəş batıncaya qədər davam edir. Bu vaxtdan sonra qurban kəsilməsi caiz olmaz. İmam Şafiyə görə qurban kəsmə vaxtı dörd gün olub, təşrik günlərinin sonuna qədər davam edir. Ancaq birinci gündə kəsmək daha fəzilətlidir. Çünki bu barədə belə nəql edilmişdir:

“Qurban kəsmə günləri üç gündür, birinci gün ən fəzilətlisidir.”¹⁷⁶

Onu da deyək ki, bu vaxt vacib olan İsmayıl qurbanının vaxtıdır. Bəra b. Azibin (ra) belə dediyi rəvayət edilmişdir:

“Rəsulullah (səs) buyurdu ki, “Bizim bu günümüzdə ilk edəcəyimiz iş namaz qılmaq, sonra qayıdıb qurbanlarımızı kəsməkdir. Kim belə edərsə bizim sünnətimizə uymuş olur. Kim ki, bundan əvvəl qurbanını kəsəcək olursa, həmin qurban ailəsinə təqdim etdiyi ətdən başqa bir şey deyildir.”¹⁷⁷

(2) **Kəsilmə Şəkli:**

Dinimizdə qurbanlıq heyvan belə kəsilməlidir:

- ✱ Heyvana əziyyət edilmədən kəsiləcək yerə gətirilir.
- ✱ Əziyyət edilmədən qibləyə tərəf sol yanı üstə yatırılır.
- ✱ Üç ayağı bağlanır, arxa sağ ayağı boşda buraxılır.
- ✱ Orda hazır olanlar birlikdə aşkar olaraq üç dəfə təkbir
- ✱ gətirirlər.
- ✱ Bundan sonra, qurban duası oxunur.

¹⁷⁶ Nasbur-Rayə

¹⁷⁷ Buxai, Müslim, Nəsai

- ✱ Bu dua oxunduqdan sonra, “Bismillahi Allah Əkbər” deyilərək heyvanın boğazına bıçaq çalınır.
- ✱ Heyvan hərəkətsiz hala gələndə qaydalarına görə dərisi soyulur və əti hissələrə ayrılır.
- ✱ Qurban sahibinin qurban kəsildikdən sonra, iki rük’ət namaz qılınır. (Sünnədənir)

Qeyd: Qoyun, keçi, inək və öküz cinsi heyvanlar boğazları ilə çənələri arasından kəsilir. Boğazdakı nəfəs və yemək borusu ilə iki şah damarı kəsilib qanın (qazılmış hazır bir çuxura) axması gözlənilir.

Kəsilən heyvan dəvə isə, boynunun alt hissəsi ilə göksü arasından kəsilir.

(3) Qurban ətinin paylanması

(4) Qurbanın əti:

Qurban ətini paylayanda onu üç hissəyə bölmək müstəhabdır.

- Bir hissəni qonşulara və qohum-əqrabaya,
- Bir hissəni kasıb və yoxsullara,
- Bir hissəni öz ailəsinə...

Çünki Allah Təala belə buyurur:

“(Qurban) Ətindən özünüz də yeyin, (yanınızda olub utandığınızdan) əl açmayana (lakin verilənə e’tiraz etməyə) və dilənçiyə də yedirdin...”¹⁷⁸

“Onlardan özünüz də yeyin, bığara, zavallı yoxsula da yedirdin!”¹⁷⁹

c) Qurban Duası

- Üç dəfə aşağıdakı təkbir sözləri söylənilir:

¹⁷⁸ əl-Həcc, 36

¹⁷⁹ əl-Həcc, 28

الله اكبر الله اكبر* لا اله الا الله والله اكبر*

الله اكبر والله الحمد*

(Allahü əkbər, Allahü əkbər. La ilahə illallahü vallahü əkbər. Allahü əkbər və lillahlil-hamd).

-Ən'am surəsinin 162-163-cü ayələri oxunur:

بسم الله الرحمن الرحيم

ان صلاتي ونسكي ومحياي ومماتي لله رب العالمين*

لا شريك له...

(Bismillahir-rahmanir-rahim. İnnə salati və nüsüki və mahyayə və məməti lillahi Rabbil-ələmin. La şərikələh...)

-Bismillah çəkilərək qurban kəsilir:

بسم الله الله اكبر

(Bismillahi, Allahü əkbər)

-Arzu edən qurbanı kəsdikdən sonra bu duanı da oxuya bilər:

اللهم تقبل منا كما تقبلت من ابراهيم خليلك ومحمد حبيبك*

12. GÜNDƏLİK DUALAR

a) **Evə girərkən**

السلام علينا وعلي عباد الله الصالحين*

b) **Yatanda**

اللهم با سمك اموت واحيا*

c) **Yuxudan duranda**

الحمد لله الذي احيانا بعد ما اماتنا و اليه النشور*

d) **Paltar geyinəndə**

الحمد لله الذي كساني هذا ورزقنيه من غير حول مني ولا قوة*

e) **Evdən çıxarkən**

بسم الله توكلت على الله لا حول ولا قوة الا بالله*

f) **Nəqliyyata minəndə**

سبحان الذي سخر لنا هذا وما كنا له مقرنين و انا الي ربنا لمنقلبون*

g) **Bazara gedərkən**

لا اله الا الله وحده لا شريك له الملك وله الحمد يحيي

و يميت وهو حي لا يموت بيده الخير هو علي كل شيء قدي *

h) İşə başlarkən

رب اشرح لي صدري ويسر لي امري * رب يسر ولا تعسر رب تمم با الخير *

i) Ayaq yoluna gedəndə

اللهم اني اعوذ من الخبث والخبائث *

j) Ayaq yolundan çıxanda

الحمد لله الذي اذهب الاذي وعافاني *

k) Məscidə qirərkən

اللهم افتح علي ابواب رحمتك *

l) Xoşa gələn bir şey görəndə

ما شاء الله بارك الله لاقوة الا بالله *

m) Asqıranda

Asqıran şəxs * الحمد لله (Allaha şükürlər olsun)-
deyəndə onu eşidən * یرحمك الله (Allah sənə mərhəmət
etsin)-deyəndə asqıran adam * ويهديكم الله (Allah bizə
və sizə hidayət etsin)-deyər.

n) Cənazə görəndə

ا نا لله وانا ا ليه راجعون*

13. SALAT

Salat, salavat sözünün tək formasıdır. Namaz və dua mənalarına gəlməklə bərabər ələlxusus Peyğəmbərimiz (səs) üçün edilən dua məzmunlu sözlərdən ibarətdir.

Xalqı müsəlman olan dövlətlərin bir çoxunda mübarək gecələrin yatsı və sübh namazları ilə Cümə namazından əvvəl müsəlmanların ibadətə hazırlaşmalarını xatırlatmaqş ölüm xəbərini əhaliyə çatdırmaq məqsədi ilə minarələrdən salatü-salam oxunmaqdadır.

Bizim ölkəmizdə isə, salatın ümumiyyətlə bir neçə cür istifadə şəkli və sahələri vardır:

1. Peyğəmbərimiz (səs) üçün gətirilən salavatlar və edilən dualar.

Hz. Mühəmmədə (səs) salatü-salam gətirilməsi Qur'ani-Kərimdə əmr edilmişdir:

“Həqiqətən Allah və mələkləri Peyğəmbərə salavat göndərirlər (xeyir-dua verirlər). Ey iman gətirənlər! Siz də Ona salavat göndərüb layiqincə salamlayın!”¹⁸⁰

Peyğəmbərimizin (səs) adı çəkildə söylənilən salavatlardan bəziləri belədir:

a- Münfərid olaraq gətirilən salavatlar

اللهم صل علي سيدنا محمد وعلي آل محمد * اللهم صل علي محمد * عليه
الصلاة والسلام *

b-Xüsusiylə toplum şəkində gətirilən salatü-salamş

اللهم صل علي سيدنا محمد النبي الامي وعلي آل له وصحبه وسلم *

c-Namazların sonunda oxunan salli-barik dualarış

اللهم صل علي محمد و علي آل محمد كما صليت علي ابراهيم وعلي آل ا
براهيم انك حميد مجيد * اللهم بارك علي محمد و علي آل محمد كما باركت
علي ابراهيم وعلي آل ابراهيم انك حميد مجيد *

¹⁸⁰ Əhzab surəsi, 56-cı ayə

ç-Salati- münciyyə:

اللهم صل علي سيدنا محمد صلاة تنجيننا بها من جميع الاهوال والا فات*
وتقضي لنا بها جميع الحاجات* وتطهرنا بها من جميع السيئات* وترفعنا بها
اعلي الدرجات* وتبلغنا بها اقصي الغايات* من جميع الخيرات في الحيات وبعد
الممات* حسبنا الله ونعم الوكيل* نعم المولي ونعم النصير*

d-Salati-təfriciyyə:

اللهم صل صلاة كاملة وسلم سلا ما تاما علي سيدنا محمد الذي تنحل به
العقد* وتنفرج به الكرب* وتقضي به الحوايج* وتنال به الرغائب* وحسن
لخواتم* ويستسقي الغمام بوجهه الكريم* وعلي آله وصحبه في كل لمحّة
ونفس بعدد كل معلوم لك*

e-Aşağıdakı ləfizlər də ən çox oxunan salatü-salam
cümlələrindəndir

الصلاة والسلام عليك يا رسول الله

الصلاة والسلام عليك يا حبيب الله

الصلاة والسلام عليك يا نبي الله

الصلاة والسلام عليك يا خليل الله

ا لصلاة وا لسلام عليك يا صفى الله

ا لصلاة وا لسلام عليك يا ولي الله

ا لصلاة وا لسلام عليك يا خير خلق الله

ا لصلاة وا لسلام عليك يا نور عرش الله

ا لصلاة وا لسلام عليك يا امين وحي الله

ا لصلاة وا لسلام عليك يا من زينه الله

ا لصلاة وا لسلام عليك يا شرفه الله

ا لصلاة وا لسلام عليك يا سيد الاولين والاخرين*

صلوات الله وملئكته وانبيائه ورسله وحمله عرشه وجميع خلقه علي سيدنا محمد
وعلي آله واصحابه اجمعين*

2. Vəfat edənin evinin damında və ya balkonunda (ya da məhləsində) avazla oxunan salavat məzmunlu sözlər:

الصلاة: - عجلوا بالصلاة قبل الموة - وعجلوا بالتوبة قبل الفوت *

الصلاة: - قالوا انا لله وانا اليه راجعون *

الصلاة: - كل نفس ذائقة الموت *

الصلاة: - كل شيء هالك الا وجهه - له الحكم واليه ترجعون *

سبحان ربك رب العزة عما يصفون * وسلام على المرسلين *

والحمد لله رب العالمين *

3. Cümə namazına hazırlaşmaq üçün cümə əzanından 45-60 dəqiqə əvvəl minarədən avazla oxunan salavat məzmunlu sözlər.

الصلاة والسلام عليك * عليك يا رسول الله *

الصلاة والسلام عليك * عليك يا حبيب الله *

الصلاة والسلام عليك * عليك يا نبي الله *

الصلاة والسلام عليك * عليك يا كريم الله *

الصلاة والسلام عليك* عليك يا صفي الله

الصلاة والسلام عليك* عليك يا نور عرش الله

الصلاة والسلام عليك* عليك يا خير خلق الله

الصلاة والسلام عليك* عليك يا خاتم النبيين*

الصلاة والسلام عليك* عليك يا سيدا الاولين والآخرين*

والحمد لله رب العالمين*

14. NAMAZLARDAN SONRA OXUNAN DUA

Dua üçün müəyyən bir vaxt təyin etmək olmaz. Ancaq duaların qəbul olma ehtimalı çox olan bəzi zamanlar vardır. Məsələnş gecə yarısından sonra, əzan oxunarkən, Kə'bəni görəndə edilən dualar məqbul dualardan sayılır.

O cümlədən Beş vaxt namazlardan sonra da edilən duaların qəbul olacağı barədə rəvayətlər vardır. Biz burada (istər din xadimləri, istərsə də camaat üçün) namazlardan sonra tövsiyə edilən bəzi duaları qeyd etmək istəyirik.

سبحان ربّي العلي الاعلي الوهاب* الحمد لله رب

العالمين* والصلاة والسلام علي سيدنا محمد وعلي

آله وصحبه اجمعين* اللهم ربنا يا ربنا تقبل منا انك انت السميع العليم*
وتب علينا يا مولانا انك انت التواب

الرحيم* يا ربنا تقبل منا صلاتنا وصيامنا وقيامنا وقرأتنا وركوعنا وسجودنا
وقعودنا وتشهدنا وتسبيحنا وتهليلنا وتضرعنا وتتم تقصيراتنا ولا تضرب بها
وجوهنا يا مولانا* اللهم ربنا ظلمنا انفسنا وان لم تغفر لنا وترحمنا لنكونن من
الخاسرين* اللهم يا مقلب القلوب ثبت قلوبنا علي دينك* اللهم يا محول
الحول والاحوال حول حالنا الي احسن الحال* اللهم انك عفو كريم
تحب العفو فاعف عنا* اللهم يا مفتح الابواب افتح لنا خير الباب*
لهم اعنا علي ذكرك وشكرك وحسن عبادتك* اللهم انا نعوذ بك من
لعجز والكسل والجبن والبخل والهم وعذاب القبر* اللهم انا نعوذ بك
من علم لا ينفع ومن قلب لا يخشع ومن نفس لا تشبع ومن دعوة لا
يستجاب لها* اللهم انا نسألك الهدي والتقي والعفاف والغني* اللهم انا
نسألك علما نافعا ورزقا واسعا وعمرا طويلا وعملا صالحا* اللهم اني اعوذ
بك من الشقاق والنفاق وسوء الاخلاق

ق* اللهم ارزقنا فقها في الدين* وزيادة في العلم* وكفاية في الرزق*
 وصحة في البدن* وتوبة قبل الموت* وراحة عند الموت* ومغفرة بعد الموت*
 ودخولا في الجنة* وعافية في الدنيا والآخرة* اللهم ربنا آتنا في الدنيا
 حسنة وفي الآخرة حسنة وقنا عذاب النار* اللهم ربنا اغفر لنا ولوالدينا
 وللمؤمنين يوم يقوم الحساب* برحمتك يا أرحم الراحمين* وسلام علي
 المرلين* والحمد لله رب العالمين* الفاتحة*¹⁸¹

Oxu materialı

ƏSMAYİ-HÜSNA

Allah Təalanın Qur'ani-Kərimdə özünü tanıtdığı adları vardır. Bunlara “Əsmayi-Hüsna” yəni, “Gözəl isimlər” deyilir. Allah Təala belə buyurur:

“Ən gözəl adlar (Əsmayi-hüsna) Allahındır. Onu bu adlarla çağırıb dua edin. Onun adları barəsində küfr edənləri (...haqq yoldan azanları) tərk edin. Onlar etdikləri əməllərin cəzasını alacaqlar!”¹⁸²

Peyğəmbərimiz (səs) belə buyurur:

“Allah Təalanın 99 gözəl adı vardır. Bu adları inanaraq və mənalərini başa düşərək sayıb əzbərləyən cənnətə daxil olar. Şübhəsiz Allah təkdir, təkə sevər.”¹⁸³

¹⁸¹ Müxtəlif hədislərdən və böyüklərin sözlərindən təşkil olunan bu duaların bəzilərinin əsllərində şəxs əvəzlilikləri tək formada gəlsə də din xadimlərimizin ümum camaatı nəzərə alıb dua etmələri üçün cəm formaya çevirməyi məsləhət bildik.

¹⁸² Ə'raf surəsi, 180-ci ayə.

¹⁸³ Mslim, 8.164

Allah Təalanın bu isim və sifətləri əzəlidir. Bu adlar Allah ilə bəndə arasında bir bağ sayılır. İnsan Rəbbini müxtəlif hallarda, öz vəziyyətinə uyğun olaraq çağırmaq istəyir. Ona görə də əgər bu adlar olmasaydı, bəndənin Allah ilə əlaqəsi natamam qalardı. Allah adının xaricindəki isimlər, eyni zamanda Allah Təalanın sifətidir.

Qur'ani-Kərimdə belə buyurulur:

“Ey insanlar! Siz Allaha möhtacsınız. Allah isə (heç nəyə, o cümlədən sizin ibadətinizə) möhtac deyildir və hər cür şükrə, tərifə layiqdir...”¹⁸⁴

Hədisi-şərifdə isə belə buyurulur:

“Allahı anmaq (zikir etmək) mübarək adlarını oxumaq qəlb və ruhların şəfəsidir.”

Belə səvablı bir əməli yerinə yetirmək üçün gəlin bu gözəl adları oxuya və əzbərləyək.

¹⁸⁴ Fətir surəsi, 15-ci ayə

الاسماء الحسنی
(Allah Təalanın gözəl adları)
بسم الله الرحمن الرحيم
ا سألک یا من

هو الله الذى لا اله الا هو	الرحمن	الرحيم	الملك	القدوس
السلام	المؤمن	المهيمن	العزیز	المتكبر
الخالق	البارئ	المصور	القهار	الوهاب
الرازق	الفتاح	العليم	الباسط	الخافض
العدل	اللطيف	الخبير	العظيم	الغفور
الشكور	العلی	الكبير	المقيت	الحسيب
الجليل	الكريم	الرفيق	المجيب	الحكيم
الودود	المجيد	الباعث	الشهيد	الوكيل
القوى	المتين	الولى	الحميد	المبدئ
المعید	المحيى	المميت	الحى	الواحد
الماجد	الواحد الاحد	الصمد	القادر	المقتدر
المؤخر	الاول	الآخر	الظاهر	الباطن
المتعالى	البر	التواب	المننعم	العفو
مالك الملك	ذوالجلال و الاكرام		المقسط	الجامع
المغنى	المانع	الضار	النافع	النور
البديع	الباقى	الوارث	الرشد	الصبور (جل جلاه)

ا لذي ليس كمثلہ شيء و هو السميع العليم*

MÖVZU İLƏ ƏLAQƏLİ SUALLAR

1. Uşağa ad qoyma mərasimi haqqında məlumat verin.
2. Dinimizdə uşaq sünnəti nədir və sünnət mərasimləri necə aparılır?
3. Xətm nə deməkdir, xətm barəsində nələrə fikir verilməlidir?
4. Ərəb dilində xətim duasını danışın (yazın).
5. Azərbaycan dilində xətim duasını danışın (yazın).
6. Mövlüdün-Nəbi (Peyğəmbərimiz (səs)) haqqında danışın.
7. Mövlüd duasını danışın (yazın).
8. Süfrə duasını danışın (yazın).
9. Yağış duası haqqında qısa məlumat verin və duanı söyləyin (yazın).
10. İftər və istiğfar dualarını danışın (yazın).
11. Hacı yola salma duasını söyləyin.
12. Qurbanın mahiyyəti haqqında məlumat verin.
13. Qurbanın vacib olması və kəsilmə vaxtı barədə danışın.
14. Qurbanın kəsilmə şəkli və qurban ətinin paylanması barədə məlumat verin.
15. Qurban kəsildəndə söylənən dua və zikrləri sırası ilə danışın.
16. Evə daxil olanda, evdən çıxanda və miniyə minəndə oxunan duaları söyləyin (yazın).
17. Yatanda, duranda və paltar geyinəndə oxunan duaları söyləyin (yazın).
18. Asqıranda və Peyğəmbərimizin (səs) adı çəkildəndə deyilən duaları söyləyin (yazın).
19. Salat nədir? Cümə salatını söyləyin.
20. Salatı-münciyə və salatı-təfriciyyəni söyləyin.
21. Namazdan sonra oxunana bir dua nümunəsi söyləyin.

SUALLAR VƏ CAVABLAR

✉ -Günah işlənən yerdə Qur'an oxunurmu?

, -Müasir dövrümüzdə bə'zi şadlıq saraylarında, kazinolarda, evlərdə... və buna bənzər yerlərdə sünnət və ya buna bənzər bir şeyi əsas götürərək əvvəl qur'an və mövlüd oxudub dalınca içki, rəqs və buna bənzər "əlyəncələrin" başladığı hamımıza mə'lumdur.

Açıq günah işlənən, günah işlənilməyə imkan verilən və ya günah işlənilməyə dözülen yerlərdə Qur'an oxumaq məkrühdür. Belə yerdə Qur'an oxudanlar dinə rəğbətləri olduğunu qismən nümayiş etdirirlər. Bunu bilə-bilə oralara gedib Qur'an və mövlüd oxuyan da günaha batmış olur. Çünki, bu hərəkət Qur'ana hörmətsizlikdir. Qur'anı yaşamaq fəzilətindən məhrum olan adamların, öz arzularına çatmağı pul ilə Qur'an oxumaqda görməklə boyunlarına öz dillərindən çıxanlardan ibarət lə'nət halqası geydirirlər.

Nəticə: Günah işlənən və ya işlənəcək yerdə Qur'an oxumaq caiz deyildir.

✉ -Köhnələn Qur'an və ya onun vərəqlərini nə etməli?

, -Qur'ani-Kərim köhnəlir, istifadə edilməyə yararsız hala gəlirsə, onu yandırmaq caiz deyildir. Təmiz bir torbaya qoyub, bir mağarada saxlamaq və ya bir çuxur qazıb, onu basdırmaq lazımdır.¹⁸⁵

¹⁸⁵ Fətəvayi-Hindiyyə

✉ **-Təsəttürə riayət etməyən cəmiyyət içində Qur'an oxunarmı?**

, -Sualda qadınların da olduğu bir camaat əhvali-vəziyyətinə qəsd edildiyi anlaşılır. Suala bu doğruluqda cavab verə bilərik:

Nə məqsədlə olursa-olsun başqa qadın və kişilərin bir yerdə olması haramdır və haram işlənən yerdə Qur'an oxunmaz.

Bə'zi yerlərdə qadın camaata kişilər çağrılıb "mövlüd mərasimləri" təşkil edilir. Bu da bir çox cəhətdən haramdır. Onsuz da belə yerlərdə toplanan qadınların çoxu islami ədəb-ərkana uyğun olmayan təsəttürsüz (örtüksüz), makeyajlı kimsələrdir. Mə'lumdur ki, bu şərait ibadət havasından çox kazino havasını xatırladır.

✉ **-Pulla Qur'an oxunar və ya oxudularmı?**

, -Bu sualın cavabının e'tirazlara səbəb olacağını bilirik. Yazımız, ediləcək e'tirazlara cavab mahiyyətini də əhatə edəcəkdir.

Hənəfi fəqihləriş **"Mənim ayələrimi... ucuz qiymətə (dəyərsiz dünya malına) satmayın və ancaq Məndən qorxun!"**¹⁸⁶, ayəsi və Peyğəmbərimizin (səs) : **"Qur'anı oxuyun, fəqət onunla qazanıb yeməyin"** hədisini əsas götürərək **"Qur'anı oxumaq ibadətdir. İbadətdə əsas olan ixlasdır. İbadət edərkən Allah (cc) rizasından başqa bir şeyi murad saymaq riyadır. Pulla oxuyanın savabı, onu oxumağa sövq edən şeydir kiş o da maldır. Pulla Qur'an oxumaq batil bir bid'ətdir."**¹⁸⁷ hökmü əsas götürülmüşdür. Bu ayətin mə'nası: **"Açıqlama, izah və faydalı elmi gizləməyib insanlara yayma əvəzində bir şey almayın"** deməkdir.

Molla Hüsrəv, Əl-Muhitin "Kitabül-İhsan"ından nəqlən:

¹⁸⁶ Bəqərə, 40

¹⁸⁷ İbni Abidin, Şifau'l-Alil, Sf: 167-168.

“Başlarkən niyyət sadəcə Allah (cc) üçün olaraq şərtsiz alınan mal mübah olmalıdır. Çünki bu, veriləni istəyərək və bir akt olmadan verməkdir” deyirsə də, oxunan xətimlərə pul verilməsi adət halını alan ölkədə, sonunda mütləq pul ödənişi olacağını bilmədən, bunu heç düşünmədən, ya da daha müsbət bir baxışla, təmənnasız oxuya bilənlərin olması qızıl hökmündədir.

✉ **-Ölü üçün Qur'an oxumanın və ya oxutdurmanın ölüyə bir faydası varmı?**

, -Dua həyatda olan kimsəyə fayda verdiyi kimi, ölüyə də fayda verir. Bu xüsus, həm ayət, həm hədis ilə sabitləşdirilmişdir.

Allah Təala buyurur ki:

“Rəbbimiz! Bizi və bizdən əvvəl iman edən qardaşlarımızı bağışla.”¹⁸⁸

Peyğəmbərimiz də (səs):

“Adəm oğlu ölürsə, əməli kəsilir. Ancaq, bu üç şey müstəsna: Sədəqəyi-cariyyə (xeyirxah işlər), Özündən faydalanılan elm, Özünə dua edən saleh övlad”

✉ **-Məsciddə dünya söhbətinin hökmü nədir?**

, -Məscid, Əsri Səadətdən başlayaraq 14 əsr, bütün İslam diyarlarında müsəlmanların ibadət, elm və məşvərət yeri olmuşdur. İbadət üçün toplanan camaat, qədimdən, din elmini də orada öyrənir, dünya işlərini də orada danışib həll edirdilər. Bu günün müsəlmanları da camidə dünya kəlamı danışmağın günahlığını təbliğ edir və belə inanırlar.

Camilər, həm ibadət məhəlli, həm də mühit və məmləkət məsələlərinin müzakirə edildiyi yerlərdir. Cami içində həvəs, eyş-işrətdən, əsası tamahı olan söhbətlər etmək məkrühdür. Camidə danışılmaz deyə fərzi-eyn olan işləri heçə endirmək çox təhlükəlidir. İnsanları həvəs və tamaha çəkən, onları tövhid

¹⁸⁸ Haşr, 10

əqidəsindən uzaqlaşdırıb, tağuta itaətə çağıran söhbətlərin camidə edilməsi haramdır.

✉ **-Başqa məzhəbdə olan imama uyub namaz qılmağın hökmü nədir?**

, -Bu mövzuda məzhəblərin qənaəti budur: Hənəfi və Şafilərə Görə: İmama uyanın namazı imamın məzhəbində olduğu zaman caizdir. Bir Hənəfi, özündən qan axan sonra abdest almayan bir Şafii arxasında namaz qılsa və ya bir Şafii, qadına toxunan bir Hənəfinin arxasında namaz qılsa imama uyanın namazı batil olur. Çünki, imamın namazının batil olduğunu görməkdədir. Ancaq imama uyacaq kimsə gözüylə belə bir şey görməyibse hüsnü-zənn ilə o imama uya bilərsə bunda kərəhət yoxdur. Maliki və Hənəbililərə Görə: İmamın namazı öz məzhəbində doğru olduğu zaman o imama tabe olan hansı məzhəbdə olursa olsun, namazı doğrudur.

✉ **-Başı açıq (təsəksiz) namaz qılınarmı?**

, -Namazda başın örtülü olması, kişilər üçün sünnətdir. Bu səbəblə başın örtülməsini əhəmiyyətsiz görərək və ya külfət sayaraq başı açıq namaz qılmaq məkruhdur. Ancaq, xüsu qəddi üçün olursa, caizdir. İmamı Birgivi “Vəsiyyətnamə” kitabında *“Hüccaca və məhşər əhlinə bənzəmək qayəsiylə təzəllül üçün baş açıq namaz qılmaq məkruh deyildir.”* deyir. Yə’ni xüsu üçün olursa caizdir.

✉ **-Baş nə ilə örtüləcək?**

, -Bilindiği kimi, İslamdan əvvəl sarıq Ərəbistanda yayılmışdı. Bu adət Peyğəmbərimizin (səs) bi’sətinə qədər davam etdi. Peyğəmbərimiz (səs) və əshabı sarıq geydikləri kimi küfür üçün mübarizə verən Əbu Cəhil və Əbu Ləhəblər də geyərlərdi. Ancaq, Peyğəmbərimiz (səs) bu adətə davam edilməsini əmr etdi və bu adət, adət olmaqdan çıxıb sünnətə çevrildi. Xüsusilə namazda bu sünnətə əhəmiyyət göstərməlidir. Hz. Cabir (ə) Peyğəmbərimizdən (səs) bu hədisi rəvayət etmişdir:

“Əmamə ilə qılınan iki rək’at namaz, əmaməsiz qılınan yetmiş rük’ət namazdan daha fəzilətlidir.” Bir kimsə əmaməni sünnət olduğu üçün qəsdən tərk edərsə kafir olar.

☒ **-Pijama ilə namaz qılınarmı?**

, -Ev içində geyilən və böyüklərin qarşısına çıxan bilinməyən, ev xaricində geyilməsi ədəbə uyğun qiyafət sayılmadığından, pijama və xalatlə namaz qılınmamalıdır. Hənəfi fəqihlərindən Alaüddin Əl-Həsəfi: *“Başqa paltar var ikən, evində geydiyi hər günlük paltar ilə namaz qılmaq məkrühdür”*, hökmünü zikr edir. İbni Abidin bu mətni şərh edərkən: *“Hər günlük”* paltar *“Evində geydiyi və böyüklərin qarşısına çıxarkən geyilmədiyi paltardır.”*-deyir. Bəzi elmi hallarda pijama ilə evdə namaz qılmanın daha uyğun olduğu yazılmışdır.

☒ **-Namazdan sonra müsafahanın (əllə görüşməyin) hökmü nədir?**

, -Bütün müctəhid imamlar Peyğəmbərimiz (səs) və sahəbələrinin müsafaha etdiklərini ittfaqlar rəvayət etmişlər. Yə’ni müsafaha etmək sünnətdir.

Ancaq, məscidin içində, toplu halda və nizamlı olaraq müsafaha edilib-edilməyəcəyi barəsində islam alimləri arasında ixtilaf vardır. Əsri-Səadətdə və Rəşidi Xəlifələr dövründə məscid içində belə bir mərasim yox idi. Bunun üçün islam alimlərinin bə’ziləri məscid içində müsafaha etmənin bid’ət olduğunu söyləmişdilər. Bə’ziləri də məscid içində də müsafaha etmənin **mübah** olduğunu bildirmişdilər.

Nəticə olaraq verilən fitvəş məscid içində müsafaha edilsə də bunu mərasim halına gətirməmək lazımdır.

☒ **-Üzərində şəkil və yazı olan səccadə (ceynamaz, namaz xalçası) və buna bənzər yer örtükləri üzərində namaz qılınarmı?**

, -Üzərində şəkil və yazı olan səccadə və sərgi üzərində namaz qılınarsa, həmin şəkil və yazılar namaz qılan kəsin mə’nəvi

hüzurunu zədələyər. Peyğəmbərimiz (səs), bir dəfə namazda ikən: “zehnimi qarışdırdı” deyərək çiyindəki cübbəsini çıxarıb başqasına vermişdi¹⁸⁹. Başqa bir dəfə də namaz qıldığı cizgili bir səccadəni: “başımı qarışdırdı” deyərək dərhal başqa bir səccadə ilə dəyişdirmişdi.¹⁹⁰ Bu hədisi-şəriflərdən namazın hüzurlu qılınması üçün tədbir tökməyin lazım gəldiyi aydın olur.

Dövrümüzdə moda halına gələn, naxışlı səccadələr də namazda hüzura mane olur, tədbir üçün naxışlı səccadələrin üzərində də namaz qılmamaq lazımdır. Bir səccadənin üzərində ayə və ya Allah Təalanın ismi yazılı isə üzərində oturmaq və ya namaz qılmaq caiz deyildir. Çünki, hörmətsizlik və ədəbazlıq olur¹⁹¹. Kə'bə kimi müqəddəs sayılan məkanların rəsmləri üzərində başqa bir sərgi olmadıqca namaz qılmaq olar. Ancaq bu müqəddəs yerlərin rəsmlərinin ayaq altına sərilməsi, yer sərgisi olaraq istifadə edilməsi yaxşı deyildir.¹⁹²

✉ -Oruc əlaqədar Ramazanda ən çox verilən suallar nələrdir?

, -Ramazan ayında ən çox verilən suallar bunlardır: Orucly ikən dərman qəbul etmək, iynə vurdurmaq, qan aldırmaq, çimmək, saqqız çeynəmək, diş məcunu ilə dişləri fırçalamaq.

İndi bunlara sırayla cavab verək:

Xaricdən verilən bir dərman mə'də və beyinə gedərsə Hənəfi və Şafilərə görə pozulur. Zərurət olmayanda iynə vurdurmaq və dərman qəbul etmək iftardan sonraya saxlanması lazımdır.¹⁹³ Qulaq, burun və anus kimi təbii kanallardan içəriyə daxil olan şeylərlə oruc pozulur.

¹⁸⁹ Təcridi-Sərih . 243

¹⁹⁰ Müslüm

¹⁹¹ Əl-Mühəzzəb

¹⁹² “Fitvalar” Xəlil Gönenc

¹⁹³ Molla Hüsrev “Qürer və Dürer”

Təbii və əsli olmayan kanal, yarıq və dəliklərdən bədənin içinə və ya beyinə çatan maddələrin tə'sirinə gəlinəcə: Məsələn: Beyinə çatacaq şəkildə başdakı dərin bir yara yaxud bədənin iç qisminə çatacaq şəkildə yarığı olan bir yara, quru bir dərmanla müalicə edilirsə oruc pozulmaz. Çünki, dərman bədənin iç qisminə və beyinə çatmamışdır. Əgər bunlara çatdığı müəyyənləşirsə, o zaman oruc pozulur. Əgər bu kimi yaralar, maye dərmanlarla müalicə edilərsə, oruc yenə pozulur.¹⁹⁴ Qulağa qoyulan dərman orucu pozar. Orucly nəfər, gözünə dərman damladırsa, orucu pozulmaz. Buruna damla damlatmaq, orucu pozar.¹⁹⁵ Hənəfi və Şafii məzhəblərinə görə orucly ikən qan vermək orucu pozmaz.

Orucly ikən çimməyə gələndəş Ramazanda orucly nəfərin istilikdən meydana gələn ağırlığını yüngülləşdirmək və güc qazanmaq üçün çimməsi, başına su tökməsi, ağzına su alması, burnuna su çəkməsi kərahətsiz olaraq caizdir, oruc pozulmaz. Ancaq boğazından aşağı su gedərsə, oruc pozulur və bayramdan sonra qəza etməsi gərəkdir.¹⁹⁶

Orucly ikən müasir dövrdə satılan saqqızları çeynəmək orucu pozar.¹⁹⁷ Diş məcunundan istifadə edərək dişləri fırçalamaq Hənəfi məzhəbinə görə caizdir, oruca zərər verməz.¹⁹⁸ Misvaq ilə dişləri yumaq, orucly adama məkruh olmaz. Ətirdən istifadə etmək, iyləmək, oruca zərər verməz. Dəstəmazdan sonra ağızda qalan islaqlılıq da oruca zərər verməz.

✉ **-Oruc Tutmağa Mane Olan Xəstəliklər Hansılardır?**

¹⁹⁴ Bəda'i üs-Sənai, İmami-Kə'sani

¹⁹⁵ "Fitvalar" Xəlil Gönenc

¹⁹⁶ Əbu Davud

¹⁹⁷ İbni Abidin

¹⁹⁸ "Fitvalar" Xəlil Gönenc

, -Allah Təala Qur'ani-Kərimdə¹⁹⁹ xəstəlik halında oruc tutmamağın mümkünlüyünü bəyan etmişdir. Oruca mane olan xəstəliklərin hansı xəstəlik olduğu və bunların isbatının şərtləri vardır.

Bir müsəlman oruc tutanda xəstəliyinin narahatçılıq verəcəyini ya təcrübə ilə, ya da müsəlman bir həkimin isbat etməsi ilə öyrənilsə, oruc tutmamağına icazə vardır. Ancaq gələcəkdə yaxşılaşanda qəza etməsi lazımdır.²⁰⁰ Mö'min olmadığı və ya günahlar ilə məşğul olduğu sübut olan bir həkim, bir müsəlmana "Qətiyyə, oruc tutma! Xəstəliyin güclənər" deyərsə bu sözlə qətiyyətlə əməl edilə bilməz. Xəstəlik davam etdiyi müddətcə hər gün üçün fidyə verilir.

-Xalq Arasında Dini Bayramlara "Qara Bayram" Deyirlər. Görəsən Bu Düzdürmü?

, -Çox təəssüf ki, xalq arasında bayramların adı və mahiyyəti təhrif edilmiş şəkildə adlanır. Məsələn mübarək Ramazan bayramına "Qara bayram"-deyə çağırılması kimi. Əlbəttə, belə demək düzgün olmaz. Çünki Allah Təalanın bəxşetmiş olduğu sevinc günlərinin nə adını, nə də mahiyyətini dəyişdirməyə heç kimin haqqı ola bilməz.

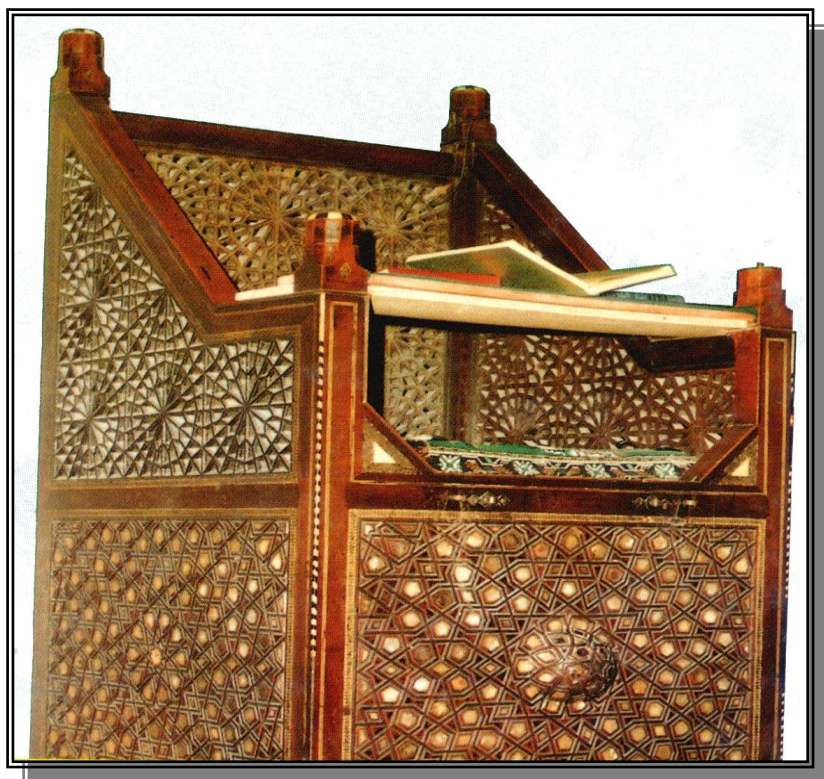
Ola bilsin ki, həmin il ərzində öz yaxınlarımızdan biri rəhmətə getmişdir. Bəs necə hərəkət etmək lazımdır? Hər şeydən əvvəl müsəlman, xeyrində-şərrində Allahdan olduğuna inanır. Mərhum şəxsi axirət yolçuluğuna uğurladıqdan sonra, həmişəki kimi dünya işlərinə davam edir. Təbii ki ölənləri yada salmaq lazımdır. Ancaq bütün ili yasla keçirmək olmaz.

Ölülərimizi yada salmaq istəyiriksə onların adına yaxşı əməllər görək ki, onların əməl dəftərlərinə həmişə savab yazılsın. Məsələn körpü, bulaq, məktəb və məscid kimi hamının bəhrələnilib dua edəcəyi xeyirxah işlər görmək...Yoxsa bir nəfər,

¹⁹⁹ Bəqərə, 184

²⁰⁰ Mültəqa

təkcə bayramlarda deyil, il boyu, hətta ömür boyu yasda olsa
ölüyə zərrə qədər xeyri olmaz, əksinə zərəri toxunar.

Mwsc\dlwrdw ,y]d-nws\hwt ver\lwn b\r k]rs]

TERMİNLƏR

A

Adab (ədəblər): Əxlaq baxımından riayət edilməsi lazım gələn tərbiyə və əxlaq qaydaları. Bunlara ədəb-ərkan da deyilir.

Adaq (Nəzr) Qurbanı: Bir nəfərin etmək məcburiyyətində olmadığı bir şeyi vacib etməsidir (Məs: Oğlum əsgərlikdən gələrsə qurban kəsəcəyəm).

Adət halı (Aybaşı halı): Qadınlar yetkinlik çağına gələndə (özlərinə məxsus hər ayın müəyyən günlərində olan) qan axıntısına deyilir.

Afagi: Məkkəli olmayan qonaq hacılar.

Əqaid: Dini əqidələrdən (inancılardan) bəhs edən elmdir.

Allah “Cəllə cəlalühü”: Ululardan ulu Allah.

Allah Təala: Ulu Allah. Uca Allah.

Aləm: Minarənin başında olan hilal (ay) şəklində olan bir fiqurdur.

Allah Yolunda Olanlar: Bunlar həccə yola düşənlər, cihada çıxanlar, elm öyrənməyə və ya öyrətməyə çıxanlar və bir də ailəsi üçün halal ruzi dalınca gedənlər.

Aləmi- ərvaḥ: Ruhlar aləmi, ruhların yaradıldığı aləm.

Aləmlər: Kainat, insanlar Allahdan başqa varlıqların hamısına deyilir.

Amin: Allahım sən, qəbul et!

Aqıl: Aqlın kamilləşib, yaxşı ilə pisi ayıra biləcək səviyyəyə yüksələ bilməsi.

Arafat: Hacıların “Vaqfə”(dayandıqları) etdikləri yerdir.

Ərraf: İtirilən və ya oğurlanan malın yerini bildiyi iddiasında olan şəxslərdir.

Əşərəyi-Mübəşşərə: Dünyada ikən cənnətlə müjdələnen on səhabə.

Axirət: O biri dünya, öldükdən sonrakı həyat.

Axır zaman: Bu dünyanın son günləri, qiyamətin qopmasına yaxın zamandır.

Ayə: Allahın varlığına, peyğəmbərin doğruluğuna işarə edən dəlil və mö'cüzə mə'nasında olub, ayrıca Qur'ani Kərimin surələrinin bəlli bölümlərində hər bir hissəsinə (cümləsinə) deyilir.

B

Batıl: Rükünlərini və ya şərtlərinin hamısını, yaxud bir qismini özündə cəm etməyən hər hansı bir ibadət və davranışdır.

Bayram günləri: Sevinc günləri deməkdir.

Bey'ət: And içmə, söz vermə

Bi'sət: Allah Təalanın insanları haqq dinə də'vət etmə məqsədilə peyğəmbər göndərməsidir.

Bid'ət: Peyğəmbərimiz (səs) zamanında olmayıb, sonradan meydana çıxan adət-ənənələrdir.

Buraq: Peyğəmbərimizin (səs) Me'rac yolçuluğundakı miniyidir.

Bülüğ: Müəyyən bir çağa çatıb və bəzi vəsflərə malik olmaqdır. Müəyyən bir yaşda olan və bəzi vəsflərə sahib olan bu kəsə "bəliğ" və "bəliğa" deyilir.

Bəraət: Şə'ban ayının 15-ci gecəsinə təsadüf edən mübarək bir gecədir.

C

Cahiliyyə: Avamlıq, nadanlıq, mədəniyyətsizlik, ərəblərin islamdan əvvəlki həyat tərz.

Caiz: Dinən edilməsi qadağan sayılmayan şey deməkdir. Bə'zən səhih, bə'zən də mübah əvəzinə işlədilir.

Cümə günü: Müsəlmanların həftəlik bayram günü deməkdir.

Cünüblük halı: Yetkinlik yaşına çatan qadın və kişinin cinsi münasibətdə olmaları və ya yuxuda, yaxud ayıq halda qadın, yaxud da kişinin cinsi orqanlarından axıntı gəlməsinə deyilir.

Cənazə Namazı: Cənazə namazı meyit üçün bir dua olub, bə'zilərini iştirakı ilə digərlərinin üzərindən məs'uliyət qalxan "fərzi kifayə" hökmündə bir namazdır.

D

Darül-Ərqam: İslamiyyətin ilk illərində müsəlmanların toplanıb, müşavirə etdikləri və nazil olan Qur'an ayələrini Rəsulullahdan (sə) öyrəndikləri sahəbələrdən Ərkamın evidir.

Daləət: Doğru yoldan azmaqdır.

Dəstəmaz: İbadət məqsədi ilə bədən (tez tərləyən və kir qonanan) müəyyən yerlərini yumaq və ya məsh etməkdir.

Din: Ağıl sahibi insanları öz istəyi ilə dünyada və axirətdə yaxşılığa və səadətə çatdıran ilahi bir qanundur.

E-Ə

Elmihal: Dini bilgilərin cəm edildiyi şəri'ət kitabı.

E'tiqad: Şəriət hökmlərinə doğru bir şəkildə inanmaq.

E'tiqaf: Məsciddə və ya xüsusi bir yerdə tənha qalıb, müəyyən qədər özünü ibadətə həsr etmək.

Əbabil: Qur'anda adı çəkilən bir quş dəstəsinin adı.

Əcəl: Ömrün bitdiyi, dünya həyatının sona çatdığı vaxtdır.

Əcr: Mükafat, haqq, əvəz

Əda (namazda): Namazı vaxtında qılmağa deyilir.

Əf'ali- Mükəlləfin: Məs'ul şəxslərin etdikləri işlərdir ki, fərz, vacib, sünnət, müstəhab, halal, mübah, məkrüh, haram, səhih, fasid, batil kimi qisimlərə ayrılır.

Əfzəl: Ən yaxşı üstünş daha gözəl. Daha fəzilətli.

Əhli-kitab: Vaxtilə özlərinə Haqq din göndərilən yəhudi və xristianlar.

Əhli-Sünnə: Sünnət əhli. Peyğəmbərin (səs) yoluyla gedənlər.

Əhlullah: Haqq dostları, övliyalər.

Əhsəni- təqvim: Ən gözəl və mükəmməl bir şəkildə olmaq.

Əl-Əmin: Peyğəmbərimizin (səs) “Güvənilməli olması” mə'nasına gələn bir sifətdir.

Əleyhis-səlam: Allahın salamı onun üzərinə olsun. (Peyğəmbərlər üçün işlədilir)

Əmr bil-Mə'ruf: Yaxşılığı əmr etmə

Əməli-kəsir: Namazın pozulmasına səbəb olan hərəkət.

Əməlisaleh: Xeyirxah iş

Ənbiya: Nəbilər, peyğəmbərlər.

Ənsar: Peyğəmbərimizə (səs) və mühacirlərə köməkçi olmuş Mədinəli müsəlmanlar.

Ərkan: Rükunlar

Ərş: Qur'an və hədisdə ilahi hökmranlıq və taxt mə'nasındadır.

Əsfəli-Safilin: Aşağıların ən aşağısı, cəhənnəm

Əsmayi-Hüsna: Allah Təalanın gözəl adları

Əsri-səadət: Peyğəmbərimizin (səs) əshabı ilə birlikdə (qiyamətə qədər nümunə olacaq tərzdə) fəzilət və qardaşlıq hissləri ilə dolu müstəsna və əziz bir əsr.

Övlə: Daha yaxşı, daha münasib

Əvvabin Namazı: Axşam namazından sonra ən az iki rək'at, ən çox altı rək'at olaraq qılınan nafilə bir namazdır.

Əzan: Müsəlmanlara namaz vaxtlarını bildirmək üçün (minarədən) oxunan mübarək sözlər.

Əzəl Aləm: Başlangıcı olmayan, ruhların yaradıldığı aləm

F

Fağır (Kasıb): Dini ölçülərə görə zəngin sayılmayan adamlar.

Fasid: Özbaşına səhih və məşru ikən, qeyri məşru bir şeyə yaxınlığına görə məşru olmaqdan çıxan şeydir (İbadət mövzusunda fasid ilə batil eyni hökmdədir).

Feyz: Mə'nəvi həzz, könül hüzuru

Fisq: Haqq yolundan çıxma, Allah Təalaya qarşı nankorluq edib, ağ olmaq.

Fi Səbilillah: Allah Təala uğrunda əvəzini gözləmədən (çalışmaq).

Fidyə: Həqiqətən oruc tutmağa gücü çatmayanların fağırlara verdikləri yeyəcəklərdir. Bunun da miqdarı fitrə qədərdir.

Fitrə: Ramazan ayında varlıların fağırlara verdikləri müəyyən miqdarda olan vacib bir sədəqədir.

Fitva: Dini hüquqi məsələlərdə hökm verən, qərar çıxaran vəzifəli şəxsin qərarı, hökmü.

Fəcr: Günəşin doğmağa başlama zamanı, dan vaxtı günəş doğulmadan əvvəlki alaqaranlıq

Fəna Fillah: Allah Təalanın varlığında yox olmaq

Fəqih: Hüquqşünas, müsəlman din alimi.

Fərasət: Anlamaq, sezmə qabiliyyəti

Fərizə: Dini baxımdan edilməsi zəruri, fərz olan şey

Fərz: Dinimizə görə edilməsi qəti əmr edilən hökmlərə fərz deyilir (namaz qılmaq, oruc tutmaq və sair(kimi).

Fərzi-Eyn: Dinən məs'ul olan hər kəsə etmək məcburiyyətində olduğu fərzdır (beş vaxt namaz qılmaq kimi)

Fərzi-Kifayə: Dinən məs'ul şəxslərin bəzilərinin etməsi ilə digərlərinin üzərlərindən götürən ibadətlərdir (Cənazə namazı kimi).

H-X

Həcc: Zilhiccə ayının doqquzuncu “Arəfə” gününün zəval vaxtından onuncu (Bayram) gününü dan yeri ağarincaya qədər olan zamanda Arafat dağında olduqdan sonra, Məkkədəki Kə'bəni tavaf etməkdən ibarətdir.

Hədəs: Bə'zi ibadətlərin edilməsinə şə'r'an əngəl olan və hökmən nəcasət sayılan bir haldır.

Hədəsdən Təharət: Mə'nəvi kirlərin təmizlənməsi üçün dəstəmaz və lazım gəldiyində qüsl almaqdır.

Hədəsi-Əkbər (Böyük Hədəs): Ağız və ya burun daxil bütün bədənün yuyunması ilə ortadan qaldırılan təharətsizlik halıdır (Bu hal, cünubluqdan, hayız və nifas deyilən hallardan meydana gəlir).

Hədəsi-Əsğər (Kiçik Hədəs): Yalnız dəstəmaz ilə aradan qaldırılan natəmizlikdir. (işəmək, bədənün hər hansı bir yerindən qan çıxması ilə dəstəmazsızlıq halı kimi).

Halal: Dində icazə verilən hər hansı bir şeydir.

Haram Li'əynihi: Əslən hər kəs üçün haram olan şeydir (Araq və leş kimi).

Haram Liğeyrihi: Əslində halal, ancaq üzərində başqasının haqqı haram olan şeylərdir (Başqasına aid qiymətli bir malı və ya yeməyi icazəsiz almaq kimi).

Haram: Dinimizə görə edilməsi qəti qadağan olan hökmlərə haram deyilir (haqsız yerə adam öldürmək, yalan danışmaq kimi)

Hərəməyn: İki müqəddəs şəhər (Məkkə, Mədinə)

Həvaici-Əsliyyə: Şəxsin özünə aid olan zəruri ehtiyaclardır.

Həvari: Ardıcıl, tərəfdar. Hz. İsanın köməkçiləri olan 12 səhabəsi.

Hedy: Həccdə kəsilən qurbana deyilir.

Hicri-İsmayıl: Xətim ilə Kə'bə arasındakı məsafədir.

Hicrət: Bir yerdən başqa bir yerə köçmək. 622-ci ildə Peyğəmbərimizin (səs) Məkkədən Mədinəyə köçməsi. (Bu hicri ilin başlanğıc tarixidir)

Hidayət: Doğru yol, haqq yol, islamiyyət, yol göstərmə

Himmət: Mə'nəvi yardım

Hökm: Bir şeyin üzərinə düşən dini nəticədir. Məs'ul şəxslərin işləri ilə əlaqədar olan dinə aid hökmlərdən hər birinə "şər'i hökm", cəminə də "ahkami şər'iyyə" (şər'i hökmlər) deyilir.

Höccət: Dəlil, isbat, bir şeyi isbat edən dəlil. Alimlərə verilən dərəcə.

Həcc ayları: Şəvval, Zilqə'də və Zilhiccə aylarıdır.

Həcci Əkbər: Bayramın Arəfə günü Cüməyə təsadüf edən ildəki Həccdir.

Hədis: Peyğəmbərimizin (səs) mübarək sözləri.

Həmd: Tə'rif, təşəkkür, minnətdarlıq.

Hənif: Həqiqi, doğru, əsil, qəlbən Allahın birliyinə inanan.

Hərvələ: Həcc ziyarəti zamanı Sə'ydə müəyyən yeri (iki yaşıl dirək arasını) sür'ətlə yeriməkdir.

Həsənat: Yaxşılıqlar, yaxşı hallar, yaxşı işlər, xeyirli işlər.

Xülusi Qəlb: Qəlb təmizliyi, səmimiyyət

Xüsu: Allaha qarşı qorxu və sevgi ilə boyun əymək

Xətm etmək: Qur'anı Kərimi başdan sona qədər oxumaq.

Xətib: Camaatın qabağında danışan, Cümə və Bayram namazı xütbələrini oxuyan.

Xütbə: Nitq Cümə və Bayram namazlarında imamların Minbərdəki çıxışları.

Xətim: Kə'bənin şimalındakı yarım dairə şəklində bir metr yüksəkliyində bir divardır.

Xitabət: Müraciət etmə, nitq söyləməş məsciddə moizə etmə.

I

İ'layı-Kəlimətullah: Allah Təalanın adını (dinini) ucaltmaq.

İ'tidal: Həddi aşmamaq, orta səviyyədə olmaq.

İbadət: Allaha tə'zim və hörmət göstərmək üçün onun bizə verdiyi saysız ne'mətlərə görə şükran borcumuzu yerinə yetirməkdir.

İddət: Boşanma və ya ərinin ölməsindən sonra yenidən ailə qurmaq üçün qadının gözləməsi lazım olan vaxt. (Həmin vaxt Qur'ana görə 4 ay 10 gündür)

İftar: Günəşin batması ilə (orucu açma niyyəti ilə) yemək yeyilən zamandır.

İfrad Həcci: Ümrəsiz edilən həccdir.

İfrat: Həddi aşmaq

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

İftitah Təkbiri: Namaza başlayarkən təkbir almaqdır.

İhram: Tikişsiz ağ, (dəsmal kimi) iki parçanın birini belə dolamaq və digərinə bürünməkdir. Qadınların ihramı əyinlərindəki paltarlarıdır.

Ehsan: Bağışlama, hədiyyə olaraq vermə. Yardım, yaxşılıq.

İmam: Camaatın önündə olan, öndər. Məscidlərdə namaz qıldıran kəs.

İman: Peyğəmbərimizin (səs) Allah tərəfindən gətirdiyi hökmlərin doğru olduğunu dil ilə söyləyib, qəlbi ilə təsdiq etməkdir.

İndi-İlahi: Allah Təalanın hüzzuru, onun qatı

İnkər: Qəbul etməmək, rədd etmək, Allah Təalanın varlığını və onun qoyduğu qanunları qəbul etməmək.

İqab: Əziyyət, əzab

İqamə: Namazın fərzlərini qılmağa başlarkən oxunan əzan sözlərindən ibarətdir.

İradəyi-Cüz'ıyyə: Allah Təala tərəfindən insanlara verilən cüz'i iradə.

İradə: Bir şeyi etmək və ya etməmək haqqında qərar verə bilmə iqtidarı

İsar: Özü möhtac olduğu halda, nəfsindən qaçıb, başqasının qayğısına qalmaq.

İslam: Peyğəmbərimizin (səs) Allah tərəfindən təbliğ etdiyi hökmləri qəbul etmək, Allaha və peyğəmbərə itaət edərək, onları qəbul etdiyini göstərməkdir. Qısaca olaraq islam, inandığını yaşamaq deməkdir.

İsti'zan: Başqasının evinə girmək üçün icazə istəməkdir.

İstibra: Kişilərin sidik ifrazından sonra, sidik sızıntısının təmiz kəsilməsini gözləmələrinə deyilir (Tualetdən çıxdıqdan sonra dərhal dəstəmaz almayıb, yeriyərək, hərəkət edərək və ya

öskürərək sidik sızıntılarının təmiz kəsilməsi üçün gözləmək lazımdır.)

İstiğfar: Allah Təaladan günahlarının bağışlanmasını istəyərək “Əstəğfirullah” deyərək tövbə etmək.

İstihazə: Bu bir xəstəlik qanıdır. Yə’ni adət halı üç gündən tez qurtararsa yaxud, on gündən artıq davam edərsə xəstəlik qanı sayılır. Bir də uşaq doğulanda 40 gündən çox davam edən axıntı da xəstəlik qanı sayılır.

İstilam: Həcər-i Əsvədə (qara daşa) dönüb əllə salamlamaqdır.

İstinca: Tualetə gedib, böyük və ya kiçik ehtiyacını gördükdən sonra ədəb yerlərini təmizləməkdir. Buna təharətlənmək də deyilir.

İstinşaq: (Qüsul və dəstəmazda) burnu yumaq.

İstiqlali-Qible: Namazda qibləyə tərəf dönməkdir.

İztiba: İhramın örtülünən parçasının bir ucunu sağ qoltuğu altından keçirib sol çiyin üzərinə atmaqdır.

K

Kafir: Dinə inanmadığını açıq-aydın söyləyən insan.

Kahin: Gələcəkdə olacaq şeylərdən xəbər vermək iddiasında olan şəxslərdir. (Həmin iş dinimizdə haramdır.)

Küfr: İnamsızlıq, nankorluq

Kürsü: Məscidlərdə moizə etmək üçün oturulan hündür bir yerdur.

Kə’bənin Hərəmi: Kə’bəni əhatə edən Harami-Şərifdir.

Kəffarət: Bilərəkdən pozulan orucun yerinə iki ay (60 gün) ardıcıl oruc tutmaqdır.

Kəlmeyi-Şəhadət: “*Əşhədü ən lə ilahə illəllah və əşhədü ənnə Muhəmmədən abduhu və Rasuluh*” sözü olub, mə’nası belədir: Mən şahidlik edirəm ki, Allahdan başqa ilah yoxdur və yenə şahidlik edirəm ki, Mühəmməd (səs) Onun qulu və elçisidir.

Kərahət: Bir şeyi yaxşı bilməmək, ona razı olmamaqdır (iyrənmək, nifrət mənasına gəlir.)

Kərahəti-Təhrimiyyə (Təhrimən Məkrüh): Harama yaxın olan məkrühdür.

Kərahəti-Tənzihiyyə (Tənzihən Məkrüh): Halala yaxın olan məkrüh deməkdir.

Q

Qə'dəyi-axirə: Son oturuş mə'nasında olub, namazın sonunda "Ət-təhiyyatü" duasını oxuyacaq qədər oturmaqdır.

Qeyri məşru: Şəriətə görə icazə verilməyən hər hansı bir əməldir.

Qıran Həcc: Həcc ilə Ümrənin ikisini də bir niyyətlə bir ehramda birləşdirməkdir.

Qıraət: Namazda ayaq üstə ikən Qur'andan müəyyən qədər oxumaqdır.

Qiyam: Namazda ayaq üstə durmaq.

Qurban: İbadət niyyəti ilə müəyyən vaxtda qurbanlıq heyvanı kəsməkdir.

Qüdsi: Müqəddəs, Allah Təalaya aid

Qürbət: Allah Təalaya mə'nəvi olaraq yaxınlığa səbəb olan hər hansı gözəl bir işdir (Sədəqələr və nafilə namazlar kimi).

Qüsl: İbadət məqsədi ilə ağzı, burnu və bütün bədəni quru yer qalmamaq şərti ilə yaxşıca yumaqdır.

Qədir gecəsi: Ramazan ayının 27-ci gecəsinə deyilir ki, həmin gecədə Qur'an nazil olmuşdur.

Qəlbi-səlim: Təmiz, pak olan qəlb

Qəsvəti-qəlb: Qəlbi sərt olmaq, duyğusuzluq, daşürəkli

Qəsəm: Yəmin, and

Qəza (namazda): Namazın vaxtı keçdikdən sonra qılınan namaza deyilir.

Qəza (orucda): Pozulan orucun yerinə günə-gün oruc tutmaqdır.

L-M

Lövhi-məhfuz: Allah Təalanın əzəli elminin kainatda olacaq şeylərin yazıldığı lövhə.

Lohusalıq: Uşaq doğan qadınlarda ən çox 40 gün ərzində meydana gələn qanaxmaya deyilir.

Me'rac: Rəcəb ayının 27-ci gecəsinə deyilir ki, bu da Peyğəmbərimizin (səs) me'racı yüksəldiyi mübarək bir gecədir.

Məzhəb: Gedilən yol. Öz sistemi daxilində məqbul bir fikir qəbul edilən e'tiqad və fiqh hökmlərinin məcmusunu ifadə edir.

Mehrab: Məscidlərdə qiblə istiqamətinə yönəldilmiş imamın namaz qıldırarkən dayandığı girintili bir yerdur.

Miqat: İhrama giriləcək yerdur.

Mina: Məkkəyə iki saat məsafədəki (qurban kəsilən) yerdur.

Minarə: Məscidlərin yanında əzan oxumaq üçün tikilən qüllə formasında yüksək bir tikilidir.

Minbər: Məscidlərdə imamın Cümə və bayram xütbələrini oxuduğu hündür pilləkənli bir yerdur.

Mizan: Tərəzi, axirətdə günah və savabların, yaxşılıq və pisləklərin ölçüləcəyi mə'nəvi ölçü alətidur.

Mö'cüzə: Peyğəmbərlərin, peyğəmbərliklərini sübut etmək üçün (Allahın köməyi ilə) göstərdikləri fəvqəladə hallardur.

Mövla: Cənab, Hökmdar, Himayədar, köməkçi

Mövlüd: Peyğəmbərimiz (səs) doğulduğu gün ilə bağlı olan mübarək bir gecədir.

Mübah: Mükəlləf (dində məs'ul şəxsin) edib-etməməsində sərbəst olduğu işlərdir.

Müfsid: Başlanmış olan bir ibadəti pozmağa deyilir.

Mühacir: Bir yerdən başqa bir yerə gedən, köçən. Xüsusilə Peyğəmbərimiz (səs) ilə birlikdə Məkkədən Mədinəyə gedən müsəlmanlar.

Mükəlləf: Yetkinlik yaşına çatan, ağıllı müsəlmanlara deyilir. Yə'ni dinin hökmləri ilə *məs'ul şəxslərə mükəlləf deyilir.* (Qızlarda 9-12, oğlanlarda 12-15 yaşlarda başlayır.)

Münafiq: İkiüzlü riyakar. Ürəkdən inanmadığı halda inandığını dili ilə söyləyən.

Münəccim: Ulduzların seyri və hərəkəti ilə qeybi hökmlərdən xəbərdar olduqları iddiasında olan kimsələrdir ki, İslam dininə görə bunların sözlərinə inanmaq haramdır və böyük günahdır.

Müqəyyəd su: Rəng, iy, dad kimi əslı vəsflərindən birini itirib, başqa ad alan sulardır (Gül suyu, üzüm suyu kimi sulardır).

Müsafihə: Görüş üçün əl vermə. Qarşılaşan iki müsəlmanın (Allah üçün) əllə görüşmələridir.

Müsafir (yolçu) Namazı: Dinimiz asanlıq dini olduğuna görə yolçuların namazları özlərinə çətinlik olmasın deyə 4 rük'ətli fərz namazları 2, 3 rək'ətli namazları da olduğu kimi qılmalarını tövsiyə etmişdir.

Müstəcəb: Qəbul olunmuş. Məqbul.

Müstəhəb: Ediləndə savab qazanılan, edilməyəndə isə günah qazanılmayan

Müşrik: Büt-pərəst, Allaha şərik qoşan.

Müttəqi: Allahın qadağan etdiklərindən uzaq durub, əmrlərini haqqı ilə yerinə yetirən, Allahdan qorxan.

Müəlləfəyi-qulub: Qəlbləri İslama bağlanan kəslər deməkdir.

Müzdəlifə: Mina ilə Arafat arasında (şeytan daşlanan) yerdir.

Məğfirət: Allah Təalanın qullarının günahlarını əfv etməsi

Məhşər: Toplanma yeri, Qiyamət günü haqq-hesab üçün insanların dirildikdən sonra toplandıqları yerdir.

Məkkənin Hərəmi: Məkkəyi Mükərrəmənin çölündə və bildirilən yerlərə qoyulan hüdudların içidir.

Məkrüh: Haram qədər qəti qadağan olmasa da dinimizə görə edilməsi istənilməyən şeylərə məkrüh deyilir.

Mələkut: Mələklər və ruhlar aləmi

Mənasik: *bax. Nüsük.*

Məqamı-Mahmud: Məhşər günü, Peyğəmbərimizin (səs) nəbilərə və vəlilərə sığınacaq olan böyük şəfaət məqamı.

Məqamı-İbrahim: Kə'bənin qapısının qarşısında və Həzrəti İbrahimin (ə.s.) ayaq izləri olan daşdır.

Mərifətullah: Allah Təalanı haqqı ilə bilmə

Məsh: Ayaqları yumaq əvəzinə (ayaqlara geyilən məstləri) qaydasına uyğun bir şəkildə islatmağa deyilir.

Məst: Ayaqda dura biləcək şəkildə bağlı və möhkəm olub, ayaqları topuqlarla bir yerdə örtən bağız bir ayaqqabı növüdür.

Məş'əril-Haram: Həcc zamanında Kə'bədə ziyarət ediləcək müəyyən yer.

Məşru: Şəriətə görə icazə verilən hər hansı bir əməldir.

Müşafı-Şərif: Qur'anı-Kərimin digər adı. (Kitab şəklində çap edilmiş halı).

Molla: Çox bilən, fəzil, alim müsəlman din xadimi.

Moizə: Ruhanilərin (din xadimlərinin) minbər və ya kürsüdə etdikləri və'z dini öyüd, nəsihət.

N

Nəbi: Özünə yeni bir kitab gəlməyib öncəki peyğəmbərin şəri'ətini davam etdirən peyğəmbər.

Nafilə: Fərz və vaciblərdən başqa savab qazanmaq məqsədilə edilən ibadətlərə deyilir.

Namaz: İnsanı Allah Təalanın hüsuruna yüksəldən müəyyən vaxtlarda və müəyyən hərəkətlərdən ibarət olan bədən ilə edilən bir ibadətdir.

Nisab: Dinimizin qoyduğu bir zənginlik ölçüsüdür (zəkat mallarına görə miqdarı dəyişə bilər).

Niyyət: Hansı ibadəti etdiyini, hansı namazı qıldığını bilmək və ürəyindən bunu keçirməkdir. Qəlbin, edilən bir işdə və ya bir vəzifədə Allah Təalaya ibadət etməyi ona yaxınlaşmağı qət etməsidir.

Nübüvvət: Nəbilik, peyğəmbərlik

Nümunə-İmtisal: Misal gətiriləcək, təbii olunancaq nümunə

Nüsük: Təvaf, Sə'y, vəqfə, şeytan daşlama, qurban kəsmə və əhram kimi hacc fə'illəridir.

Nəcasətdən Təharət: Namaz qılacaq bir nəfərin bədən, paltar və namaz qılacaq yerin təmiz olmasıdır.

Nəcasəti-mər'iyyə: Qatılığı olan və ya quruduqdan sonra gürüləbilən hər hansı bir pis maddədir (Axan qanlar kimi).

Nəcasəti-qeyri mər'iyyə: Donub qalmayan və ya bulaşdığı yerdə quruduqdan sonra görünməyən pis bir maddədir (Sidik).

Nəcasəti-xəfifə: Pis olduğu haqda şəri dəlilə malik, ancaq əksinə iddialar da olan hökm (əti yeyilən heyvanların sidikləri kimi).

Nicat: Qurtulmaq, qurtuluş

Nəzərgahı- ilahi: Allah Təalanın nəzər etdiyi (baxdığı) yer.

O-Ö

Oruc: Niyyət edərək dan yerinin ağarmasından e'tibarən, axşam günəş batana qədər yeməmək, içməmək və bu qaydanı pozan digər şeylərdən özünü saxlamaqdır.

Oturaraq və ima ilə namaz: Hər hansı bir xəstəlikdən ötrü namazı ayaqda qıla bilməyənlər üçün oturaraq, bunu da bacarmayanlar başın işarətiylə namazlarını qırlar, buna da ima ilə namaz deyilir.

Ümrə: Həccdən fərqli olaraq müəyyən bir zamanı olmayan və yalnız Kə'bəni tavaf, bir də Səfa və Mərvə arasında sə'y etməkdir (7 dəfə gedib-gəlməkdir).

Öşür: Əkin kimi məhsullardan 1.10-i alınan zəkata deyilir.

R

Radiyallahu Anh: Allah ondan razı olsun (Sahabələr üçün işlədilir).

Rəvzayi-Mütəhhərə: Peyğəmbərimizin (səs) qəbri-şərif.

Rəsul: Özünə kitab gələn peyğəmbər.

Rida: İhramın çiyinlərə örtülən hissəsidir.

Risələt: Rəsulluq, elçilik, peyğəmbərlik

Rö'yəti-cəmalullah: Allah Təalanın nur camalının tamaşa edilməsi (bu cənnətdə olacaqdır).

Rüku: Namazda əlləri diz qapaqları üstünə qoyacaq qədər əyilməkdir.

Rük'ət: Namazda qiyam, qiraət, rüku və iki səcdədən ibarət olan bölümə deyilir.

Rəməl: Təvafın ilk üç şavtında sür'ətli və dik yeriməkdir.

Rəğaib: Rəcəb ayının ilk cümə gecəsi olub, duaların qəbul edildiyi mübarək bir gecədir.

Rəsul: Elçi, nümayəndə, müjdəçi. Allah tərəfindən özünə kitab verilmiş peyğəmbər.

S

Səhur: Dan yerinin ağarmasından əvvəlki (oruca niyyət məqsədilə) yemək yemək üçün qalxılan) zamandır.

Saimə: İlin yarıdan çoxunu otlaqlarda bəslənən heyvanlardır.

Səllallahu Əleyhi və Səlləm: Allah Təala ona (Hz. Peyğəmbərə) salat və salam etsin (dərəcəsinə artırsın).

Saqit: E'tibardan düşən, hökmsüz qalmış.

Sarğı: Yaralar və ya xəstə olan orqanlar üzərinə bağlanan parça və ya əskilərə deyilir.

Seyyid: Peyğəmbərin (səs) nəvəsi Hz. Hüseyn (ra) nəslindən olanlar

Sığır: Öküz, inək, camış kimi iribuynuzlu heyvanlardır.

Sirati-müstəqim: Allah təalaya çatdıran dos-doğru yol. Sırat körpüsü üstündən keçib cənnətə getmək üçün cəhənnəmin üzərində qurulacaq çox dar və çətinliklə keçilən bir körpüdür.

Siddiq: Çox doğru olan heç yalan danışmayan (Əbu Bəkrin (ra.) ləqəbi).

Sidrətül-müntəha: Peyğəmbərimizin (səs) Me'rac yolçuluğunda Cəbrayılın (ə.s.) "Mən burdan sonra bir addım daha atarsam yanaram" dediyi və Peyğəmbərimizin (səs) özbaşına keçdiyi məqamdır.

Siraci-Münir: Ətrafına nur saçan bir şam

Sirət: Bir kimsənin mə'nəvi vəziyyəti, hal və hərəkəti, təbiəti, əxlaq və xarakteri, xüsusən Peyğəmbərimizin həyatı.

Sücut: Səcdələr mə'nasını verən sücut – rükudan sonra ayaqlar, dizlər və əllərlə bərabər alını və burnu yerə qoymaqla.

Sünnət: Fərz və vacibdən başqa Peyğəmbərimizin (səs) ibadət məqsədi ilə etdiyi işlərə sünnət deyilir.

Sünnəti-müəkkədə (Qüvvətli Sünnə: Peyğəmbərimizin (səs) davam edib çox az vaxtlarda buraxdığı ibadətlərdir.

Sünnəti-Qeyri-müəkkədə: Peyğəmbərimizin (səs) ibadət məqsədilə bə'zən etdiyi, bə'zən etmədiyi ibadətlərdir (Yatsı və ikinci namazının sünnətləri kimi).

Səccadə (cehnamaz): Namaz xalçası, üzərində namaz qılınan örtük.

Sə'y: Səfa ilə Mərvə arasında yeddi dəfə gedib-gəlməkdir.

Sədəqəyi-fitr: Fitrə.

Səfa və Mərvə: Haram-i Şərifə bitişik olan iki təpədir.

Səhih: Rükun, yaxud şərtlərini özündə toplayan bir ibadət və ya əməldir (Fərz və vaciblərinə riayət edərək qılınan bir namazın səhih (qəbul) olması kimi).

Səhv səcdəsi: Namazın sonunda "Əttəhiyyatü" duasını bitirib sağa salam verildikdən sonra edilən iki səcdəyə deyilir.

Səlahiyyət: Hər hansı fəaliyyətə icazəsi və haqqı, yaxud buna lazım olan gücə malik olmaq

Salam: Salam, müsəlmanlara məxsus, bir növ "Allah ömürünü uzun etsin" deyə müraciət, dua etməkdir.

Səməvat: Səmələr, göylər

Səməd: Əzəli, əbədi və uca olan, heç kimə ehtiyacı olmayan, özü hər şeyə malik olan mə'nasında Allahın bir sifətidir.

Sətri-övrət: Namaz qılacaq bir nəfərin bədənində örtülməsi lazım olan yerlərin örtülməsidir.

Sühuf: Səhifələr. Peyğəmbərlərə göndərilən səhifələrdir.

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

Ş

Şavt: Kə'bənin ətrafında bir dəfə fırlanmaqdır.

Şəairullah: Allah Təalanın müqəddəs nişanələri (Qur'ani Kərimdə mübarək yerlər üçün söylənir). Allahın varlığını göstərən işarətlər.

Şəfa'əti-üzma: Peyğəmbərin (səs) qiyamət günü mö'minlərə şəfaət etməsi.

Şər'an: Şəriətə uyğun olaraq, şəriət hökmünə görə, şəriət baxımından

Şərəfə: Minarələrdə dairəli şəkildə olan, çıxıntılı bir yerdir.

T

Tə'dili-ərkan: Düzgün etmə, namazı qaydalarına uyğun olaraq qılmaq

Təqva: Allahdan (cc) qorxma, Allah qorxusu ilə dinin qadağanlarından uzaq durmaq.

Təsədduq: Sədəqə vermək, Allah yolunda xərcləmək

Təvaf: Kə'bənin ətrafında yeddi dəfə fırlanmaqdır.

Taət: Görülməklə savab qazanılan hər hansı bir işdir. (Qur'an oxumaq kimi)

Təfsir: Qur'anı-Kərimin (məntiqi və nəqli) şərhı.

Təhlil: Kəlimeyi-Tövhidin tərənnüm edilişi.

Tilavət səcdəsi: `Allaha səcdə` mə'nasına gəlib Qur'ani Kərimdə 14 yerdəki səcdə ayəsindən birini oxuyanda və ya eşidəndə bir dəfə səcdə etməkdir.

Tə'zim: Böyük tutmaq və hörmətlə davranmaq.

Təbliğ: Dini başqalarına anlatma və beləcə onun yayılmasına çalışmaqdır.

Təfəkkürü-Mövt: Ölümü fikirləşmək.

Təharət: Pislik və ya nəcasətdən təmizlənmək, yaxud hədəs (dəstəmazsız olmaqdan) deyilən şə'r'i bir maneənin aradan qalxması halıdır.

Təharəti-kübra (Böyük təmizlik): Cünubluq ilə hayız və nifas deyilən hallardan çıxmaq üçün olan yuyunmaqdır ki, ağıza və buruna su vermək şərti ilə bütün vücud yuyulur (Buna “qüsl” və ya “boy abdəsti” də deyilir).

Təharəti-suğra (Kiçik təmizlik): Dəstəmazsızlıq deyilən halını ortadan qaldırmaqdır (Dəstəmaz almaq kimi).

Təhiyyətül-məscid namazı: Məscidlər ziyarət ediləndə qılınan iki rük'ətli namazdır.

Təhəccüd Namazı: Gecə yarısından sonra qılınan bir namazdır.

Təlbəyə: Həccə və Ümrəyə gedənlərin təkrar-təkrar edərək söylədikləri “Ləbbeyk” adlı duaya deyilir (*Ləbbeyk Allahümmə ləbbeyk. Ləbbeykə la şəriəkə ləkə ləbbeyk. İnnə lə hamdə, və nı 'mətə ləkə və l mülk. La şəriəkə lək.*)

Təkbir: Ululamaq. “Allahu Əkbər” (Allah ən böyükdür) demək.

Təmlik: Mülk sahibi etmə, əvəzsiz olaraq vermək

Təməttü həcc: Ümrə ilə Həccə ayrı-ayrı ehramlarda əda etməkdir.

Təravih Namazı: Ramazan ayında, yatsı namazından sonra qılınan (ümumən 8 və ya 20 rükət olaraq qılınan) sünnət namazı.

Təsək: (Ümumiyyətlə) namaz qılanda başa geyilən bir növ papaq.

Təsbeh: Allahı zikr etmək. Zikr məqsədi ilə düzəldilmiş muncuq düzüümü.

Təsəlsül: Ardıcıl gəlmə, bir-birini tə'qib etmək

Təşriq təkbirləri: Qurban bayramından bir gün əvvəl “Ərəfə” gününün sübh namazından e'tibarən bayramın dördüncü günü ikinci namazına qədər 23 vaxt namazlarının axırında salamdan sonra bir dəfə “Allahu Əkbər, Allahu Əkbər, La iləhə illəllahu vəllahu əkbər, Allahu Əkbər və lilləhil hamd” deyə təkbir almaq vacibdir. Buna təşriq təkbirləri deyilir.

Təvriyə günü: Zilhicə ayının 8-ci günü.

Təvəccüh: Gülər üz göstərmə, yönəlmə, sevgi-məhəbbət, rəğbət göstərmə

Təvəkkül: Allah Təalaya güvənmək, öz gücünün çatmadığı yerdə Allah Təaladan yardım gözləmək.

Təvəssül: Vəsilə saymaq.

Təyəmmüm: Təmiz torpaq ilə (dəstəmaz və ya qüsl əvəzinə) üzü və qolları məsh etməyə deyilir.

Təzkiyə: Nəfsi hər cür pis xasiyyətlərdən, və mənfi təmayüllərdən təmizləmə və gözəl əxlaq ilə bəzəmə.

U-Ü

Üluhiyyət: İlahlıq sifəti

Ümmi: Oxumaq və yazmaq bilməyən, savadsız.

Ümmət: Millət, xalq. Hz. Mühəmmədin (səs) ardınca gedənlərə *Ümməti Mühəmməd* deyilir.

Üxüvvət: Dostluq, qardaşlıq, sədaqət.

Üzür sahibi: Dəstəmazı pozan şeylərin bir namaz vaxtı kəsilmədən davam etməsinə “üzür”, belə bir vəziyyətdə olan şəxsə də “üzür sahibi” deyilir.

V-Y

Vacib: Fərz qədər qəti əmr olmayıb, lakin icrası qətiyyətlə əmr olunan hökmlərə vacib deyilir (bayram namazı, qurban kəsmək və s. kimi).

Vəqfə: Arafatda və Müzdəlifədə (ibadət məqsədilə) müəyyən qədər dayanmaqdır.

Varid: Gələn və bir şey haqqında çıxan, söylənən, olması gözlənilən, ümid edilən.

Vasili-illəllah: Bütün mə'nəvi mərtəbələri keçərək Allah Təalaya qovuşan bəndə

Və'z: Dini qanun və əhkamları təbliğ etmə.

Vaxt: Hər bir namazı öz vaxtında qılmaqdır.

Vəhdət: Birlik, təklik, Allahın birliyi.

Vəsvəsə: Yoldan çıxarma, azdırma, tovlama, aldatma.

Yəmin: Yəmin sözün qüvvətli olması məqsədilə Allahın adını anmaqdır (Vallahi, Billahi kimi). And.

Yoxsul (Miskin): Yeməyə və geyinməyə heç bir şeyi olmayan adamlardır

Yə's: Ümitsizlik.

Z

Zikr: Yada salma, xatırlama, anma (Allahın adını fasiləsiz xatırlayaraq dua etmək).

Zillət: Alçalma, alçaqlıq, miskinlik, təhqir edilmə.

Ziyarət: Ehramlı olaraq, həcc və ümrə niyyəti ilə Məkkəyə, Minaya, Ərafata və Müzdəlifəyə getməkdir.

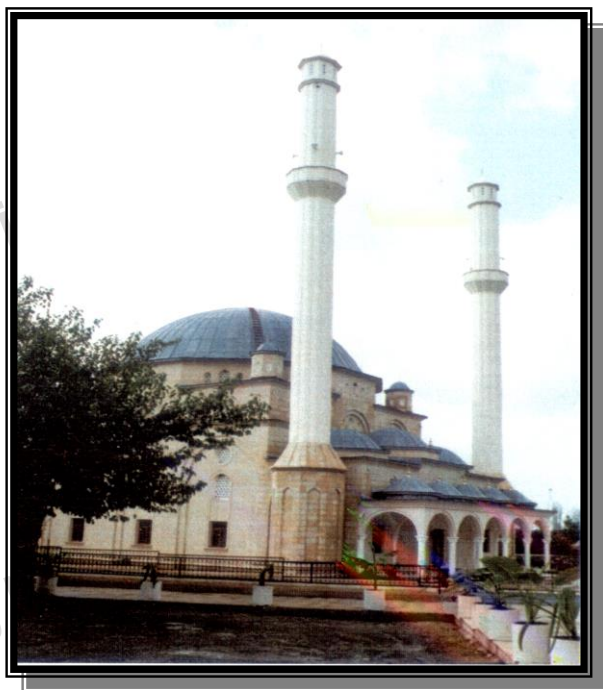
Zülmət: Qaranlıqlar, küfr qaranlıq.

Zəkat: Dini baxımdan varlı sayılan müsəlmanın hər il malının müəyyən bir qismini müsəlman fəqirlərə qarşılıqsız, əvəzsiz olaraq bağışlamasıdır.

Zəllə: Peyğəmbərlərin də təsadüf edilən (nadir də olsa) və qeyri-ixtiyari buraxılmış kiçik səhvləri.

Zəngin: Dinimizə görə nisab miqdarı qədər mala vəya pula sahib olanlara deyilir.

Zəvaid Təkbirləri: Bayram namazlarının birinci və ikinci rükətinin hərəsində üç dəfə olmaqla əlavə olunan 6 təkbirə deyilir.

|slam Un\vers\tet\n\n Zaqatala f\l\alinin
yanindaki

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

MÜNDƏRİCAT

FƏSİL I	❖	XİTABƏT.....	30
1.		XİTABƏT	30
a)		Xitabətin Tərifı	30
b)		Xitabətin Məqsədi Və Mövzusu.....	31
2.		XİTABƏT ELMİ.....	31
3.		DİNİ XİTABƏT	33
a)		Dini Xitabətin Mövzusu Və Məqsədi.....	35
b)		Dini Xitabətin Fikri Əsasları	35
FƏSİL II	❖	DİNİ XİTABƏT	38
1.		DİNİ XİTABƏT	38
2.		MƏSCİD DAXİLİ XİTABƏT	39
a)		Xütbə.....	39
b)		Moizə (Və'z).....	54
3.		MƏSCİD XARİCİ XİTABƏT	74
a)		Dini konfrans:.....	74
b)		Söhbət	75
c)		Radio və televiziya danışmaları.....	75
d)		Açılış, qarşılama, yola salma, yad etmə və vida danışmaları	76
FƏSİL III	❖	DİNİ VƏZİFƏLƏR.....	78
1.		İMAMLIQ.....	78
a)		İmamlığın Mahiyyəti	78
b)		İmamlığın Fəziləti.....	78
c)		İmamın Keyfiyyəti	79
d)		İmam-Camaat Münasibəti:.....	80
e)		İmamın Vəzifələri.....	81
2.		MÜƏZZİNLİK.....	86
a)		Əzan və Müəzzinlik	86
b)		Müəzzinliyin Fəziləti.....	87
c)		Müəzzinin Xüsusiyyətləri.....	88

d)	Müəzzinin Vəzifələri	88
e)	Əzanın mətni və mə'nası:.....	89
FƏSİL IV ❖ EVLİLİK..... 95		
1.	İSLAMDA EVLİLİK	95
2.	AİLƏ SƏADƏTİ	95
3.	İSLAMA GÖRƏ EVLİLİK	96
a)	Həyat Yoldaşına Yaxşı Münasibət.....	98
b)	Ər-Arvad Haqqları.....	100
c)	Evliliyin Məs'ulyyəti	102
d)	Nikahı Haram Olanlar	104
4.	NİŞAN - NİKAH - TOY	106
a)	Nikahda keçən bə'zi tərminlər:.....	107
b)	Nişan və nişan duası:.....	107
c)	Nikah kəsilmə və nikah duası:	109
d)	Toy.....	115
FƏSİL V ❖ MEYİT VƏ DƏFN İŞLƏRİ		
1.	ÖLÜMDƏN ƏVVƏLki vəzifələr.....	121
a)	Xəstə Ziyarəti.....	121
b)	Tövcih (Qibləyə Yönlətmək).....	122
c)	Təlqin.....	122
d)	Qur'ani-Kərim Oxumaq	123
2.	ÖLÜM	123
a)	Ölüm E'lanı	124
b)	Ölümü Əşidənlərin Səbrlə Allaha Sığınması 125	
c)	Ölü Arxasınca Ağlamaq	125
3.	ÖLÜMDƏN SONRA GÖRÜLƏCƏK VƏZİFƏLƏR	126
a)	Qəsl (Ölünün Yuyulması)	126
b)	Təkfir (Ölünün Kəfənlənməsi).....	128
c)	Meyyit Namazı	134
d)	Meyyit Duaları.....	135
4.	KİMLƏRƏ CƏNAZƏ NAMAZI QILINMAZ .	137

5.	DƏFN ƏSNASINDA EDİLƏCƏK VƏZİFƏLƏR	138
a)	Təşyi (Cənazəni Qəbristanlığa Aparmaq) ..	138
b)	Qəbir Hazırlamaq.....	140
c)	Dəfn (Meyyitin Basdırılması)	140
d)	Qur'an Oxumaq Və Dua Etmək	141
6.	DƏFNDƏN SONRA GÖRÜLƏCƏK İŞLƏR ...	141
a)	Təlqin, Onun Mahiyyəti Və Duası	141
b)	Təlqin duası:.....	142
c)	Tə'ziyə (Başsağlığı Vermək).....	143
7.	YAS.....	146
a)	Yasın Mahiyyəti.....	146
b)	Qəbirlərin Üstünü Düzəltmək Olarmı?	147
c)	Qəbristanlığın Tərtibatı Necə Olmalıdır?	148
d)	Müsəlman Qəbristanlıqlarında Hansı Xüsusiyyətlər Olmalıdır?	148
e)	Qəbristanlığın Ziyarət Ədəbləri Nələrdir? ..	149
8.	CƏNAZƏ İLƏ ƏLAQƏLİ BƏ'Zİ FİQHİ MƏSƏLƏLƏR	151
	FƏSİL VI ❖ MÜBARƏK AY GÜN VƏ GECƏLƏR	154
1.	TƏQVİMLƏRƏ ÜMUMİ BİR NƏZƏR.....	154
a)	Təqvimlərə Ümumi Bir Nəzər	154
b)	Hicri-Qəməri Təqvimin Faydaları	156
c)	Hicri-qəməri aylar.....	159
2.	MÜBARƏK AYLAR.....	164
3.	MÜBARƏK GÜNLƏR	165
a)	Cümə günü	165
b)	Bayram günləri.....	167
c)	Aşura Günü	170
4.	MÜBARƏK GECƏLƏR	171
a)	Mövlud Gecəsi	171
b)	Rəğəib gecəsi	174
c)	Me'rac gecəsi	176
d)	Bəraət gecəsi.....	179

e) Qədir gecəsi.....	180
FƏSİL VII ❖ MÜXTƏLİF MƏRASİMLƏR	184
MƏRASİMLƏR VƏ DUALARI	184
1. UŞAĞA AD QOYMAQ.....	184
a) Mahiyyəti:	184
b) Duası:.....	186
2. Əqiqə qurbanı	187
3. SÜNNƏT MƏRASİMLƏRİ	187
4. XƏTM.....	189
a) Xətm Duası:.....	190
5. MÖVLÜD.....	193
a) Mövlüd Duası	194
6. SÜFRƏ DUASI	198
7. YAĞIŞ DUASI.....	199
8. İFTAR DUASI	201
9. HACI YOLA SALMA DUASI	201
10. İSTİĞFAR DUASI	202
11. QURBAN	204
a) Qurbanın Mahiyyəti	204
b) Qurbana Aid Bəzi Hökmlər	205
c) Qurban Duası.....	207
12. GÜNDƏLİK DUALAR.....	209
a) Evə girərkən	209
b) Yatanda	209
c) Yuxudan duranda.....	209
d) Paltar geyinəndə	209
e) Evdən çıxarkən	209
f) Nəqliyyata minəndə	209
g) Bazarə gedərkən	209
h) İşə başlarkən.....	210
i) Ayaq yoluna gedəndə	210
j) Ayaq yolundan çıxanda	210
k) Məscidə girərkən.....	210
l) Xoşa gələn bir şey görəndə.....	210

m)	Asqıranda	211
n)	Cənazə görəndə	211
13.	SALAT	211
14.	NAMAZLARDAN SONRA OXUNAN DUA	216

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

K|TABIN HAZIRLANMASINDA |ST|FADƏ ED|LƏN MƏNBƏƏLƏR

1-Qurani-Kərim.

2-Qurani-Kərimin tərcüməsi

Z.M. Bünyadov və V. M. Məmmədəliyev. Bakı 1997.

3-Qurani-Kərimin tərcüməsi

Məmməd həsən Qəni oğlu, Təriyel Bilaloğlu. "G,ytürk"
nəşriyyatı, Bakı 2000

4-|slam Elmihali

<mer Nasuhi Bilmən. "Bilmən" nəşriyyat. |stanbul

5-|slam Dini

Əhməd Həmdi Ağsəki

6-Dəllillərilə |slam Elmihali

Prof. Dr. Həmdi D,ndürən. "Erkam" nəşriyyatı. |stanbul 1991

7-Dini Xitabət

Prof. |smayıl Lütfi >akan. Maramara Universiteti. |lahiyyat
fakültəsi Vəqfi nəşriyyatı. |stanbul 1998

8-Din g,rəvlisinin əl kitabı

M,vlüd <czan. "Səbr" nəşriyyatı. |stanbul 1987

9-Xitabət və məsləki uyğulama

Dr. |smayıl >akan. Dr. |rfan Gündüz. Dr. Yaqub >i.ək. Təhsil
Nazirliyi nəşriyyatı. Ankara 1991

10. |slam, |man, |badət

Osman Nuri Topbaş. "Erkam" nəşriyyat. |stanbul 2000

11. Halallar və Haramlar

Pr. Heyrəddin Qaraman. "Nəsil" nəşriyyatı. |stanbul 1999

12. |slamda Qadin

Dr. Bəkir Topaloğlu. Yağmur nəşriyyat. |stanbul 1988

13. |mam-Xətib litseyləri ü.ün xitabət

Dr. |smayıl >akan. Dr. |rfan Gündü. Dr. Yaqub >i.ək. Təhsil,
Gənclik və |dman nazirliyi nəşriyyatı. Ankara 1985

14.Din xidmətində başərinin əsasları

Abdullah Sevinc. "Ensar" nəşriyyat. |stanbul 1996

15. Xəstəlik <lüm və Cənazə

Dr. Vəcdi Akyüz. "Yeni :əfəq" qəzeti nəşriyyatı. |stanbul 1995

16.B,yük Dua Məcmuəsi

Prof. Süleyman Atəş. "Qilinc" kitabevi nəşriyyatı. Ankara 1990

17.Ailə səadəti

Sadiq Danəndə. "Erkam" nəşriyyat. |stanbul 1995

18.Sonsuz həyata yol.ulıq

|stanbul B. Bələdiyyəsi Qəbristanlıqlar müdürlüyü nəşriyyatı.
|stanbul

19.Ü. Aylar. Mübarək gün və gecələr

Yusuf Demireşik. Erkam nəşriyyat. Bursa 1997

20. Ən gözəl xitabət (Gözəl danışma və yazma) qaydaları.

Həsən Başçam. Anadolu Mətbəəsi. İzmir-1992

21. Dualar və zikirlər.

Ramazanoğlu Mahmud Sami. "Erkam'" nəşriyyat. |stanbul,
1987.